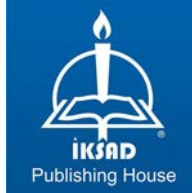

DIŞ SİYASİ OLAYLARLA İLGİLİ
TBMM'NİN GİZLİ OTURUM GÖRÜŞMELERİNDE
KIBRIS (1974)

**DIŞ SİYASİ OLAYLARLA
İLGİLİ TBMM'NİN
GİZLİ OTURUM
GÖRÜŞMELERİNDE
KIBRIS
(1974)**

Prof. Dr. M. Salih MERCAN

Copyright © 2019 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
distributed, or transmitted in any form or by
any means, including photocopying, recording, or other electronic or
mechanical methods, without the prior written permission of the publisher,
except in the case of
brief quotations embodied in critical reviews and certain other
noncommercial uses permitted by copyright law. Institution Of Economic
Development And Social
Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

kongreiksad@gmail.com

www.iksad.net

www.iksad.org.tr

www.iksadkongre.org

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2019©

ISBN: 978-605-7695-17-8

Cover Design: İbrahim Kaya

July / 2019

Ankara / Turkey

Size = 16 x 24 cm

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	5
Bölüm I: Dünden Bugüne Kıbrıs.....	11
1-Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu.....	11
2-Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Kıbrıs	12
3- Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi	18
4- Osmanlı Dönemi.....	25
5-Kıbrıs'ın İngiltere'ye Kiralanması	29
6- İngiliz Dönemi.....	32
7- Kıbrıs Cumhuriyeti.....	39
Bölüm II: Kıbrıs ve Devlerin Tutumu	41
1-Yunanistan'ın tutumu:.....	41
2-İngiltere'nin tutumu	42
3-Türkiye'nin tutumu, İmzalanan Antlaşmalar Ve 1960-1964 Arası Dönem	42
4-Teessüs Antlaşması	46
5-Garanti Antlaşması	46
6-İttifak Antlaşması	48
7-1960-1964 Arası Dönem.....	50
8-1967 Olayları	53
Bölüm III: Meclis Gizli Oturum Tutanaklarında 1974 Kıbrıs Harekâtı	57
1-1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Sebepleri	57
2- Dış Siyasî Olaylarla İlgili TBMM'nin Gizli Oturum Görüşmelerinde Kıbrıs.....	59
3-Kıbrıs Harekâtı Hakkında Verilen Önergeler ve Beyanlar.....	67
a-Demokratik Parti Grubu Adına Ferruh Bozbeyle.....	68
b-Niyazi Unsal	78
c-Devlet Bakanı İsmail Hakkı Birler	80
d-Başbakan Bülent Ecevit	84

4-Guruplar adına yapılan konuşmalar	116
a-Mehmet Ali Arsan.....	116
b-DP. Grubu Adına Ferruh Bozbeyli.....	116
c-Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Grubu Adına Nihat Erim	120
d-Millî Birlik Grubu Adına Fahri Özdilek	121
e-Adalet Partisi Grubu Adına Süleyman Demirel	122
f-CGP. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu	127
g-Msp Grubu Adına Hasan Aksay	141
h-Cumhuriyet Halk Partisi Grubu Adına Halûk Ülman.....	143
5-Şahıslar adına yapılan konuşmalar.....	147
a-Mustafa Güneş	147
b-Muhsin Batur.....	153
6 - Kıbrıs Harekatı	158
Başbakan Bülent Ecevit	163
7-Harekât Sonrası Gelişmeler ve Beyanlar	168
a-Başbakan Bülent Ecevit	168
b-A. P. Grubu Adına Süleyman Demirel.....	178
c-D. P. Grubu Adına Ferruh Bozbeyli	183
d-Dışişleri Bakanı Turan Güneş.....	191
e-C. G. P. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu	194
f-M. S. P. Grubu Adına Hasan Aksay.....	210
8-Kıbrıs Harekatı Nedeniyle Bazı İllerde Sıkıyönetim İlanının Devamı Ve Kaldırılması Konu İle Beyanları	215
a-Başkan Kemal Güven	215
b-Dışişleri Bakanı Turan Güneş.....	221
c- C. G. P. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu.....	228
d-D. P. Grubu Adına Ferruh Bozbeyli.....	239
e-Millî Birlik Grubu Adına Fahrî Özdilek	245
f- A. P. Grubu Adına İhsan Sabrı Çağlayangil	249

g- Kontenjan Grubu Adına Nihat Erim	256
h- C H. P. Grubu Adına Necdet Uğur	261
ı-Alparslan Türkeş	267
i-Dışışleri Bakanı Turan Güneş	272
Sonuç	277
İndeks	283
Kaynakça:.....	286

KISALTMALAR:

Abd	Amerika Birleşik Devletleri
A.E.	Aynı Eser
Aet	Avrupa Ekonomik Topluluğu
Ağs	Ağustos
Ap	Adalet Partisi
A.G.E	Adı Geçen Eser
A.G.M	Adı Geçen Makale
Anlş.	Antlaşma
B.	Receb
Bkz.	Bakınız
Bca	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Boa.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Bşk.	Başkan
Bkz.	Bakınız
Bm	Birleşmiş Milletler
C.	Cemâziye'l-Âhir
Ca.	Cemâziye'l-Evvel
Cento	Merkezi Antlaşma Örgütü
Cgp	Cumhuriyetçi Güven Partisi
Chp	Cumhuriyet Halk Partisi
C1a	Amerikan Merkezi İstihbarat Teşkilatı
Ckmp	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
Cmp	Cumhuriyetçi Millet Partisi
Cstd	Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
Çev.	Çeviren
D.	Dosya
Dmtd	Danışma Meclisi Tutanak Dergisi
Dp	Demokrat Parti
Dpt	Devlet Planlama Teşkilatı
Eoka	Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü
Gös. Yer	Gösterilen Yer
Gp	Güven Partisi
Hzn.	Haziran
K.	Karye
Ks.	Kasaba
Kz.	Kaza
K.Evl.	Kânun-I Evvel
K.Sn.	Kânun-I Sâni
Kmtd	Kurucu Meclis Tutanak Dergisi

M.	Muharrem
Ms.	Milattan Sonra
Mö.	Milattan Önce
Mv.	Milletvekili
Mbg	Milli Birlik Grubu
Mbk	Milli Birlik Komitesi
Mbkgktd	Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Tutanakları Dergisi
Mgk	Milli Güvenlik Kurulu
Mgktd	Milli Güvenlik Konseyi Tutanak Dergisi
Mgp	Milli Güven Partisi
Mhp	Milliyetçi Hareket Partisi
Mkp	Milli Kalkınma Partisi
Mmtd	Millet Meclisi Tutanak Dergisi
Msb	Milli Savunma Bakanlığı
Msp	Milli Selamet Partisi
N.	Ramazân
N.	Nahiye
Nr.	Numara
Nato	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
Oecd	Ekonomik İşbirliği Ver Kalkınma Örgütü
Ra.	Rebî'U'l-Evvel
R.	Rebî'U'l-Âhir
S.	Safer
S.	Saban
S.	Sayfa
Sn.	Sancak
Skb	Silahlı Kuvvetler Birliği
Scf	Serbest Cumhuriyet Fırkası
Sscb	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birl
Tmz.	Temmuz
T.Evl.	Tesrîn-İ Evvel
T.Sn.	Tesrîn-İ Sâni
Tbmm	Türkiye Büyük Millet Meclisi
Tmt	Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı'nı
Tsk	Türk Silahlı Kuvvetler
Vb.	Ve Benzeri

ÖNSÖZ

1571 yılında Kıbrıs'ın fethinden hemen sonra adada Osmanlı hâkimiyetinin sağlanması, adanın şenlendirilmesi ve ekonomik yönden geliştirilmesi için gerekli tedbirler alınmaya başlanmıştır. Türklerin 1571 yılından itibaren adaya gelişleri ile beraber adalet tesis edilmiş, fetihle birlikte Kıbrıs'ın tüm yerli halkına basta dinî sahada olmak üzere tam bir serbestlik tanınmış, Türklerle diğer toplumların siyasal ve sosyal eşitliğinin korunması için gayret sarf edilmiştir. Akdeniz'de, deniz ticaret yolları üzerinde yer alan Kıbrıs adası, taşıdığı ekonomik ve stratejik özellikleri nedeniyle tarih boyunca Akdeniz'i hâkimiyeti altına almak isteyen birçok devletin ele geçirmek istediği önemli adalardan biridir. 1517 yılında Mısır'ın, 1521'de Rodos adasının fethiyle Doğu Akdeniz'in hâkimiyeti için yapılan fetih hareketleri, Kıbrıs adasının fethiyle son bulmuş ve Akdeniz, bir Türk denizi haline gelmiştir.

Türk siyasi tarihinde akan zamanı değiştiren, çağlara yön veren büyük olaylar çoktur. Geçmişten 1974 yılına kadar Türkiye, bütün meşru hukuk yollarına dikkatle, sabırla, hakkına inanan bir güvence içinde başvurmuştur. Bağımsız bir Devletin varlığını garantiyle görevli olan Devletlerden biri olarak Yunanistan, Kıbrıs Devletini dolaylı olarak iltilhak etmiştir. Bu durumda, Türk Milleti geleceğim Kıbrıs'taki soydaşların haklarını olupbittiye bırakamazdı. Dünyada güç ve sömürünün tehditleri ne ölçüde olursa olsun hukuka ve hakka saygılı Türk Ulusu, bütün barışçı yolları aramıştır. Şerefli ve devamlı çözüm yolu bulmak amacıyla Türkiye, bu gayri insanî ve gelecek için

tehlikelerle dolu gidişini önlemek zorunluluğunu duymuş ve müdahale yoluna başvurmuştur. Cesur ve kararlı Hükümeti ve tam bir anlayış ve birliğin engin örneğini veren bütün siyasî partilerimiz çok güzel bir birlik sergilemişlerdir. Büyük Türk Ordusu milletinin göğsünü gurur ile dolduracak basan müjdesini bir kez daha bütün dünyaya duyuracaktır. Savaşı istemeyen barışçı Türkiye, dünya kamuoyu önünde başı dik ve haklı olmanın gururu içinde Yüce Meclisin kararıyla meşru hakkını aramada hiçbir güce boyun eğmeyecek, hiçbir oyuna gelmeyecektir. Büyük Millet Meclisininin 18.7.1974 tarihli olağanüstü ve tarihî oturumunda Kıbrıs'taki Türk Toplumunun hak ve menfaatleri olduğu kadar, Türkiye'nin de yüksek menfaatleri ciddi bir tehdit altında bulunduğu izah edilmiş, olayların gerisinde kalmayarak sorumluluk duygusuyla bugünkü şartların gerektirdiği kararlar zamanında almak durumunda olduğu izah edilmiştir. Türk tarihinin nazik anlarında çok zaman olduğu üzere, bugün de birlik ve beraberliğimizi muhafaza ederek millî politikamız etrafında bütün partilerimizin ve parti mensubu olmayanlarında tam bir tesanüt ve inanç içinde bulduklarını ortaya koymaları devamıza güç katmıştır. Kısa süre içinde çok ciddi kararlar alınması gerektiği belirtilmiş, Meclis üyelerinin iki hususta emin olmaları talep edilmiştir. Bunlardan bir tanesi bilinsin ki, Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da cereyan etmekte olan olaylar Hükümetimiz tarafından büyük bir titizlikle, dikkatle incelendiği ve takip edildiği. Bu olayların her gerektirdiği anda, Hükümetimizin üzerimize düşen millî vazifeyi ifa edeceğinden hiç bir Yüce Meclis üyesine ifade edilmiştir. Ancak, Kıbrıs, son yüzyılda sadece üzerinde yasayanları değil, içinde bulunduğu bölgeyi, hatta uluslararası sistemi etkileyen çok boyutlu

sorunların adası olmuştur. Uluslararası alanda, Kıbrıs gerçeklerinin anlaşılammış ve anlatılamamış olması, tek yanlı yaklaşımlar sergilenmiştir.

Kıbrıs, Anadolu'nun bölünmez ve ayrılmaz bir parçası, adeta Anadolu Türkeri'nin bir yavru vatanıdır. Anadolu ve Kıbrıs Türkleri, maddî kültür unsurları bakımından da birbirlerinden ayrılmaz bir bütündür.

GİRİŞ

Kıbrıs meselesinin, Türk ve dünya siyasî gündemine girdiği günden bugüne kadar geçen olaylar cümlelerinin malumudur: Temaslar, toplantılar, milletlerarası görüşmeler, anlaşmalar, bağımsız Kıbrıs Devleti statüsü, anlaşmaların ve Anayasanın ihlali, Yunanistan ve Papaz Makârios tarafından yapılan anayasa ihlallerinin tekrarlanması, Türk soydaşlarımıza reva görülen şeni katliam olayları, 1963 ve 1974'te Hükümetlerimizin barışçı ve aynı zamanda kesin ve kararlı tutumları, iki cemaat yönetimi, cemaatler arası görüşmeler ve nihayet Papaza karşı Yunanistan'ın yönetiminde bir darbe hareketi ve kesin Enosis planlaması.

Başlangıçtan beri Kıbrıs'tan elini çekmeyen Yunanistan'ın, bir dış müdahale ile Kıbrıs'a gövdesiyle girip oturma hesapları ve bu noktada komşuluk hukuku, barış hukuku ve insanlık hukukunu hiçe sayan Yunanistan ve Rum yöneticileri karşısında Türk Milletinin azmi Türkiye Büyük Millet Meclisinin iradesi, Cumhuriyet Hükümetinin ve O'nun emrinde bulunan Türk Silahlı Kuvvetlerimizin kesin ve kararlı tutumu...

Yunan subaylarının yönetimindeki Kıbrıs Millî Muhafızları 15 Temmuz tarihinde gerçekleştirdikleri bir darbe ile Kıbrıs'ın Rum kesimlerinde idareye el koymuş bulunmaktadır. Bu darbeyi, diğer ülkelerde zaman zaman rastlanan hükümet darbelerine benzetmek vahim bir hata olur. Kabaş'taki darbe, Londra ve Zürih anlaşmalarına ve 1960 yılında bütün ilgili tarafların mutabakatıyla kabul edilen Anayasaya ve nihayet, belki bütün bunlardan da önemli olmak üzere, Kabaş'ta teessüs etmiş olan ve bölgenin güvenliği bakımından büyük

ehemmiyet taşıyan kuvvetler dengesine son vermeyi gaye edinen bir teşebbüstür.

Bu hareketin Yunan Hükümeti tarafından planlandığı, Kabaş'taki Yunan alayının iştiraki ve Rum Millî Muhafızlarına kumanda eden Yunan subayınca tatbik mevkiine konduğu hiç bir şüpheye yer bırakmayacak kadar açıklıkla anlaşılmıştır. Darbe bu haliyle, dışarıdan yapılan bir müdahale mahiyetindedir. Olaydan kısa bir süre sonra Makrosu tarafından Yunanistan Devlet Başkanına gönderilen ve metni açıklanan mektup ile keza Makarios'un darbeden sonra gizli radyo istasyonundan yaptığı konuşmalar ve Kabaş'ın Birleşmiş Milletler temsilcisinin Güvenlik Konseyindeki konuşması, darbenin Yunanistan tarafından planlanıp Yunan subayınca uygulandığı tartışılmaz biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim hükümet darbesinden sonra kaçmayı başaran Makarios, gizli Baf Radyosunda yaptığı konuşmalarda aynen şunlar söylemiştir: "Bu canice darbe teşebbüsü, Atina'daki askerî cuntanın bir teşebbüsü olup, onlar ülkemize hâkim olmak istiyorlar. Hükümet darbesi, Atina Askerî Cuntası tarafından düzenlenmiş, bu cunta, darbe için adanın Yunan alayındaki 950 kişiyi ve Rum Millî Muhafız Alayım yöneten yüzlerce Yunan subayım kullanmıştır. Yunan cuntası böylece Kıbrıs Cumhuriyetinin hâkimiyetini ve bağımsızlığını çığnemiştir. Birleşmiş Milletlerdeki Kıbrıs Rum Temsilcisi de Güvenlik Konseyinin 16 Temmuz gecesi yaptığı toplantıda; "Askerî darbe Kıbrıs Millî Muhafız Kuvvetine kumanda etmek ve bunu eğitmek için Yunanistan'dan gelmiş olan çok sayıdaki subaylar tarafından yapılmıştır/" demiştir. Esasen bugün dünya

kamuoyunda, bunun Yunan Hükümetinin bir darbesi olduğu kanısı hâkim bulunmaktadır.

Anlaşmaların ihlâlinden doğan bu mesele Kıbrıs'ı olduğu kadar, bu anlaşmaların imzacısı ve garantörü olan Türkiye'yi de hayatî şekilde ilgilendirmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, bu durum karşısında ada tehlikeli şekilde bozulmuş olan kuvvet dengesinin iadesi ve Türk Toplumunun hak ve menfaatleriyle can ve mal güvenliğinin korunması ve Kıbrıs'ın darbe vurulmuş olan bağımsızlığına yeniden kavuşturulması için, garantör devletlerden biri sıfatıyla Garanti Anlaşmasınının 4 üncü maddesi uyarınca, harekete geçmesinden daha tabî bir şey olamazdı.

İlk merhalede yeni Kıbrıs Rum Hükümeti ENOSİS ilân etmekte mahzurlar görebilir; fakat bu hal durumu değiştirmeyecektir. Zira hareketi yöneten Yunan subayları Enosis'i de "facta", yani fiilen gerçekleştirmişlerdir. Hatta bir süre Enosis'i ilan etmemekte yarar da görebilirler. Çünkü NATO üyesi Yunanistan idaresindeki böyle bir Kıbrıs Hükümeti, tarafsızlar içerisinde rol oynamak imkânına sahip olacaktır. Başka bir deyişle, Yunanistan ikili temsil imkânına kavuşmuş olmaktadır.

Her halde bu kademeli ve gizli ENOSİS hareketi, Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan siyasî ve arazi dengesini bozucu nitelikte olduğu gibi, Zürih ve Londra anlaşmalarıyla kurulan düzeni de yok etmektedir. Kıbrıs Anlaşmaları, adadaki iki toplumdun birinin diğerine tahakkümünü önleyen ve bağımsız Kıbrıs Devletinde garantör devletlere sorumluluk veren bir düzen orta yere koymuştur.

Geçmişe bir baktığımızda; 1969'da Zürih ve Londra, 1960'ta Lefkoşe Anlaşmasıyla ve milletlerarası bir statü halinde hazırlanan Anayasa ile Türk cemaatine sağlanan haklar,1963'ten itibaren Makarios tarafından çiğnenmiştir. Gerçekten oradaki Türk cemaati 19160 tan ve hele 1963'ten beri bir açık hava hapishanesinde yaşar gibiydiler.

1963'ten bugüne kadar, Makarios, Türklere tanınmış olan, hatta Türkiye'ye tanınmış olan hakları ihlâl ede ede 1974'e gelinmiştir. Yunanlı, Zürih ve Londra Anlaşmalarını imzalarken, «Enosisten vaz geçtim» demişti. Bir gün bile bu amacından vazgeçmedi, bir gün bile millî hedefini unutmadı. Biz «Vazgeçtik» dediğimiz millî hedeften, taktik olarak, diplomatik olarak vazgeçmiş görünsek de, vazgeçmemeye mecburuz. Millî hedefimize, varmadıkça, Anavatanın (stratejik önemi olan bu Ada bakımından) güvenliğini korumakta yeterli sonuca varmış olmayız Kıbrıs Türklüğünü korumak bakımından yeterli sonuca varmış olmayız. Bunun önemini bir de hukukî olarak şu gerekçeye dayanabileceğimizi belirtmek gerekir. O bu milletlerarası anlaşmayı yırtan kimdir? Bu milletlerarası anlaşmayı çiğnemiş olduğu bütün dünyanın gözü önünde sabit olan kimdir? Yunanistan'dır. Yunanistan, bugün bizim karşımıza, eli ile yırtığı, ayaklar altına alıp çiğnediği anlaşmayı, eski anlaşmaları uygulatmak için gelebilir. Onu yırtan devlet, bizden artık bu anlaşmanın yeniden yürürlüğe konmasını ve yeniden aynen uygulanmasını istemek hakkını kaybetmiştir. Dinamik bir durum doğmuştur. Yeni şartlar doğmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin müdahalesi ile yeni bir durum doğmuştur ve Cumhuriyet Hükümeti son günlerde yaptığı birçok beyanlarda Yeni durum, yeni çözüm» sözünü kullanmıştır. Cumhuriyet Hükümeti «Yeni çözüm »

derken, Yeni bir durum yeni bir çözüm Anayasanın Türklere ve Türkiye'ye sağladığı teminat bugün geçersizdir, yetersizdir. Kıbrıs meselesi dün, bugün olduğu gibi, hele bugün daha fazla artık ne bir Türk - Yunan meselesidir, ne bir Kıbrıs Türk'ü, Kıbrıs Rum'u meselesidir, Kıbrıs meselesi; bugün dünya dengesinde yeri olan bir davadır, Akdeniz güç taksiminde, güç dengesinde yeri olan bir davadır. Sovyetler Birliği ile Birleşik Amerika rekabeti içinde yeri olan bir davadır. NATO dolayısıyla Sovyetler Birliğinin Varşova Paktının fevkalâde hassasiyet gösterdiği bir davadır ve belki kim bilir oyunun daha birinci perdesindeyiz, perdeler açılıp kapandıkça hangi büyük oyunun içinde Kıbrıs'ta bu darbenin yapıldığını ve bundan sonraki gelişmelerin düzenlendiğini görülecektir.

Kıbrıs Türklerinin ekonomik gelişmesi ve denize kapı açılması için Türk halkının yararına imkânlar geliştirilmek üzere, bu harekete girişildi, olaylara müdahale edildi ve Kıbrıs'a asker çıkarıldı. Ama şunu da göz önünde bulundurmak zaruretindeyiz ki, anavatanın güney bölgesinin demir ve çelik sanayii ile rafineri teşkelleriyle, ileride yapılacak olan Irak ve İran petrol ve tabii gaz tesisleriyle, tekstil sanayimizin bulunduğu bu bölgenin emniyeti için, Kıbrıs'ın kuzey bölgesiyle münasebetimizin her bakımdan dikkatte bulundurulması gözden kaçırılmayacak bir durumdur. Kıbrıs Türkü ve Türkiye aleyhine gelişen olaylar karşısında,

Türk Milleti yıllardan beri, Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetlerinin çıkmasını beklememekte, çıkmadığı zaman da büyük bir üzüntü içine düşmekteydi. Bu çıkarmanın yapılmış olması, milletimizin morali üzerinde yaptığı büyük etkinin yananda, dış düşmanı]arımıza karşı da

caydırıcı büyük bir tesir yapmıştır. Türkler adaya çıkamaz» diyenler, çıktığını görerek seslerini kısmak zorunda kalmışlardır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin, binlerce yıllık tarihinden gelen yüksek vasıflarını korumaya devam ettiğini göstermiş, şanlı Türk askerinin binlerce yıldan beri gösterdiği büyük başarıların yeni bir örneğini teşkil etmiştir. Sözün burasında, binlerce yıllık tarihinden taşıdığı büyük şan ve şereften kuvvet alan ve ona lâayık olduğunu göstermiş bulunan Türk Silahlı Kuvvetlerini şükranla, takdirle ve minnetle anmak gerekir. Bu harekât dolayısıyla, Türk Milletinin yüce hakları uğrunda, Türk Vatanının güvenliğı uğrunda hayatlarını feda etmiş olan şehitlerimize Cenabı Haktan rahmet diler, onların aziz hatıralarını hürmetle anarak, onlara da minnet ve şükranlarımızı arz etmemiz gerekmektedir.

Bölüm I: Dünden Bugüne Kıbrıs

1- Kıbrıs'ın Coğrafi Konumu

Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adası olan Kıbrıs; Torosların çevrelediği Çukurova bölgesi ile Amanosların kuşattığı bugünkü Hatay bölgesi arasında bir ada olması nedeniyle bu kara parçaları ile bir bütünlük arz eder. Aynı zamanda Hatay ile Anadolu kıyıları arasında teşkil ettiği İskenderun Körfezi'ne hâkim olan bir noktada bulunduğundan bu toprakları kontrol eder durumdadır.

Kıbrıs'ın yüzölçümü 9.251 kilometre kare olup, Türkiye sahillerinden 70, Suriye'den 100, Mısır'dan 370, Rodos'tan 400 ve Yunanistan sahillerinden 800 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Girintili ve çıkıntılı özelliğine sahip olan 782 kilometre uzunluğundaki sahilleriyle kendi has bir şekle sahip olan Kıbrıs, 35 derece kuzey paraleli ve 35 derece doğu meridyeni üzerinde yer alır. Ada kuzeyinde Kormakiti Yarımadası'ndan başlayarak Karpas Yarımadası'na doğru uzanan ve en yüksek zirveleri 1000 metreyi nadiren aşan Grine Karpas Dağlar, güneyinde Toros Dağları ve bunların arasında 100 kilometre uzunluğunda, 10-15 kilometre genişliğinde bir alçak sahilden meydana gelir Adanın doğuda ve batıda uç noktalarını teşkil eden Andreas ve Drepena burunları arası 227 kilometre güney ve kuzey istikametindeki uç noktalar olana Gata ve Kormakiti burunları arası ise 97 kilometredir.

Kıbrıs yapı ve yeryüzü şekilleri itibariyle Anadolu'nun güneyindeki Toros sistemi içerisinde mütalaa edilir. Hatay'daki dağ ve ovalar 130 kilometre güneybatıda, Kıbrıs deniz seviyesi üzerine çıkarak aynı vasıflarla devam etmektedir. Derinliği birkaç yüz metrelik

denizaltı platformu ile Anadolu'ya bağı olan adanın temeli batıda ve güneyde 2.000 metreden daha derin deniz çukurlarıyla çevrilmiştir.

Yeryüzü şekilleri ve yapısı hakkında verilen kısa bilgiler, Kıbrıs Adası'nın Anadolu yarımadasına akraba hatta onun küçük bir örneği olduğunu göstermektedir. İklim bakımından da aynı paralelliği göstermektedir. Akdeniz'e has iklim kuşağında olup yazları sıcak ve kura, kışları ise ılık ve yağışlı geçer. Bitki örtüsü bakımından da Toroslarla benzerlik arz etmektedir.

İlkçağın başlangıcından Kıbrıs'ın, yalnız dağlarının değil ovalarının da kesif ormanlarla kaplı olduğu, fakat bakır ve gümüş madenlerinin işletilmesi, gemi inşaatı ve Mısır gibi ormanları olmayan ülkelere yapılan odun ihracatı yüzünden ormanlarının büyük tahribata uğradığı bilinmektedir.¹

2-Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Kıbrıs

Mısır ve Doğu Akdeniz ticaret yolları üzerinde yer alması, tarihin bilinen ilk devirlerinden itibaren Kıbrıs'ın önem kazanması ve bu önemin sürekli olması sonucunu doğurmuştur. Jeolojik dönemlerde bir çöküntü sonucunda Hatay bölgesinden ayrılıp bir ada haline gelen Kıbrıs'ın ilk sakinleri Anadolu'dan gelmişlerdir. Adanın kuzeyinde ve Karpas yarımadası üzerinde Neolitik devre ait yerleşim yerlerinde yapılan kazılar sonucunda elde edilen buluntular, Anadolu'nun Hacılar, Çatalhöyük Neolitik devir yerleşim yerlerinde elde edilen buluntularla benzerlik arz etmektedir. M.Ö. 4000 yılından itibaren insan unsuruna

¹-Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) I, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara,2000, s. 3

rastlanılan adanın M.Ö. 3000'de yoğun bir iskâna sahne olduğu ve elde edilen eserlerden de bu iskânın Anadolu kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan Kıbrıs'ta eski mezarlarda elde edilen eserlerde, Truva kültürünün ürünüdür.

İlk zamanlarda Kıbrıs'ın mahalli teşekküller halinde bağımsız bir hayat sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Daha sonraları ada ile Mısır arasında kurulan siyasi münasebetler, zamanla tabiiyet şeklini almıştır. Mısır Firavunu III. Tutmosis tarafından (1500-1450)Mısır'a bağlanan Kıbrıs, Mısır ve Hitit'ler arasında sürekli bir mücadele konusu olmuş ve Kral III. Tundhaliye zamanında (M.Ö 1320'de) Hitit hâkimiyetine girmiştir. 120 yıl süren bu dönem boyunca Hititler adadan bakır ihtiyaçlarını karşılamışlar ve adayı sürgün yeri olarak kullanmışlardır. Hitit Devleti'nin M.Ö. 1200 yıllarında yıkılmasıyla Mısır Firavun III. Ramses tarafından tekrar Mısır hâkimiyeti altına alınmıştır.² Bu dönemde Dor istilasını nedeniyle Ege'den ve Anadolu'dan gelen bir kısım kavimler Kıbrıs'ta koloni kurdular. M. Ö. 1000 tarihinde ise bu kolonilerin bir kısmında bulunan Fenikeliler adanın tamamının hâkimiyetini ellerine geçirdiler. Fenikelilerin hamiyeti, M.Ö. 709 yılında Asurluların Kıbrıs'ı almalarına kadar devam etti Bu tarihte kolonizatörler bir araya gelerek Asur hâkimiyetini tanıdılar. Ve bir antlaşma ile vergi vermeye başladılar.

Asur hâkimiyeti M.Ö. 609'da sona erdikten sonra Kıbrıs, bir müddet bağımsız krallık olarak devam etmiş ise de bu durum uzun sürmedi tekrar Mısır hâkimiyetini kabul ettiler Pers Kralı Kombizes

²-A.g.e.s 8

M.Ö. 525’de Mısır’ı işgal edince Kıbrıs ta Pers hâkimiyetine geçmiş oldu. Makedonyalı büyük İskender ‘in M.Ö. 533’te Perslere karşı kazandığı Issus Savaşından sonra Kıbrıs Makedonyalı hâkimiyetini tanıdı. Büyük İskender döneminde Kıbrıs’ta başlarında Nikokles Nikoknreon’un bulunduğu Pafos ve Salamis Krallıkları vardı.

Büyük İskender’in ölümüyle Makedonya İmparatorluğu’nun parçalanması üzerine I. Ptolemaios Mısır’da Ptoleme hanedanlığını kurdu. Ptolemeler döneminde ada, yarı bağımsızlık statüsüyle Mısır’a bağlandı. M. Ö. 80’den itibaren Mısır’a bağımlıktan tamamen kurtularak M.Ö. 58’e kadar bağımsız bir Krallık olarak devam etti. Bu tarihte Romalı komutan Marcus Porcius Cato tarafından Roma İmparatorluğu hâkimiyetine alındı. M.S.394’te Büyük Kostantin’in ölümünden sonra, Roma İmparatorluğu’nun parçalanması üzerine ada, Doğu Roma İmparatorluğu’nun (Bizans) payına düştü. Bizans döneminde ayrı bir hükümet kurulması uygun görülmeyip Finike, Filistin, Suriye, Kilikya’ya bağlı bir il haline getirildi. Bizans hâkimiyeti ile Kıbrıs’ta büyük değişiklikler meydana gelmiştir. Hıristiyanlığın doğuşunda bu dini ilk kabul eden Roma vilayetlerinden biri olmuş ve Ortodoks Kilisesi kurulmuştur. Ancak Katolik –Ortodoks mücadelesi Osmanlı fethine kadar devam etmiştir.³

VII yüzyılda Bizans sınırlarına dayanan İslam Orduları tarafından 632-964 yılları arasında yirmi dört defa kuşatılan Kıbrıs, Halife Hz. Osman döneminde Şam Valisi Muaviye tarafından 649 yılında fethedilerek Müslümanların hâkimiyeti bir anlaşma ile kabul ettirildi.

³-A.g.e.s 9

Bu anlaşmaya göre Kıbrıslılar Bizans'a vermekte oldukları 7200 altını Müslümanlara verecek, Bizanslılarla yapılacak savaşlarda onlara yardım etmeyecek ve Müslümanlar Kıbrıs'ı üs olarak kullanabileceklerdi. Ancak bir süre sonra Kıbrıslıların Bizans'a yardım etmeleri üzerine bozulana anlaşma, 653'te adaya tekrar sefer düzenlenerek yenilendi. Bu sefer sonunda, adada İslam ordusundan bir miktar asker bırakılmışsa da, Halife Yezit döneminde bu askerler geri çağırıldı. 688'te Halife Abdulmelik B. Mervan ile İmparator II. Justinianus'un yaptığı anlaşma ile Kıbrıs'tan alınan vergiler iki devlet arasında paylaşıldı. Daha sonraları bu vergiler birçok defa savaş nedeni olduysa da, Müslümanlar devamlı galip geldiler. Emeviler zamanında Kıbrıs, iki rakip devlet arasında nispi bir muhtariyeti korumuş ve bu devletlere sadece vergi de bağlanmış idi. Bu durum Abbasi döneminde de devam etti. Üç asır devam eden İslam hâkimiyeti döneminde Kıbrıs'ta üretim artmış ve da ticaret sayesinde oldukça ilerlemiştir. 964'te Bizans İmparatoru II. Nikeferos tarafından Kıbrıs tekrar geri alınmışsa da, bu dönemde yapılan bir anlaşmayla camiye çevrilen mabetlerin ve kutsal yerlerin tanınması Bizanslılara kabul ettirildi.⁴

Bizans İmparatorluğu'nun zayıflaması ve çöküşünün hızlanması süresince, eyaletlerin teker teker elden çıkması Kıbrıs'ı da etkiledi. Ermenilerle yaptığı savaşta esir olan İmparator Manuel Komnenus'un yeğeni Tarsus Valisi İsak Komenenus daha sonra İmparator olan 1. Andronikos tarafından fidyesi Kıbrıs gelirinden ödenmek şartıyla kurtarıldı. Fakat istenilen paranın bir kısmının ödenmesiyle serbest

⁴- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara,2000, s.10

birakılan İsak Komnenus kalan paranın toplanması için görevlendirdiği Kıbrıs'ta halkı. Bizans İmparatorluğu tarafından Katapon ya da Kıbrıs Valisi edildiğini göstererek sahte belgelerle kandırarak bir yıl sonra adanın bağımsızlığını ve kendisinin imparatorluğunu ilan etti. Halk yedi yıl süren Komnenus hâkimiyeti müddetince ağır vergiler ve baskılar altında ezildi.⁵

III. Haçlı seferlerinde İngiltere Kralı I. Richard tarafından 1191'de alınan Kıbrıs, Templer şövalyelerine satıldı. Bu yönetimden de memnu olmayan Kıbrıslıların 1192 paskalya yortusunda isyan etmeleri üzerine adada daha fazla kalamayacaklarını anlayan Templar şövalyeleri adayı I. Richard'a geri verdiler. O da Kudüs Kralı Guy de Lusignan'ı Kıbrıs Krallığına getirdi. Lusignan ilk olarak Filistin'den getirdiği vatandaşlarına arazi bağışlayarak yerini sağlamlaştırdı ve adada feodal bir düzen kurdu. Kıbrıs'ta Lusignanlar'ın bulunduğu bu tarihlerde, Anadolu Selçuklu Türkeri'nin idaresinde bulunuyordu. Çeşitli gıda maddelerini Antalya'dan temin eden Lusignanlar, Antalya'nın Selçukluların idaresine geçmesinden sonra onlarla iyi geçinmek zorunda kaldılar. Selçuklular ile çeşitli anlaşmalar yapan Lusignanlar fırsat buldukça anlaşmaları yine kendileri bozdular. Lusignanlar'ın Kıbrıs'ta gerçekleştirdikleri en önemli olay, "Kıbrıs Latin Başpiskoposluğunu kurmak oldu. Katolik, Ortodoksluğu gölgelemeye başladı. Ortodoks halkın çıkardığı isyanlar şiddetli bir şekilde bastırıldı. XIV. yüzyılın sonlarına kadar devam eden Latin hâkimiyeti, iki İtalya şehir devleti olan Cenevizliler ve Venedikliler

⁵ - Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, I, Ankara,2000, s. 11

tarafından tehdit edilmeye başlandı. 1372 yılında Magosa'yı alan Cenevizliler 1464 yılına kadar ellerinde tuttular. Mumluklu Sultanı Baybars ta 1425 yılından itibaren Kıbrıs'a müdahale etmeye başladı. Adaya çıkan Memluk Ordusu, 1426 tarihinde Kral Janus'u mağlup edip esir aldı. Ada üzerinde Memlukler, Papalık ve İtalyan şehir devletlerinin giriştikleri mücadeleden Venedikliler galip çıktı. Evlendiği Kıbrıs Kralı II. Jacques'in bir yıl sonra ölmesiyle 1484 yılından itibaren beş yıl Kıbrıs'ı idare eden Kraliçe Venedikli Katerina Komaro, idareyi Venediklilere bırakarak ülkesine gitti. İdare Venedikliler tarafından ele geçirildikten sonra Kıbrıs, Venedik soylularından seçilen bir askeri valiyle yönetildi. Kıbrıs'ta Venediklilerin hüküm sürdükleri dönem her yönden güçlenmiş durumda olan ve zaman zaman akınlar düzenleyen Osmanlılar, 1489'da Karpas bölgesine bir filo çıkartarak birçok ganimet ve esir aldılar. Yavuz Sultan Selim'in 1517 yılında Mısır'ı zapt etmesi, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'la doğrudan münasebete girmesine sebep oldu. Venedikliler Kıbrıs için Memluk Devleti'ne her yıl 8.000 duka vergi vermekte idiler. Osmanlı ve Venedikliler arasında yapılan anlaşma gereğince bu vergi artık Osmanlı Devleti'ne verilecekti. Kanunu devrinde yapılan bir anlaşmayla da İstanbul'da bulunan Venediklilere ait yeni haklar verilerek Kıbrıs'tan alınan vergi 10.000 dukaya çıkarıldı. Bununla beraber Venedikliler, Kıbrıs'ın Osmanlılar tarafından alınacağı duygusundan kendilerini hiçbir zaman kurtaramadılar.

1521'de Rodos Adası'nın Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle telaşa düşen Venedikliler, savunma hazırlıkları yapmaya başladılar. Bu meyanda, Lefkoşe'den surları daraltarak Magosa Kalesi'nin surlarını

takviyeler yaptılar. Bu arada yerli halka baskılar bütün şiddetiyle devam etmekte, halk Venedikliler 'in topraklarında angarya usulüyle çalıştırılmakta ve Ortodokslar zorla Katolik yapılmaya çalışılmaktaydı. Ağır vergiler ve zulüm altında ezilen halk Venedik yönetiminin yerine adil Türk yönetiminin olmasını tercih etmekteydi.⁶

3- Kıbrıs'ın Türkler Tarafından Fethi

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden sonra kendisine Doğu Akdeniz hâkimiyeti yolu açılan Osmanlı Devleti'nin Girit ve Kıbrıs Adaları'nı da alması askerî ve siyasî bir zorunluluk halini almıştı. Sıkıştırıldıklarında Kıbrıs'a sığınan korsanlar, deniz ticaret gemilerine ve hacca giden yolcu gemilerine saldırarak yol güvenliğini yok ediyor ve sürekli bir tehdit unsuru oluşturuyordu. Ayrıca Güney Anadolu, Suriye ve Mısır'a yapılması muhtemel bir düşman saldırısında da adanın üs olarak kullanılması tehlikesi vardı. Dolayısıyla, Kıbrıs Adası Venedikliler 'in elinde kaldığı müddetçe Doğu Akdeniz'de Osmanlı hâkimiyetinin tam olarak tesisi mümkün olmayacaktı. Kıbrıs'ın Ortodoks olan yerli halkı Venedik yönetimince Katolik olmaya zorlanıyor, ağır vergiler altında eziliyor ve Venedikliler 'in topraklarında angarya usulüyle çalışmak zorunda bırakılıyordu. Osmanlı Devleti'nin adaletli yönetimini bilen halk, fırsat buldukça İstanbul'a heyetler göndererek kendilerinin bu zulümden kurtarılmasını istiyordu.⁷ Osmanlı Devleti'nin Girit ve Kıbrıs Adaları'na olan ilgisini

⁶- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara,2000, s. 12

⁷- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara, s. 48

gören ve bu iki ada elinden gittikten sonra büyük devlet olma vasfını kaybedeceğini bilen Venedik yönetimi, bir taraftan Osmanlılarla iyi geçinmeye çalışıyor, diğer taraftan da Avrupa'da Osmanlılara karşı girişilen hareketleri el altından destekleyerek ikiyüzlü bir politika takip ediyordu.

Başlıca gelirini korsanlıktan sağlayan Venedikliler 'in zorba idaresi karşısında ada halkının sürekli yardım talepleri, II. Selim'e şehzadeligi döneminde Mısır'dan gönderilen hediyelere el konulması ve 1563 yılında Mısır Hazine defterdarının bindiği geminin yağmalanması üzerine bu tür gasp, yağmalama ve taciz hadiselerine son verilmek için yapılan girişimlerin sonuçsuz kalması ve Kıbrıs'taki Hala Sultan Türbesi'nin güvenceye alınması gayesiyle adaya bir sefer düzenlenmesi kaçınılmaz hale geldi.

Şeyhülislam Ebussuûd Efendi'nin de; "Sabıka vilâyet-i dâr-ı İslâm'dan olup bade-zamanın küffar-ı hâksâr müstevlî olup medâris-ü mesâcidin harâbu muattal ve menâbir mahâfilin alâim-i küfrü dalâl ile mâl-â-mâl edip nice türlü ef'âl-i habise ile dini İslâm'a ihanet kasdın eyleyüp ve etrâf-ı âleme evzâ'-ı kabîhaların isâ'at eyleseler padişahı dîn penâh hazretleri hamiyet-i İslâm muktezâsınca diyarı mezkûrı küffârı dû siyah elinden alup dârul-İslâm'a ilhak eylemeğe azimet ü himmet buyursalar sabıka mezkûr keferenin tasarruflarında olan ahar vilâyetler musâlaha olunduk da ellerine verilen ahitnamede mezkûr vilâyet dâhil

olmak ile Şeriat-i Mutahhere mucibince mezkûr ahitname nakzına azimet buyurmalarına mâni' olur mu?" Beyan buyurula.⁸

El-cevap:

"Asla mâni' olmak ihtimâli yoktur. Padişah-ı ehlî-i İslâm *e'azza'llâhü ensârahû* tavâ'if-i kefere ile sulh eylemeği ol vakit meşru' olur ki; kâffe-i Müslim'ine menfa 'at ola, menfa 'at olmayacak asla sulh meşru değildir. Müşahede olunup müebbet yahut muvakkat sulh olunduktan sonra menfaat bu zamanda bozulması enfa görülse elbette bozmak vacip-ü lazım olur. Hazret-i Resûlullâh *sallallâhu aleyhi vesellem* Hicret-i Nebeviye'nün altıncı yılında küffarı Mekke ile on yıla sulh edip Hazret-i Alî *kerrema'llâhü vechehû* müekked ahitname yazıp muahede-i mukarrere (?) kılındıktan sonra gelecek yıl bozmak enfa görülüp Hicret'in sekizinde üzerlerine varıp Mekke-i Muazzama'yı fethi buyurmuşlardır. Hazret-i Halife-i Rabbül-âlemîn *halledallâhü Teâlâ zılâle saltanatihî alâ-mefârikil-müslimîn ve eyyedehû bin-nazari'l-azîz ve'l-fethi'l-mübîn* hezimet-i hümayunlarında Cenâb-ı Risâlet-Penh *sallallâhü aleyhi ve sellem* hazretlerinin sünnet-i serîfelerine ıktidâ'en buyurmuşlardır. Müstedbi feth-i mümindir. Bi-ınâyetil-lâhil-meliki'l-mu'in." Fetvâsı1 üzerine Kıbrıs'a sefer açılmasına karar verildikten sonra, Osmanlı Devleti adanın kan dökülmeden ele geçirilmesi için diplomatik teşebbüslere başladı. Bu meyanda

⁸- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s. 49

Venedik'e gönderilen Divân-ı Hümayun tercümanlarından Mahmud Efendi'nin ve Venedik'teki diğer Osmanlı tebaasının ilişkilerin gerginleşmesiyle tutuklanması üzerine, mukabil olarak Osmanlı Devleti de İstanbul'da bulunan Venedikli tacir, konsolos ve konsolosluk memurlarını tutuklayarak Venedik ticaret gemilerine el koydu.

Bu arada Osmanlı Devleti, Kıbrıs Seferi sırasında diğer ülkelerle problem çıkmaması için bir takım siyasî ve askerî girişimlerde bulunmuş; 1568'de Avusturya'yla sekiz yıllık barış, 1569'da Fransa'yla II. Kapitülasyon ve 1570'te de Rusya'yla dostluk anlaşmaları imzalamıştı. İlâveten, Kilis ve Hersek sınırlarında güvenlik artırıcı önlemler alıp donanmayı güçlendirmek için girişilen faaliyetleri de hızlandırmıştı.⁹

İstanbul'daki sefer hazırlıklarını fark eden Venedik Elçisi Antonio Barbaro, bir yandan durumu Venedik Senatosu'na bildirerek önlem alınmasını isterken, diğer yandan da olayı Sokullu nezdinde protesto etti. 1570 Şubat ayında Sokullu Mehmed Pasa ile Venedik Elçisi Barbaro görüşmelerde bulunmak üzere Venedik'e ikinci bir elçinin gönderilmesinde anlatılar.¹⁰

11 Şubat 1570'de Venedik'e gönderilen Divân-ı Hümayun çavuşlarından Kubat Çavuş, götürmüş olduğu notayı 18 Mart 1570'de Venedik Senatosu'na sundu. Ültimatom niteliği taşıyan notada; "Kıbrıs Adası'nın Venedik'e 2.000 mil uzaklıkta olduğu, Dalmaçya bölgesinde

⁹-Gös. Yer

¹⁰- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara, s. 50

Venedikliler 'in Osmanlı sınırlarına saldırdığı, Akdeniz'de tüccar ve hac gemilerine saldıran korsanların Kıbrıs'a sığındığı ve Venedikliler için gereksiz olan bu "adanın ellerinde tutulmasının dostluğa sığmayacağı" belirtilerek; "bu gibi olayların önlenmesi ve barışın korunması için teminat olmak üzere adanın Türklere terkedilmesi" istenmekte "Aksi halde savaşın kaçınılmaz olacağı" sert bir dille bildirilmekte idi. Senato bunu reddetti. Kubat Çavuş Senato'nun olumsuz cevabını 5 Mayıs 1570'de İstanbul'a getirdi.

Durumun vahametini kavrayan Venedikliler, Avrupa devletleriyle temasa geçerek destek arayışlarına giriştiler. Bu teşebbüsler sonunda Papalık, Venedik ve İspanya, Osmanlı Devleti'ne karşı üçlü bir ittifak yapılmasını kararlaştırdı. Malta Şövalyeleri, Sicilya Krallığı, Genova Cumhuriyeti ve Savva Dukalığı da bu ittifaka birer ikişer gemiyle sembolik olarak katıldı.

Bir taraftan diplomatik faaliyetler sürerken diğer taraftan İstanbul'da sefer hazırlıkları bütün hızıyla aralıksız devam ediyordu. Kıbrıs Seferi'ne Serasker olarak Vezir Lala Mustafa Paşa, tecrübesine binaen de denizdeki donanma faaliyetine Vezir Piyale Paşa tayin edildi. 1570 Mart ayı geldiğinde Osmanlı Donanması tedarik görüp üç filo halinde Ege ve Akdeniz'e hareket etti. İlk filo Murad Reis komutasında, ikinci filo Piyale Paşa komutasında ve donanmanın en büyük bölümünü oluşturan üçüncü filo da Kaptan-ı Derya Müezzinzâde Ali Paşa'nın

komutasında idi. Serasker Lala Mustafa Paşa'nın da bulunduğu son filonun denize açılma törenine II. Selim bizzat katıldı.

Bu arada aralarında aldıkları karar gereği Girit'in Suda Limanı'nda birleşecek olan müttefik donanması, ittifaka dâhil güçlerden sadece Venedik Donanması'nın bölgeye gelmiş olması dolayısıyla Osmanlı Donanması'na müdahale edemedi. 1570 Ağustosunda bir araya gelebilen müttefik donanması değişik kısımlardan 206 gemi, 1.300 top, 16.000 asker ile 36.000 gemici ve kürekçiden oluşuyordu. Osmanlı Donanması ise; 180 kadirga, 10 mavna, 170 barça ile Karamürsel denilen küçük deniz parçalarından olmak üzere toplam 360 gemiden oluşuyordu.¹¹

Haziran ayında Fenike Limanı'na gelen Osmanlı Donanması, 20 günlük bir moladan sonra buraya sevk edilen Anadolu sipahileri ile 2 Temmuz 1570'de adaya ilk çıkarmayı yaptı. 3 Temmuz'da Tuzla'nın ele geçirilişinin ardından 27 Temmuz'da Lefkoşe kuşatıldıysa da, kalenin fethindeki gecikme ve güçlük dolayısıyla takviye olarak Donanma'dan getirilen kapıkulu ocaklarının da katılımıyla Lala Mustafa Paşa tarafından 9 Eylül 1570'de ancak fethedilebildi. Bu sırada müttefik donanması Meis adasına kadar gelmiş ve Lefkoşe'nin düştüğü haberini alarak geri dönmüştü.¹²

Öte yandan Venedikliler bos durmuyor, hem Papalık nezdinde diplomatik destek arayışlarında bulunuyor hem de barış için Osmanlı

¹¹- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s. 51

¹²- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara, s. 52

Devleti'ne müracaat ediyordu. Sokullu Mehmet Pasa ise onların bu taleplerini ancak Magosa'nın fethinden sonra görüşmek üzere reddetti.

Lefkoşe'nin düşmesinden sonra Magosa dışında bütün Kıbrıs teslim oldu. 1570 yılı Ekim ayı ortalarında Magosa üzerine yürüyen Osmanlı ordusu şehri muhasara altına aldı. Kaleye deniz tarafından gelmesi muhtemel yardımın önünü kesmek ve ani düşman baskını ihtimalini yok etmek gayesiyle Piyale Pasa Rodos açıklarında bekliyordu. Ancak yaklaşan kış mevsimi dolayısıyla Piyale Pasa, Arap Ahmed Pasa komutasında kırk kadar kadirge bıraktıktan sonra adadan ayrıldı. Kıbrıs'ta ise yalnız Serdar Lala Mustafa Pasa kalmıştı.¹³

Kış mevsimi geçtikten sonra İstanbul'dan Müezzinzade Ali Pasa ve Pertev Pasa kumandalarında iki donanma Akdeniz'e çıkarıldı. Bu donanmaların desteğini alan Lala Mustafa Pasa da Magosa'yı iyice sıkıştırdı. Nihayet Kale Komutanı Bragadino 4 Ağustos 1571'de beş maddelik anlaşmayla kaleyi teslim etti ve böylece Kıbrıs'ın fethi tamamlanmış oldu.¹⁴

¹³- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s. 52

¹⁴- A.g.e, s.52

4- Osmanlı Dönemi

Fetihten sonra Lefkoşe merkez olmak üzere Kıbrıs idari yönden bir "Beylerbeylik" statüsüne alınarak tahrir olunup, Avlonya Sancakbeyi Muzaffer Paşa Beylerbeyi tayin edildi. Baf, Magosa ve Girne'nin sancak haline getirildiği adada, beylerbeyliğin gelişmesi ve savunmasının güçlendirilmesi gayesiyle de Alâiye, Tarsus, İçil, Zülkadriye ve Sis sancakları da Kıbrıs'a bağlandı. Adada, "*Kıbrıs Kanunnamesi*" hazırlanıncaya kadar "*Karaman Vilâyeti Kanunnamesi*" uygulanacaktı.¹⁵

Lala Mustafa Paşa Kıbrıs'tan ayrıldığı zaman geride kalan asker sayısı 3.779 idi. Devlet, bunların adada yerleşmelerini özendirici bir takım uygulamalara gitti. Askerler dışında adada görev alan defterdar, kadı, tezkireci vs. gibi bir kısım memurlar da, görevleri dolayısıyla aileleri ile birlikte Kıbrıs'ta bulunmakta idiler.

Adanın askerî bakımdan takviyesi yanında, nüfus olarak da Türk iskânına ihtiyaç duyuluyordu. Fetih ve öncesi dönemde yerlerini terk ederek dağlık bölgelere sığınmış olan yerli halktan geri dönmek isteyenlere her türlü kolaylık gösterilip yardımlar yapıldı. Bütün bu teşvik ve tedbirlere rağmen istenilen sonuç alınmadı. 1572 tarihinde yapılan bir nüfus tespit çalışmasına göre Mesarye ve Mazato bölgesindeki 76 köyde kimsenin yaşamadığı görülmüştü. Bu sebeple, diğer yeni fethedilen bölgelerde yapıldığı gibi adaya, Anadolu'dan Türk

¹⁵- A:g.e, s. 52

göçmenler getirilip bu ve bunun gibi bos yerlere yerleştirilerek üç ya da iki yıl vergiden muaf tutuldu.

Osmanlı Devleti fethettiği her yerde Türk adaleti ve idarî düzeninin sağlanabilmesi için tedbirler almıştır. Bunların başında; önce oranın tahririnin yapılması, kanunların düzenlenmesi, vergi sisteminin ıslah edilmesi gelmektedir. Bu düzenlemelere paralel olarak bir de iskân politikası yürütülmüştür. Bu iskân genelde kendi rızalarıyla gidenleri kapsadığı gibi, iskâna tabi tutulan yöre ahalisinden her on hanede bir hane olmak üzere tespit edilen miktarın "*sürgün*" denilen usulle nakli şeklinde de olmuştur. İskâna tabi tutulanlar belli bir süre vergilerden muaf tutulmak ve yerleştikleri yerler kendilerine mülk olarak verilmek gibi şartlarla nakledilmiştir. Kıbrıs'ın fethinden sonra da buna benzer bir metot takip edildi. Naklin gerçekleşmesi ve gideceklerin teşviki açısından adanın ikliminin güzelliğinden, topraklarının her türlü tarıma elverişli olduğundan bahsedilerek bir nevi propaganda yapıldı.¹⁶

Kıbrıs'a genel iskân 22 Eylül 1572 (13 Cemâziye'l-evvel (Ocak) 980) tarihli hükümlerle başladı. Bir suretinin de Alâiye, Manavgat, İçil, Bozok ve Teke kadılarına gönderildiği bu hükümlerde; "Karaman, Anadolu ve Zülkadriye eyaletlerinde bulunan kasabalarda her on aileden birinin nakli" isteniyordu.

1572'de yapılan kayıtlara göre Kıbrıs'a gönderilmek üzere Aksaray'dan 225, Beyşehir'den 262, Seydişehir'den 202, Anduğ'dan

¹⁶- A.g.e, s. 53

145, Develihisar'dan 197, Ürgüp'ten 64, Koçhisar'dan 88, Niğde'den 172, Bor'dan 69, Ilgın'dan 48, İshaklıdan 87 ve Akşehir'den 130 olmak üzere toplam 1.689 aile belirlenmiştir. Bu şekilde Kıbrıs nüfusunun takviyesi amacıyla göçmen nakli uzun müddet devam etmiştir.¹⁷

Magosa Kalesi hariç, adanın fethinin kolay olmasında yerli halkın yardımlarının da büyük rolü olmuştu. Hatta adanın ileri gelenlerinden bazıları, Girne'nin kan dökülmeden ele geçirilmesinde etkili olmuşlar ve bunlara bazı vergilerden muaf olduklarına dair belgeler verilmişti. Kıbrıs'ta asker ve idareci olarak bulunanlara ada halkının malî durumlarını kuvvetlendirmeleri için hiçbir gayretten sakınmamaları ve onları korumaları tavsiye edildi. Fetihten sonra çıkarılan "*Kıbrıs Kanunnamesiyle* (23 Zilhicce 979) Venedik döneminde can, mal ve ırzlarından emin olmayan Kıbrıs Rumları, Türk yönetiminde emniyet ve huzura kavuştular ve Venedikliler döneminde verdikleri verginin yarısını vermekle yükümlü kılındılar. Feodal sistemin kaldırılarak toprakların yüzyıllardır esiri olan halkın esaretten kurtarıldığı adada Osmanlı Devleti'nin ada halkının hukuk nizamında yaptığı en büyük değişiklik, uzun zamandan beri devam eden ücretsiz mecburi çalışma angaryasını kaldırmak oldu. Öte yandan Lusignanlar ve Venedikliler döneminde halkın elinden alınan dinî hürriyet geri verilerek sürgünde olan Ortodoks başpiskoposunun adaya dönmesine müsaade edildi.¹⁸

¹⁷-A.g.e, s. 54

¹⁸- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s. 54

Osmanlılar 'da boş veya ekilebilen bütün araziler mirî arazi olarak hükümdarın sahsına aitti. Bos araziler; adanın korunması ve savunması için adada oturmak şartıyla dirlik olarak tımar sahiplerine verildi. Yerli Hıristiyanların ev, dükkân ve bahçeleri sahsı mülkleri kabul ediliyordu. Arazi ise padişahın şahsi malı olmakla birlikte reayanın bu toprağı islemesine izin veriliyor, ancak toprağın gelirinden belli miktar öşür ödemekle yükümlü tutuluyordu.

Fetihten sonra yeni bir mülkî yapıya kavuşan Kıbrıs, Lefkoşe idare merkezi olmak üzere 16 kazaya ayrıldı. Bunlar Tuzla, Limasol, Piskopi, Gilan, Evdim, Magosa, Karpas, Dağ, Değirmenlik, Baf, Kukla, Hırsofi, Omorfa, Mesarye ve Girne kazalarıdır. Kıbrıs Beylerbeyliğinin beylerbeylik statüsü 1670 yılına kadar devam etti.

Girit Savaşı (1645-1669) yıllarında nüfusun azalması ve ticarî hayatın bozulması Kıbrıs Beylerbeyliği gelirlerinde düşüğe sebep oldu. Bu nedenle ada, 1670 yılında Kaptanpa Salık'a bağlandı. Bu dönemde vergi toplamakla görevli olan ağalar arasındaki rekabet neticesinde artan huzursuzluk 1685 yılında kendini Boyacıoğlu Mehmet İsyanı şeklinde dışa vurdu. 1687'de bastırılan bu isyanda Kaptan paşalık yönetiminin yetersizliği görülerek ada, sadrazama "has" olarak verildi. Çok geçmeden 1785 yılında ise sadrazam hası olmaktan çıkarılarak Divân-ı Hümayuna bağlı bir muhassıldık haline getirilen Kıbrıs, bu statüyü 1839 yılında Tanzimat'ın ilanına kadar korudu. Tanzimat

sonrasında Cezayir-i Bahri Sefid eyaletine bağılı bir sancağı dönuştürölüp idaresine "kaymakam" ünvanıyla bir mutasarrıf tayin olundu. 1861'de Cezâir-i Bahr-i Sefid eyaletinden ayrılarak 1878'de adanın İngiltere'ye devrine kadar İstanbul'a bağılı bir mutasarrıflık olarak kaldı. Ada Rumları 308 yıllık Türk idaresinde (1570-1878) varlıklarını korudukları gibi ekonomik, kültürel ve hatta siyasî bakımdan da gelişme imkânını bulmuşlardır.¹⁹

5-Kıbrıs'ın İngiltere'ye Kiralanması

Osmanlı Devleti, 1853-1856 tarihleri arasında üç yıl devam eden Kırım Savaşı'nda İngiltere, Fransa ve Piyemonte (İtalya) ile işbirliğı yaparak Rusya'ya karşı galip gelmişti. Savaş sonunda 1856 yılında yapılan Paris Anlaşması'yla Osmanlı Devleti, Avrupa Devletler Hukuku kapsamına alınarak bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü garanti altına alındı. Böylelikle Osmanlı Devleti, 18. yüzyıldan beri gittikçe artan Rus baskısından kısa bir süre için de olsa kurtulmuş oldu.

19. yüzyılın sonlarında dönemin iki sömürge imparatorluğu olan İngiltere ile Rusya, Ortadoğı'daki menfaatleri bakımından birbirleriyle büyük bir çatışmanın içine girmişlerdi. Rusya nihaî hedefi olan İstanbul'a girmek ve Boğazları almak düşüncesinin yanı sıra, Kafkasya üzerinden İskenderun ve Basra Körfezleri' ne inmeyi de tasarlamaktaydı. Rusya'nın bu politikası, Osmanlı Devleti'nin güneyini

¹⁹- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s. 55

hayatî bölge olarak gören İngiltere'nin menfaatlerine uygun düşmemekteydi.

1875'de başlayan Hersek İsyanının sonunda Osmanlı Ordusu başarı kazanmasına rağmen Rusya'nın 31 Ekim 1876'da verdiği ultimatom ile mütareke imzalamak zorunda bırakıldı. Bosna-Hersek ve Bulgaristan meselelerinde Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya tarafından akdedilen Londra Protokolü'nün (31 Mart 1876) Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi sonucu zaten içte ve dışta büyük sıkıntılar içinde olan Osmanlı Devleti, 1877 yılı başında Avrupa devletlerinin desteğini de tamamen kaybetmiş oldu. Bunun üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne 24 Nisan 1877'de savaş ilan etti. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, büyük toprak kayıplarına sebep olan Ayastefanos Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan bu anlaşma ile Rusya'nın Slavcılık politikası büyük bir zafer kazanmış, Osmanlı Devleti'nden önemli bir toprak kütlesi kopararak Balkanlar'da nüfuzunu arttırmıştı.²⁰

Ayastefanos Anlaşması ile Rusya'nın elde ettiği askeri ve politik güç, İngiltere'nin Ortadoğu'daki emellerini tehdit etmekte idi. 19. Yüzyılın başlarından itibaren Mısır ve Doğu Akdeniz'le yakından ilgilenmeye başlayan ve Kıbrıs üzerinde de hesapları olan İngiltere, harekete geçmek ihtiyacı duydu ve bu günlerde mevcut statükoda Kıbrıs'ın yeri ve adanın kıyı ile bağlantısını sağlayacak İskenderun'un

²⁰- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s.56

alınması fikri İngiliz kabinesinde tartışıldı. Tartışmada muhalif görüşe sahip olup istifa etmek zorunda bırakılan Hariciye Nazırı Lord Derby'nin yerine Kıbrıs'ın işgalinden yana görüş belirten Lord Salisbury getirildi. Yeni Hariciye Nazırı, Ortadoğu'da artan Rus baskısı üzerine pasif kalma yerine, aktif olarak karşı çıkma eğilimindeydi. İngiltere, anlaşmalarla tespit edilip Avrupa devletleri tarafından garanti edilmiş olan statükonun Rusya tarafından bozulduğunu belirterek Ayastefanos Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesini öneriyordu. Bu bağlamda, 3 Mayıs 1878'de Rusya'nın Londra Elçisi Kont Shuvalos Dışişleri Bakanlığı'na çağrılarak İngiltere'nin tekliflerini içeren bir nota verildi. İngiltere tarafından Rusya'ya verilen notayla; Ayastefanos Anlaşması'nın Sartlarına itiraz edilmekte, Bulgaristan Prensiğinin küçültülmesi ve Rusya'nın Doğu Anadolu'dan çekilmesi teklif edilmekteydi. Rusya ise; 22 Mayıs 1878 tarihinde İngiliz notasına verdiği cevapta Doğu Anadolu'nun terki dışında İngiltere'nin tekliflerini kabul ettiğini bildirdi.²¹

Hariciye Nazırı Salisbury 16 Mayıs 1878'de İngiltere'nin Kıbrıs'a yerleşmesini sağlayacak Şartları araştırmak üzere İstanbul Elçisi Henry Layard'a bir talimat gönderdi ve bu tarihten sonra Londra ile İstanbul arasında gizli bir haberleşme trafiği başladı. Öte yandan, 22 Mayıs 1878'de Rusya'dan aldığı cevapla İngiltere'nin, Ayastefanos Anlaşması'nın ağır olan Sartlarının tadili veya Rus emellerinin durdurulması gibi vaatlerle Osmanlı'ya nüfuz imkânı doğmuştu. 25

²¹- A.g.e, s. 57

Mayıs 1878'de Layard, hükûmeti tarafından gönderilen ve Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında ittifak teklifini içeren mektubu saraya sundu. Bunu, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni destekleyebilmesi için Anadolu'ya Malta adasından daha yakın bir üs verilmesi gerektiğini bildiren ikinci mektup ve nihayet bu yakın yerin Kıbrıs olabileceğini belirten üçüncü mektup takip etti.²² Bu mektuplarla İstanbul'un olaya yeteri derecede ısındırıldığını düşünerek Mabeyn Müşiri Sait Paşa'nın tavassutuyla II. Abdülhamid ile gizli bir görüşme yapan Henry Layard, gelirin yine Osmanlı Hazinesi'ne verilmesi şartıyla Kıbrıs adasının geçici olarak İngiltere'ye terkedilmesi konusunda padişahı ikna etti. İngiltere müdahalesini o günkü şartlarda uygun bulan II. Abdülhamid, Sadrazam Sadık Paşa ile Hariciye Nazırı Saffet Paşa'yı İngiliz Elçisi Layard'la görüşmek üzere görevlendirdi. 26 Mayıs tarihinde taraflarca varılan mutabakat üzerine, Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Saffet Paşa, Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı adına Elçi Layard iki maddelik anlaşmayı 4 Haziran 1878'de imzaladılar.²³

6- İngiliz Dönemi

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı İngiltere'ye devretmesinden sonra Kıbrıs Türk ve Rum halklarının ilişkilerini belirleyen en önemli etken Kıbrıs Rumlarının "*enosis*" mücadelesi olmuştur. Adanın İngilizlere kiralanmasının, "*enosis*" yolunda önemli bir asama olduğunu düşünen

²²-A.g.e, s. 57

²³- A.g.e, s. 58

Rumlar, Yunanistan'ın da yoğun tahrikleriyle ilhak faaliyetlerini hızlandırmaya başlamışlardır. Nitekim İngiliz yüksek komiseri daha adaya adımını atar atmaz, kendisini karşılayan başpiskopos başkanlığındaki Rumlar, yönetim değişikliğini sevinçle karşıladıklarını, çünkü İngiltere'nin Ege adaları gibi Kıbrıs'ı da Yunanistan'a vereceğine inandıklarını belirtmişlerdir.²⁴ İstanbul'daki İngiliz Büyükelçisi Layard, 1 Ağustos 1878 tarihinde Dışişleri Bakanı Lord Salisbury'e gönderdiği bir raporda "Rumlar Türkleri her şeyden yoksun bırakmak ve adadan kovmak gayesiyle büyük çaba harcayacaklardır. Bütün Kıbrıs topraklarını elde etmek için her türlü sahtekârlığı yapacaklar ve böylece Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak isteyeceklerdir" şeklinde görüşlerini bildiriyordu. Büyükelçi Layard gözleminde yanılmamış ve İngiliz yönetimi ile birlikte adanın Yunanistan'a ilhakı çalışmaları artmıştır.²⁵

İngiliz kraliçesi tarafından adanın idaresine memur edilen Sir Garnet Wolseley, kendisine bağlı kuvvetlerle 22 Temmuz 1878 tarihinde Larnaka'dan karaya çıkarak görevine fiilen başladı. Adadaki Türk valisinden görevi devraldıktan sonra altı idarî bölgedeki Türk kaymakamların yerine İngiliz Memurlar tayin ederek mahkemelerde ve idarî işlerde İngilizcenin yanı sıra Türkçe ve Rumcayı da resmî dil olarak kabul etti.

²⁴- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s. 62

²⁵- A.g.e. s. 63

İngiltere’de Kraliyet kolonileri için çıkarılan "*Konsej Emirnamesine* göre yüksek komiser, adada kraliyet hükûmeti tarafından tayin edilecek "*Kavanîn Meclisi*’nin onayıyla kanun yapabilecekti. Başlangıçta, Osmanlılardaki "*Divan*’a benzeyen Kavanîn Meclisi; dört İngiliz memur ve üç halk

temsilcisinden oluşuyorken, daha sonraları bu meclisin yerini 9 Rum, 3 Türk ve 6 İngiliz’den oluşan "*Teşrii Meclisi*" aldı.

Türkler adanın Yunanistan'a verileceği endişesi ile İngiliz idaresine destek oldukları halde, İngilizler reorganizasyon ve tensikat maskesi altında is basındaki Türkleri emekliye sevk edip yerlerine Rum memurları tayin ettiler. Bunun neticesi olarak ekonomik sıkıntıya giren Kıbrıs Türk halkının bir kısmının adadan ayrılarak Anadolu'ya göç etmesi adadaki nüfus dengesinin Türkler aleyhine bozulmasına neden oldu.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında katılmasıyla İngiltere 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs'ı tek taraflı olarak ilhak etti. Osmanlı Devleti ise bu ilhakı sadece protesto etmekle yetindi. Bu durum karşısında İngiliz tâbiyetine girmek istemeyen 8.000 kadar Türk ailesi Anadolu'ya göç etti.²⁶

İngiliz idaresinin Rum yanlısı tutumunun tahrik ettiği, Rumların "enosis" emellerini gerçekleştirme çalışmalarını önlemek için teşkilatlanma ihtiyacı duyan Kıbrıs Türkleri 10 Aralık 1918'de Kıbrıs Müftüsü Hacı Hâfız Ziyâî Efendi başkanlığında "*Meclis-i Millî*" adını

²⁶- A.g.e s. 64

verdikleri bir meclis toplayarak "Adanın yeniden Osmanlı Devleti'ne verilmesi gerektiğini açıkladılar. Bu toplantıda "Türk haklarının korunması" için, Paris'te yapılacak olan Barış Konferansı'na gönderilmesi kararlaştırılan Hacı Hâfız Ziyâî Efendi'nin Kıbrıs'tan ayrılmasına İngiliz idaresi izin vermedi. 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanistan'ın İzmir'e saldırarak Bizans'ı yeniden canlandırmak istemesi "enosis" duyguları güçlenen Kıbrıs Rumlarına bir heyecan getirmişti. Yunanlıların İzmir'de hezimete uğraması üzerine, kin duyguları daha da körüklendi. 25 Mart 1921 tarihinde Omorfa'nın Filya köyünde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını istedikleri ilk plebisit ve daha sonra yaptıkları müracaatlar İngilizlerce reddedildi. İstiklal Savaşı kazanıldıktan sonra 23 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Anlaşması ile İtilaf Devletleri tarafından resmen tanınan Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs'ın İngiliz mülkü olduğunu kabul etti. Bu anlaşmanın 16, 20 ve 21. maddeleri Kıbrıs ile ilgilidir.²⁷

"Madde 16: Türkiye işbu muahedede açıklıkla belirtilen hususlar dışında bilcümle arazi üzerinde ve bu araziye bağlı kezalik işbu muahede ile üzerlerinde kendi hâkimiyet hakkı tanınmış olan adalardan gayri cezireler üzerinde (-ki bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiş veya edilecektir-) her ne mahiyette olursa olsun haiz olduğu bütün hukuk ve müstemilatından feragat ettiğini beyan eyler. İşbu maddenin hükümleri komşuluk münasebetiyle Türkiye ile

²⁷- A.g.e, s. 64

hem-hudut memleketler arasında kararlaştırılmış veya kararlaştırılacak olan özel hükümleri ihlâl etmez."

Madde 20: Türkiye Hükûmeti Kıbrıs'ın Britanya Hükûmeti tarafından 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını beyan eyler."

"Madde 21: 5 Kasım 1924 tarihinde Kıbrıs adasında oturan Türk tebaası mahallî kanunun tayin ettiği Sartlar dairesinde İngiliz tâbiyetine sahip ve bu yüzden Türk tâbiyetini kaybetmiş olacaktırlar. Bununla beraber işbu muahedenamenin meriyet mevkiine girdiği günden itibaren iki yıllık bir müddet zarfında Türk tâbiyetinde kalmakta serbest olacaktırlar. Bu takdirde bu haklarını kullandıkları tarihi takip eden 12 ay zarfında Kıbrıs adasını terk etmeye mecbur olacaktırlar terk etmeye mecbur olacaktırlar.

Bu muahedenamenin yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs adasında oturmakta olup da yerli kanunun tayin ettiği Sartlar dairesinde yapılan müracaat üzerine belirtilen tarihte İngiliz tâbiyetini ihraz etmiş veya etmek üzere bulunmuş olan Türk vatandaşları da bundan dolayı Türk tâbiyetini kaybetmiş olacaktırlar. Şurası şüphesizdir ki, Kıbrıs Hükûmeti Türk Hükûmeti'nin rızası olmaksızın Türk tâbiyetinden başka bir tâbiyet ihraz etmiş olan kimselere İngiliz tâbiyetini vermekten kaçınmak yetkisine haiz olacaktır."

Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakını da içeren Lozan Anlaşması İngilizler tarafından 6 Ağustos 1924 tarihinde tasdik edildi. 10 Mart 1925 tarihinde de Yüksek Komiserlik makamı kaldırılarak yerine valilik makamı ihdas edildi. Lozan Anlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçmek isteyen

Kıbrıslı Türklere iki yıllık bir süre tanınması üzerine, İngiliz idaresinden memnun olmayan çok sayıda Türk anavatan Türkiye'ye göç etti.²⁸

1925'ten 1959'a kadar süren dönem içinde Rumlar adanın statüsünü değiştirmek için teşebbüslerde bulundular. İngiliz Hükûmeti Ortadoğu politikasında yaptığı değişiklik sonucu Rumlardan yüz çevirince vergi kanununu bahane ederek 21 Ekim 1931 tarihinde ilk isyanlarını yaparak vali konağını ateşe verdiler. İsyân Mısır'dan getirilen takviye kuvvetlerle bastırılabilirdi.

II. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin Yunanistan'a, kendi taraflarında savaşa katılmaları halinde Kıbrıs'ı Yunanlılara verebileceklerine dair teklifi Yunanlılarca reddedildi. Buna rağmen Rumlar İngilizlerle birlikte savaşmış gibi Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını talep ettiler. İngilizler bu talebi reddederek anayasa hazırlanmasını önerdiler. Rum tarafı "enosis"i önermeyen hiçbir teklifi kabul etmedi. İngiliz Hükûmeti, adada muhtar bir idare kurmak üzere 1947 yılında Lord Winster'i vali olarak tayin etti. Ancak Winster'in muhtariyet teşebbüsü, hazırlanan anayasanın Türkler ve Rumlar tarafından benimsenmemesi üzerine başarısızlığa uğradı. Vali Winster de seçtiği bir "*İstişare Meclisi*" ile adayı yönetmeye devam etti.²⁹

Daha sonra, 15-20 Ocak 1950 tarihinde Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi önderliğinde yapılan "plebisit" ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı tekrar istendi. Bu plebisiti tanımayarak adaya muhtariyet verilmesi

²⁸- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s. 65

²⁹-A.g.e, s. 66

konusunda yeni adımlar atan İngiltere'nin 1954 anayasa teklifi de sonuçsuz kaldı. Barışçı yollardan "enosis"i gerçekleştiremeyeceklerini anlayan Rumlar 1953 yılında kurdukları "EOKA" terör örgütünü 1 Nisan 1955'te harekete geçirdiler. Grivas'ın komutasındaki "EOKA" yayınladığı bildiriyle İngilizleri ve Türkleri düşman ilan edip onları imha edeceklerini açıkladılar. "Enosis" uğruna birçok İngiliz ve Kıbrıslı Türk "EOKA"nın kurbanı oldu. İngiltere "EOKA"nın üzerine fazla gitmedi. Şiddet eylemleri karşısında kendini koruma ihtiyacı hisseden Kıbrıs Türk Halkı 1 Ağustos 1956 tarihinde "*Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilatı*"nı (TMT) kurdu. TMT Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı teşebbüslerine karşı başarılı mücadeleler yaptı.

Rumların "enosis" çabaları karşısında Kıbrıs Türkleri TMT'nin dışında da faaliyetlerini gerçekleştirdikleri; *Millî Cephe Partisi*, *Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu*, *Kıbrıs Millî Türk Halk Partisi*, *Kıbrıs Türk Kurumları Birliği*, *Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu* ve *Kıbrıs Millî Türk Birliği* gibi cemiyetler kurdular.³⁰

Şiddet eylemlerinin artması üzerine Kıbrıs Valisi Mareşal Harding, basta Makarios olmak üzere Rum liderlerle "self-government" üzerinde anlaşmaya çalıştı. Bu teklifi de kabul etmeyen Rum liderleri Makarios ve Kipriyanu Atina'ya gitmek üzere iken yakalanarak sürgüne gönderildi. Diğer yandan İngiltere Başbakanı Mc Millan adanın Türk ve Rum tarafları ile birlikte Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından

³⁰-A.g.e s. 66

ortak yönetilmesi teklifini getirdi. Yunanistan'ın reddetmesine rağmen, İngiltere Mc Millan planını yürürlüğe koydu. Plan gereğince Türkiye temsilcisinin 1 Ekim 1958'de resmen ve fiilen görevine başlaması üzerine Yunanistan görüşme masasına oturmak zorunda kaldı.³¹

Yunanistan ve Türkiye Dışişleri bakanları Zürih'te bir araya gelerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması konusunda anlaşılabilir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ve Yunanistan Başbakanı Karamanlis de 11 Şubat 1959'da 27 maddelik Zürih Anlaşması'nı imzalayarak Kıbrıs Cumhuriyeti için ilk adımı attılar. Nihayet Kıbrıs Türk ve Rum liderleri de 19 Şubat 1959'da

Londra Anlaşması'nı imzalayarak Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını kabul ettiler. Bu anlaşmalara dayanılarak hazırlanan Kıbrıs Anayasası'nın kabulüyle 15/16 Ağustos 1959 gece yarısı "*Kıbrıs Cumhuriyeti*" ilan edildi. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilanıyla Yunanistan "enosis", Türkiye de "taksim" tezinden vazgeçmiş oldu.³²

7- Kıbrıs Cumhuriyeti

Zürih ve Londra anlaşmalarına dayanılarak hazırlanan "Kıbrıs Anayasası" ile Kıbrıs Türk halkına eşit statülü kurucu ortaklık hakkı tanındı. Yeni anayasaya göre % 30'u Türk, % 70'i Rumlardan oluşan "Temsilciler Meclisi" kurulması, cumhurbaşkanının Rum, yardımcısının Türk, Bakanlar Kurulu'nun 7 Rum ve 3 Türk bakandan oluşması, idare ve belediyelerde % 70-30 oranının korunması, ordu,

³¹- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara, s. 67

³²-A.g.e, s. 67

polis ve jandarma teşkilatı mevcudunun % 60 Rum ve % 40 Türk'ten oluşması gerekiyordu. Adanın savunması için Türkiye'den 650, Yunanistan'dan 950 kişilik bir alay oluşturulacak ve Kıbrıs Cumhuriyeti tehlikeye girdiği zaman İngiltere, Türkiye ve Yunanistan ortak olarak ya da tek başlarına müdahale hakkına sahip olacaktı. Kıbrıs Türk Alayı ile Yunan Alayı 16 Ağustos 1960 günü adaya ayak basarak göreve başladılar.³³

Kurulan bu cumhuriyetin devamı ancak iki toplumun işbirliği ile sağlanabilirdi. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı'na Başpiskopos Makarios, yardımcılığına da Kıbrıs Türk Toplum Lideri Doktor Fazıl Küçük getirildi.

Cumhuriyet kurulduktan sonra da "enosis"i gerçekleştirmek için faaliyetlerini sürdürerek yeraltı örgütleri kurmakta gecikmeyen Kıbrıs Rumları, EOKA ileri gelenlerinin katılımıyla EDMA (Millî Demokratik Mücadeleciler Cephesi) ve Nikos Sampson'un önderliğinde OPEK (Kıbrıs Rumlarını Koruma Teşkilatı) gibi cemiyetler kurdular.³⁴

Cumhuriyeti "enosis"e giden yolda bir geçiş olarak gören Makarios, verdiği demeçlerde "Enosis davası ölmemiştir. Enosis unutulmamıştır" ya da "Bu mücadelenin gayesi cumhuriyet kurmak değil, bu anlaşmalar sâdece temelleri koymuştur" diyordu.³⁵

³³-A.g.e, s. 68

³⁴- A.g.e, s. 68

³⁵- A.g.e, s. 68

Bölüm II: Kıbrıs ve Devlerin Tutumu

Kıbrıs Rumları, haiz buldukları sayı üstünlüğüne dayanarak, Adanın Yunanistan'a ilhakını sağlamak için geçmişte müteaddit teşebbüslerde bulunmuşlar fakat netice elde dememişlerdir. İkinci Cihan Harbinden sonra, umumi siyasi havayı gayeleri için müsait gören Kıbrıs Rumları, Yunanistan'la birleşme (ENOS) emellerini gerçekleştirmek üzere tekrar faaliyete geçmişler ve bu amaçla İngiltere Hükümetinden isteklerde bulunmuşlardır. Bu istekler İngiltere Hükümetinden müsait bir mukabele görmeyince Yunan Hükümeti, Kıbrıslı Rumların taleplerinin milletlerarası alanda savunmasını üzerine almış ve 1954 yılında Birleşmiş Milletlere müracaat etmiştir. Kıbrıs meselesinin böylece milletlerarası bir mahiyet alması üzerine Türkiye de tabû olarak Kıbrıs Türklerinin hak ve menfaatlerini korumak üzere gerekli teşebbüs ve faaliyetlere girişmiştir. 1954 ten 1959 yılına kadar olan devre zarfında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin Kıbrıs meselesindeki tutumları aşağıda özetlenen değişimleri geçirmiştir.³⁶

1- Yunanistan'ın tutumu:

Bidayette, İngiltere ile Yunanistan arasında ikili bir anlaşmaya varmak suretiyle Kıbrıs'ın ilhakını sağlamaya uğraşmış ve Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin ilgili taraf olmadığını ileri sürmüştür. Bu teşebbüsünde muvaffak olamayınca, meseleyi Birleşmiş Milletlere ve çeşitli milletlerarası Teşekküllere götürerek, Kıbrıs halkına «Self -

³⁶-TBMM, Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.2

determination» hakkı verilmesini istemiş ve ilhakı bu yol ile gerçekleştirmeye çalışmıştır.³⁷

2- İngiltere'nin tutumu

Başlangıçta, Kıbrıs sömürge idaresinde Ada halkına sınırlı bir iç muhtariyet vermekten ileri gidemeyeceğini ilân etmiş, fakat sonraları dış siyaset, millî savunma, iç emniyet gibi başlıca yetkiler İngiliz idaresinde kalmak suretiyle Ada halkına daha geniş muhtar bir idare vermeyi kabul etmiştir. Bu maksatlar «Radcliffe» Anayasa taslağı, «Macmillân» plânları diye anılan bazı teklifler ileri sürmüş ise de bunlar, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan tarafından reddedilmiştir, İngiltere Adanın geleceği hakkında Kıbrıslı Türklerin söz haklarını kabul etmiş ve İngiltere, Türkiye ve Yunanistan tarafından şayanı kabul bir anlaşmaya varılmasına çalışmıştır.³⁸

3- Türkiye'nin tutumu, İmzalanan Antlaşmalar Ve 1960-1964 Arası Dönem

Bidayetten beri Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakına şiddetle muhalefet etmiştir. İlk safhada İngiltere Kıbrıs'ı terk edecekse Adanın eski sahibi olan Türkiye'ye avdeti gerektiği görüşünü savunmuştur. Yunanistan ilhak istemediğini, sadece Kıbrıs halkına «Self - determination» hakkı verilmesine çalıştığını ileri sürünce, Türkiye, Birleşmiş Milletler Antlaşmamda atıfta bulunulan «self determination» prensibine karşı cephe almamış ve Kıbrıs halkına «self - determination» hakkı

³⁷-TBMM, Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.2

³⁸-TBMM, Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.3

verilecekse, bu hakkın Birleşmiş Milletler Antlaşmasının hükümlerine uygun olarak Ada'nın Türk ve Rum halklarına ayrı ayrı tanınmasını istemiş ve bu suretle «taksim» tezini benimsemiştir.

Yunanistan, 1954 ten 1959 yılına kadar Kıbrıs meselesini her yıl Birleşmiş Milletlere ve fırsat düştükçe de çeşitli milletlerarası teşekküllere götürmüşse de istediği şekilde bir sonuç elde edememiştir. Buna muvazi olarak Kıbrıs Rumları Ada'da kanlı tedhiş usullerine başvurarak netice almaya çalışmışlardır. Kıbrıs Rumlarının önceleri Ada'daki İngilizlere yönelttikleri tedhiş faaliyeti bilahare Türk ve Rum Cemaatleri arasında silahlı çatışmalara yol açmıştır. Dolayısıyla Kıbrıs uyuşmazlığı, NATO dâhilinde müttefik bulunan Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın münasebetlerinde vahim bir gerginlik meydana getirmiş ve bin netice Orta - Şarkta Batı savunma sistemine büyük zararlar verebilecek bir vüsat kesp etmiştir.³⁹

Yıllar boyunca süregelen mücadeleden sonra Kıbrıs meselesinin bir yönden, mevcut şartlara göre vahim ihtilâtlar doğurmadan alâkalı üç Devletin sadece her hangi birinin görüşüne uygun şekilde halledilemeyeceğinin, diğer yönden de bu meselenin daha uzun müddet askıda bırakılmasının her üç Devlet ve dolayısıyla de Batı Savunma Sistemi için vahim tehlikeler yaratabileceğinin anlaşılması üzerine ilgili üç Devlet gayretlerini, Kıbrıs meselesine her üçünün de görüşlerini kısmen telif edecek bir hal sureti bulunması istikametine yöneltmişlerdir.

³⁹-TBMM, Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.3

Bu maksatla yapılan müteaddit diplomasi temaslarından sonra 1959 yılı Şubat ayında Zürich'te Türkiye ile Yunanistan arasında bir konferans akdedilerek Kıbrıs'ın müstakbel rejiminin esasları bazı anlaşmalarla tespit olunmuştur. Şubat 1959 sonlarında Londra'da, bu sefer Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Türk ve Elen Cemaat temsilcilerinin katılması ile toplanan konferansta Zürich Anlaşmalar ve özellikle İngiltere'yi ilgilendiren diğ r bazı prensip anlaşmalar bütün ilgililer tarafından parafe edilmiştir.

Zürich ve Londra Anlaşmalar muayyen ana prensipleri ihtiva eden belgelerdir. Bunları her  c Hükümet de parl mentolarına sunarak tasviplerini aldılar. (Zürich ve Londra Anlaşmaları Türkiye Büyük Millet Meclisinin 4 Mart 1959 tarihli celsesinde tasvip olunmuştur.) Ancak, Zürich ve Londra Anlaşmalarında bazı genel esasların tespitiyle yetinildiği için, bu esaslara müsteniden teferruatlı ve Şekil bakımından uygun Antlaşmalar ve Anlaşmalar hazırlanması gerekiyordu. 1959 yılı başlarından 1960 yılı Ağustos ayına kadar olan süre zarfında Londra, Lefkoşe, Lozan, Ankara ve Atina'da birçok çalışma grupları Anayasanın  eŐitli Antlaşma ve Antlaşmalarının metinlerini hazırladılar. Bunlar 16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşe'de imzalandı.⁴⁰

Yukarda belirtildiği gibi, bahis konusu metinlerle, taraflardan hiçbirinin isteklerini tamimiyle gerçekleŐtirmeyen ve fakat mevcut imkânlar  l s nde bunların hak ve menfaatlerini uzlaŐtırmayı gözeten bir sonuca varılmıŐtır. Bu Antlaşmalarla Türkiye bakımından elde

⁴⁰-TBMM, Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.4

edilen sonuçlar, aşağıda sırası geldikçe her bir metnin tahlili esnasında teferruatlı surette arz edileceği üzere, şöylece özetlenebilir:

1. Kıbrıs'ın Yunanistan'la veya başka bir Devletle birleşmesi ihtimaline karşı ahdî ve fiilî teminat sağlanmıştır. (**Garanti Antlaşması**)

2. Kıbrıs Türk Cemaatinin, Rum çoğunluğun idaresine tâbi olması ihtimali önlenerek Ada'da, Türk ve Rum cemaatlerinin ortaklığına dayanan bir idare sistemi kurulmuştur. Türk Cemaatinin

Kıbrıs Cumhuriyetinin idaresine iştirak nispeti, iki cemaat arasındaki nüfus nispetine bağlı olmayıp bu nispetin üstündedir. Kıbrıs Türklerinin siyasi, idari, iktisadi, adlî, kültürel ve dinî alanlardaki hak ve hürriyetleri, çoğunluğun muhtemel ihlâllerine karşı Anayasa hükümleri ile teminat altına alınmış ve Anayasanın temel hükümleri de Garanti Antlaşmamsın hükümlerinin teminatı altına konulmuştur.

3. Kıbrıs Adasının Türkiye'nin güvenliği bakımından arz ettiği önem göz önünde tutularak Ada'da siyasi veya fiilî yollarla Türkiye güvenliğini tehlikeye sokabilecek bir durumun tahaddüsüne karşı ahdî ve fiilî teminatlar sağlanmıştır. (Anayasa gereğince dışişleri konusunda Cumhurbaşkanı Muavinine tanınan veto hakkı, İttifak Antlaşması ve bu Antlaşma maksatları için Kıbrıs'a gönderilen Türk Alayı).

Ada'da, iki egemen İngiliz üssünün mevcudiyeti de, Türkiye ve İngiltere'nin NATO ve CENTO dâhilinde müttefik bulunmaları sebebiyle, memleketimizin güvenliğini takviye edici unsurlardır. (**Teessüs Antlaşması**).⁴¹

⁴¹-TBMM, Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.5

4- Teessüs Antlaşması

Bu Antlaşma 12 maddeden ibaret olup, Kıbrıs Cumhuriyetinin sınırlarını ve Kıbrıs Cumhuriyetinin kuruluşu esnasında bağımsızlığından önceki duruma nazaran yapılan değişiklikleri tespit etmektedir. İş bu Antlaşmanın 3'ncü maddesiyle vatandaşlığa dair hükümleri ihtiva eden D Eki, Kıbrıs'ta Türk Askerî Kuvvetlerinin Statülerine müteallik anlaşmazlıkların ne suretle halledileceğine dair olan 10'ncu maddesi ve «en ziyade müsaadeye mazhar millet» muamelesi hakkındaki F Ekinin II'nci bölümü Türkiye'yi bilhassa ilgilendirmektedir. Antlaşmanın 3'ncü maddesi mucibince, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan, Türkiye ve Birleşik Krallık Kıbrıs'ın müşterek savunmasında birbirleriyle istişare ve işbirliğinde bulunmayı taahhüt etmektedirler. Bu madde mucibince, Birleşik Krallık da Türkiye ve Yunanistan'la birlikte mesuliyet yüklenmektedir.⁴²

5-Garanti Antlaşması

Kısa bir dibace ile beş maddeden müteşekkildir.

I'nci maddede, Kıbrıs Cumhuriyetinin taahhüt ettiği hususlar yer almaktadır. Kıbrıs Cumhuriyetinin yüklendiği taahhütler şunlardır:

- a) Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını,
- b) Toprak bütünlüğünü,
- c) Emniyetinin muarazasını ve
- d) Kıbrıs Anayasasına riayeti sağlamak,

⁴²-TBMM. Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.5

e) Her hangi bir Devletle hiçbir siyasi veya iktisadi birliğe kısmen veya tamamen katılmamak,

1- Başka bir Devletle birleşmeyi veya Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya bilvasıta sağlamaya matuf olabilecek her türlü faaliyeti yasak ilân etmek.

II. maddede, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin taahhütleri sıralanmaktadır. Anılan üç ' Devlet Kıbrıs Cumhuriyetinin yukarıda 1'nci maddedeki taahhütlerini not alarak;

a) Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, emniyetini ve Anayasanın temel maddeleri ile ihdas edilen durumu tanımış ve garanti etmişlerdir.

b) Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, kendilerini ilgilendirdiği nispette, Kıbrıs'ın her hangi başka bir Devletle birleşmesini veya Ada'nın taksimini doğrudan doğruya veya bilvasıta sağlamaya matuf faaliyetleri yasak etmeyi taahhüt etmişlerdir.

III. maddede, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti Ada'daki Egemen İngiliz Üslerinin bütünlüğüne riayeti ve Teessüs Antlaşması ile tanınan hakların İngiltere tarafından kullanılmasını ve bunlardan faydalanılmasını garanti etmişlerdir.

IV. maddede, yukarıdaki hükümlerin ihlali halinde, bu hükümlere riayeti sağlamak için gereken teşebbüs ve tedbirler hakkında Türkiye, Yunanistan ve İngiltere birbirleri ile istişare etmeyi taahhüt etmişlerdir. Müştereken hareket ötmek kabil olmadığı takdirde, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'den her biri işbu Antlaşma ile ihdas edilmiş durumun yeniden tesisini sağlamak amacı ile harekete geçmek hakkına sahiptirler. V'nci maddede, âkit tarafların işbu Antlaşmayı

mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda Birleşmiş Milletler Sekreteryasına tescil ettirecekleri yazılıdır.⁴³

6- İttifak Antlaşması

Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında, millî güvenlikleri ve savunma ihtiyaçları ile ilgili olarak bir askerî ittifak kurulmuştur.

I. madde mucibince, taraflar müşterek savunmaları için iş birliği ve istişarede bulunacaklardır.

II. madde mucibince, taraflar Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne doğrudan doğruya veya bilvasıta yönetilecek her türlü tecavüze karşı koymayı taahhüt etmektedirler.

III. madde, bu ittifakın maksatları için Kıbrıs'ta bir üçlü karargâhın kurulmasını âmirdir.

IV. madde, Türkiye ve Yunanistan'ın Üçlü Karargâha, Antlaşmanın 1 numaralı Protokolünde mezkûr askerî kontenjanlarla katılacağını ve mezkûr kontenjanların Kıbrıs Cumhuriyeti Ordusunun eğitimini sağlayacaklarını tasrih etmektedir.

V. madde, Üçlü Karargâh Kumandanlığının Türk, Yunan ve Kıbrıslı kumandanlar arasında münavebe suretiyle ve birer yıl süre ile deruhte edileceğine dairdir.

⁴³-TBMM, Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.6

VI. madde, İttifak Antlaşmasının yürürlüğe giriş tarihini ve bu Antlaşmanın Birleşmiş Milletler Sekretaryasına kaydettirileceğini açıklamaktadır.

I sayılı Ek Protokol, Üçlü Karargâha katılacak Yunan kontenjanının 950 ve Türk kontenjanının 650 subay, astsubay ve erden müteşekkil olacağını; Kıbrıs Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Muavininin bilmutabaka Türk ve Yunan Hükümetlerinden bu kontenjanların sayısını artırmayı veya azaltmayı talep edebileceklerini tasrih etmektedir. Protokolün III. maddesinde, Türk ve Yunan kontenjanlarının Adadaki statüleri ve diğer hususlar hakkında akd olunacağı bildirilen Hususi Sözleşme, tarafların askerî temsilcileri arasında hazırlanıp 16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşe'de imzalanmış bulunan «İttifak Antlaşmasının uygulanmasına dair Anlaşma» dır.

Protokolün IV. maddesi Üçlü Karargâhın faaliyete geçeceği ve Türk ve Yunan kontenjanlarının Kıbrıs'a çıkacakları tarihleri tespit etmektedir.

II sayılı Ek Protokol; ittifak Antlaşmasının bu Protokolü, ittifakın en yüksek organı olarak Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Dışişleri Bakanlarından müteşekkil bir Bakanlar Komitesinin kurulmasını âmir olup bu Komitenin çalışma tarzına dair hükümler vaz etmektedir.

Protokol mucibince, Bakanlar Komitesi üç müttelik memleketin hükümetlerinin kendisine sunmayı bilmutabaka kararlaştıracakları ittifakı ilgilendiren her hangi bir meseleyi tetkik edebilir. Komite mutadan yılda bir defa toplanır ve kararlarını ittifakla verir, ittifak azalarından birinin talebi üzerine hususi toplantıya çağırılabilir. (Madde II).

III. madde, Bakanlar Komitesi Başkanının ve toplantı yerinin ne suretle tayin olunacağını göstermektedir.

IV. madde, Üçlü Karargâhın Bakanlar Komitesine karşı mesul olup Komiteye yıllık bir faaliyet raporu sunacağını belirtmektedir.⁴⁴

7- 1960-1964 Arası Dönem

1959'da Zürih ve Londra'da yer alan iki konferansta, Yunanistan Başbakanı Kostantin Karamanlis, Kıbrıs Rum Toplum Lideri Makarios ve Türk Başbakanı Adnan Menderes, Türk Toplum lideri Dr. Fazıl Küçük ile istişarede bulunarak, Kıbrıs'ta çatışmanın giderilmesi hususunda anlaşma yaptılar. Yukarıda adı geçen liderlerle Yunan-Türk ve İngiltere Başbakanı Harold Macmillan'ın 10 Şubat'ta imzaladıkları Zürih-Londra Antlaşmaları dene bu antlaşmalar, bağımsız iki toplumlu Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını ve onun anayasası için temel bir çerçeve çiziyordu. Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarından olduğu gibi, Yunanistan Ve Türkiye'nin yasa uzmanlarından oluşan ve İsviçreli Devlet Hukuku Profesörü Marcel Bradel'in Başkanlığında Müşterek Anayasa Komisyonu hemen hemen 18 ay süren bir çalışma ile bir anayasa tasarısını hazırladılar. Nihayet 16 Ağustos 1960'tta ilgili taraflarca anayasa imzalanarak, Kıbrıs bağımsız bir ülke oldu.⁴⁵

Bu dönemde, Türk-Yunan ilişkilerine damgasını vuran en önemli onu Kıbrıs sorunudur. 1960 yılında bağımsız bir devlet statüsü kazanan Kıbrıs, CHP-AP Koalisyonu döneminde biraz daha ikinci planda

⁴⁴-TBMM, Dönem: 1, Toplantı:2, S. Sayısı:387, s.6

⁴⁵-Pierre Oberling, Bellapais'e Giden Yol (Çev. Mehmet Erdoğan) Ankara, 1987, s. 51

kalmıştır. Çünkü askeri darbe sonrası Türkiye bir toparlanma sürecine girmiştir. Koalisyon döneminde Kıbrıs'la ilgili en önemli olay, camilerin bombalanmasıdır. 24 Mart 1962'de iki Türk camiine yapılan bombalama eylemiyle olaylar tırmanmıştır. Türk hükümeti bir tebliğ yayınlarak olayı kınamıştır. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios da olayı barbarca tabiriyle nitelendirerek gerginleşen havayı yumuşatan bir mesaj yayınlamıştır. Bu şekilde hükümet krizi ve af tartışmaları ile uğraşan Türkiye, belli bir süre de olsa bu sorunu ertelemiştir.

Kıbrıs Rumlarının Enosis'ten vazgeçmemeleri ve 1960 Anayasası'nın Türklere tanıdığı hakları içlerine sindirememeleri Kıbrıs devletinin 1963 ve 1964'te de sıkıntılarla karşılaşmasına neden olmuştur.³ İlk günlerden itibaren Rum idaresi Türklerin 1960 Anayasası'ndan kaynaklanan haklarını ihlal etmeye başlamış ve Başkan Makarios dâhil olmak üzere Rum kesimi Enosis'ten vazgeçmediklerinin sinyallerini vermeye başlamışlardır. Bu gelişmeler üzerine Türkiye 1961'den itibaren Rumları uyararak, anayasayı ihlal etmemeleri gerektiğini hatırlatmaya başlamıştır.⁴⁶ 1960 Kıbrıs 1963 yılı sonuna doğru Kıbrıs'taki iç durum oldukça kötüleşmiştir. Türkiye'de, İsmet İnönü hükümet kurmak üzere partilerle anlaşma zemini ararken ve 21 Aralık 1963'te Kıbrıs'ta 3 Türk'ün ölümüyle başlayan olaylar artarak sürerken, Makarios önceki dönemde imzalanan antlaşmaların artık geçersiz olduğunu söylemiştir.⁸ Kıbrıs hava sahasında Türk jetlerinin uçması ve Kıbrıs Türk birliklerinin Türklerin yaşadıkları bölgelere girmesiyle Rum saldırıları son bulmuştur.⁹

⁴⁶-Tunca Özgişi; Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu, Ankara, 2012, s 407

Cumhuriyet Senatosu, gelişen olaylar üzerine Kıbrıs'taki durumu yakından incelemek üzere Ada'ya beş kişilik bir heyetin gönderilmesi kararını almıştır.⁴⁷

Aralık 1963'teki Kıbrıs krizi sırasında ve bu krizin sonrasında Türk Hükümeti, Garanti Anlaşması'na göre Kıbrıs'a müdahalede bulunma hakkına sahip olduğunu ve gerekli gördüğü herhangi bir zamanda bu hakkını kullanabileceğini açıkça ifade etse de askeri müdahalede bulunma yoluna gitmemiştir. Türkiye, diğer garantör devletlere de görüşmelerde bulunmak ve

sorunu NATO'nun gündemine getirmek gibi her yola başvurarak sorunu çözmeye çalışmış, fakat gösterdiği bütün çabalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Sonunda Türkiye garantörlük hakkına dayanarak 1964 yılı içinde Kıbrıs'a asker çıkarmaya karar vermiştir. Fakat NATO üyesi ülkeler, özellikle de ABD, Türkiye'yi Kıbrıs'ı işgal etmeme konusunda ikna etmişlerdir. Bu çerçevede özellikle Amerikan Başkanı Johnson'un Başbakan İnönü'ye gönderdiği mektup, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kararından vazgeçmesinde çok etkili olmuştur. Ancak diğer taraftan Türkiye, NATO ittifakı içerisinde müttefikleri olan İngilizlerin ve Amerikalıların ortaya koydukları tavırdan hiç de tatmin olmamış ve sorunu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne götürmüştür. Meselenin burada da çözüme kavuşturulamaması üzerine Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, TBMM'den Kıbrıs'a müdahale etmek için yetki almıştır. Türkiye'nin bu kararlı tutumu üzerine, Mart 1964 tarihinde Kıbrıs Barış Gücü kurulmuş ve göreve başlamıştır⁴⁸

⁴⁷-CSTD, C:17, B:20, 26.12.1963, s.4.

⁴⁸-Özgiş, a.g.e. s. 410

1963 sonunda başlayan olaylar serisi bu şekilde 1965 ortalarına doğru durulmuş, her iki toplum birbirinden ayrı bir yaşayışa ve bu arada Türk toplumu da barikatlar içinde bir hayata başlamışlardır.²⁶ Eylül 1964'ten itibaren tarafların sessiz bir ateşkes uygulamaları dolayısıyla Kıbrıs'taki gerilim görece yatışmıştır. Bu süreçte uluslararası düzeyde görüşmeler ve planlar BM bünyesinde sürdürülmüştür.⁴⁹

1966 yılının sonuna doğru basında yer alan Kıbrıs Rumlarına çok yoğun bir şekilde silah gönderildiği haberleri üzerine Senato tekrar harekete geçmiştir. AP'li Fethi Tevetoğlu'nun BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 kararında Kıbrıs'a silah sokulmaması gerektiği belirtilmiş olmasına rağmen Çekoslovakya'nın ve Makarios Hükümeti'nin bu karara aykırı hareket etmesinden dolayı kamuoyunun duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir.³⁰ Dışişleri

Bakanı Vekili Faruk Sükan ise, bu olay üzerine hükümet olarak Çekoslovakya'ya, Yunanistan'a ve Lefkoşa'da Rum yönetimine muhtıra verilerek olayın protesto edildiğini ve silahların Barış Gücü'nün emanetine terk edilmesi ve yeni silah ithalatına son verilmesinin istendiğini belirtmiştir.⁵⁰

8- 1967 Olayları

1967 yılı Ekim ayında, 1964'ten beri Türkiye'de bulunan ve Ada'ya girişi Rumlar tarafından engellenen Rauf Denktaş'ın gizli yollarla Ada'ya gitmek istemesi ve 31 Ekim'de Rumlar tarafından tutuklanması gündeme damgasını vurmuştur.³³ Olay üzerine Fethi

⁴⁹-Özgişi, a.g.e.s 412

⁵⁰-CSTD, C:37, B:15, 15.12.1966, s.499

Tevetoğlu'nun olayla ilgili yaşananları öğrenmek adına Dışişleri Bakanı Bursa Senatörü İhsan Sabri Çağlayangil'e sözlü soru yöneltmiştir. Çağlayangil, Denktaş'ın geri dönüşü konusunda hükümetin bilgisi olmadığını, olayın duyulması üzerine gerek hükümet gerek Kıbrıs Türk Cemaat Liderliği adına Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fazıl Küçük tarafından çeşitli seviyelerde teşebbüslere girişildiğini belirtmiştir. Bu çerçevede Denktaş ve arkadaşlarının şahsi güvenlikleri ve iyi muamele görmeleri hususunda BM aracılığı ile en yetkili seviyeden teminat alındığını ve Denktaş'ın serbest kalmasının sağlandığını ifade etmiştir.⁵¹

Bu olaydan hemen sonra 1967'de yine ateşi körükleyen bir olay yaşanmıştır. 15 Kasım 1967 günü, Kıbrıs Rumları ve özellikle 1963-1964 karışıklıklarından sonra Kıbrıs'a dönen Grivas'ın teşkilatlandığı Rum Milli Muhafız Kuvvetleri, Türklerin toplu olarak bulunduğu Boğaziçi ve Geçitkale köylerine karşı harekete geçmişlerdir.³⁵ Bu ise Enosis'in en büyük engelini oluşturan Türk varlığının kademeli olarak imha edilmesi, ortadan kaldırılması girişimidir. Bundan dolayı, Türk Hükümeti 15-16 Kasım gecesi bir durum değerlendirmesi yapmış ve 16 Kasım günü de, TBMM'den, Anayasa'nın savaş ilanına ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine dair 66. maddesine dayanarak, Kıbrıs'a müdahale yetkisini, 435 üyenin 432 oyu ile almıştır. Bu karar, örtülü de olsa, Yunanistan'la bir savaş halini de öngördüğünden, ortaya çok ciddi bir durum çıkmıştır.⁵²

⁵¹-CSTD, C:44, B:4, 20.11.1967, s.69-70.

⁵²- Özgüşi, a.g.e. s 414-415

İlerleyen günlerde İstanbul ve Ankara'da gösteriler düzenlenmiştir. Türk uçakları Lefkoşa üzerinde uçmaya başlamıştır. Basın kontrolü sebebiyle bu olayların yansımadağı Yunanistan'da sessizlik hâkim olsa da, hükümet durumun önemini görmüştür. İki ülke arasında yeniden bir savaş durumu ortaya çıkmıştır. Türkiye'de donanma harekete geçmiş, Mersin ve İskenderun limanlarına kıtalar sevk edilmiş buna karşılık Yunanistan Meriç kıyısına asker yığmış, Türkiye buna karşılık Trakya'ya kuvvet sevk etmiştir.³⁸

Genel olarak bu dönemde Kıbrıs olayına karşı bütün senatörlerin duyarlılığı göze çarpmaktadır. Ayrıca Parlamenterlerin bu konuda genellikle hükümetleri destekledikleri görülmektedir. Bu dönemde yaşanan en büyük sıkıntı Kıbrıs konusunda Türkiye'nin net bir planın yapılmamış olmasıdır. Ayrıca bu süreci yakından izleyen BM, AET, NATO ve ABD üzerinde de etkili bir politika izlenmediği söylenebilir. Nitekim bu sürecin sonunda 1974 Askeri Harekatı'nın gerçekleşmesini sağlayacak ortam oluşacaktır.

Bölüm III: Meclis Gizli Oturum Tutanaklarında 1974 Kıbrıs Harekâtı

1- 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Sebepleri

Ada'daki barış görüşmeleri 1973 yılına kadar sürmüştü ama bir sonuca ulaşamamıştır. 26 Ocak 1974 günü, Türkiye'de, CHP-MSP Hükümeti kurulmuş, hükümet programında, Kıbrıs'ta federatif bir sistemin gerçekleştirilmesine çalışılacağı konusu da yer almıştır. 1974 Mart sonunda Rauf Denktaş, Ankara'ya geldiği zaman, Başbakan Ecevit yeniden federatif sistem fikri üzerinde bir açıklama yapmıştır.⁴⁶ Bu sistemde toprakların paylaşılması söz konusu değildir. Tek bir devlet içinde görev ve yetkilerin iki toplum arasında paylaşılması söz konusudur.⁴⁷ Ancak Türkiye'nin Kıbrıs konusunda taviz vermek istemediği de bir gerçektir. Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Senatoda yaptığı konuşmada Ada'daki Türk toplumunun haklarından hiçbir zaman vazgeçmeyeceğini ve bu meşru haklarının savunulmasında Türk hükümetine, Türk devletine tamamen güvenebileceğini belirterek buna vurgu yapmıştır.⁵³

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta Makarios'a karşı bir darbe gerçekleştirilmiştir. Darbenin başında EOKA'cı Nikos Sampson vardır. Türkiye, Yunanistan'da yönetimde bulunan "Albaylar Cuntası"nın desteklediği bu darbeyi, Ada'nın Yunanistan'a bırakılmasının, başka bir deyişle "Enosis" in ilk adımı olarak görmüş ve Başbakan Bülent Ecevit, garantör devlet olan

⁵³- CSTD, C:16, B:59, 9.5.1974, s.288.

İngiltere ile temasta bulunmak için 17 Temmuz 1974'te Londra'ya gitmiştir.⁵⁴

Bu süreçte Meclis ve Senato olağanüstü toplantıya çağırılmıştır Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi birleşik oturumunda tam sayı ile Ankara'da toplanmıştır. Gündem, Kıbrıs'ta ortaya çıkan olağanüstü durum nedeniyle Türkiye'nin, Londra-Zürih Anlaşması gereğince garantör sıfatıyla Ada'ya müdahalede bulunması için gereken kararı Meclisten çıkarmaktır.

Bu sırada bir savaş çıkması olasılığına karşı da, TBMM'nin hükümete yetki vermesi gerekmektedir. Partiler, gruplar konuşmuş, oylamaya geçilmek üzere iken, Devlet Bakanı İsmail Hakkı Birler söz istemiştir. Birler *"Hükümet bu kararın önümüzdeki pazartesi gününe ertelenmesini dilemektedir."* diye bir talepte bulunmuştur.⁵⁵

Bu arada yabancı güçlerle ortak hareket konusunda İngiltere'de bir karara varılamayınca ABD'nin arabulma ve sorunu yatıştırma girişimlerine karşın, Türk Hükümeti Kıbrıs'a müdahale kararı almış ve Türk Birlikleri 20 Temmuz 1974'te Ada'ya çıkmıştır. İlk harekât 22 Temmuzta değin sürmüş ve sonra BM'nin ateşkes çağrısına uyulmuştur. 24 Temmuzda Yunanistan'da Karamanlis Başbakan olmuş ve Albaylar Cuntası devrilmiştir. Aynı gün, Kıbrıs'ta da Klerides Cumhurbaşkanı vekili olarak yemin ederek yönetimi ele almıştır.⁵⁴

25 Temmuz 1974'te, Cenevre'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere Dışişleri Bakanları Güneş, Mavros ve Callaghan arasında görüşmeler başlamıştır. I. Cenevre Konferansı bölgedeki barışın

⁵⁴- Özgişi, a.g.e.s 414-418

⁵⁵ -**Cumhuriyet Gazetesi**, 22-25.7.1974, s.1.

yeniden temini ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden tesisi için görüşmelere 8 Ağustos'ta, Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarının temsilcilerinin de katılımıyla yeniden başlanması kararı alarak 30 Temmuz'da dağılmıştır. 8 Ağustos'ta başlayan ikinci konferansta hiçbir konuda anlaşılmaya varılamaması üzerine birliklerinin Akdeniz'de bulunmasından kaygılanan Türkiye, 13 Ağustos 1974'te İkinci Kıbrıs harekâtına girişmiştir. İkinci harekât 16 Ağustos 1974'te sonuçlanmış ve Kıbrıs'ta iki bölgeli duruma gelinmiştir.⁵⁶

2- Dış Siyasî Olaylarla İlgili TBMM'nin Gizli Oturum Görüşmelerinde Kıbrıs

18/20.7.1974

Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere olağanüstü toplanmış bulunan TBMM'nin, gündemindeki konuları görüşmesinin gizli oturumda yapılmasına dair Başbakanlık tezkeresi

Başkan — Gizli oturum isteminin zapta geçirilebilmesi için tekrar okutuyorum efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere olağanüstü toplanmış bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisinin gündemindeki konuların görüşülmesinin gizli oturumda yapılmasını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün 28 inci ve Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 71 inci maddeleri gereğince arz ve teklif ederim. Saygılarımla.

Başbakan Vekili
Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı
Necmettin Erbakan

⁵⁶- Sönmezoğlu, a.g.e., s.291-292

Yunan subaylarının yönetimindeki Kıbrıs Millî Muhafızları 15 Temmuz tarihinde gerçekleştirdikleri bir darbe ile Kıbrıs'ın Rum kesimlerinde idareye el koymuştur. Bu darbeyi, diğer ülkelerde zaman zaman rastlanan hükümet darbelerine benzetmek vahim bir hata olur. Kıbrıs'taki darbe, Londra ve Zürih antlaşmalarına ve 1960 yılında bütün ilgili tarafların mutabakatıyla kabul edilen Anayasaya ve nihayet, belki bütün bunlardan da önemli olmak üzere, Kıbrıs'ta teessüs etmiş olan ve bölgenin güvenliği bakımından büyük ehemmiyet taşıyan kuvvetler dengesine son vermeyi gaye edinen bir teşebbüstür.

Bu hareketin Yunan Hükümeti tarafından planlandığı, Kıbrıs'taki Yunan alayının iştiraki ve Rum Millî Muhafızlarına kumanda eden Yunan subaylarınca tatbik mevkiine konduğu hiç bir şüpheye yer bırakmayacak kadar açıklıkla anlaşılmıştır. Darbe bu haliyle, dışarıdan yapılan bir müdahale mahiyetindedir. Olaydan kısa bir süre sonra Makarios tarafından Yunanistan Devlet Başkanına gönderilen ve metni açıklanan mektup ile keza Makarios'un darbeden sonra gizli radyo istasyonundan yaptığı konuşmalar ve Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletler temsilcisinin Güvenlik Konseyindeki konuşması, darbenin Yunanistan tarafından planlanıp Yunan subaylarınca uygulandığını tartışılmaz biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim hükümet darbesinden sonra kaçmayı başaran Makarios, gizli Baf Radyosunda yaptığı konuşmalarda aynen **şunları söylemiştir:** "Bu canice darbe teşebbüsü, Atina'daki askerî cuntanın bir teşebbüsü olup, onlar ülkemize hâkim olmak istiyorlar. Hükümet darbesi, Atina Askerî Cuntası tarafından düzenlenmiş, bu cunta, darbe için adanın Yunan alayındaki 950 kişiyi ve Rum Millî Muhafız Alayım yöneten yüzlerce Yunan subayım

kullanmıştır. Yunan cuntası böylece Kıbrıs Cumhuriyetinin hâkimiyetini ve bağımsızlığını çığnemiştir. Birleşmiş Milletlerdeki Kıbrıs Rum Temsilcisi de Güvenlik Konseyinin 16 Temmuz gecesi yaptığı toplantıda; askerî darbe Kıbrıs Millî Muhafız Kuvvetine kumanda etmek ve bunu eğitmek için Yunanistan'dan gelmiş olan çok sayıdaki subaylar tarafından yapılmıştır” demiştir. Esasen bugün dünya kamuoyunda, bunun Yunan Hükümetinin bir darbesi olduğu kanısı hâkim bulunmaktadır.

Anlaşmaların ihlâlinden doğan bir mesele Kıbrıs'ı olduğu kadar, bu anlaşmaların imzacısı ve garantörü olan Türkiye'yi de hayatî şekilde ilgilendirmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, bu durum karşısında ada tehlikeli şekilde bozulmuş olan kuvvet dengesinin iadesi ve Türk Toplumunun hak ve menfaatleriyle can ve mal güvenliğinin korunması ve Kıbrıs'ın darbe vurulmuş olan bağımsızlığına yeniden kavuşturulması için, garantör devletlerden biri sıfatıyla Garanti Anlaşmasının 4 üncü maddesi uyarınca, harekete geçmesinden daha tabii bir şey olamazdı. Darbeyi yaptıran Yunan Hükümeti olduğuna göre, onunla istişare şüphesiz bahis konusu değildir. Bu itibarla diğer garantör devlet olan İngiltere nezdinde derhal bir girişimde bulunularak 4 üncü maddenin öngördüğü istişare mekanizmasının harekete getirilmesi istenmiştir. Bu talebimiz İngiltere tarafından müspet karşılanmıştır. Bunun üzerine Başbakanımız, Dışişleri Bakan Vekilimiz

ve İŒişleri Bakanımız, bazı teknisyenlerle birlikte ve işte bu gaye ile dün Londra'ya gitmişlerdir.⁵⁷

Londra'daki istişarelerde Garanti Anlaşması çerçevesinde İngiltere ile aynı tutum içine girmek temennisindeyiz. Şüphesiz bu sağlanmadığı takdirde, Türkiye'nin bahis konusu anlaşmalardaki haklarını kullanması imkânı ve vecibesi mahfuz bulunmaktadır.

Hükümetimiz bugünkü ciddî kriz karşısında, bir yandan Milletlerarası anlaşmalar çerçevesi içindeki vecibelerini yerine getirirken, diğer yandan da Meclislerimizde grubu bulunan siyasî parti liderlerini ve grup başkanlarıyla istişareler yapmaya ve ayrıca müttefiklerimiz, yakın komşu ve dostlarımız ile de gereken politik temasları sürekli ve kesif bir şekilde yapmaya büyük ehemmiyet atfetmiş bulunmaktadır.

Meclislerde grubu bulunan siyasî partilerimizin sayın genel başkanları, Millî Birlik ve Kontenjan grupları başkanları ile bu millî davamız ayrıntılı biçimde görüşülmüş; kendilerine, Hükümetçe sahip bulunan bilgiler teferruatıyla arz edilmiştir. Şurasını memnuniyetle belirtmek siyasi parti liderleri, yapıcı bir tutum ve anlayış içinde Hükümetin mesaisine yararlı katkılarda bulunmuşlardır.

Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine, Dışişleri Bakan Vekilimizin de NATO Genel Sekreterine ve İngiltere Dışişleri Bakanına gönderdikleri mesajlarla Hükümetimizin tutumu açıkça belirtilmiştir. Konu, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde ve NATO Konseyinde görüşülmüştür. Batı bloğuna, Doğu bloğuna ve

⁵⁷- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 3

tarafsızlar camiasına mensup pek çok ülkenin hükümetleri ve yayın organları, Kıbrısın bağımsızlığına, egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik bu darbe hareketini takbih ettiklerini bildirmişlerdir.

İlk merhalede yeni Kıbrıs Rum Hükümeti ENOSİS ilân etmekte mahzurlar görebilir; fakat bu hal durumu değiştirmeyecektir. Zira hareketi yöneten Yunan subayları Enosis'i "de facta", yani fiilen gerçekleştirmişlerdir. Hatta bir süre Enosis'i ilan etmemekte yarar da görebilirler. Çünkü NATO üyesi Yunanistan idaresindeki böyle bir Kıbrıs Hükümeti, tarafsızlar içerisinde rol oynamak imkânına sahip olacaktır. Başka bir deyişle, Yunanistan ikili temsil imkânına kavuşmuş olmaktadır.

Her halde bu kademeli ve gizli Enosis hareketi, Lozan'da Türkiye ile Yunanistan arasında kurulan siyasî ve arazi dengesini bozucu nitelikte olduğu gibi, Zürih ve Londra anlaşmalarıyla kurulan düzeni de yok etmektedir. Kıbrıs Anlaşmalar, adadaki iki toplumdan birinin diğerine tahakkümünü önleyen ve bağımsız Kıbrıs Devletinde garantör devletlere sorumluluk veren bir düzen orta yere koymuştur.⁵⁸

Darbenin vuku bulması üzerine, Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Dr. Kissinger 15 Temmuz gecesi Hükümetimize ulaştırdığı bir mesajda: "Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve güvenliğinin korunması ve adadaki politik ve Anayasal düzenin bozulmaması gerektiğini belirtmiş ve toplumlararası görüşmelerin Türk Toplumunun güvenliğini sağlayacak biçimde devamı suretiyle barışçı bir çözüm

⁵⁸-T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 4

bulunmasını desteklediğini belirtmiş ve bugünkü durum içinde, ilgili devletlerin itidalle hareket edeceklerini ümit ettiklerini" ifade etmiştir.

17.7.1974 günü de Washington'dan henüz dönen Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Başbakanımızı ziyaretle hükümet darbesiyle ilgili görüş teatisinde bulunmuştur.

Sovyet Hükümeti 16 Temmuzda Ankara'daki Büyükelçisi vasıtasıyla Hükümetimize bildirdiği bir sözlü beyanda, yapılan darbenin yabancı kuvvetlerin bir müdahalesi olduğunu belirtmiş ve bunu Kıbrıs'ın iç durumunu ilgilendirmediğini kaydetmiştir. Sovyet Hükümeti, dışarıdan gelen bu müdahaleyi durdurmak ve adadaki eski durumu geri getirmek için, siyasî tedbirler alınması ve Güvenlik Konseyinin harekete geçirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁵⁹

Bundan başka, NATO Genel Sekreterinin durumu yakından izlemesi ve gerekli siyasî temasların tertiplemekte gösterdiği çabalan ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Waldheim'in barışı koruma yolundaki girişimlerini memnunlukla karşılanmıştır.

Öte yandan, başta komşumuz Yugoslavya olmak üzere tarafsız devletlerin dün Cezayir'deki bir toplantı sonunda açıklandığı üzere, Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı yabancı kuvvetlerin giriştiği darbeyi mahkûm ettiklerini de belirtmişlerdi.

Büyük Millet Meclisinin 18.7.1974 tarihli olağanüstü ve tarihî oturumunda Kıbrıs'taki Türk Toplumunun hak ve menfaatleri olduğu kadar, Türkiye'nin de yüksek menfaatleri ciddi bir tehdit altında bulunmaktadır. Olayların gerisinde kalmayarak sorumluluk duygusuyla

⁵⁹-T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 4

bugünkü şartların gerektirdiği kararlan zamanında almak durumundayız. Türk tarihinin nazik anlarında çok zaman olduğu üzere, bugün de birlik ve beraberliğimizi muhafaza ederek millî politikamız etrafında bütün partilerimizin ve parti mensubu olmayanlarında tam bir tesanüt ve inanç içinde bulduklarım ortaya koymamız davamıza güç katmıştır. Kısa süre içinde çok ciddî kararlar almamız gerekebilir. Yüce Meclis üyelerinin iki hususta emin olmaları talep edilmiştir.. Bunlardan bir tanesi bilinsin ki, Kıbrıs'ta ve Yunanistan'da cereyan etmekte olan olaylar Hükümetimiz tarafından büyük bir titizlikle, dikkatle incelenmektedir. Bu olayların her gerektirdiği anda, Hükümetimizin üzerimize düşen millî vazifeyi ifa edeceğinden hiç bir Yüce Meclis üyesine ifade edilmiştir.

Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, konuşmasının sonunda şunları ifade etmiştir: Huzurlarınıza geldik. Bu büyük millî olay karşısında Yüce Mecliste tesanütümüzü temin edelim. Yüce Meclisin vereceği fikirlerden faydalanalım ve bu olaylar karşısında, Hükümet olarak ihtiyaç duyduğumuz yeni yetkiler ile Hükümetimiz teçhiz edilsin. Ancak bu husustaki müzakerelerin yürütülmesinde Hükümet olarak Yüce Meclise bir teklifimiz olacaktır. Türkiye, bilindiği gibi bugüne kadar anlaşmalarına sadık bir ülke olmakla ün yapmıştır. Bugün de tutumumuz anlaşmaların içinde yürümektedir. Anlaşmaların bize yüklemiş olduğu garantörlük vazifemizi yapacağımızdan herkes emin bulunmalıdır. Ancak, şu anda hukukî vecibelerimizi yerine getirmekle meşgulüz. Bu da, bilindiği gibi garantör devlet olan İngiltere ile münasebetlere geçmemiz, onun bu husustaki tutumunu açıklıkla tespit etme mecburiyetimize gelip

dayanmaktadır. Şu anda bu çalışmalar yapılmaktadır. Bu durum ümit ediyoruz ki, çok kısa bir zamanda aydınlığa kavuşacaktır. Bundan dolayı konunun Yüce Meclislerde müzakeresi, İngiltere'ye yapılmış olan bu müracaatın aydınlanmasını müteakip ve Yüce Meclisin de ümit ederiz ki, partilerin kendi gruplarında konunun daha da olgunlaştırmasını müteakip eğer Yüce Meclis uygun görürse biz Hükümet olarak teklif ediyoruz; müzakereleri cumartesi günü yürütelim. Böylece konunun bir yandan siyasî bakımdan olgunlaşması, öbür yandan da gruplarımızın konuyu olgunlaştırması imkânı hasıl olmuş olur. Bu itibarla, Sayın Başkandan Hükümet olarak konunun müzakeresinin cumartesi gününe bırakılması hususunu rica ediyoruz.

Yüce Meclise bu millî konuda alınacak kararlar bakımından en isabetli kararın alması hususunu Cenabı Hak'tan dileyerek sözlerimi burada bitiriyorum. Cenabı Hak milletimize, Hükümetimize, Devletimize hayırlı basanlar ve şerefli sonuçlar nasip buyursun.⁶⁰

Başkan — Teşekkür ederim Sayın Erbakan.

Ferruh Bozbeyli (İstanbul Milletvekili) - Sayın Başkan, bu önerge aleyhine grup adına söz istiyorum efendim.

Başkan — Efendim, önerge geldi, elbette mümkün.

Sayın üyeler, çalışma usulümüzle ilgili Grup Başkanvekillerimizin müşterek imzalarıyla gelmiş bir önerge var, takdim ediyoruz efendim.

⁶⁰- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 5

3- Kıbrıs Harekâtı Hakkında Verilen Önergeler ve Beyanlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

Dış siyaset olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere olağanüstü toplanmış bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılacak görüşmelerde; a) Hükümet ve gruplar adına yapılacak konuşmaların süresiz olmasını, b) Üyelerin kişisel konuşmalarının 20 dakika ile sınırlandırılmasını arz ve teklif ederiz. Saygılarımızla.⁶¹

Cumhuriyet Halk Partisi

Millet Meclisi Grup Başkanvekili
Necdet Uğur

Adalet Partisi

Grup Başkanvekili
Cihat Bilgehan

Millî Selâmet Partisi

Millet Meclisi Grup Başkanvekili
Hasan Aksay

Demokratik Parti Millet Meclisi

Grup Başkanvekili
Hasan Korkmazcan

Cumhuriyetçi Güven Partisi

Millet Meclisi Grup Başkanvekili
Nebil Oktay

Cumhuriyet Senatosu Millî Birlik

Grubu Grup Başkanı
Fahri Özdilek

Cumhuriyet Senatosu Kontenjan Grubu Başkanı

Nihat Erim

Başkan — Sayın Bozbeyle, bu önerge aleyhinde mi söz istiyordunuz?

Başkan — Buyurun Sayın Bozbeyle.

⁶¹- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 6

a-Demokratik Parti Grubu Adına Ferruh Bozbeyli (İstanbul Milletvekili) Sayın Başkan, muhterem milletvekili arkadaşlarım;

Konuşmama başlamadan evvel usulü bir konuda görüşlerimi arz etmek istiyorum.

Bugünkü Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısı olağanüstü bir toplantı değildir. Anayasamızda olağanüstü toplantı tabiri yoktur. Meclisler iki şekilde toplanır. Birisi, Anayasa gereğince her sene *Kasımın 1 inde kendiliğinden, ikincisi de davet üzerine*. Bugünkü toplantı olağanüstü bir toplantı değildir. Esasen Türkiye Büyük Millet Meclisi her zaman davet üzerine toplanır. Bu da davet üzerine toplanmıştır, olağanüstü bir toplantı değildir

Aziz arkadaşlarım, Kıbrıs konusu senelerden beri Yüce Meclisler huzuruna çeşitli vesilelerle gelir, gider. Türkiye Büyük Millet Meclisi huzuruna da bir karar istihali için bu konu bugün üçüncü defa gelmiş bulunmaktadır. Bu defa geliş sebebi, bundan evvel *1963 te ve 1967 senesinde geliş sebeplerinden çok farklı bir fevkalâdelik arz etmektedir*.

Kıbrıs'taki son gelişmeler bundan öncekilerden çok farklıdır. Biraz evvel Sayın Başbakan Yardımcısının da izahatında ifade ettiği gibi, mesele büyük bir önem taşımaktadır. Bugün için Kıbrıs'ta her şey bitme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Mesele, Sayın Denктаş'ın da söylediği gibi, Kıbrıs'ta Rumlar arası bir mesele olmak durumunda da değildir. Bu, Yunan tezidir. Yunanlılar; Kıbrıs'ın kendi içinde cereyan eden iç işlerine taalluk eden bir mesele vardır, bizim bu işle alâkamız yoktur diyor zaten. Sayın Denктаş da meseleyi böyle açıklamıştır. Bu açıklamayı yaparken Hükümetimizle temas halinde miydi, değil miydi?

Bu müzakereler sırasında ortaya çıkacaktır. Çünkü Hükümetimiz biraz evvel açıklamalarında bunun dört başı mamur bir Yunan müdahalesi olduğunu açıkça söyledi ve biz de bu görüşüyoruz.

Bizim kanaatimize göre de mesele her türlü şüpheden, her türlü tereddüitten uzak olarak açık bir Yunan müdahalesidir. Yunanlı subayların yönetiminde yürütülen bu darbe hareketi saat be saat Türk Cemaatinin aleyhine ve Türkiye'mizin hukuku aleyhine işlemektedir. Darbeci idarecinin bir yetkilisi, Rum mukavemeti kırıldı, şimdi Türklere sıra geldi" diye beyanat veriyor. Türk evleri çeşitli vesileler ve bahaneler ihdas edilerek aranıyor. Radyolar, darbecilerin Kıbrıs bayraklarını yırtıp yere attıklarını söylüyor. İndirilen Kıbrıs bayraklarının yerine ENOSİS bayrağının çekilme hazırlıkları tamamlanmak üzeredir. Darbeciler yeni yöneticilerinin adlarını, görevlerini radyolarla ilân etmektedirler. Mesele, devrilen Makarios'u geri getirmek davası değildir. Mesele bunun çok ötesinde, çok daha önemi' bir noktaya kadar sürüklenmiştir. Biraz evvel Sayın Başbakan Yardımcısının da ifade ettiği gibi, mesele, Yunanlılar lehine bir ENOSİS olmaktan da daha öteyi istidat göstermektedir. Belki de iki ayrı Yunan Devleti kurmak ve beynelmilel platformda iki oya sahip olmak hesabı da güdülecektir. Hatta bunun dünya kamuoyu önünde masum gösterilen bir tarafı; biz hiç karışmadık, onlar ayrı bir devlettir demek imkânını da bulmuş olacaktırlar.

Dünya kamuoyunda Makarios sempatisi ön planda sahnelenmektedir. Muhterem arkadaşlarım, Kıbrıs'taki Türk soydaşlarımızın hukuku, Türkiye'mizin hukuku kamuoyunu ikinci planda ilgilendirmektedir. Birinci planda, herkesin bir Makarios

sempatisini öne alarak meseleyi sadece bu çerçeve içinde düşündüğü açıktır. Aslında bunların topu da aynı kanaatte olan insanlardır. ***Makarios'u da ENOSİS'çidir, Grivas'ı da, Grivas'cı da Enosis'çidir, EOK'cısı da Enosis'çidir, Akel Partisi de Enosis'çidir, bunların hepsi de Enosis'çidir.***⁶² Birbirinden ayrılmaz. Bu bahiste birbirinden ayrılan durumları yoktur. Son darbecilerin lideri diye adı ilân edilen Sampson da Enosis'çidir. Aralarındaki dava, fark başka noktalardadır. Öyle ise mesele Makarios'un, devrilen Makarios'un yemden getirilmesi davası olarak küçültülemez. Ama dünya kamuoyunda mesele geniş ölçüde bu şekilde ele alınmaktadır.

Bizim kanaatimize göre işler çok önemli bir safhadadır. Halen Yunanlılar asker çıkarmakta, mühimmat çıkartmakta devam etmektedirler. Fiilen Yunan müdahalesi devam etmektedir. Kıbrıs Anayasasının temel ilkelerini garanti eden devletlerden biri olarak Yunanistan bu vazifesini unutmuş, bizzat Anayasayı ihlâl etmeye devam etmektedir, işler bu derece vahim bir ortamda iken Hükümetimiz Anayasanın verdiği yetkiyi kullanarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik olarak toplantıya çağırılması hususunda görüşünü tespit etmiş ve işi tekemmül ettirmesi için de müracaatım Sayın Cumhurbaşkanımıza yapmıştır. Ve Cumhurbaşkanımız da bunun üzerine birleşik toplantı davetim Sayın Meclis Başkanımıza intikal ettirmiş ve bu gün bu meseleyi görüşmek üzere toplanmış bulunuyoruz.⁶³

⁶²- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 7

⁶³- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 8

Biraz evvel Hükümetin tezkeresi okunmuştur. Yahut takip edemedim, Hükümetin bu konudaki tezkeresi bundan evvelki bir misalde olduğu gibi müzakerenin herhangi bir safhasında okunacaktır. Hükümet bizden yetki istiyor.

Aziz arkadaşlarım, Hükümetimiz esasen bu yetki ile mücehhezdir. 1963 senesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a gönderilmesi ile ilgili Hükümet istemini kabul etmiş, bu yetkiyi vermişti. 1967 senesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi bir kere daha toplanmış, o günkü Hükümet mevcut kararın kendisini mücehhez kıldığını bildiği halde lüzumlu gördüğü bir gerekçeyle lüzum gördüğü bazı sebeplerle bir kere daha Türkiye Büyük Millet Meclisinden karar istihsalı yoluna gitmiştir ve Meclisimiz de Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak bu izni o günkü Hükümete vermiştir. Gerçi bu iki karar arasında bir fark vardır. Bu fark dolayısıyla yeniden bir karar almak ihtiyacı ve zarureti ortada idi. Çünkü 1963 senesinde alınan karar, sadece Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a gönderilmesiyle ilgili bir izin şeklinde idi. Hâlbuki hadiselerin süratle cereyan etmesi, hiç umulmayan bir zamanda Yunanlıların meseleye müdahale etmesi halinde mukabelenin anında yapılabilmesi için sadece Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetlerinin gönderilmesi değil, gerektiğinde yabancı memleketlere de Türk Silahlı Kuvvetlerinin gönderilebilmesi imkânının ve izninin Hükümete verilebilmesi için 1967 senesinde daha geniş etraflı bir karar istihsal edilmiştir. Bugün de Sayın Hükümetimiz geniş şekilde doğacak muhtemel gelişmeleri de nazarı itibara alarak sadece Kıbrıs'a değil, yurt dışına asker gönderme imkânım, her türlü hareket serbestisini, Genelkurmayımızın rahatlıkla planlarını uygulama

imkânını hazırlayabilmesi bakımından böyle geniş bir yetki ile Türkiye Büyük Millet Meclisinin huzuruna gelmiştir. Biz şahsen böyle bir yetkinin Hükümete verilmesine canı gönülden taraftarız. Öyle inanıyoruz ki, bütün partiler, Meclisimizde bulunan bütün partiler ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde grup teşkil eden topluluklar da bu istikamette düşünmektedirler.

Şimdi, mesele bu kadar büyük bir önem ve müstaceliyet kesp etmiş bir durumda iken Hükümet, eski 1967 de alınmış kararın kendisini teşhiz etmesine rağmen bizden yeniden bir karar istiyor. Biz bunu da gayri tabii saymıyoruz. Mademki duyduğu bir ihtiyaç vardır, mademki Türk ve dünya kamuoyunda yüce Meclisimizin bir kere daha karar vermiş olduğunu duyurmak, psikolojik de olsa, diplomatik de olsa, başkaca siyasî düşüncelere de bağlı olsa lüzumlu bir şeydir. Bunu da yadırgamıyoruz. Böyle bir şeyi talep karşısında da oyumuz olumludur.⁶⁴

Yalnız anlamadığımız şey şudur: Bir taraftan diyoruz ki; mesele fevkalâde önemli. Kıbrıs elimizden gitmek üzere. Kıbrıs'ta gizli ENOSİS fiilen tahakkuk etmiştir. Yunanlılar asker çıkarmaya devam ediyor. Rumların işi bitti şimdi Türklere sıra geldi deniyor. Türk evleri aranmaya devam ediyor. Bizde diyoruz ki; onlar evlerimizi aramaya devam etsinler, Yunanlı asker çıkarmaya ve müdahaleye devam etsin, biz bu işi bugün görüşmeyelim de cumartesi günü görüşelim. Arkadaşlarım, işte anlamadığımız şey budur. Bunu anlamıyoruz.

⁶⁴- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 8

Hükümetin bizi mazur göreceğini ümit ederiz. Bunu anlamıyoruz. Meclisimiz toplantı halindedir.

Aziz arkadaşlarım, zaman zaman bütün hükümetlerin, hatta siyasî partilerin bütün sözcülerinin biz şöyle azimliyiz, biz böyle kararlıyız. Kıbrıs dersek ölürüz, canımızı veririz gibi beyanları olmuştur. Enosis'e zinhar karşıyız. Bir Enosis olursa biz de şunu yaparız, bunu yaparız demişizdir. Eğer bu sözlerimizin sadece kendi sesinin yankısını dinleyen insanlar olarak kendi aramızda kalmaması arzu ediliyorsa, dünya kamuoyunda Türkler böyle söyler, bakmayın; söyler ama bir şey yapacakları da yok havasını yarattığımız gün yapabilecek işlerimiz bizim bakımımızdan daha zor bir noktaya gelir.

Aziz arkadaşlarım, hepinizin bildiği bir şey var. Bu Kıbrıs meselesi başladığı günden beri Yunanlı adım adım ilerlemiştir. Her ihtilâfta Yunanlı bir adım daha atmıştır. Biz ne yapmışız? En başarılı olarak kabul ettiğimiz 1967 de Hükümetimizin kararlı tutumu dahi ortadadır. Yunanlı bir adım atıyor, biz diyoruz ki; ikinci adımı sana attırmayız, orada dur. İkinci adımı attırmıyoruz. Adam bir müddet bekliyor. Bir adım daha atıyor. Biz, "dur orada, ikinci adımı attırmayız" diyoruz. Arkadaşlar, böyle böyle bu buraya geldi. Şimdi de bu durum karşısında biz dünya kamuoyu önünde, hele bütün dikkatlerin şu anda Türkiye Büyük Millet Meclisine çevrildiği, burada ne olacak, ne bitecek diye tecessüsle, ümitle, inançla beklediği bir noktada; "toplandılar, dağıldılar" dedirtmek her halde Türk kamuoyunda yüce Meclisimizin meseleye izafe ettiği ciddiyet ölçüsünde ele alınamaz düşüncesindeyiz.

Bu düşüncelerimizi yüce Meclisimizin samimiyetle kabul edeceğinden de emin bulunuyoruz.⁶⁵

Muhterem arkadaşlarım, bu meseleler görüşülürken kararlıyız, azimliyiz demiş olmaktan öteye gerçekten dünya kamuoyuna Türkler bu konuda ciddidir. Çok dikkatli olmak mecburiyetindeyiz intibamı verdiğimiz gün isterse diplomatik bir masaya oturalım o masada da kuvvetli olarak otururuz. Yaşamak hakkım Yaradan kudretliye vermiş. Başka çaresi yok arkadaşlarım. (Alkışlar) Bunun için de Kıbrıs'ta alacağımız kesin, ciddi, kararlı bir hareket bizi Ege'deki kıta sahanlığı vesaire konulardaki haklarımızın daha iyi şekilde istihali bakımından da bizi güçlü kılacak, Batı Trakya'daki Türklerin hukukunu korumak yönünden de bizi daha güçlü kılacaktır; fakat burada bu konuda tereddütlü davrandığımız, işi, işte sureta Meclisleri topladılar, bir karar alacaklar noktasında olumsuz yorumlara bizi muhatap kılan bazı hareketlere götürdüğümüz zaman netice almakta çok daha zorluk çekeceğiz. Bu sebeple diyoruz ki; gelin, Meclisimiz toplantı halindedir. Toplantımızı devam ettirelim, müzakerelerimizi devam ettirelim. Sayın Başbakan yardımcısının temennilerine gönülden iştirak ediyorum. Büyük bir olgunluk içinde bu millî davamızı ciddi, seviyeli, verimli bir müzakere sonunda hepimizin gönlünü tatmin eden, hepimizin içine ferahlık veren bir kemal noktasına ulaştıralım; ama bunun için kendimize toplandırlar da dağıldılar dedirtmeyelim. Buna bizim gönlümüz grup olarak razı değildir. Bu inancımızı, bu hususa

⁶⁵- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 9

gönlümüzün razı olmadığı yolundaki beyanımızı yüce Meclisin de paylaşacağı ümidi içindeyiz.⁶⁶

Aziz arkadaşlarım, niye bekleyecekmişiz? Cumartesi gününü niye bekleyecekmişiz? Londra'dan gelen haberi bekleyecekmişiz? Aziz arkadaşlarım, Sayın Başbakanımız Londra'ya gitti, oradan gelecek haberi bekleyeceğiz. Sayın Başbakanımız bu haberi getirecek. Acaba ne oldu? İngilizlerle ne konuştuk, ne oldu diye. Arkadaşlarım. Garanti Anlaşmasının 4 üncü maddesi açıktır. Bu anlaşma bize İngilizlerle bir mutabakat zarureti yüklemiyor. İngilizlerle bir istişare zarureti yüklüyor. İstişare için de, işte radyolar söylüyor, 3,5 saatlik toplantı da olmuş. Bizce Sayın Başbakanın orada daha fazla kalmasına bile lüzum yoktur. Bildiğimiz kadarı ile öyle görüyoruz. Tabii geldiği zaman gecikmesinin hangi sebepleri varsa bunları geldiğinde öğrenebiliriz; ama bildiğimiz kadarı ile biz Londra'dan sevindirici bir haberin gelmeyeceğini de şimdiden söylüyoruz. Hiç bir sevindirici haber gelmeyecektir. (Alkışlar) Bundan evvel de bu işler başımıza geldi arkadaşlarım. Türk Milleti olarak ancak kendi gücümüze inandığımız gün, ancak kendi varlığımızı seferber ettiğimiz gün alacağımız neticeler bizim için aydınlık olacaktır. İngiliz bunu, masa üzerinde acaba üç gün mü tehir ederim, acaba beş gün mü tehir ederim, bu işi nasıl soğuturum havası içindedir. Bizim görüşümüz de budur. Hükümetin de bundan başka bir bilgi aldığını zannetmiyorum. Eğer, bizim temennilerimiz, tekliflerimiz kabul edilmez de bu toplantı cumartesi gününe kalırsa

⁶⁶-T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 9

göreceksiniz İngiltere'den iyi bir haber gelmediğini sizler de öğrenmiş olacaksınız.

Aziz arkadaşlarım, esasen şöyle bir durum vardır. 1967 senesinde Türkiye Büyük Millet Meclisince alınan kararın bugün için de meri olduğu kanaatindeyiz. Bu kanaati Sayın Hükümet de paylaşmaktadır. Hükümet de bugün için 1967 senesinde Meclislerce verilen kararın o günkü Hükümet için de, bugünkü Hükümet için de yeterli, geniş bir yetki anlamı içinde olduğunu kabul etmektedir. Öyle ise yeniden bir karar alma ihtiyacını da Hükümet duymuştur; bunu da tabîi sayıyoruz. Alabilir. Bazı gerekçelerle alabilir. Şimdi, mademki öyle; biz bugün bir müdahaleye karar vermiyoruz. Yüce Meclisimiz bugün toplanır ve bugün müzakeresini bitirirse bizim verdiğimiz karar hududu, şümulü, hatta zamanı, hatta gereği Hükümet tarafından takdir edilmek üzere yetki veriyoruz arkadaşlarım. Yetkiyi ister yarın kullanır, ister bugün kullanır, ister üç gün sonra kullanır. En münasip zamanı kendi bilir. ⁶⁷

Başkan Efendim, Sayın Bozbeyli, bir hususu öğrenebilir miyim efendim. Yaptığınız konuşma esas hakkında grup adına konuşma mı oluyor efendim.

Demokratik Parti Grubu Adına Ferruh Bozbeyli (Devamla) - Hayır efendim. İşaret buyurduğunuz hususun yansı doğrudur efendim. Grup adına konuşmayı yaptığım doğrudur; fakat esas hakkında konuşmuyorum, önerge aleyhinde konuşuyorum

Başkan — Teşekkür ederim efendim.

⁶⁷- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 10

Demokratik Parti Grubu Adına Ferruh Bozbeyli (Devamla) -

İşte arkadaşlarımız diyoruz ki; mademki 1967 de bir yetki verilmiş. Bu yetki bugünkü Hükümeti de teçhiz etmektedir. Bugün alacağımız karar eski kararın aynı olacaktır. Aldığımız karar da Hükümet hemen yarın uygulayacak diye bir şey yok. Bunu da kendisi biliyor. Hiç olmazsa Türk kamuoyuna ve dünya kamuoyuna karşı Meclisler toplandı ve dağıldı dedirtmeyelim arkadaşlarımız. Diyeceğimiz şey budur. Bizim sizden istirhamımız budur. Bu Türklerin bir şey yapacağı yok. Bunlar toplanır toplanır, dağılırlar intibamı uyandırırız çok zor bir duruma düşeriz arkadaşlarımız. Muhterem arkadaşlarımız, konuşmamı bitiriyorum. Bitirirken bir hususu arz etmek isterim. Biz Sayın Hükümetin muhalefet parti başkanlarını ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde grubu bulunan sayın başkanlar toplayarak bir istişare yapmasını memnuniyetle karşıladık. Bundan dolayı biz de Hükümete teşekkürlerimizi sunarız. İşte birbirini takip eden iki günde, dünkü toplantıda, Sayın Erbakan'ın riyasetinde biraz evvel adımlı söylediğim zevat tam 5,5 saat toplantı yapmıştır. Arkadaşlarımız, 5,5 saatin sonunda, yani 19.00 da başlayıp 0,30 da biten toplantının sonunda, saat 2,00 de biz bir şey öğrendik. Öğrendiğimiz şey biraz evvel sizin de öğrendiğiniz husustu. Yani, Sayın Erbakan ifade buyurdular ve dediler ki; "yarın toplantı yapalım; ama Hükümet olarak biz bir izahat verelim. İzahattan sonra da cumartesi günü tekrar toplanmak üzere Birleşimi talik edelim." dediler. Biz Hükümetin böyle bir arzusunu, ben şahsen, diğer arkadaşlarımla beraber gece saat 24.00 de öğrendik. Arkadaşlarımız gece saat 0,30 da toplantıdan çıktıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisinde Grubumuzun odasına geldim. Arkadaşlarımız kadro halinde beni

bekliyordu. Ben konuşmadan evvel arkadaşlarım bana dediler ki; İngiliz Basın Ataşesinden öğrenildiğine göre yarınki toplantı tehir edilecekmiş ve cumartesi günü toplanacaktı." Bunu arkadaşlarım bana söylediler arkadaşlarım. Açıkça söylüyorum.⁶⁸

Şimdi bunu şunun için söylüyorum: Ne kimseyi itham ediyorum, ne kimseyi suçluyorum. Sadece işlerin elek gibi dönüp dolaşması, bizim her gecikmemizde bu türlü haklı haksız, yerli yersiz söylentilerin çıkması, bizim bir şey yapamayacağımız intibainın yayılması ve bunu da hem Türk kamuoyunda, hem dünya kamuoyunda aleyhimizde tecelliler doğurabileceği kaygısını yaşadığım için söyledim. Beni dinlemek Lütfü'nde bulunduğunuz için hepinize saygılarımı sunarım arkadaşlar.⁶⁹

Başkan — Teşekkür ederim efendim. Sayın Unsal, önerge aleyhinde söz istiyorsunuz değil mi efendim?

Niyazi Unsal (C. Senatosu Erzincan Üyesi) — Evet efendim.

Başkan — Buyurunuz efendim. Mümkün. Yalnız süre 20 dakikadır.

b- Niyazi Unsal (C. Senatosu Erzincan Üyesi) — Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin saygı değer üyeleri;

Sayın Bozbeyli konuyu benim söyleyeceğim açılardan geniş ölçüde izah etmiş bulunuyorlar. Aynı görüşlere ben de katılmakla birlikte birkaç noktayı daha işaretlemekle yetineceğim. Bu erteleme

⁶⁸- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 11

⁶⁹- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 11

işlemi yüce Meclisten çıkacak karan önemli ölçüde gölgeleyecektir. Bu erteleme işi kim ne derse desin, hangi nedene dayanırsa dayansın gerek dünya kamuoyunda, gerekse muhatabımız olan ülkelerde, özellikle Yunanistan'da büyük ölçüde istismar edilecektir. Kamuoyu, Türk Kamuoyu bu toplanma sonunda bizden mutlaka bir karar bekliyor. Bu karar deniz hukuku yetki tasarısında önemli ölçüde zedelenmiş, Yunan basınında da büyük ölçüde istismar edilmiştir. Yüce Meclisin alacağı bugünkü karar o günkü davranışı da bundan sonra yapılacak davranışları da, alınacak kararları da büyük ölçüde atlayacaktır ve açıklığa kavuşturacaktır.

Bizce de bu hususta alınacak önlemlerde, varılacak sonuçlarda biraz geç kalınmıştır. Daha da gecikmek ulusumuzu dönülmeyecek zor noktalara vardırabilir. Bu bakımdan şahsen Hükümetin geciktirme istemine ben haklı ve akılcı bir neden bulamıyorum. Meselede saniye kaybedilmeden bir karara varılmalı. Hatta şu açıdan da bu iş zayıftır. Londra'dan gelecek haber, Londra'dan gelecek karar ne olursa olsun bu Yüce Meclisin alacağı karan zerrece etkileyemez. Türk Hükümeti, yetki istiyor. Bu Yüce Meclis Türk Hükümetinin istediği yetkiyi verecektir. Başbakanın Londra'dan esinlenerek ya da orada açılacak müzakerelerden esinlenerek, bize vereceği bilgi, buradaki karan hiç bir biçimde etkilememesi gerekir.

Bu bakımdan, düşünerek Hükümet bu teklifini geri almalıdır. Müzakereler açılmalı, konunun önemine binaen durum görüşülmeli ve

Hükümetin istediği yetki, bu Meclisten bu anda ve bu müzakerenin sonunda mutlaka çıkmalıdır.⁷⁰

Bunda kamuoyu bakımından da, dünya kamuoyu bakımından da, Hükümetin güçlülüğü bakımından da, Türkiye Büyük Millet Meclisinin iradesi bakımından da sayılamayacak kadar önemli nedenler vardır. Bunu arz etmek için söz aldım. Aksi halde iş uzarsa bir takım hesaplar enine, boyuna yapılırsa "atı alan Üsküdar'ı geçer." Buna meydan vermemek için, ben Hükümetin bu teklifini geri almaşım ve müzakerelerin açıldığı yerde şerefli bir kararla sonuçlanmasını diliyorum. Hepinize saygılar sunarım.⁷¹

Başkan — Teşekkür ederim efendim. Sayın Tosyalı, aleyhte iki sayın üyeye söz verme imkânım olduğundan dolayı size söz veremeyeceğim efendim.

Devlet Bakanı İsmail Hakkı Birler (Tokat Milletvekili)

-Lehinde söz istiyorum efendim.

Başkan — Buyurunuz efendim.

c- Devlet Bakanı İsmail Hakkı Birler (Tokat Milletvekili) -

Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri.

Sayın Başbakan vekilinin Yüce Meclise yaptığı sunuş konuşması sırasında gerekçelerini belirttiği üzere, Hükümet adına Yüce Meclise bir önerge verilmiş bulunuyor.

⁷⁰- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 11

⁷¹- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 12

Bu önerge ile bugün başlayan dış politikadaki gelişmelerle ilgili görüşmelerin, hükümetin bu sunuş konuşmasından hemen sonra siyasî partilerimiz ve gruplarımız adına ayrıca sayın üyelerin şahısları adına yapacakları konuşmalara gecikmeksizin görüşmelerin Cumartesi günü saat 15.00'e ertelenmesi isteniyor.

Demokratik Parti Sayın Genel Başkanı, bu önergeye karşı çıktılar bir değişik gerekçe ile. Bir Cumhuriyet Senatosu Üyesi arkadaşımız bu önergeye daha başka bir gerekçeyle karşı çıktılar ve sonuç olarak Hükümetin bu önergeyi geri alması önerisi de yapıldı.

Değerli arkadaşlarım, Sayın Bozbeyli'nin de işaret buyurdıkları gibi dün akşam saat 19.00 ile 24.00 den sonra 01.00'e kadar devam eden bir görüşme sırasında ve sonunda siyasî partilerimizin sayın liderleriyle Cumhuriyet Senatosunda bulunan iki grubun sayın başkanlarıyla birlikte, bu konu üzerinde de bir istisnası ile (Sayın Bozbeyli görüşünü hep muhafaza buyurdular) bu konuda da bir mutabakat sağlandı ve bu mutabakat gereği olarak Hükümet adına bu önerenin verilmesi fiili meydana geldi.

Şimdi, sözü uzatmadan ve bu önerenin verilmesini gerektiren sebepleri, gerekçeleri uzun uzun sizlere arz etmeden sadece iki hususu söyleyip önergeye iltifat buyurmanızı rica ile sözlerimi bitireceğim.

Değerli arkadaşlarım, Londra'dan gelecek haber ne olursa olsun, Yüce Meclisin kararını değiştirmeyecektir, etkilemeyecektir." sözü doğrudur. Hükümetiniz, Londra'dan gelecek haberi bekliydim ki,

Yüce Meclis kararını ona göre alsın" düşüncesi, görüşü içinde değildir. Sizin Hükümetiniz böyle bir görüş taşımaz.⁷²

Ancak, değerli arkadaşlarım hemen ilâve edeyim, Türkiye Büyük Millet Meclisi böylesine hayatî bir konuda karar alma noktasına geldiği zaman her şeyi, ama her şeyi bilmek ister, bu hakkıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyelerini böyle bir bilgi edinme hakkından yoksun saymak Hükümetinizin aklından geçmiyor. Değerli arkadaşlarım, böyle bir konuyu görüşürken bu tarz ve bu üslûpla tartışmakla salim sonuca varmak mümkün değil, izin veriniz.

Hükümetimiz, Yüce Meclisin değerli üyelerini tam bilgi sahibi yapmanın gereğine inanıyor. Yüce Meclisin, tam bilgi sahibi olmaya hakkı olduğunu biliyor, ama bu bilgileri Yüce Meclise tam olarak vermenin, eksiksiz olarak vermenin de sorumluluğunu taşıyor.

Aziz arkadaşlarım, Hükümetiniz bu önergeyi siyasî partilerimizin ve Parlamento Grubu Liderlerimizin mutabakatları ile bilerek, gerekçesine inanarak vermiştir. Hükümetiniz bu önergeyi geri almayı düşünmemektedir. Önergeye iltifat buyrulmasını rica ediyor, saygılar sunuyorum.⁷³

Başkan - Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının 3 üncü tarihi Birleşimini açıyorum. Bundan evvelki Birleşimde alınan gizlilik karar devam etmektedir. Bu itibarla, Sayın Bakan, Senatör ve

⁷²- T.B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 12

⁷³-B.M.M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 2 nci Birleşim 2 nci Oturum 18.7.1974 Perşembe, XIII/I, s. 13

Milletvekillerinin yeminli steno ve memurların dışında başka kimse varsa, Sayın İdare Amirleri lütfen dışarı çıkarsınlar.⁷⁴

Başkan - Çoğunluğumuz vardır, görüşmelere başlıyoruz. Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri, Türk siyasi tarihinde akan zamanı değiştiren, çağlara yön veren büyük olaylar çoktur. Şu ana kadar Türkiye, bütün meşru hukuk yollarına dikkatle, sabırla, hakkına inanan bir güvence içinde başvurmuştur. Bağımsız bir Devletin varlığını garantiyle görevli olan Devletlerden biri olarak Yunanistan, Kıbrıs Devletini dolaylı olarak iltihak etmiştir. Bu durumda, Türk Milleti geleceğim Kıbrıs'taki soydaşların haklarını olupbittiye bırakamazdı. Dünyada göç ve sömürünün tehditleri ne ölçüde olursa olsun hukuka ve hakka saygılı Türk Ulusu, bütün barışçı yollar aramıştır. Şerefli ve devamlı çözüm yolu bulmak amacıyla Türkiye, bu gayri insanî ve gelecek için tehlikelerle dolu gidişi önlemek zorunluluğunu duymuş ve müdahale yoluna başvurmuştur. Cesur ve kararlı Hükümeti ve tam bir anlayış ve birliğin engin örneğini veren bütün siyasi partilerimizi yürekten kutlarım. (Bütün parti sıralarından alkışlar) Sayın senatör ve milletvekilleri, büyük Türk Ordusu milletin göğsünü gurur ile dolduracak basan müjdesini bir kez daha bütün dünyaya duyuracaktır. Bu basanda Yüce Tanrının bizlere yardımcı olmasını dilerim. (Alkışlar) Savaşı istemeyen barışçı Türkiye, dünya kamuoyu önünde başı dik ve haklı olmanın gururu içinde Yüce Meclisin kararıyla meşru hakkım aramada hiçbir güce boyun eğmeyecek, hiçbir oyuna gelmeyecektir. Zaferlerin ve hakların kaynağı

⁷⁴-T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 18

olan Yüce Meclislerin sayın üyeleri, son söz artık sizindir. Yüce Ulusumuza ve onun değerli temsilcilerine yürekler dolusu basan dileklerle saygılarımı sunuyorum.⁷⁵

d-Başbakan Bülent Ecevit (Zonguldak Milletvekili) - Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a barış, sükûn ve özgürlük getirmek için, Kıbrıs Devletinin bağımsızlığına ve anayasal düzenine yöneltilen saldırıyı bertaraf etmek için ve adadaki Türklerin, aziz soydaşlarımızın haklarını ve güvenliğini güvence altına almak için giriştiği harekât bu sabahın erken saatlerinde başlamıştır. Türk tarihine asırlar boyunca şeref sayfaları katan kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerimiz daha harekâtın ilk anlarından itibaren elde ettiği kesinlikle üstün durumu elan sürdürmektedir. (Alkışlar) Sayın üyeler, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bu oturumunu bekleme olanağı bulamadan harekâtı başlatmak zorunda kaldığımız için bizi anlayışla karşılayacağınızı ve hoş göreceğinizi umuyorum.

Şüphesiz daha önce Yüce Meclise gelebilmek isterdik fakat hazırlıkların saklanamaz hale gelmesi karşısında ilk baskın etkisini kaybetme olanağını göz önünde tutarak bu millî davada Yüce Meclisimizin göstereceği anlayışa güvendik. Esasen değerli parti genel başkanlarımızla ve grup başkanlarımızla yaptığımız görüşmelerde Kıbrıs'a yönelik bir harekât için geçmişteki yetkilerin bugün için de geçerli olduğu yolunda görüş birliği olduğunu gördük. Bunlardan

cesaret alarak hareketi daha fazla geciktirmemek üzere bu sabahtan itibaren Türk Silahlı Kuvvetlerinin duyduğu ihtiyaçtan da tabii öncelikle göz önünde tutarak başlatmış bulunuyoruz. Değerli arkadaşlarım, Kıbrıs sorununun gitgide işleyen bir yara olarak kalması yalnız Türkiye için üzücü bir durum olmuyordu. NATO'nun güneydoğu kanadını aksatan, bölgemizin güvenliğini tehlikeye düşüren bir unsur haline gelmiş bulunuyordu. Zaman, bunu kurnazca değerlendirmesini bilenlerin elinde devamlı olarak Türk haklarının aşındırılması, törpülenmesi yolunda kullanılıyordu ve özellikle Kıbrıs Türk toplumunun herhangi bir yerinde, Kıbrıs'ın herhangi bir yerinde denize çıkış olanaklarının çok sınırlı olması âdeta toplumumuzun ve orada bulunan askerî gücümüzün gerektiğinde bir rehin gibi tutulmasına yol açıyordu. Bu itibarla Türkiye'nin güvenliği bakımından olsun, kaderlerini Türkiye Cumhuriyeti Devletine, Türk Milletine bağlamış olan Kıbrıslı soydaşlarımızın güvenliği ve özgürlüğü bakımından olsun Kıbrıs sorununu adaletli bir çözüme bağlama arzusu, ihtiyacı Türk dış politikasının temel ihtiyaçlarından, temel unsurlarından biri haline gelmiş bulunuyordu. Parti ayırımı gözetmeksizin bütün milletimiz bunu böyle görüyordu. Şimdiye kadar Kıbrıs'ta Türk Toplumuna birçok tecavüzler olmuştu. Türk Toplumunun anayasal hakları Rumlar veya Yunanlılar tarafından fırsat buldukça kısılmıştı fakat son olayda bazı bakımlardan bunlar çok aşan tehlikeli bir durum ortaya çıkmış oluyordu. Görünüşte son olay Rumların Rumlara karşı bir hareketi gibi yorumlanabilirdi. Nitekim kendileri bunu o şekilde takdim ediyorlardı. Türk toplumunu ve Devletin bütünlüğünü ilgilendirmeyen bir olay gibi yorumlanabilirdi; fakat gerçekte ise, son olay bir hükümet darbesi

niteliğini çok aşıyor, doğrudan doğruya Kıbrıs Devletinin bağımsızlığına, anayasal düzenine bir saldırı niteliğini alıyordu. Kıbrıs Devletinin hukukî temelini teşkil eden anlaşmaların, o anlaşmalara taraf olan milletlerden, üyelerden biri tarafından açıkça ihlali anlamına geliyordu. Bu durumda artık, yalnız toplumlardan birinin haklarının esirgenmesi, çiğnenmesi, tehdit altına alınması değil, doğrudan doğruya Kıbrıs Devletinin varlığının tehlikeye girmesi söz konusu oluyordu. Bütün dünya, Kıbrıs'taki son darbe olayının doğrudan doğruya Yunanistan'daki dikta rejimi tarafından hazırlandığını, tertiplendiğini biliyordu. Bizzat Rum yöneticiler, başta Makaryos olmak üzere bunu delilleriyle açıklamış bulunuyorlardı. Böylece, fiilî durumlar yaratarak, Yunanistan, Kıbrıs Adasına el koymuş bulunuyordu. Başlangıçta, bildiğiniz gibi, Türklere karşı bir yumuşak hava, Türklere taarruz etmeme havası açıkça görülüyordu. Bu belki daha bir süre devam edecekti. Fakat Kıbrıs'ın yeni durumu bir kere kökleştikten, oldu-bitti haline geldikten sonra Kıbrıs üzerindeki Türk hakları bir daha geri alınamayacak, bir daha yeniden tesis edilemeyecek ölçüde ortadan kalkma tehlikesiyle karşı karşıya getirilmiş oluyordu. Yeni yönetimin başına getirilen kimse, koyu bir Türk düşmanı ve koyu bir Enosis'ci olduğu halde, ENOSİS İddiası gütmez gibi görünüyordu. Hatta zaman, zaman Enosis ilan etmeyeceklerini, kendilerini etkilemeye çalışan yabancı devlet liderlerine ifade ediyorlardı. Aslında ENOSİS ilanını bile anlamsız kılacak bir durum yaratmışlardı. Aslında resmen Enosis'i ilan etmeleri, hiç ilan etmemelerine kıyasla kendileri için o kadar faydalı değildi; Enosis ilan etmeyebilirlerdi. Ortada fiilen iki Yunan Hükümeti olacaktı; Birleşmiş Milletlerde Yunanlıların iki oyu

bulunacaktı;⁷⁶ Yunanlıların bir ayağı NATO'da, bir ayağı NATO'nun dışında Üçüncü Dünya'ya uzanmış olacaktı ve bu şekilde görünüşte ENOSİS ilan etmemiş olarak Yunanistan çok daha geniş avantajlar elde etmiş olacaktı. Türk toplumuna saldırıdan kaçınmaları elbette bu oldubittiği dünya kamuoyuna sindirinceye kadar sürecekti. Fakat bunu bir ölçünün ötesinde fiilen uzatmaya imkân olmayacaktı. Çünkü Yunanistan'daki baskı rejiminin, terör rejiminin bir uzantısı olarak kurulan Kıbrıs'taki yeni rejimin eziyetinden bunalan, tehditlerinden kaçan insanlar, Rumlar, o arada Rum polisleri Türk kesimine sığınıyorlardı. Türkler de elbette her zamanki insancıl duygularıyla, bir zaman belki kendilerine silah çekmiş bu insanları evlerinde barındırıyorlardı. Elbette bunun sonucu, Rumların kendi aralarındaki kanlı çatışmaların kısa bir zaman sonra Türk toplumuna da sıçraması olacaktı. Üstelik Ege denizinde hakkı olandan çok daha fazlasını almak ve elinde tutmak iddiasında bulunan Yunanistan, bu kez Akdeniz de de bir fiilî durum olarak, aynı imkânları elde etmiş olacaktı. Türkiye'nin bir talihsizliği şudur ki, bütün çevresi, şimdi kendisinin dost bulunduğu ülkelerle çevrilidir. Dost olamadığı, bütün isteğine ve iyi niyetine rağmen dostluk kuramadığı bir ülke vardır, o da NATO içinde müttefiki bulunan Yunanistan'dır. Yunanistan, Ege'de Türkiye'ye nefes sahası bırakmadığı gibi, Akdeniz'de de hiç şüphesiz aynı durumu yaratacaktı. Dolayısıyla, yeni rejim büsbütün kökleşmeden, gayrimeşru olarak uluslararası anlaşmalara ay kın olarak Adada yığılan Yunan askerî kuvvetinin üstünlüğü büsbütün artmadan önce, bu fiilî duruma kesin bir

⁷⁶⁷⁶- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 20

çare bulmak gerekiyordu. Bu, aslında Türkiye'nin yalnız hakkı ve yetkisi değildi. Aynı zamanda görevi idi. Çünkü Türkiye, Kıbrıs'ın üç garantör devletinden biriydi; İngiltere ve Yunanistan'la beraber. Kıbrıs'ın devlet bütünlüğü, anayasal düzeni, toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ihlâl edildiği, tehlikeye düşürüldüğü vakit, buna karşı tedbir almak üzere girişimlerde bulunmakla yükümlü idi. Biz, meseleye silahlı kuvvetlere başvurmaksızın, müzakere yoluyla çözüm bulabilmek için bazı yollar denemeye çalıştık. Aslında, yapabileceğimiz denemeler çok sınırlı idi. Daha önceki deneyimizden biliyorduk ki, Yunanistan aramızdaki herhangi bir sorunu bizimle diyalog kurarak, müzakere ederek çözmeye yanaşmıyordu. Ege sorunları ile ilgili olarak bunu görmüştük ve biraz önce dediğim gibi, zaman geçtikçe bu rejimi tanıyanların sayısı artacaktı, kendisini dünyaya kabul ettirmiş olacaktı. Adadaki Rum idaresiyle ilişki kurmak bizim için çok ağır olacaktı. Çünkü bizim de garantörü bulunduğumuz bir devletin bağımsızlığı ve hukukî statüsü bir darbe ile dışarıdan bir darbe ile ihlâl edilmiş olarak kurulan bir hükümetle karşı karşıya idik. O hükümeti tanıdığımız veya Kıbrıs'taki Türk toplumu tanıdığı vakit bu gayrimeşru hareketi tanımış olacaktık. Fakat bu hükümeti tanımaması halinde Türkiye'nin ve Türk toplumunun, Kıbrıs'taki soydaşlarımızın yaşaması olanağı büyük ölçüde daralmış olacaktı; yiyeceği için, ilacı için, en basit ihtiyaçlar için bu hükümetin insafına ve takdirine bağlı bulunacaklardı. Yurt dışına çıkarken, bu hükümetten pasaport istemek, izin istemek durumunda kalacaklardı. Bir İngiltere için, bir Amerika için Kıbrıs'ta bugün mevcut bulunan gayrimeşru Rum idaresini tanımamak kolaydır. Fakat Adada bulunan Türkler için bu o kadar

kolay bir şey değildir. Tanıdığı vakit, darbenin, kendisine rağmen yapılmış gayrimeşru durumun kabulçüsü ve iştirakçisi durumuna gelmiş olacaktı. Tanımadığı vakit, hayatla ilişkisi kesilebilecek, can damarları kopmuş olacaktı.⁷⁷ Bu hükümeti tanıyamadığımız için yeni rejimle diyalog kurma olanağımız yoktu. Daha önceki tecrübelerimizin gösterdiği gibi, Yunanistan'la diyalog ve müzakere olanağımız yoktu. Kala kala ancak üçüncü garantör devlet olan İngiltere kalıyordu.

Biz bütün olanakları denemiş olmak için, büyük bir iyi niyetle denemek için, bildiğiniz gibi, İngilizlere başvurduk. Garantör olarak, onların da, bizim de bazı vecibelerimiz, haklarımız, görevlerimiz olduğunu hatırlattık. Yunanistan'da bir garantör devlet olmakla beraber bu hadisede aynı zamanda müdahaleci devlet olduğu için, Yunanistan'a artık garantör devlet muamelesi yapılamayacağını ifade ettik ve bu gerekçe ile yalnız İngiltere ile meseleyi görüşmek, yaratılmış olan fiilî duruma karşı birlikte tedbirler alabilme olanağım görüşmek üzere duyduğumuz arzuyu kendilerine bildirdik ve zamanın çok önemli olduğunu belirterek, bir gün içinde bize cevap vermelerini istedik. Daha kısa bir zamanda cevaplan geldi ve bildiğiniz gibi, Sayın Millî Savunma Bakam ve Dışişleri Bakan Vekili durumunda olan Sayın Hasan Işık ve İçişleri Bakanı Sayın Oğuzhan Asiltürk'le birlikte İngiltere'ye gittik.

İngiliz Başbakanı, Dışişleri ve Millî Savunma Bakam ile gittiğimiz gece uzun bir görüşmemiz oldu. İki taraf birbirine durumun karşılıklı değerlendirmesini yaptı. İki tarafın değerlendirmesi aşağı

⁷⁷- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 21

yukarı birbirinin aynı idi. İki taraf da Kıbrıs'taki gelişmelerin hukukla alakası olmadığına, bir gasp, bir zorbalık olduğuna, Yunan müdahalesi sonucu olduğuna, yeni idarenin başına getirilen kimsenin karakterine ve niyetlerine asla güvenilemeyeceği hususunda gerek İngilizler, gerekse biz birleşiyorduk.

Çözüm olarak teferruat sayılabilecek bazı öneriler ileri sürdük; fakat asıl istediğimiz olarak şunu söyledik; akıl, mantık yolu ile karşımızdakilerle bir diyalog kurmanın, bir müzakere yapmanın olanağı yoktur. Dünyadan kendi üzerlerine ne kadar baskı gelirse gelsin, artık Yunan idaresi buna alışmış, bunu kanıksamıştır. Ne Birleşmiş Milletlerin, ne NATO'nun, ne Avrupa Konseyinin, ne Ortak Pazarın, ne de uzak yakın, büyük küçük devletlerin kendisini takbih etmelerine aldırış etmemektedir. Ekonomik abluka gibi tedbirler bir ölçünün ötesinde alınmadığı gibi, bundan da fazla endişe duymamaktadır. Çünkü zaten bir tüccar ve deniz ticaretçisi millet olarak Yunanlılar, muhtelif bayraklar altında yaşayabilen bir millet sayılabilir. Bir yerden yitirdiği olanağı, başka bir yerden alabilir. Onun için kendisine uygulanabilecek müeyyidelerin moral tarafına aldırış etmedikten sonra, diğer taraflarını kolaylıkla halledebilme imkânını bulmaktadırlar. O halde Yunanistan'la akıl ve mantık yolu ile beraber geçinmemiz, şu tehlikeli bölgede yan yana iki iyi komşu ülke olmamızın kaçınılmaz gereğidir, yollu tez ve iddialarla imkân yoktu. Özellikle Yunanistan'da bugünkü rejim bulunduğu sürece buna imkân olmayacağı görülmüştü. Yunan rejimi bütün varlığım zora, kuvvete dayanmış bir rejimdi. Onun karşısına ancak kuvvetle çıkılabilirdi. Elbette Türkiye ile Yunanistan mukayese edildiği vakit, Türkiye'nin büyük bir kuvvet üstünlüğü vardı;

ama Türkiye bu kuvvet üstünlüğünü büyük bir sorumluluk bilinci ve ihtiyatlılıkla kullanıyordu. Buna mukabil, Yunanlılar gayrimeşru olarak Kıbrıs Adasındaki kuvvet üstünlüklerini giderek artırmışlar, nihayet bunu Devlet ele geçirmelerine yetecek bir ölçüye vardırırmışlardır. O halde Yunanlılarla ve Kıbrıs Rumları ile karşı karşıya gelip, meselelerimizi adaletli bir şekilde çözebilmenin tek şartı, Türkiye'nin Kıbrıs Adasındaki maddî ve askerî varlığını en azından Yunanlılarınkine denk hale getirmektir.⁷⁸ Karşı karşıya bırakıldığımız durumda, son darbe olayından sonra bu bizim hakkımızdı. Bunu her an yapabiliirdik. Bunu diğer garantör devletlerle anlaşarak yapabiliirdik, onlarla görüşmüş olarak; fakat anlaşamamış olarak yapabiliirdik. Fakat her askerî harekâtın birtakım riskleri olduğu açıktı. Hele bunu tek başımıza yaptığımız vakit, bunun risklerinin daha da büyük olacağı belliydi. Onun için İngilizlere somut bir teklif götürdük. Dedik ki, "Sizin Adada üsleriniz var. Eğer bu üslerden böyle bir gün için yararlanmayacaksınız, bu üslerin varlığını dünyaya haklı göstermekte güçlük çekebilirsiniz. Hiç kimse kolay kolay bu durumda sizin bu üsleri, Yunanistan'ın yıkılan anayasal düzenini ve bağımsızlığımızı yeniden kurmaya yardımcı olmak üzere kullanmanız dolayısıyla kınayamaz. Onun için gelin bizi tek başımıza rizikolu hareketlere, Türk - Yunan ilişkilerini büsbütün koparacak hareketlere sürüklemeyin. Bu üslerinizin bazı olanaklarından, sizinle mutabık kalacağımız ölçü ve biçimde ve sürece yararlanalım. Bu yoldan Kıbrıs'a Türkiye'nin askerî

⁷⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 22

gücünü artıracak birlikler çıkaralım ve Yunanlılara haklarının çok ötesindeki sınırlardan geriye çekilmeleri yolunda, onların anlayabilecekleri biçim ve dilden etki yapma olanağım bulalım.

Aslında bu teklifimizin kabul edilme şansının çok fazla olmadığı elbette biliyorduk. Çünkü İngilizlerin üsleri konusundaki hassasiyetlerini herkes gibi biz de biliyorduk; fakat riskli bir girişimde bulunmadan önce, özellikle büyük devletlerin kaygı veya tepki ile karşılayabilecekleri girişimde bulunmadan önce, elimizden gelen bütün olanakları sonuna kadar denemenin gerektiği kanısındaydık. Fakat İngiliz dostlarımız bu teklifimizi kabul edemeyeceklerini bildirdiler. Teşhisimizde, endişelerimizde birleşiyorlardı; fakat tedbirimizde birleşemiyorduk. "Peki, siz tedbir önerin" dediğimiz vakit de, tatmin edici bir tedbir öneremediklerini görüyorduk. Arkadaşlarımız, haklı olarak belirten arkadaşlarımız çıkmışlar, zaman bizim için çok önemli idi; öyle işi pazar gününe kadar filan bırakacak durumda değildik. Lefkoşa Hava Limanı kapalı olduğu günler, trafiğe resmen kapalı olduğu günler mütemadiyen Yunan uçakları iniyor, kalkıyordu, büyük uçaklar 100-150 kişiyi birden getiriyor götürüyordu. Limanlarda hiçbir Birleşmiş Milletler kontrolü yoktu. Birleşmiş Milletlere daha ilk günden bir duyuruda bulunduk, dedik ki; "Mutlaka Yunanlılara getirecekleri götürecekleri, değiştirecekleri birlikleri kontrol etmek istediğinizi bildirmelisiniz ve ısrar etmelisiniz. Bu isteğinizi kabul etmezlerse hile yaptıkları kanaatine varacağımızı da kendilerine şimdiden söylemelisiniz. Ona rağmen, Yunanistan, Rumlar üzerinde en küçük bir ölçüde bile etkili olamıyordu Birleşmiş Milletler. Böylece her geçen gün, her geçen saat Yunanistan'ın Ada üzerindeki gayrimeşru

askeri yığınağım, silah, malzeme yığınağım artırması tehlikesi vardı ve bu büyük ölçüde bir gerçek olarak da gözler önündeydi. Onun için başka hiçbir neden olmasaydı bile, pazar gününe kalacak bir görüşmeyi kabul etmek bizim için bir hayli güçtü. Ertesi gün, Amerika Dışişleri Bakam Yardımcısı Sayın Sisco ile görüştük. Sayın Kissinger bir tamuna mektubu ile kendisini göndermiş, kendisi ile görüşmeyi kabul etmemi rica ediyordu. Uzun bir görüşme yaptık. Ayrıca, Millî Savunma Bakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanlığının bazı erkânı kendisi ile birlikte gelmişti. Bizden, olayları değerlendirişimizi öğrenmek istediğim söyledi, Amerika'ya intikal ettirmek üzere. En geniş ayrıntılarıyla anlattık ve gerek teşhislerimizin, gerek endişelerimizin kendilerince paylaşıldığı kanaatine vardık. Özellikle Türklerin orada esir durumunda, rehin durumunda bulunmalarından doğan tehlikeleri, tıpkı İngilizler gibi, Sisco da kabul ediyordu ve buna karşı bir tedbir alınması ihtiyacımızı haklı buluyordu. Bu arada bir izlenim edindim ki o sonra daha ileri bir kanaat haline de geldi, Makarios'un devrilmiş olması kendileri için o kadar önemli değildi, hukukî bakımdan taşıdığı olumsuz anlama rağmen-; ama yerine geçen kimsenin hukuk dışı yollarla yerine geçmiş olması dışında, karakteri, mazisi bakımından da büyük sakıncalar taşıdığını biliyorlardı.

Bu arada bizimle görüşmeleri devam ederken, kendilerinin Amerika Dışişleri Bakam Kissinger'le telefon görüşmeleri oluyordu. Bir seferinde Sayın Kissinger'in, Orta-Doğu işleri ile ilgili yardımcısı Sisco'yu bu toplantılarımıza katılmak üzere Londra'ya göndermek istediği ve mümkünse kendisini Londra'da ertesi gün beklememin rica edildiği, İngiliz dostlarımız tarafından bana bildirildi. Buna cevabımız

şu oldu: "Sayın Kissinger'in böyle bir mesajı varsa, Sayın Sisco bunu getirebilir; fakat bunu Türkiye Büyükelçiliğinde bize vermesi gerekir. Bu toplantıları birlikte yapmamız doğru olmaz. Çünkü biz bu toplantıları iki garantör devlet olarak yapıyoruz. İki garantör Devletin arasına bir de garantör olmayan... (CHP ve MSP sıralarından sürekli alkışlar) ...bir de garantör olmayan Devletin katılması hem o Devleti başka devletlerin gözünde müşkül durumda bırakır, hem bizi müşkül durumda bırakır, hem de Kıbrıs sorununa çözüm bulurken, bizim durumumuzu güçleştirebilir." Bunu gerek Amerikalılar, gerek İngilizler büyük bir anlayışla karşıladılar. Ertesi gün benim Sayın Sisco ile ayrı olarak görüşmem kararlaştırıldı ve İngiliz dostlarımızla da gerekirse yeniden temas etmemiz kararlaştırıldı. Nitekim ertesi gün Sayın Hasan Işık, İngiliz Dışişleri Bakam Callaghan'la ayrı bir uzun görüşme daha yaptı.⁷⁹

Bu arada İngilizler bize üç garantör devletin bir araya gelip görüşmemiz önerisinde bulundular ve bunun için de yarını (pazar gününü) önerdiler; "Londra'da böyle bir toplantı yapalım, Yunanistan'ı çağıralım. Gelirse gelir, gelmezse iyi niyetli olmadıklarını göstermiş olurlar." dedi. Dedik ki "Biz yalnız size müracaat ederken gerekçemizi, neden Yunanistan'a müracaat etmediğimizi belirttik. Bu gerekçemizi haklı bulmuş olacaksınız ki, bizimle baş başa görüşmeyi kabul ettiniz. O gerekçeyi geçersiz kılacak bir olay olmamıştır, bir gelişme olmamıştır. Yunanistan müteceviz devlet olarak, saldırgan devlet olarak, Kıbrıs Devletinin bütünlüğünü bizzat ihlal eden devlet olarak bu

⁷⁹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 23

olayda en azından garantörler arasında yer alamaz; fakat siz yine, siz ve biz her imkânı denemiş olalım. Bu denenmeye değemeyecek bir imkân. Onun için bizi anlayışla karşılayın dedik. Çok fazla ısrar etmediler, (yani çok fazla ısrar etmediler diyorum. Yoksa epey ısrar ettiler). Neticede; tabiatıyla kabul ettiler. Kaldı ki, bizim en büyük endişemiz ki Yüce Mecliste de o endişenin olduğunu hissediyorum, nitekim benim bulunamadığım müzakerede bu endişeyi belirten değerli arkadaş, Sayın Sisco ile o gün iki görüşmemiz oldu. Öğleden sonra tekrar buluştuk. Kendisine, sizin bu kabul ettiğiniz ihtiyaçlarımız, şikâyetlerimiz karşısında önerileriniz nedir? Diye sorduğum vakit, onun da bir öneri gösteremediğini gördüm, tıpkı İngiliz dostlarımız gibi. İşte sonuna kadar her imkânı deneyelim, o imkânlar nelerdir? İşte Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler... Fakat ondan ne fayda sağlanacağı konusunda da pek böyle ümitli bir durumları yok. Bu Kıbrıs işine çok fazla devletin karışverişmesine yol açacak durumlardan bir ölçüde anlaşılabilir kaygıları var; dolayısıyla bize işte müzakere yolu ile uluslararası kuruluşlar yolu ile kamuoyu yolu ile bu meseleyi halledin derken, kendilerinin de bunlara fazla ağırlık veremedikleri; fakat daha etkin tedbirler de öneremedikleri görülüyordu. Yalnız edindiğim izlenim şu oldu Londra'da bu gerek İngilizlerle, gerek Amerikalılarla yaptığımız görüşmeden: Elbette ki, bize Kıbrıs'a çıkarma yapmamız için yeşil ışık yakmış değillerdi; ama ortada kırmızı ışık da pek görünmüyordu; fakat her halele Türkiye'nin bu dostlarımızla anlaşmış, mutabakata varılmış olarak böyle bir harekette buldukları izleniminin dünyada yaratılabilmesi olasılığı kendilerini çok endişelendiriyordu ürkütüyordu. Bunu da normal karşılıyorduk.

Yapacağımız haklı bir hareketin bütün sorumluluğunu, şerefiyle birlikte sorumluluğunu da üzerimize alabilecek kadar kendimizi Devlet olarak ve ordumuz bakımından, haklılığımız bakımından güçlü görüyorduk.⁸⁰Onun için, büyük devletlerin bazı özelliklerini de bildiğimiz için bu davranışlarını anlayışla karşılamaya çalışıyorduk. Öğleden sonraki toplantımız için Sisco'nun bizden hem Amerika'ya duyurulmak, hem Yunanlılar kabul eder mi, etmez mi bunu denemek üzere bazı önerileri ısrarla beklediği izlenimini aldık. Gerçekleştirilebileceği yolunda fazla bir hayale kapılmıyorduk; fakat yine her şeyi denemiş olma arzusu hem kendi vicdanımızı bu bakımdan tatmin etme, hem dostlarımızın vicdanını, dünya kamuoyunun vicdanını tatmin etme bakımından bunları yapmak gerektiği düşüncesine vardık ve bazı önerilerde bulunduk. Örneğin dedik ki, biz bu hükümeti tanıyamayız. Rum Hükümetini, siz İngilizler tanıyorsunuz, Amerikalılar tanımıyor. Haklı olarak tanıyorsunuz; biz tanırsak biraz acayip olmaz mı; Türkler tanıyor bu kadar gayrimeşru bir hükümeti, Türklere rağmen, kurulmuş bir hükümeti İngiltere, Amerika tanımıyor. E, çok garip olur dediler; ama biz bunu tanımadan yapamayız. Çünkü işte dediğim gibi, ilacım onlardan alacak, ekmeği için onlara muhtaç büyük ölçüde, pasaportu için onlara muhtaç. Bu işin içinden çıkamayız. O halde, bunun bir yolu, bir çıkış yolu vardır; o da, adadaki Türk yönetiminin otonomisinin kabul edilmesi ve adada bir yanda bir Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, bir yandan geçici bir Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, bir yanda da geçici bir Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bulunması. Bunların kabul

⁸⁰- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 24

edilmesi gerekir dedik. Geçici tabirini de şunun için önerdik. Kıbrıs Devleti yıkılmıştır aslında, anayasal temeli çökmüştür, güvencesi kalmamıştır, yapısı kalmamıştır, ne temeli, ne başı kalmıştır. Devletin yeniden kurulması gereklidir. Eski biçimiyle veya değişik biçimle. Onun için bir kuruluş döneminden geçilmesi gereklidir. O dönem için iki geçici hükümet olur, her hükümet kendi başına muhtar olur diye düşündük. Türk Toplumunun güvenliği ve özgürlüğü için, hele bu olup bitenden sonra asla vazgeçemeyeceğimiz teminat, Türk Toplumunun deniz limanlarına ve hava limanlarına Yunanlılarla, Rumlarla eşit haklar içinde çıkabilme, sahip olabilme hakkı. Bunun mutlaka sağlanması gerekir dedik. Bu limanlarda ortak yönetim yoluyla olabilir, ayrı ayrı eşit yönetimler yolu ile olabilir. Yunanlıların gayrimeşru yollardan Adada yığılmış askerî gücü ki, artık devleti devirebilecek noktaya erişmiştir. Bu gücün karşısına bir denklik sağlayabilecek ölçüde Türk varlığı, Türk askerî gücü de konulmalıdır dedik.⁸¹ Bu, asker gelmesi, gitmesi, silah gelmesi gitmesi, bunlar çok etkin bir kontrol mekanizmasına bağlıdır. Bunu yaparsa, üzerine alırsa Birleşmiş Milletler alır, almazsa üç garantör devlet alır dedik ve birçokları tapusuna sahip oldukları topraklarından ayrı yaşamak zorunda bırakılan Türklerin de, isterlerse topraklarına geri gidip yerleşebilmeleri fiilen mümkün kılınır dedik. Bunun gibi bazı önerilerde bulun Bunlar kabul ettirebileceği konusunda çok ümitli görülmemekle beraber, Sisco, "Ben yarın Atina'ya gideceğim, bunlardan ne kadarını, bunlar için ısrar edeceğim, ne kadarını kabul ettirebildim, ne kadarını kabul

⁸¹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 25

ettiremedim, size açıkça söyleyeceğim, ben açık sözlü insanım" dedi. "Cumartesi de Ankara'ya gelebilir miyim" dedi. Dedim ki, "Cumartesi gelmeniz doğru olmaz. Çünkü (CHP sıralarından gülüşmeler) yalnız o da değil, asıl o sırada düşündüğüm sebep şu idi; Mecliste konunun müzakere edileceği gün bir Amerikan yetkilisi, Dışişleri Bakan Yardımcısı Ankara'da konuğumuz olarak bulunacak. Karar ne türlü tecelli ederse etsin bazı kimseler çok haksız olarak elbette bağlantı kurabilirler, kendileri müşkül durumda kalır. Bunu ihsas ettim, anlayışla karşıladı. "Cuma akşamı gelmeye çalışırım o halde" dedi, "Yok" dedim, "Gelecekseniz mutlaka cuma akşamı gelseniz sizin için daha iyi olur" dedim. "Peki" dedi.

Londra'da gördüğüm genel ortam şu oldu; tabii bu çok kısa bir kalışın, çok hızlı bir geçişin izlenimleri; fakat gazetecilerle, İngiltere'nin ve Avrupa'nın kalburüstü gazetecileriyle o kısa kalışımız içinde, âdeta resmî görüşmeler dışında devamlı beraber olma durumumuz vardı. Alışılmışın çok üstünde bir ilgiyle izliyorlardı toplantılarımızı ve İngiliz gazeteciliği açısından en üst düzeyde izliyorlardı televizyonlar, radyolar vesaire., ve hepsi âdeta kendi milliyetlerini, kendi millî davalarını bir tarafa bırakmış, Türkiye'nin Kıbrıs'taki davasının haklılığına sarılmış, bazen böyle basın konferansı sınırını aşan heyecanlara kapılacak ölçülere varıyorlardı ve gazetelerinde de bu yansıyordu.⁸² Biz bazen ortalığı velveleye vermiş olmayalım derken, kendi gazetelerimizde, işte ordumuz Kıbrıs'a çıktı, çıkıyor diye yazılar yayınlandı mı endişeye kapılıyorduk. Hâlbuki baktım ki, İngiliz

⁸²- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 26

gazetelerinde bunlar çok daha göze çarpıcı bir şekilde resimlerle, rakamlarla, işte NATO yetkililerinden beyanlar, iki günde Kıbrıs'ın tümünü işgal eder Türkiye, İngilizlerle yaptığım görüşmelerde söylediklerim çok daha abartılarak veriliyor. Öyle bir heyecan havası Yunanlılardan kesin bir soğuma, bize gerek İngiliz Başbakanının ikametgâhının önünde, gerek Büyükelçilik önünde Türk ve Rum Kıbrıslılar birlikte nümayiş yapıyorlar, aynı sloganları kendi ayrı dillerinde de olsa haykırarak nümayiş yapıyorlar. Bir ara görüşmeler arasında bir saat kadar boş vaktim oldu, sokakta yürüyüş yaptım. Ayrı ayrı gruplar halinde Kıbrıslı Rumlar tanıdılar, etrafımı sardılar, gözleri yaşararak, "Bizi sizler kurtaracaksınız, özgürlük mücadelemizi birlikte yapacağız, artık kardeş olmalıyız" bu hava içindeler.

Yani, kamuoylarının, her memleketin kendi kamuoyunun bu konuda ilgili devletlere, hükümetlere Türkiye lehine etkin bir baskısı olduğu ve olabileceği açıkça görülüyordu. Eskiden takdir buyurursunuz durum bunun tam tersi olurdu. Özellikle Amerika, İngiltere gibi memleketlerde Rum asıllı kimseler çok olurdu. Bunlar Elen kültürüne, eski klasik kültüre verilen değerle, kendi girişkenlikleri de birleşince, kendilerine topladıkları sempati ile Yunanistan'a toplanan sempati birleşirdi ve iç politikalarında o memleketlerin Yunanistan lehine, Yunanistan'daki rejim lehine belirgin bir ağırlık koyarlardı. Şimdi bu tersine dönmüş halde. Her Batı ülkesindeki, her demokratik ülkesindeki Yunan asıllı kamuoyu, baskı gücü o devleti, Yunan Hükümetinin, bugünkü Yunan rejiminin aleyhinde vaziyet almaya zorlayıcı bir nitelik kazanmış durumdadır. Türkiye'nin haklılığı hele son olayda hepsi tarafından daha kolaylıkla kabul edilebilmektedir ve Yunanistan

aleyhine, Yunanistan'daki rejim, Kıbrıs'ta olup biten aleyhinde kendi buldukları ülkenin yönetiminde de bizim lehimize sayılabilecek bir etki gücü olmaktadır. Tabiatıyla tek sebebi bu değildir. O, bize kırmızı ışık yakıldığı hissi verilmemesinin; fakat herhalde bunun da bir ölçüde etkisi olmuş bulunsa gerektir.⁸³

Sisco cuma akşamı geleceğini vaat etmişti. Gerçi gece 20.00'de uçağı geldi; fakat hemen Amerika ile temas etmek zorunda kaldığı yolunda mesajlar gönderdi ve fiilen kendi dediğı gerçekleşmiş oldu. Cumartesi gününün çok erken saatlerinde 01-01,5'dan ancak buluşabildik ve üç seans halinde görüşmemiz sabaha kadar bizim bir hayli sabırsızlanmamıza yol açacak dakikalara kadar devam etti ister istemez. Kendisi bütün gününü Yunan liderleriyle görüşerek geçirmişti, işte sırasına göre sayıyordu; evvela İyonides'le görüşmüş, ondan sonra onun, amiri durumunda olan Genelkurmay Başkanı ile İyonides'den sonra görüşüyor, en sonunda da Başbakanla görüşüyor. Genel izlenimlerini anlattı, "Durumun önemini müdrıklar" dedi. "Türkiye ile diyalog kurmaya, müzakereye oturmaya kesinlikle hazır olduklarını ifade ediyorlar" dedi. "Bir müdahalede bulunursanız savaşa hazırlar" dedi. "Kesinlikle ENOSİS deklare etmeyecekler" dedi. Hani ben, "limanlara açılmıyoruz, hava alanlarına açılmıyoruz" demiştim, "Türlere ulaşım olanaklarını araştıracaklar" dedi; fakat ilave etti, "Bundan ne kastettiklerini de pek anlayamadık" dedi. "Türk toplumunun güvenliğini taahhüt ediyorlar" dedi, "Toplumlararası görüşmelerin başlamasını istiyorlar, Rum Millî Muhafız

⁸³- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 26

Kuvvetlerindeki bütün subaylarını değiştirmeye hazırlar." "Geri çekmeye mi, değiştirmeye mi" dedim, "Hayır, değiştirmeye" dediler. "Peki" dedim, "Bizim önerilerimiz hakkında ne diyorlar" dedim. "Sizin önerilerinizi söylemedim kendilerine" dedi. "Niye" dedim, "Bana vakit bırakmadınız" dedi. "Hemen gel dediniz, ben ancak 6-7 saat görüştim, sizin önerilerinize vakit kalmadı" dedi.⁸⁴

Dedim ki, "Müzakere biz öteden beri istiyoruz, diyalog kurmak istiyoruz; fakat buna yanaşmıyorlar. İşte Brüksel'de bir deneme yaptık, hatta Türkiye'de epey eleştirilere-muhatap oldum, böyle bunların kaçacağım bildiğin halde niye gittin, diye. Demek ki bir aşamadır" dedim, "Memnun oldum" dedim, "Biz de hazırız, ancak bir istisnası ile" dedim, "Kıbrıs sorununu müzakere etmeyiz. Öteki sorunları müzakere ederiz kendileriyle, eğer istiyorlarsa, Kıbrıs sorunu müzakere etmeyiz", "Neden" dedi. "Haktan, hukuktan, mantıktan anlamıyorlar" dedim. "Ancak kuvvetten anlıyorlar. Adada aynı kuvvet durumuna geliriz, onların anladığı dil ile konuşabilir duruma geliriz, ondan sonra müzakereyi kabul ederiz. Enosis deklare etmeyeceklerini taahhüt etmeleri hiçbir şey ifade etmez; ben de onların yerinde olsam özellikle etmem" dedim. Çünkü demin de sizlere arz ettiğim gibi iki ayrı hükümet olacaklar; Birleşmiş Milletlerde iki oy, bir tarafları NATO'da, bir tarafları Üçüncü Dünyada. Hiç gereği yok dedim. Zaten olmuştur dedim; fiilen **te facto, enosis** olmuştur bugün ve bu Türklere ulaşım olanakları benim insanî açıdan en çok üzerinde durduğum nokta idi. Siz bile söylüyorsunuz ki, ne kastettiklerini bilmiyorsunuz dedim.

⁸⁴- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 26

Türk toplumunun güvenliğini taahhüt ediyorlar. Rum toplumunun güvenliği ne halde? O, ortadan kalkmış halde. Nasıl, Türk düşmanlığı ile ün yapmış bir kimse idare başında bulunacak, kendi milletinden, toplumundan insanları insafsızca öldürecek, ondan sonra ben onu Türk toplumunun güvenliğini tekeffül etmesine inanacağım dedim. Siz iyi niyetinize bunları söylerken inanıyorum; fakat onların iyi niyetine, bugünkü Rum yöneticilerinin, Yunan yöneticilerinin iyi niyetine inanmakta bizi mazur görmelisiniz dedim. Toplumlararası görüşmelere gelince dedim, biz başta isteriz bunun başlamasını; ama bu bizim mecburen bugünkü gayrimeşru Rum idaresini, hükümetini tanımamız anlamına gelir dedim, onlarla masaya oturacağız. Onun için, ona da imkân yoktur; Kıbrıs konusunda ne Türkiye olarak müzakereye oturabiliriz bunlarla, ne de Kıbrıs Türk toplumu müzakereye oturabilir. Bu Rum muhafız gücündeki bütün subaylarını değiştirmeye hazırlar dediniz dedim. Bu subayların bir çoğu bizim bildiğimiz kadar öldü, cenazeleri kaldırıldı, yani ölü subaylarını değiştirme hakkı mı, onların yerine yenilerini getirme hakkını mı istiyorlar dedim.⁸⁵

Bu arada ve bunların hiçbirinin meseleyi halletmeyeceğim, bizi tatmin etmesine imkân olmadığım, üstünde bile durulamayacağını ifade ettim. Kendisi, artık Makarios'un dönmesi kolay olmaz, doğru da olmaz; onunla, işte, o olmuş, Sampson olmuş sizin için de fazla fark etmez; Klerides olsa nasıl olur filan havasında idi. Bu, onların fikri mi dedim. Hayır, onlarla bunu da konuşmadım. Böyle bir havada görüşme.

⁸⁵- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 27

Yalnız, Sayın Sisco ile bu görüşmeden önce tam gece yansı Amerikan Büyükelçisi dostumuz büyük bir telaş içinde Dışişleri Bakanlığına geldi; tam 10 yıl önce aynı saatlerde olduğu gibi ve Sayın Kissinger'in bir mesajım getirdi. Burada ısrarlı bir rica ve uyan üslubu içinde asla bir müdahaleye kalkışmamamız gerektiği belirtiliyor. Bunun, bölgemizde komünizmin yayılmasına nedense yol açacağı ileri sürülüyordu. Çünkü bu adada o kadar tepki uyandırmış ki, o yüzden adadaki Rumlar daha çok komünizme kayarlarmış; tepki olarak (Orta sıralardan "Gülüşmeler") ve yalnız ilginç bir şey: Böyle bir askerî harekette bulunmanızın yaratacağı olumsuz etkileri önlemek imkânsız olmasa bile çok güç olur tarzında bir ifade. Yani, bir hafifletici üslup bu 10 yıl önceki olayların da

İçindeydim. O gece yansı rahmetli İnönü'ye gelmeler, evvela yalvarma yakarma, ondan sonra baskı, tehdit, her türlü imkânımızın kesilmesi.

Hâlbuki bu sefer imkân kesilmesi yerine birkaç yıldır kesilmiş, taahhüt ettikleri, fakat vermedikleri, akışım durdurdukları askerî yardım malzemesini serbest bıraktıklarını bize Londra'da haber vermiştiler. Böyle bir teşhisi güç bir durum vardı. Dediğim gibi, yeşil ışık yok, fakat kırmızı ışık da pek yok; ama günden güne de üzerimizde artan bir baskı, bir etki gayreti. Bu, gitgide ağırlığım hissettirdi; yani bize bir baskı yapar gibi görünmek istemiyorlar; fakat anlaşılan Yunanistan'da işte bir koyu askerî dikta rejimi, gözü dönmüş insanlar herhalde, Londra'dakine nazaran daha endişeli halde gelmiş oldu. Tabii, orada aldığı izlenimi Kissinger'e bildirmiş olacak; Kissinger de o izlenime göre yeni bir vaziyet almaya başlamış olacak.

Neticede, dün gece son derecede çetin bir müzakeremiz oldu. Orada kendilerine şunları söyledim; dedim ki, 12'de Sayın Büyükelçiniz, Sayın Kissinger'in mesajını getirince "tarih tekerrür ediyor" dedim, dedim; yani 10 yıl önce de aynı şey oluyordu, bu binada, ben de tesadüf buradaydım; "tarih tekerrür eder" derler. Doğrudur; ama tarihin tekerrür etmesi, hataların da ille tekerrür etmesini gerektirmemeli dedim. Aslında, 10 yıl önce ikimiz de bir hata yaptık dedim. Amerika da bir hata yaptı, Türkiye de bir hata yaptı. Sizin hatanız, çok haklı olduğumuz bir zamanda müdahale edecekken bizim elimizi, kolumuzu tutmanız oldu. Bizim hatamız da, sizi dinlememiz oldu dedim (Orta ve sağ arka sıralardan şiddetli alkışlar ve orta sıralardan "Bravo" sesleri) ve bunun, bu karşılıklı hatalarımızın sonucu olarak Kıbrıs bu noktaya geldi, Türk - Yunan ilişkileri bu noktaya geldi. Şimdi nasıl içinden çıkacağım bilemiyoruz dedim.⁸⁶

Siz, eski hatalarınızı tekrarlamaya devam etmek isteyebilirsiniz; ama bırakın da hiç değilse biz tekrarlamayalım dedim. (Orta sıralardan alkışlar) Yunanistan'dan gelen bu gibi etkilere, baskılara, geçmişte ister istemez işte "müttefikimizsiniz" diyerek dünya şartları şöyledir, böyledir diyerek "peki" dedik. Bundan kim ne kazandı dedim. Kıbrıslı Türkler ne kazandı, Rumlar ne kazandı? Bugünkü durumlara bakın, siz hükmedin dedim. NATO ne kazandı? 10 yıl öncesine kadar NATO'nun Güneydoğu kanadında bayağı bir işbirliği vardı. Bugün, iki düşman devlet haline gelmişiz.

⁸⁶- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 28

Geçmişte, Amerika Kıbrıs sorunu ile ilgilenirken, buna bir çözüm bulmaya çalışırken dedim Türkiye'ye bazı vaatlerde bulundu; ben şu çözümü veya bu çözümü gerçekleştirmeye yardımcı olacağım, bana güvenin dedi ve bunlar da gerçekleştirmede. Oysa bunlar Türkiye'nin ihtiyacını çok asgarî ölçüde karşılayabilecek çözümlerdi. Fakat bu sözlerin hiçbiri tutulmadı. O zaman Yunanlılara karşı yumuşak davrandınız, bize karşı katı davrandınız. Sizin sözlerinizin yerine getirilmesine yardımcı olmamaları karşısında Yunanlılara hiçbir şey demediniz. Hadi bundan 10 yıl önce Yunanistan'da demokratik bir idare vardı, kendi kamuoylarının baskısı vardı. Sizin baskınız daha az geldi. Ama bugün Yunanistan'a sizin kabul ettiremeyeceğiniz şey yoktur dedim. Çünkü bütün dünyanın terk ettiği bir memleket; siz ona destek olmazsanız ayakta duramaz; siz ona silah vermezseniz, yardım etmezseniz ayakta duramaz dedim. Hiç değilse, haklılığına inandığımız konularda bizi etkilemek için gösterdiğiniz gayreti veya onun biraz daha fazlasını Yunanlılar üzerinde, Yunan rejimi, idaresi üzerinde gösterseniz kolaylıkla Kıbrıs sorununu çözümüne katkıda bulunabilirsiniz dedim. Fakat öyle anlaşılıyor ki, geçmiş yıllarda olduğu gibi bu sefer de Türkiye'ye yüklenmek üzere gelmişsiniz dedim. Eskiden tanıdığım Sayın Kissinger'e, işte saygımı, takdirlerimi filan belirttim, onun için dedim çok üzgünüm; bu kadar sevdiğim, eski dostum olan bir insanın isteklerini, dileklerini kabul edemiyorum dedim.⁸⁷ Ben kabul edemediğim gibi, bizim Hükümetimiz kabul

⁸⁷-T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 28

edemeyeceği gibi, Türkiye'de kurulabilecek herhangi bir hükümet de kabul edemez, hiçbir hükümet kabul edemez dedim.

Eğer, herhangi bir Türk Hükümeti, bizim Hükümetimiz veya başka bir hükümet böyle şartlar karşısında hakkım aramamayı, Türkiye'nin hakkım aramamayı kabul edecek olursa bundan sizin hiçbir kazancınız olmaz dedim. Çünkü bu, Türk - Amerikan dostluğuna son derecede büyük zarar verir dedim. Şimdi biz hakkımızı herkes bizim Türkiye'de, ancak zordan anlar hale gelmiş bir rejim, bir defakto, darbe ile kurulmuş rejim karşısında garantör devlet olarak hakkımızı tek başımıza da olsa kullanmamızı bekliyor. Bunu kullanmadığımız vakit dedim, işte Amerikalılar geldi, Türklere baskı yaptı, kullandırmadılar diyecekler. Bu, Türk - Amerikan ilişkilerini zedeleyecek halkımızın gözünde. Bu, Rum - Yunan - Amerikan ilişkilerine de faydalı olamayacak yine millet açısından, halk açısından; çünkü ne kendi topraklarındaki, ne başka topraklardaki Yunanlılardan hiçbiri bugünkü idarelerini ne Rum Kıbrıs idaresini, ne Yunan idaresini tutuyor.

Ayrıca, bizi bu şekilde hakkımızı aramaktan, kullanmaktan vazgeçirmeye muvaffak olduğunuz takdirde, artık Kıbrıs'ta bir meşru yönetimi, demokrasiyi ve istikrar kurma ümidi büsbütün ortadan kalkmış olacaktır; çünkü bunlar, işte görüyorsunuz, dünya bizi tutmasa umurumuzda değil, biz biraz zorbalık kullanarak, biraz da Amerika'ya nazımızı çektirerek her istediğimizi yaptırabiliriz, her yaptığımız yanımıza kâr kalır anlayışı içine girecektir Yunanistan'daki ve Adadaki Rum rejimleri.

Bu komünizm korkusuna gelince: Siz, bu Kıbrıs, Doğu Akdeniz'de bir komünizm üssü olmasın istiyorsanız, bunun iki kesin

çaresi vardır dedim. Bir defa, demokrasi olacak. Çünkü demokrasinin olduğu yere komünizm serbest de olsa kolay kolay giremez, orada bir ölçünün ötesinde gelişemez. Asıl önemlisi Kıbrıs'ta Türkiye'nin fiilî varlığının artmasını isteyeceksiniz dedim.

Türkiye'nin varlığı Kıbrıs'ta arttı mı, oraya, orada komünizm tehlikesi hiçbir zaman bir ölçünün üstüne varamayacaktır dedim; yoksa bu sizin dediğiniz yollarla, işte şu adam gitsin, bu adam gelsin, bu şekilde komünizmi önlemenin olanağı yoktur Kıbrıs'ta dedim.

Sayın Sisco'nun kendi görüşlerine gelince: Gösterdiği gayretler ki gerçekten günlerdir uykusuz, şimdi yine geliyor birazdan, Israr etti, özel uçuş izni, işte bir koridor açıyor Hava Kuvvetlerimiz, akşam gelecek; gerçekten günlerdir o da bizim gibi uykusuz, teşekkür ettim bu gösterdiği iyi niyetli gayrete. Sizinle Londra'daki görüşmemizde dedim bizim dertlerimizi, sıkıntılarımızı, ihtiyaçlarımızı çok iyi anladığınızı intibamı edinmiştim, bugün de görüyorum aynı anlayış içindediniz; fakat hiçbir çözüm getirmiyorsunuz, bizim gösterdiğimiz çözümleri de beğenmiyorsunuz, tutmuyorsunuz dedim. Onun için biz kendi başımızın çaresine bakmak zorundayız dedim. Fakat şundan emin olmanızı isterim ki, kendi meşru haklarınız içinde başımızın çaresine bakarken, dostlarımıza herhangi bir sıkıntılı durum yaratmamak için elimizden gelen dikkati göstermeyi de bir sorumluluğumuzun gereği biliriz dedim; bu size karşı sorumluluğumuz değil, kendimize karşı, bölgemizin güvenliğine, dünya barışına karşı sorumluluğumuzun gereği biliriz dedim, bu bakımdan müsterih olunuz dedim.⁸⁸

⁸⁸ - T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 29

Ben, bütün diplomatik yolların, politik yolların denenmiş olduğu, bizim deneyebileceklerimizin denenmiş olduğu konusunda müsterihim, hiçbir vicdan huzursuzluğum yok, artık kendi yolumuzda gidebiliriz dedim.⁸⁹

Kıbrıs için behemehâl bir yeni devlet statüsü oluşturulması gerekir, daha doğrusu bir devlet statüsünün yeniden oluşturulması gerekiyor. Bu, eski statünün bir benzeri olabilir, çok değişik bir statü olabilir; ama artık bu devletin ne olduğu belli değil defakto bir devlet, bir fiilî durum; fakat hiçbir hukukî niteliği, tanımlaması, sınırı, biçimi yok, bu devleti yeniden oluşturmak gerekiyor dedim. Belki de bu görevin inisiyatifi bizim üzerimize düşecek dedim ve biz bunu yerine getireceğiz dedim. Fakat çok yakın bir dostumuz olarak, dostluğuna gerçekten değer verdiğimiz bir müttefikimiz olarak, elbette bu yollar araştırırken sizinle de istişare halinde bulunmaya, sizinle de gerektiğince danışmaya önem veririz, bu bakımdan müsterih olun dedim.

Biz, Yunanistan'la, bunu Londra'da da söylemiştim; bugünkü ilişkiler içine girdikten sonra artık NATO'nun güneydoğu kanadında işbirliği yapamayız, Amerika'nın bunu anlaması lazım dedim. Fakat hemen şunu ilave ettim; biz NATO'ya bağlıyız, NATO'nun bölgemiz için gerekliliğinin bazı bakımlardan bugün eskisine nazaran artmış olduğunu da biliyoruz, NATO'dan ayrılmaya niyetimiz yok, gerekirse taahhütlerimizi artırmayı da düşünebiliriz; ama bölgemizdeki tek düşmanımız İzmir'de oturuyor generalleri, subayları bir müşterek

⁸⁹ - T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 29

karargâhta, Türkiye'nin birçok askerî sırları müttefikiz diye kendisine açık, tesislerimizi dolaşabiliyor. Siz ister misiniz dedim tek müttefikiniz Amerika kıtasında Küba olsun, Castro'nun Küba'sı olsun ve Atlas Okyanusunda uçaklarınızı uçurmak istediğiniz vakit Castro'dan izin isteyin, o size vermezse eh ne yapalım vermiyor desin, denizaltı servetleriniz hepsi Castro'ya tabi, New-York'ta sizin yahut Washington'da, Pentagon'da bir askerî dairede sizin generallerinizle sizin bütün askerî sırlarınıza vakıf olarak otursun, bu kadar anormal şey olmaz dedim; onun için hele bu son Kıbrıs durumundan sonra bunu lütfen Sayın Nixon'a da söyleyin, Kissinger'e de söyleyin, biz NATO'da kalmak istiyoruz; fakat NATO içinde Yunanistan'la işbirliği yapmamız artık bir paradokstur, bir çelişkidir, bir anormalliktir. Ama sanmayın ki bizim bu işbirliğini kesme önerimiz tek çözümdür. Bunu kendi başımıza da yapmayız, biz sorumluluğumuzu biliriz, otururuz bir fırsat bulduğumuzda en yetkililer buna çare buluruz, ararız; fakat tek çare bu değil dedim, tek çare, NATO çerçevesi içindeki Türk - Yunan işbirliğini kesmek değil bizim için.

İkinci bir alternatifimiz var, o da bunun tam karşıtı, tam zıttı; biz Yunanistan'la tam işbirliği yapmaya da hazırız dedim, her alanda tam işbirliği, yeter ki siz bu imkânı sağlayın. Oturuyoruz müzakere ediyoruz, o, yaptığımız şeye müzakere adını takmaya bile razı olamadığı için, Atina'ya telefon ettiğinde bunun iznini alamadığı için' bildiri yayınlamayıyoruz, bunların masa başına oturmalarını sağlayın, meselelerini müzakere yoluyla halletme ortamına getirin biz buna dünden hazırız, iki memleketin arasında o kadar ortak menfaatler olduğunu biliyoruz. Yani ya hiç işbirliği olmayacak Yunanistan'la

aramızda, ya tam işbirliği olacak NATO çerçevesinde. Bunun ikisinden başka bir alternatif kalmamıştır. Mesele, bunu büsbütün ağırlaştırmamaktır. Yoksa artık o zaman NATO çöker. Onun için sizden ricam, dedim, ileride Kissinger ile bulduğumuz zaman bu meseleyi daha ayrıntılı görüşürüz, NATO'nun yetkili kurullarında görüşürüz, fakat biz bütün çareleri denemiş olmanın vicdan huzuru içinde şimdi muahedelerden doğan yetkilerimizi kullanarak Kıbrıs sorununa kendi başımıza çözüm arayacağız. Sizden tek isteğimiz şu: Bunun bir Türk - Yunan savaşına dönüşmesine engel olmaya çalışın. Biz, işin böyle bir savaşa dönüşmemesi için elimizden gelen dikkati göstereceğiz. Fakat Yunanistan'ın bugünkü idarecilerini nerede, ne noktaya kadar tutmak mümkündür, bunu bilemiyoruz. Eğer burada bir yardımınız dokunabilirse, hem Kıbrıs konusunda Türkiye ile Yunanistan'ın anlaşabilmesi için bir ortam hazırlanmasına yardım etmiş olursunuz, hem de başka konularda özellikle NATO'da yeniden bir işbirliği ortamı içine girmemiz olanağım sağlamış olursunuz. Bu ısrar bize bırakın. Bu ısrarınızı siz devam ettirirseniz sonuna kadar, biz de kendimizi kabul etmeye mecbur kalırsak, bunu Türk halkı affetmez ve bu Türk - Amerikan dostluğunun sonu olur, bizlere rağmen sonu olur, dedim.⁹⁰

Nitekim 10 yıl önce bu oldu, 10 yıldır hâlâ onarmaya çalışıyoruz bu dostluğu, dedim. NATO'ya gerçekten büyük önem veriyoruz fakat bize bu ısrar yaparsanız ve biz de kabul edersek bölgemizde NATO çöker, dedim. Biz, demokrasiye büyük değer veren bir milletiz. Bunun dünya içinde değeri olduğuna inanıyoruz. Şu koskoca bölgede de

⁹⁰- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 30

demokratik bir iki devlet ancak kaldı, onun da biri bizim. Onu da tehlikeye düşürmeyin, dedim. Çünkü böyle bir anda sizin ısrarınıza dayanamayıp hadi hakkımızı kullanmayalım, dedik mi bu Türkiye'de öyle gelişmelere yol açar ki, bu bir rejim bunalımına kadar belki yol açabilir. Onun için bizi mazur görün, dostluğumuzdan şüphe etmeyin. Ama şimdiye kadar hep sizin bizi çektiğiniz yola gittik bu konularda, bir netice alamadık, bu sefer bizi mazur görün, biz kendi doğru bildiğimiz yolda yürüyeceğiz, dedim.⁹¹

Vazgeçme imkânınız yok mu? Dediler. İmkân yok, dedik. Bize biraz vakit verin lütfen, dedi. Kendi aralarında çekildiler, konuştular. Bir müddet sonra tekrar buluştuk, bir teklifimiz var size dedi. Bana 48 saat mühlet verin, yarın zaten Lefkoşa'ya gidecektim, yani bugün için, oradan da Atina'ya giderim, dedi. Bir daha bir zorlarım, "Faydası yok" dedik. Yani siz bütün bir gün görüşmüşsünüz, gece geç vakte kadar görüşmüşsünüz, bizim tekliflerimizi söyleme olanağım bulamamışsınız, belki cesaretini bulamadınız öyle katı buldunuz ki kendilerini, bize boşuna vakit kaybettireceksiniz size vaktin ne kadar önemli olduğunu söyledim, onun için 24 saati geçmesin tekrar buluşmamız dedim; şu anda bile belki pek çok şey kaybediyoruz, bu olamaz dedim. Ee, dedi başka bir şey söyleyin, bu 48 saatin üstüne bir de Amerikan paketi halinde bir takım teklifler getiririm, nedir onlar, daha düşünmedik. Dedim, pek benim aklım yatmadı; ama madem ısrar ediyorsunuz, Bakanlar Kuruluna götüreyim. Ee, ne zaman tekrar buluşuruz? Ben sizi çağırırım dedim. Bakanlar Kurulunu topladık, tabii

⁹¹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 31

beş on dakika ancak sürdü öyle teklifler üzerinde, bunların üzerinde durulamayacağına arkadaşlarımız müttetik oldular, ancak kendisine şunu söylemeyi kararlaştırdık: Biz bu 48 saat mühleti de daha uzun bir mühleti de size tanırız; ama bir şartla; bunu tanımamızın bir faydası olması için eşit kuvvet durumuna geçmemiz lazım Yunanistan'la Kıbrıs'ta. Bizim donanmamız, Silahlı Kuvvetlerimiz, Kıbrıs'a çıkarlar; ama Yunanlılar ateş etmezse, Rumlar ateş etmezse onlar da ateş etmezler, belli yerlerde dururlar, konaklarlar, iki taraf da birbirlerine ateş etmez, orada en azından eşit bir Türk varlığı, askerî Türk gücü ortaya çıkar, ondan sonra 48 saat değil 48 gün de münakaşa edebiliriz, yol arayabiliriz dedim. Bununla ilgilendi, hemen not etti. Bununla ilgilendiyseniz Yunanlılara bir an önce duyurun dedim, saat de 6'ya geliyor. Sormuş olmak, işte 5'i çeyrek falan geçiyordu bunu konuşurken, böyle sizden lâf kapıyor olmak istemem; ama o kadar acele etmeme ihtiyaç var mı dedi. Dedim, biz nihayet Hükümet olarak siyasî karar alırız, gerisine kumandanlarımız karışır, bu teknik meseledir, askerî meseledir; ne nerede ne zaman başlar ben o kadarını bilemem, o kadar teknik ayrıntıya da giremem, siz herhalde buna önem veriyorsanız ihtiyatlı olmak için bir an önce duyursanız iyi olur dedim. Hemen koşarak çıktı, uçağına atlayıp Atina'ya gitmiş, bu şekilde durum kesilmiş oldu.⁹²

Değerli arkadaşlarım,

Sabah, bildiğiniz gibi erken saatlerde harekât başladı, İngiltere'den de, Amerika'dan da işte başlangıçta böyle bir harekâta

⁹²- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 31

geçmeyin, şimdi de geçtikten sonra artık bunu belli bir aşamada durdurun, durdursanız iyi olur, işte durdurmazsanız sakıncaları olur gibi dostane üslupla ricalar, ikazlar gelmeye başladı. Sayın Sisco'da dediğim gibi birazdan gelmiş olacak, belki de şu anda gelmiştir; sizin izniniz olduğu vakit müzakerelerden sonra görüşeceğim.

Son askerî duruma gelince:

Tabii burada çok ayrıntıya girmemiz doğru olmaz, ben kendim bizzat bir ölçünün ötesinde ayrıntıya girmek istemiyorum, nihayet dilimizdeki çok iyi bir tabirle "Çizmeden yukarı çıkmak" oluyor. Kumandanlarımıza tam bir güven içindeyiz. Yüce Meclisimizin de en geniş ölçüde güvenine layık insanlar olarak tam bir sorumluluk bilinci içinde uzun süredir bu böyle ihtimallere göre Silahlı Kuvvetlerimizi hazırlamaktadırlar. Bir bakıma âdeta bir eğitim, Kıbrıs sorununun eğer bu kadar zararı yanında bir faydası olduysa, Türk Silahlı Kuvvetlerinin belli yönlerde çok iyi bir şekilde eğitilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır ve bu zorunluluk da gerçekten iyi değerlendirilmiştir. Nitekim sabahın erken saatlerinden itibaren hiçbir aksama olmaksızın, bir hayli büyük sayıda kuvvet, oldukça incelik, ustalık isteyen birtakım operasyonlarla Ada'ya havadan inmekte, denizden çıkmaktadır. Kendilerine ateş edilmedikçe kesinlikle ateş etmemektedirler. Savaş için değil barış için gitmek kararıyla ve yalnız Türklere değil Ada'nın bütün halkına barış getirme, özgürlük getirme amacıyla, bir devleti ele geçirmek üzere değil, yıkılan bir devleti, adaletli temeller üzerinde yeniden kurmak amacıyla girişilmiş bir harekettir. Hareketin, bu siyasal anlamına ve amacına uygun bir askerî taktiği de bütün rizikolarına ve güçlüklerine rağmen Silahlı Kuvvetlerimiz şu ana kadar büyük bir

basan ile yürütmüştür, öyle sanıyorum ki, sivil halka en küçük bir zarar gelmemiştir hatta zarar gelmek şöyle dursun bugün bazı bölgelerde bazı ciddi kıtlık olduğunu Silahlı Kuvvetlerimiz duyar duymaz, o kadar, işi, gücü ve sorumluluğu arasında bir gemiye de o bölge için erzak yüklemiş, Türk - Rum ayrımı gözetmeksizin halka dağıtmak üzere ortaya göndermiştir. Rum idaresinin, Rumlar bile aç bıraktığı bir yerde Silahlı Kuvvetlerimiz bunlar bile düşünmekten geri kalmamıştır.

Harekât daha bir süre daha devam edebilir, tabi bir adaya sevkîyat yapmanın birtakım sorunlar olduğu bellidir fakat Türk Silahlı Kuvvetleri bu konu üzerinde çok düşünmüş ve çok tecrübe kazanmıştır. Öyle umuyoruz ki, komşumuz Yunanistan, Kıbrıs'ta uğradığı bu durum karşısında bir çılgınlık yapıp başka yerlerden bazı hareketlerde bulunmaya kalkışmasın. Elbette bundan bizim açımızdan bir endişe duymamız için hiçbir neden yoktur, fakat bölgemizin güvenliği, NATO'nun geleceği bakımından son derecede ciddi sakıncalar ortaya çıkaracağı tabiidir.⁹³

Bu konuda gene sezgi olarak söylemek isterim; bu sezgiler nihayet üsluplardaki birtakım inceliklerin, nüansların müşahede edilmesine dayanıyor, Yunanistan rejimini böyle bir çılgınlıktan alıkoymak için dostlarımızın ve müttefiklerimizin ciddi çaba gösterdikleri izlenimindeyim. Yani bir yandan bize çok da sert olmayan bir üslupla, çok ileri gitmeyen bir üslupla, "Aman işte burada durun bari" derken, Yunanlılara "Sakın ha Türkiye ile çatışmaya yol açacak bir harekette bulunmayın, bunu bir Türk - Yunan savaşı haline

⁹³- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 32

getirmeyin" yolunda daha ağır etkilerde buldukları izlenimini ediniyorum. Tabi bunu sadece bir izlenim olarak söylüyorum.

Bu barış harekâtı dediğimiz bu askerî harekât, bu amacıyla ve yöntemiyle başarıya ulaştığı takdirde, belki de uzun zamandır ya başka devletlerin veya Rumlar arasında bir takım müfrit akımlara kapılmış kimselerin tahrik ettikleri Rum - Türk düşmanlığı da belki sona erebilecektir ve böylelikle Kıbrıs için çok çok daha yeni olanaklar. Şimdiye kadar denenmesi mümkün olmayan olanaklar ortaya çıkmış olacaktır. Nitekim eskiden Türk yönetiminde pekâlâ tarihimizde iki toplum yan yana, birbirine saygılı, birbirine sevgili bir şekilde yaşayabilmişlerdir. O zaman Kıbrıs sorununa adaletli bir çözüm bulmak, Türkiye'nin meşru haklarını ve menfaatlerini karşılayacak bir çözüm bulmak da elbette kolaylaşacaktır. Çağımızın, dünyamızın ve Kıbrıs sorununun özelliklerini ve bağlantılarını göz önünde tutarak, bu operasyonun askerî yönünü ve diplomatik yönünü tam bir uyum içinde tutarak, bir denge içinde, birbirinin bütünleyicisi gibi tutarak yürütmeye çalışmaktayız. Bu konuda Yüce Meclisimizin bu millî sorumuz, insanî sorunumuz üzerindeki birliği ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin tarih boyunca zaten her vesileyle kendini göstermiş olan kahramanlığı dışında bir Kıbrıs operasyonuna her yönüyle, en küçük detayına kadar, son derece de iyi hazırlanmış olması ve Kıbrıs için bu hazırlığı yaparken Türkiye'nin başka yerlerden, başka sınır köşelerinden gelebilecek tehlikelere asla açık olmamasını sağlayıcı entegre planlar içinde bu hazırlığın yapılmış olması bakımından Hükümet olarak tam bir güven içinde huzurunuzda gelmiş bulunuyoruz, kısa zamanda, eğer rejimlerinin gereği olarak belki akıl, mantık yolundan uzaklaşanlar bir çılgınlık

yapmazlarsa kısa zamanda Ada'ya da, bölgemize de barış geleceğine ve Kıbrıs için yepyeni çözüm olanaklarının açılacağına inanıyorum. Yüce Meclise içten saygılar sunarım.⁹⁴

4-Guruplar adına yapılan konuşmalar

a-Mehmet Ali Arsan (Çankırı) - Sayın. Başkan, bir maruzatım olacak. İttüzüğün 71 inci maddesi gereğince her ne kadar gizlilik karar almış isek de, bu gizlilik kararının kalkmasını, İttüzüğün 71 inci maddesine göre Sayın Başkan olarak zatiâlinize vermiştir. Sayın Başbakanımız çok güzel ve değerli bir konuşma yaptılar, bunu Türk kamuoyuna yansımaları olanağından bu gizlilik kararını alıkoymuştur. Yüce Başkanlığa bir teklifte bulundum, zatiâliniz takdir etti, Sayın Başbakanımızın da konuşmasını dinledik, şimdi gruplar adına konuşacak olan siyasî partilerimizin genel başkanların konuşmalarına hiç olmazsa bu olanağı verelim. Milletimizin Meclislerinde nelerin konuşulmuş olduğunu duymasını sağlamamız lazım. Bu husustaki önergemi oylamanızı rica ederim.

Başkan - Efendim, Başkanlığın böyle bir yetkisi yok. Hükümet gizlilik talebinde bulunmuş, Yüce Meclis de buna uymuş ve kararını vermiştir. İttüzüğümüze göre de "kapalı oturumu gerektirmiş olan sebep ortadan kalkınca başkan açık oturuma geçilmesini teklif eder" der. Kapalı oturumu gerektirmiş olan sebep henüz ortadan kalkmamıştır, bu itibarla da bir teklifte bulunamıyoruz. Evet, isimlerini okuyorum efendim. Demokratik Parti Grubu adına Genel Başkan, Sayın Bozbeyli, Kontenjan Grubu adına Grup Başkanı Sayın Nihat Erim, Millî Birlik Grubu adına Grup Başkanı Sayın Fahri Özdilek, Adalet Partisi Grubu adına Grup Başkanvekili Sayın Nahit Menteşe.

b- DP. Grubu Adına Ferruh Bozbeyli (İstanbul Milletvekili) - Sayın Başkan, değerli senatörler, değerli milletvekilleri; Bugün çok önemli ve tarihî bir toplantı yapıyoruz. Bu toplantımızın ve sonuçlarının

⁹⁴- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 33

memleketimiz, milletimiz için hayırlı ve uğurlu olmasını Cenabı Mevla'dan temenni eder, aziz milletimizin değerli temsilcilerini saygılarımla selamlarım. (CHP ve DP sıralarından alkışlar, Aziz arkadaşlarım, biraz evvel Sayın Başbakanın ölçülü bir tevazu içinde olayların safahatı hakkında verdiği bilgiyi memnuniyetle ve güvenle dinledik. Kendilerini Yüce Meclisin huzurunda tebrik ederim, teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Değerli arkadaşlarım, Kıbrıs meselesinin, Türk ve dünya siyasî gündemine girdiği günden bugüne kadar geçen olaylar cümlelerinin malumudur: Temaslar, toplantılar, milletlerarası görüşmeler, antlaşmalar, bağımsız Kıbrıs Devleti statüsü, anlaşmaların ve Anayasanın ihlali, Yunanistan ve Papaz Makârios tarafından yapılan anayasa ihlallerinin tekrarlanması, Türk soydaşlarımıza reva görülen şeni katliam olaylar, 1963 ve 1974'te Hükümetlerimizin barışçı ve aynı zamanda kesin ve kararlı tutumlar, iki cemaat yönetimi, cemaatler arası görüşmeler ve nihayet Papaza karşı Yunanistan'ın yönetiminde bir darbe hareketi ve kesin Enosis planlaması..

Başlangıçtan beri Kıbrıs'tan elini çekmeyen Yunanistan'ın, bir dış müdahale ile Kıbrıs'a gövdesiyle girip oturma hesapları ve bu noktada komşuluk hukuku, barış hukuku ve insanlık hukukunu hiçe sayan Yunanistan ve Rum yöneticileri karşısında Türk Milletinin azmi Türkiye Büyük Millet Meclisinin iradesi, Cumhuriyet Hükümetinin ve O'nun emrinde bulunan Türk Silahlı Kuvvetlerimizin kesin ve kararlı tutumu..⁹⁵

⁹⁵- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 34

Hükümetimizi ve Türk Silahlı Kuvvetlerimizi alkışlarımızla ve dualarımızla kutlar, Cenabı Mevla'dan, milletimiz için hayırlı, basanlar ihsan buyurmasını niyaz ederim. İnaniyoruz ki, Türk Milleti 50 yıldan beri kendi Ordusuna yedirdiği ekmeği bir kere daha helâl etmenin bahtiyarlığını duymaktadır. Demokratik Parti, bütün teşkilâtıyla, millet yolunda yapacağı hayırlı hizmetlerde Cumhuriyet Hükümetinin yanında olacaktır.

Aziz arkadaşlarım, ıstıraplar paylaşıldıkça azalır, mutluluklar paylaşıldıkça çoğalmış. Karşımıza çıkması muhtemel zorluklar milletçe göğüsleyerek aşmak, Allah'ın lütfuyla kazanacağımız şerefli sonuçları paylaşarak çoğaltmak için gün bugündür. Milletçe birlik ve dirlik içinde olacağız. Aziz arkadaşlarım, bugün erken saatlerde başlayan ve başarıyla uygulanan silahlı müdahale hareketimizin hukukî dayanağı Londra ve Zürih Antlaşmalarıdır. Bu Antlaşmaların tekevvününden sonradır ki Türkiye'miz Kıbrıs üzerinde hak ve söz sahibi olmuştur. Aradan geçen 14 yıl sonra silahlı müdahalemizin yegâne hukukî kaynağı bu şeref vesikasıdır. Bu vesileyle, Londra ve Zürih Antlaşmalarını hazırlayarak Türk hukukuna armağan eden muhterem zevatı minnetle ve şükranla anar, rahmet-i rahmana kavuşmuş olan aziz ruhları önünde saygıyla eğiliriz.

Aziz arkadaşlarım, Kıbrıs'ta cereyan eden son olaylarla ilgili olarak bugün yapılacak görüşmeler için ayrıca daha uzun bir konuşma hazırlamıştık. İnkişaf eden ve memnuniyet verici son karar ve uygulama karşısında hazırladığımız bu konuşmadan sarfınazar ediyoruz. Uzun bir konuşma gereğini duymuyoruz. (Alkışlar, "Bravo" sesleri) Askerî harekât inşallah başarıyla sonuçlandıktan sonra

Meclislerimizin yeniden toplanması gereğine inanıyoruz. O toplantı vesilesiyle görüş ve değerlendirmelerimizi Yüce Meclisimize arz etmek fırsatını bulacağız. Bütün siyasî partiler, tekmil Anayasa organlar ve topyekûn milletçe birlik ve dirlik içinde bulunmamızın gerekleri üzerinde başta Hükümet ve iktidar Grupları olmak üzere hepimizin sorumluluğumuz vardır. Biz, kendi sorumluluğumuzun idraki içinde olacağız. Resmî basın ve yayın kuruluşları ve diğer Anayasa organlarının da kendi hukukî sorumluluktan içinde hizmet görmelerini sağlamak bakımından Hükümete düşen görevlerin isabetle yerine getirileceğini umuyoruz ve buna inanıyoruz. Hükümetimizin aldığı bu cesur karar Demokratik Parti olarak alkışlıyoruz. Sayın Başbakan ve muhterem mesai arkadaşlarına teşekkürlerimizi ve saygılarımızı sunarım. Başlayan hareket barışı hançerleyenleri susturuncaya kadar devam etmelidir.

İnşallah, milletlerarası müzakere plâtförmünde koltuğumuza güvenli oturacağız. Karşımızda oturanlar da Türkiye topraklarında, azimli, kararlı ve barışsever bir millet yaşıyor diyerek davranışlarını ona göre ayarlayacaklardır. Yaratana sığınıyor, milletimize güveniyoruz. Demokratik Parti olarak, Hükümetimizin istediği yetkiyi kendisine vermeye karar verdik; helâl olsun.⁹⁶

Allah'ın kitabında "Ve en leyse lil insani illâ ma şea" buyruğu vardır:" İnsanlar için, kendi emekleri emekleriyle ortaya koyduklarından gayri hiçbir şey yoktur" buyurmuştur Cenabı Hak.

⁹⁶- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 35

Öyleyse, Türk Milleti de ne yapacaksa kendi emeğiyle yapacaktır. İnşallah tebid-i ilâhi bizimle beraber olacaktır.

Yüce Meclisinize saygılarımı sunarak sözlerimi tamamlıyorum.⁹⁷

c-Cumhurbaşkanlığı Kontenjan Grubu Adına Nihat Erim (Cumhurbaşkanınca s. ü.) - Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri; Bu sabah saat altıda, Sayın Başbakanın nezdinde toplandığımızda, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a çıkış hareketine başladıklarını öğrendiğimiz zaman yüreklerimiz büyük heyecanlarla doldu. O andan itibaren Türk Silahlı Kuvvetlerinin Türkiye ve Türklük için giriştikleri bu kahramanca hareketin başarıya ulaşması için Kontenjan Grubu olarak yüreğimizin en sıcak dileklerini harekete getirmiş bulunuyoruz. Biz, Salı sabahı Sayın Başbakan nezdinde ilk toplantımızı yaptığımız zaman, Başbakandan aldığımız bilgileri Kontenjan Grubuna aktardığımızda, Grubumuz o andan itibaren Hükümetin desteklenmesine karar vermişti. Bugünkü, Silahlı Kuvvetlerimizin başarılı hareketleri üzerine tekrar toplandık ve aynı, Hükümeti destekleme kararını daha da kuvvetlenmiş olarak devam ettirdik. Az önce Sayın Başbakanın bu kürsüden verdiği izahlar dinledikten sonra, Hükümetimizin bu işteki kararlı, isabetli ve tedbirli, temkinli tutumunu bir kere daha takdir ettik; bu ortam içinde, artık, başka siyasî mülahalalara, mütalaalara yer görmediğimiz için, biz de, evvelce hazırladığımız.

⁻⁹⁷⁻ T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 35

Konuşmayı bir yana bıraktık; yüreğimiz dolu olarak Hükümetimize, Silahlı Kuvvetlerimize işi sonuna başarıyla ulaştırma dileklerimizi bu kürsüden de tekrar ediyoruz. Saygılar sunarım.⁹⁸

d-Millî Birlik Grubu Adına Fahri Özdilek (Tabii Üye) - Sayın Başkan, Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri, Sayın Hükümet erkânı;

Yüce Türk Ulusunun ve Türk yurdunun kaderi ve geleceğiyle ciddî bir ilgisi olan bu tarihî kararından ötürü, Devlet Başkanımızı, Hükümetimizi ve O'nun manevî kişiliğinde şanlı Ordumuzu ve hiç kuşkusuz, Ulusumuzun, yüce iradesinin büyük temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisini coşkun sevgi ve saygılarımızla yürekten kutluyoruz.

Bugün için, daha fazla ayrıntılara girmeyi gerekli görmedik. Türk Ulusu tam bir ruh ve inanç bütünlüğü ile millî hasletlerin yarattığı birlik ve beraberlik içinde bu tarihî görevin başarısını dimdik, ayakta tutacaktır ve tutmaktadır.

Bütün dünya diplomatlarının ve uluslararası diplomasinin ağzından eksilmeyen barış sözlerine rağmen ardı arası kesilmez biçimde yaratılan fiilî durumlar karşısında, uluslararası örgütlerin çabalana çaresiz kalmakta ve nice ulusal haklar yenip tüketilmekte idi. Bunun içindir ki, büyük önderimiz Atatürk'ün, "Yurtta barış, cihanda barış" temel ilkesinin dinamik bir biçimde uygulanmasının değeri ve önemi bir kez daha ortaya çıkmış bulunuyor.

⁹⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 35

Çeşitli entrikalar içerisinde insanlığı yeni ıstıraplara sürüklemek istidadında olan Kıbrıs buhranına gerek uluslararası barış, gerek Türk Ulusunun hakları gözetilerek getirilecek olan dinamik bir çözüm elbette insanlık tarihinde değerli yerini bulacaktır. Uluslararası barışa ve anlaşmalara duyulan büyük saygının gereği olarak uzun süredir sabırla beklenen tarihî ve ciddi adım, nihayet, atılmış bulunmaktadır. İnanıyoruz ki, Yunan cuntalarının yarattığı şüursuz karışıklık, bütünüyle ortadan kaldırılıncaya, Ege'de ve Doğu Akdeniz'de barış, sağlam temellere oturtuluncaya, denizler ve adalardaki uluslararası anlaşmalardan doğan ihlâl edilmiş meşru haklarımız kesinlikle sağlanıncaya kadar, bu çaba aralıksız sürdürülecektir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin büyük desteğiyle Türk Ulusuna ve O'nun aziz varlığı olan Türk Ordusuna yaraşır bir ruh ile ve coşku ile görevin tamamlanacağı muhakkaktır. Kıbrıs harekâtının uğurlu olmasını, vatan için hayırlı sonuçlar sağlamasını dilerken, Millî Birlik Grubu adına hepimizi saygıyla ve candan kutlarım.⁹⁹

e-Adalet Partisi Grubu Adına Süleyman Demirel (Isparta Mv.) - Sayın Başkan, Yüce Meclisin sayın üyeleri, hepimizi saygıyla selamlıyorum. Bugün, Türkiye Büyük Millet Meclisi millî meseleler karşısında, Türkiye'nin güçlüklerle zor ve çetin sorunlarla karşı karşıya kaldığı zaman, nasıl bir kalp gibi hareket edilmesi lazım geldiğinin, nasıl bir kalp gibi atması lazım geldiği fırsatıyla karşı karşıya bulunmaktadır.

⁹⁹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 36

Türkiye Büyük Millet Meclisi, millî meseleler karşısında bütün iç çekişmelerini bir kenara atıp, cihan âleme karşı tek vücut halinde hareket ettiği takdirde, bu, aynı zamanda Milletimizin de millî meseleler karşısında yekvücut olduğunu işaretidir. Kıbrıs davası, aslında Türkiye için ne bir toprak davasıdır ne de sadece Kıbrıs'ta yaşayan 150 bin soydaşımızın güvenliği davasıdır. Bunları çok aşan bir davadır.

1829'da Mora yarımadasından başlayarak hep Osmanlı İmparatorluğu aleyhine büyüyerek gelen Helen idealizmine, Megaloideaya "dur" deme davasıdır.

Aslında, Kıbrıs davası karşısında Türk Milletinin gösterdiği hassasiyet bir tarihî şuurun neticesidir. Bu tarihî şuur, bir cihan İmparatorluğu olarak üç kıtada altı yüz seneyi aşan bir süre idare kurmuş; gücünü, kudretini, adaletini, kültürünü, harsım, medeniyetini ispatlamış bir büyük devletin sahibi olan Türk Milleti, geriye gide gide çeşitli sebeplerden dolayı, bugünkü sınırları içerisine sıkışmış ve bu sınırlardan daha küçük bir sınıra sıkışmayacağına şuuru içerisine gelmiştir. Böylece, 20 seneyi aşan bir süreden beri, Milletimizin en hassas meselesi olarak devam etmekte olan Kıbrıs sorununa, bugün kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerinin fiilen el koymasıyla yeni, aydınlık ümit ediyoruz- çok başarılı -Cenabı Allah'ın yardımıyla- bir veçhe verilme imkânıyla karşı karşıya bulunuyoruz. Böylece, Yüce Milletimizin gururu ile prestiji ile bundan sonra hiç kimse oynamaya kalkamayacaktır.

Yüce Meclisin değerli üyeleri; Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri; komşusunu hiçbir memleket kendisi seçmez. Esefle

ifade etmek lazımdır ki, Yunanistan gibi bir komşuya sahip olmak, sevinilecek bir iş değildir. Bu, "Batının şımarık çocuğu aslında bir medeniyet kavgasının, Batı medeniyeti ile Doğu medeniyeti kavgasının âdeta senelerce bir ön karakolu olarak bölgede rahatsızlık unsuru olagelmıştır. "Batının yaramaz çocuğunun" çılgınlık yapmayacağına güvenmemek lazımdır. "Batının yaramaz çocuğu" çeşitli çılgınlıkların içinden geliyor ve çılgınlıklarından çok kere faydalanmış olarak geliyor. Ama Türk Devleti ve Türk Milletinin ve onun gözbebeği Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve onun iradesinin tecelligâhı olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve onun güvenine dayanan Hükümetlerin bu "Çılgın çocuğa" gerektiği zaman vereceği bir ders vardır ve büyük emellerini kursağında bırakmak, onu yeisse ve ıstıraba çevirmek için, kendisi kendi başını duvara çarpmış vaziyettir.¹⁰⁰

Kıbrıs meselesinin başından sonuna kadar, ne geldiği ve ne olduğunun münakaşasını yapmayacağım. Sadece bir şeyi söylemek istiyorum.

1960 senesinde kurulan Kıbrıs Devleti, 15 Temmuz 1974 sabahı yeni bir şekle girmiştir. 4-5 gün içinde inkişaf eden durum göstermiştir ki; bu artık bir fiilî Enosise yönelmiştir. Aslında, 1960'ta kurulan Kıbrıs Devletinin Anayasasını, bugün bütün dünyanın, Rum yönetimi başkanlığından çekilmesi karşısında büyük bir haber olarak ve büyük bir alaka ile karşıladığı Arkibişop Makarios, daha 1963 senesinde, yani bizatihi kendisini hayatiyet ve meşruiyet veren Anayasayı, en kısa zamanda kendisi ihlal etmiştir. Bugün Makarios'u alaşağı eden ve

¹⁰⁰- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 37

Kıbrıs'ta büyük bir problemi açan, Millî Muhafız Gücü, Anayasaya göre kurulmuş bir güç değildir. Millî Muhafız Gücü nedir, bunu kuran kimdi ve Yunanlı subaylar orada ne aramaktadır? Millî Muhafız Gücü, Anayasaya aylandır. Bunu kuran Makarios'tur. Makarios, Kıbrıs Anayasasını senelerce evvel ihlâl etmiştir. Görülüyor ki; kendi ihlâl ettiği Anayasa ve gayri hukukî kuvvetler, nihayet kendi başını da yemiştir. Ama hukukun dışına çıkıldığı zaman, sadece kendisi zarar görmüş değil, etrafına da zarar vermiştir.

Huzurunuzda bir şeyi şükran ile kaydetmek istiyorum:

Kıbrıs'ta bilhassa geçen 20 sene zarfında, yani Kıbrıs'ta İkinci Dünya Harbi sonrasındaki mücadele başladıktan sonra; Kıbrıs Türk Cemaati mensup olduğu milletin şanına yakışır, fevkalade büyük zorluklara rağmen, mensup olduğu milletin asaletine yakışır, mensup olduğu Büyük Türk Milletinin şecaatine yakışır bir dayanışmayı göstermiştir.

Bugün bir Kıbrıs davası hâlâ elimizde var ise, olabilmiş ise, bir Kıbrıs davasında tutacak bir yerimiz, önemli tutacak bir yerimiz var ise, Kıbrıs'a Osmanlı imparatorluğunun 1570'de götürüp, 300 sene sonra 1870'te terk edip geldiği bu, aslında Anadolu'nun tabii bir uzantısı olan bu adaya götürüp bıraktığı Türk Milletinin asil evladan, orada bayrak için ve Büyük Türk Topluluğu için şecaat ve kahramanlık göstermiş; 450 000 Rum'un içerisinde 73 ayrı yerde dağınık bir şekilde olmalarına rağmen, ölmüşler, işkence görmüşler, açlığa tabi tutulmuşlar ve bunların çok büyük bir kısmı da Kıbrıs Anayasasının meri olduğu zamanda olmuş, bunların büyük kısmım

da yaptıran Arkibişop Makarios'tur; öyle olmuş, ama Türk varlığını muhafaza etmekte hayatiyet gösterebilmişlerdir.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri; bir yeni nizam kurulacaktır, bir yeni nizam kaçınılmazdır. Binaenaleyh, Türkiye bugün 1960 Kıbrıs Devletine hayatiyet veren Anlaşmaların şartları içerisinde de kalmaz. Binaenaleyh, bu yeni nizamı kurarken, fevkalade dikkatli davranılması gereğine ve böyle büyük hadiselerin sık sık meydana gelmemesi için, masa başına güçle oturulduğu inşallah nasip olacaktır ve bu gücün gereği olan bir yeni nizamın kurulmasına azami dikkati sarf etmemiz gerekecektir.

Bu hususları işaret ettikten sonra, konuşmamı şöyle bağlamak istiyorum:

Konu üzerinde söylenecek sözler geride kalmıştır. Bugün sabahattan itibaren konu üzerinde yeni bir dönem açılmıştır. Konu üzerinde şu veya bu denebilir. Bugün denecek tek bir şey vardır:

Bu ülkenin çocukları, Türkiye Cumhuriyetinin vatandaşları, bugün tek kalp halinde. Yüce Milletimizin değerli varlığı, Türk tarihinin şanlı sayfalarını yazan, Türk Milletinin özü, hamaset ve vatanperverlik dolu, kahramanlık dolu Türk Silahlı Kuvvetlerinin gün batmadan başarıya ulaşmasını temenni etmek, hepimizin en büyük emelidir.

Cenabı Allah'ın milletimizi, devletimizi, onun mümessillerini, Türk Silahlı Kuvvetlerini başarıya ulaştırmasını ve milletimizi daima

başı dik millet olarak tutmasını niyaz ediyor, hepinize saygılarımı sunuyorum.¹⁰¹

f-CGP. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu (Kayseri Milletvekili) - Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin aziz üyeleri.

Sözlerime başlarken, girişilen meşru ve haklı Kıbrıs Harekâtında, Türk Milletine, Cumhuriyet Hükümetine ve milletimizin ayrılmaz parçası olan Türk Silahlı Kuvvetlerine, girişilen bu harekette basanlar niyaz etmeyi, ilk vazife sayıyorum. Allah, Türk Milletini millî davasında ve Türk Silahlı Kuvvetlerini şerefli seferinde muvaffak kılsın.

Bundan 52 yıl önce, Büyük Türk Milletinin ve Türk Silahlı kuvvetlerinin zaferi ile durdurulmuş olan Elen yayılmasının Kıbrıs'a yönelen yeni bir safhası karşısında buna dur deme hareketidir yapılan hareket Türk milleti demokratik rejim içinde, millî davalar etrafında bir ve beraber olunabileceğinin en güzel imtihanım son hafta içinde ve hatta ona takaddüm eden günler içinde vermiştir. Türk milleti gerektiği her zaman dış düşman karşısında veya dış tehlike karşısında birlik ve beraberliğini sağlamasını bilen millettir. Bu hususu dış politika müzakerelerinin yapıldığı gün bu kürsüden "Yunanlı ümide ve hayale kapılmasın, Yunanlının karşısında Türk milleti bir ve beraber olmasını bilecektir. Yekvücut olmasını bilecektir" diye ifade etmiştim. Hükümet üyeleriyle, önce Sayın Başbakan ile daha sonra Başbakanın seyahati

¹⁰¹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 38

sırasında Sayın Başbakan yardımcısı ile ve mesai arkadaşları Dışişleri Bakan vekili Sayın Baykal ile Devlet Bakam Sayın Birler ile yaptığımız konuşmadan çıkarken de daima tekrar ettiğimiz, parti liderlerinin hep bir ağızdan söylediğimiz bu sözlerin boş sözler olmadığı cihan bir defa daha görmüştür.

Şunu ifade edeyim ki, Hükümetin bütün bu safhalar boyunca gece yarısı, en namüsaıt şartlar içinde çalışmalarının en kesif olduğu günlerde, iktidar muhalefet ayırımı yapmadan siyasî partilerle devamlı istişareyi kollamış ve yürütmüş olması, sanıyorum ki gerek millî beraberlik içinde davaya bakış bakımından, gerek Hükümetin kararlarını rahatlıkla, isabetle, cesaretle verilmesi bakımından yararlı olmuştur. Sayın Başbakan kadirşinaslıkla bu toplantıların tam bir açık yüreklilikle ve taraflar için çok faydalı geçtiğini ifade etmiştir. Bu toplantılarda gerçekten son derece açık yürekli ve ancak Türk milleti gibi büyük bir milletin evlâtlarına yakışır açık yüreklilikle, millî davayı her düşüncenin üstüne alan bir tutum ve üslûpla meselelerin konuşulmuş olduğunu ifade etmekten, milletin hesabına iftihar duyuyorum.

Değerli arkadaşlarım, bugün her hedefin önüne geçmiş olan hedef, millî hedef Silâhlı Kuvvetlerimizin kendilerine verilmiş olan askerî görevi, güven içinde, basan ile bugün gün batmadan ve yarın tamamlamasıdır. Bu konuda Türkiye Büyük Millet Meclisine, Cumhuriyet Hükümetine, partilere, fert olarak her Türk yurttaşına düşen vazifeler nelerse onların kusursuz ve eksiksiz yapılacağına hiç şüphe yoktur.

Yunanistan'ın girişebileceği herhangi bir çılgınlık karşısında tam hazırlıklı olma bakımından, daha evvel Başbakan nezdinde ve yetkili bakanlarla birlikte yapılan toplantılarda verilmiş olan güven verici, huzur verici teminat bugün Sayın Başbakanın dilinden bir defa daha Yüce Meclise verilmiştir. Bunu da şükranla kaydediyorum. Bu hazırlığın bu noktalara gelmesinde emeği geçmiş olan herkese Türk Milleti şükran borçludur. Türk Silahlı Kuvvetleri, şu ana kadar aldığımız haberler gösteriyor ki, gerçekten bu ihtimale, karşılaşılabileceğimiz ihtimale göre hazırlıklarını yapmışlardır. Kılıçları keskin olsun ve hedeflere, tespit edilen saatler ve dakikalar içinde varılmayı Cenabi Hak müessir kılsın.¹⁰²

Değerli arkadaşlarım, yetki kararının bugün verilmesi, Perşembe günü verilmesi konusu tartışıldı ve bazen partilerimiz içinde dahi sıkıntılar çektik. Hükümet, bu yetki kararının gecikmesinden dolayı müdahalenin gecikmeyeceği, askerî icaplar ve siyasî icaplar ne ise bir dakika bile gecikmeyeceği konusunda kararlı olduğunu bize ifade etmiş olduğu için ve 1967 yılında verilmiş olan yetkinin kemaliyle devam ettiği hususunda parti farkı ayırmadan toplantılara katılan bütün siyasî kuruluşların ve Grupların temsilcileri, Hükümete "Huzur içinde millet menfaati ne gerektiriyorsa onu yapmakta kendinizi serbest hissediniz. Bunun teminatım partilerimiz ve gruplarımız adına veriyoruz" dediğimiz için müsterih idik. Yetki vardı, Karşı tarafa hazırlanma imkânını vermemek, uyandırmamak bakımından ve fiilî alanda atılacak

¹⁰²- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 39

bir adımı bir dakika bile geciktirmesi tehlikesi bulunmadığı inancı içinde, bu yolda hareket edilmiştir. Sayın Başbakan da bunu bugün lütfedip belirttiler.

Değerli arkadaşlarım, meselelerin bugün konuşulması gerekli olmayan noktalarına girmemeye itina ederek, yine de millî menfaatlerimiz, Hükümetin gerek askerî alanda girişilen harekâtın diplomatik sonuçların alması bakımından, gerek karşılaşılabileceğimiz çeşitli ihtimaller bakımından milletçe, Meclis olarak, Hükümet olarak hazırlıklı olmamız bakımından dokunulmasını vazife saydığım birkaç noktaya temas etmek istiyorum:

Bugün sabahtan akşama kadar çeşitli haber ajanslarının birleşmiş Milletler çalışmalarıyla ilgili, Ortak Pazar içindeki çalışmalarla ilgili, müttefiklerimiz, NATO Konseyi içinde yapılan çalışmalarla ilgili olan haberlerini dinledikten sonra, bazı noktaları belirtmek istiyorum.

Bu hadisede Yunan cuntası son derecede zayıf bir noktada yakalanmıştır. Bir defa cunta idaresi olduğu için ve kendi bünyesi içinde Yunanistan son derece zayıf olduğu için, Ayrıca Yunanistan'da bu defa girişilen hareketin bir başka devletin, Yunan devletinin subayları yönetiminde girişilmiş bir dış müdahale karakteri tamamıyla sırtıtır halde bulunduğu için; böyle bir darbenin yapılacağı, kendisinin öldürüleceği Makarios tarafından, bizzat Makarios tarafından bir hafta önce cihana açıklanmış olduğu için Yunan cuntacıları ne derlerse desinler, "Efendim, bizim haberimiz yoktu, bunlar kendi kendilerine hareket etmişlerdir" diye feryat ededursunlar; basım ile Hükümetleriyle, yetkili kuruluşlarıyla bütün cihan bilmektedir ki, Kıbrıs'a uzanan el Yunanistan'dan uzatılmış bir el idi. Yankesicinin "*Bu*

elin bu cebe girdiğinin farkında değilim. Benim haberim olmadan bu el bu cebe girmiş" demesinden farksız bir durumda Yunan cuntası bileğinden yakalanmıştır ve bütün cihanın gözü önünde yakalanmıştır. Bu fırsatın iyi değerlendirilmesi bakımından da gerçekten Türk Milleti ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti fırsatı yakalamasını ve değerlendirmesini bilmiştir.

Zürih ve Londra anlaşmaları temelde, üst yapı olarak ne derse desin, temelde bir esasa dayanıyordu. "Enosis yok, taksim yok".

Bu temel anlaşma üzerine bütün diğer inşa yapılmıştır. Anayasa hükümleri, çeşitli bölüşmeler, yetki dağılımları bu temel üzerine kurulmuş bir üst yapı mahiyetinde idi. Bugüne kadar üst yapıyı kemire kemire, penceresini kapışım söke söke bir noktaya getirmiş olan Yunan idaresi bu defa temel taşım sökmeye, binanın "Enosis yok," diyen temelini sökmeye ve Enosisi fiilen gerçekleştirmeye çalıştığı için de gerçekten bıçağın kemiğe dayandığı noktaya gelinmiş idi.

Bulunacak diplomatik çözüm yolu, bulunacak yeni statü bakımından önem taşıdığı için arz etmeye mecburum. Kıbrıs gitgide artan bir önem taşımaktadır. Süveyş kanalının açılması önemini artırmıştır. Petrolün kazandığı artmış önem, Ortadoğu'nun dünyanın en sıcak bölgesi haline gelişi Kıbrıs'ın önemini stratejik bakımdan kat kat artırmıştır ve burada büyük devletlerin politikası bakımından bir şeye sıhhatli teşhis koymak lâzımdır. Sovyet Rusya'nın (dış politika müzakeresinde de arz etmeye çalışmışım, kısaca) Kıbrıs üzerinde dünkü emeli ve bugün de. yarında değişmeyeceğini bilmemiz gereken ve ona göre davranmamız gereken emeli Makarios'vari bir yönetime avdet suretiyle Kıbrıs'ın NATO dışı, en azından tarafsız; fakat belki bir

gün kendi nüfuzu altına düşebilecek bir ada olması yolundadır. Her türlü askerden arınmış bir duruma getirilmesi yolundadır.

Bugün Birleşmiş Milletlerde (belki bu saatlerde) görüşülmesi söz konusu olan bazı öneriler de bütün yabancı silahlı kuvvetlerin adayı terk etmesi yolunda, anlaşmalara göre bulunması mümkün olanlar dışında hepsinin terk etmesi yolunda karar alma hazırlıklarına girdiği bir noktada bu hususa bilhassa Cumhuriyet Hükümetinin dikkatini çekmeyi vazife sayıyorum.

"Askerden arınmış, bağımsız Kıbrıs" formülünün altında, aslında Türkiye'nin menfaatleri bakımından belki de en iyi formülün yatmadığını ve bizim sayı bakımından azınlıkta olan cemanımızın güvenliği açısından bunun yeterli güvence getirmeyeceğini bilmeliyiz.¹⁰³

Bugün Hükümetin yeni bir statüden bahsetmesini bu bakımdan sevinçle karşıladım, yeni bir durum doğmuştur ve bunu eskiye avdet şeklinde değil; fakat mutlaka yeni bir statü şeklinde düşünmenin tedbirleri bugünden itibaren alınmak lâzım geldiği için arz ediyorum. Savaş devam ederken barışın hazırlıktan, temelleri atılmaktadır ve yanlış adım atılmamasının son derece de büyük önemi vardır, bu noktada.

Kıbrıs batırılması mümkün olmayan dev bir uçak gemisi halinde NATO'nun da önem verdiği, NATO karşısındaki kuvvetlerinin de önem verdiği bir büyük stratejik üs halindedir. Süveyş'ten Basra Körfezine, Çanakkale'ye kadar İngilizlerin üslendiği uçaklarla birtakım vurma

¹⁰³- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 40

imkânları, kontrol imkânları bulunduğu bugünlerde uzun uzun dış basında tartışılmıştır.

Değerli arkadaşlarım, Makarios'un dönmesi Nikos Sampson'un psikopat bir cani olduğu ifade edilmiş Nikos Sampson'un işbaşında kalmasına nazaran Türkiye Cumhuriyetinin ve camiamızın menfaatleri bakımından hiçbir şey getirmeyeceğini ve Birleşmiş Milletlerde veya başka çevrelerde Makarios'un avdeti yolunda yapılacak olan çalışmaların mümkün olduğu kadar tarafımızdan önlenmesi ve engellenmesi gerektiği kanısındayım.

Makarios, Türkiye Cumhuriyeti için daima çok çetin bir rakip olmuştur. Çok çetin bir hasım olmuştur. Nikos Sampson'un bileğinden yakalanmış bir cuntanın uzantısından ibaret Nikos Sampson'un, Batının mazisi sebebiyle tutamadığı, İngilizlerin İngiliz subaylarım vurduğu için vaktiyle idama mahkûm ettiği ve hüviyetiyle Batıda teşhir edilmekte olan katil hüviyeti bilinmekte olan Nikos Sampson'un ötesinde, Batıda hem ruhani reisliği, hem de siyasî tutumu itibariyle köprübaşları ve dostluklar kurmuştu; üçüncü dünya devletlerinin Nehru ile Tito ile birlikte, Nasır'la birlikte liderlerinden biri hüviyetine bir ara bürünmüş ve 70 küsur bloksuz ülke üzerinde büyük müessiriyet sağlamış, Türkiye'nin haklı davalarında Birleşmiş Milletlerde bu kütleleri karşımıza dikmeye muvaffak olmuştu. Sovyet Rusya ile ve sosyalist blokla son derece yakın ve sıcak ilişkiler kurarak içerde Akel'e, dışarıda Sovyet Rusya'ya dayanmasını bilerek bu denge ustası, bu inatçı müzakereci, bu usta Bizans entrikacısı son derece de mahir bir politika ile en haklı davalarımızda bizim karşımıza dikilmesini bilmiş idi.

Bu itibarla Makarios'tan kurtulmuş olmak bugün hareketimizin başarısı dünyaca kabul edilmesi, benimsenmesi bakımından aslında Yunanlıların hiçte istemeden hediye ettikleri bir unsur olmuştur. Makarios işbaşında kaldığı müddetçe bizim idealimiz olan çözüm yoluna, Türk cemaatinin tam güvenliğini sağlayacak ve Enosis'e, tam Enosis'e ebediyen yolu kapayacak olan bir çözüm yolunu bulmanın son derece güç olacağı daha evvel denenmişti.¹⁰⁴

Bugünlerde dış basında Makarios, Türkiye ve Yunanistan'ın her ikisinin menfaatine en uygun olacak çözüm yollarını, NATO çerçevesi içinde bugüne kadar belki bulunması mümkün olacak çözüm yollarını önlemeye, sosyalist bloğa dayanarak muvaffak olmuş, Sovyet Rusya dengesini gayet iyi kullanarak muvaffak olmuş bir insan idi; sözleri yazılmıştır ve Makarios'un öldürüldüğü haberi çıktığı zaman Lemonde'nin başyazısında, bugüne kadar gerçekleşmesi mümkün olmayan taksim, başlangıcı olabilir Makarios'un ayrılması hükmünü Avrupa'nın en ciddî bir gazetesi başyazısında ölüm haberini aldığı gün yazabilmiştir. Aynı şekilde Yunan Cuntasının düşmanı olan bazı Yunanlıların neşrettikleri bir bültenden aktarılan ifadelerde, "Adanın Yunanistan'a ilhakı veya Adanın Türkiye ile Yunanistan arasında taksimi yolundaki her ikisi de NATO'nun işine yarayacak olan formüllerin karşısında başlıca engel Makarios'tu, Makarios'un ayrılmasıyla taksim de yolu açılmıştır" denmektedir.

Bizzat Makarios'un Baf tan kendi sesiyle Kıbrıslıları cuntaya karşı, Sampson'a karşı ve onun Atina'daki suç ortaklarına karşı tahrik

¹⁰⁴- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 41

ederken söylediği sözü Yüce Meclisin ve Hükümetin dikkatine arz etmeyi vazife sayıyorum. "Benim ayrılmamla taksim yolu açılacaktır. Taksime götürmek isteyenlerin oyunudur yapılan iş "diye taksim yolunun açılabileceğini kendi ayrılmasıyla bizzat Makarios'un görmesi ve ilk dakikalarda ima etmesi üzerinde ehemmiyetle durulması gereken bir konudur.

Değerli arkadaşlarım, eski statü yıkılmıştır. Eski statü denenmiştir. Makarios'un avdeti eski statüye avdettir. Hiçbir şekilde bizim için bundan evvelki statülere benzer bir statünün millî menfaatlerimizi, hayatî millî menfaatlerimizi yeteri kadar güvenceye alması mümkün değildir. Bu batması mümkün olmayan uçak gemisinde Türkiye Cumhuriyetine bir yer lâzımdır ve Türk cemaatine emin bir yer lâzımdır. Türk cemaatinin orada limanı bile, uçak alan ile Türkiye'nin daima gelebileceği, gidebileceği Türk egemenliği altında şu veya bu şekilde Türk egemenliği altında bir yerde bulunması lâzımdır. Daha evvel ifade ettim. Cumhuriyet Hükümetinden hele bu noktada, hele bu noktada böyle bir şeyi telaffuz etmesini beklemiyorum. Bu buhran çıkmadan evvel de beklemediğimi söylemiştim. Taktik başka şeydir, millî hedef başka şeydir. Yunanlı Enosis'i istemiyorum diye Zürih, Londra'nın altına imza atmıştır; ama yüz senelik millî hedefinden ve stratejisinden bir gün inhiraf etmemiştir. Taktik değiştirmiştir, icap ettiği zaman bağımsızlık bayrağım aşmıştır, bizim müdahalemize karşı... "Bağımsız bir devlete müdahale ediyorlar, içişlerime karışıyorlar" demiştir. Bağımsızlık, toprak bütünlüğü fikrini bize karşı dikmeyi bilmiştir; ama aklından bunun tam zıddı olan millî hedefini çıkarmamıştır. Biz de bugün taktik icabı, Kıbrıs'ın bağımsızlığına

uzanan eller kırılmalıdır, diyebiliriz, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünden bahsedebiliriz. Bundan evvelki rejimin demokratik olduğu, seçimle geldiği, yerine gelen rejimin hakikaten her manada gayrimeşru olduğu noktasından yararlanabiliriz. Bütün bunlar bir yana rica ediyorum, millî hedefimiz olan, Yunanlının millî hedeften vazgeçmediği gibi bizim de millî hedefimiz olan taksimden vazgeçmememiz hayatî önem taşıdığım bir defa daha arz etmek isterim.

Bunun zemini bulunmuştur, Yunanistan gafil yakalanmıştır en zayıf noktasındadır, en kuvvetli noktamızdayız. Daima taksim fikrinin karşısına çıkan, Ada'nın NATO'laşmasını değil, Ada'nın bir gün Kabalaşması ümidini taşıdıkları için Kıbrıs'ın bağımsızlığı konusunda en hassas olan 1963 ve 1964'te karşımıza en büyük tehditlerle, Makarios'un kolaylıkla dikebildiği devletler, bugün rejimleri itibariyle Akel'i takip eden tevkifat yapan Yunanistan içinde ve Kıbrıs'ta bir faşist idare kuran rejime asla sahip çıkamayacakları için, Türkiye tezini yürütmek bakımından, millî davasını yürütmek bakımından en haklı ve en güçlü olduğu tarihî dönemeçtedir. Bu dönemeci değerlendirelim ve Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak, siyasîler olarak, iktidarda, muhalefette siyasîler olarak şu anda şehit düşmekte olan Silahlı Kuvvetlerimizin kanlan ile elde ettiklerini mürekkeple elde etmeyi bilecek hazırlığın içinde bugünden olalım.¹⁰⁵ Millî hedefimizden sapmayalım ve şaşmayalım. Bunun adı değerli arkadaşlarım taksim konmayabilir, umurunda değil; İngiliz taksim dememiştir; ama anlaşmalara bakınız İngiliz üsleri demez, "Egemen İngiliz üsleri" der.

¹⁰⁵- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 42

Egemen Türk bölgesi densin razıyım efendim. Muhtar Türk bölgesi densin. Muhtar Rum bölgesi densin, ne denirse densin, bunun adı muhtar konsun, egemen konsun, adı bambaşka bir şey konsun; ama gerçekte Türk egemenliğinin ve Türk gücünün kendini hissettirebildiği bir coğrafi bölgeye sahip olmanın millî hedefimiz olduğu noktasından asla şaşmamak gerektiğini bu vesile ile arz etmekten, hele bunun Yüce Mecliste anlayışla karşılandığım görmekten, tasviple karşılandığım görmekten bahtiyarım.

Cumhuriyet Hükümetinin kafasında da yeni bir statü, yepyeni bir durum doğmuştur, yepyeni imkânlar doğmuştur, bunun gerektirdiği yeni statü sözünü özel toplantılarımızda ve burada ifade ettikleri zaman hissediyorum ki, Cumhuriyet Hükümetinin kafasında da bu istikamette ciddî hazırlıklar vardır, bundan duyduğum bahtiyarlık hudutsuzdur.

Genel stratejik hedefte hata yapmayalım.

Değerli arkadaşlarım, bir noktada daha, Ada'nın tamamıyla Yunanistan'da olması veya NATO'laşmak şartıyla bir gün Sovyet Rusya'nın eline düşmesi tehlikesi kalkmak şartıyla bir başka formüle bağlanması NATO'daki müttefiklerimizin umurunda değildir. Eğer Türkiye izin verse idi Enosis'e Amerika koşa koşa giderdi. Onun derdi Makarios gitsin olmuştur. Makarios'un gidişinden mutlaka haberdardır, mutlaka tasvip kardır. Buna hiç şüphe yok, bilgiler bu istikamettedir. Sovyet Rusya ile oynayan Makarios gitsin; bunun yerine Ada'nın bir NATO üssüne, bir uçak gemisinin NATO üssüne dönüşmesini sağlayacak bir formül gelsin, isterse katil Samson olsun.

Bütün mesele şuradadır; bu müttefiklerimize NATO Konseyinde şu gerçeği anlatmalıyız ki, Sayın Başbakanın burada ifade ettiği gibi;

Ada'nın komünizme karşı bir kale olması, Ada'nın hür dünyanın kalesi olması için Türkiye'nin bir bölgeye kuvvetlice sahip olması ve orada Türk askeri mevcudiyetinin de daha güçlü olarak bulunması, sadece artmış bir teminattır, daha büyük bir teminattır. Bu konuda Yunanlıya güvenebileceklerinden çok bize güvenebilirler. Yüzde 40'ı Akel'e rey veren, Komünist Partisine rey veren Rumlara nazaran güvenecekleri, en kötü şartlar altında bayrağımızı dalgalandırmış olan kahraman Kıbrıslı kardeşlerimizdir ve Türkiye'dir, Türk milletidir. Bu gerçeği müttefiklerimizin anlaması lâzımdır, anlamazlarsa evvelce yaptıkları hatalara kocaman bir büyük hatayı daha eklemiş olabilirler.

Bu arada Sovyet Rusya'yı tahrik etmemek bakımından bağımsızlık tezini savunuyorlarsa şu anda bizim; "Evet, Kıbrıs'ın bağımsızlığına uzanan bir eli kırmak için mücadele ettik" dememizde taktik olarak hiçbir sakınca yoktur ve Cumhuriyet Hükümeti sırasında bağımsızlığa uzanan bir yabancı eli kırmak için bir mücadeleyi yaptığım söylerken; bir başka yerde NATO çerçevesi ve kadrosu içinde davanın bizim lehimize halledilmesinden en çok memnunluk duyacağı muhakkak olan çerçevede, Yunanlılara azamî derecede tazyik ederek bir çözüme ulaşmayı denemelidir, kanaatindeyim.

Sayın Başbakan isabetle bir bir tahlil yaptı bir noktada. "Bugün Yunanistan o kadar zayıftır ki ve o kadar yalnızdır ki Avrupa Konseyinden ovulmuş, Ortak Pazarda suçlanan, bizzat bir savunma ittifakı olan NATO Konseyinin içinde NATO için bir yük olduğu tartışılır hale gelmiş bulunan Yunanistan, bugün Amerika Birleşik

Devletleri desteği olmadan kendisini yapayalnız hissedecektir, ayakta duramaz halde hissedecektir" buyurdular.¹⁰⁶

Yunanistan üzerinde bizim menfaatlerimize uygun bir tazyiki yapmanın yolu da Sayın Başbakanın bu sözlerinden çıkıyor. Mademki Yunanistan'a bizim işimize gelecek bir formülü kabul ettirme ve Yunanistan üzerinde en büyük tazyiki, en etkili şekilde yapma, desteklemediği takdirde düşeceği için en etkili tazyiki yapma durumunda olan devlet, Amerika Birleşik Devletleri'dir. Hatalar bir yana, hatalarını söyleriz, Enosis denemesine dahi girişmiş olduğu gerçeği bir yana ona Enosis değil; olacaksa çifte Enosis, olacaksa mutlaka Türkiye egemenliğine girmiş bir bölümle birlikte Enosis fikrini kabul ettirmesi yolunda gerekli tazyiki biz yapmalıyız.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin mevcudiyeti bu çözüm yoluna gitmenin kapışım açabilir ümidi ile arz ediyorum ve bugünden itibaren bu yolda askerî faaliyete paralel faaliyetlerin yürütülmesinde yarar görüyorum. Bizim için en kötü minderin Birleşmiş Milletler minderi olduğunu bilmeliyiz. Bugünden Endonezya gibi bir Müslüman Memleketin, bize dost olduğunu bildiğimiz bazı memleketlerin imzalarını taşıyan önerilerle; her türlü dış müdahalenin durdurulması, - her türlü Türk ve Yunan- ve askerî kuvvetlerin Yunanlı veya Türk dışarı çekilmesi, çıkarılması gibi kararlar sunuluyor. Bu çeşit kararlar kolaylıkla Birleşmiş Milletlerden geçer. Birleşmiş Milletler Makarios'un ve onun görüşünün ve onun tezinin daima bizim millî menfaatimize ters düşen bir şekilde kabul edebileceği bir minderdir. Biz

¹⁰⁶- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 43

o minderde mevzuu oyalamak, o minderin içinde çözüm yolu bulamayacağımızı bilmek ve o minderin dışında millî menfaatlerimizin birleşebileceği minderde bir çözüm yolunu aramak zorunda olduğumuz inancı ile bu hususları arz etmeyi bir vazife saydım. Değerli arkadaşlarım sözlerimi bitiriyorum. Bu arada Ada'nın çıkarma ve indirme bölgeleri dışındaki Türklerin durumu bakımından, Batı Trakya Türklerinin durumu bakımından çok dikkatli bir izleme içinde bulunmamız, İstanbul'da asayişe çok dikkat etmemiz gerektiğini birer kelime ile, birer cümle parçası ile arz edeyim.¹⁰⁷

Medenî insanlığın önünde İstanbul'da bir hadise çıkarmamaya mecburuz. Bulanık suda balık avlamak isteyenlerin böyle zamanlarda İstanbul'da hadise yaratma teşebbüsleri olabilir ve bu bizim haklı davamızı, Başbakanın tabiri ile "Altın fırsat gelmiş olan bir noktada, altın davamızı" son derece tehlikeli bir noktaya götürebilir. İstanbul'da asayiş, Batı Trakya'da olup bitenlere dikkat. Sözlerimi bitirirken Sayın Meclis Başkanından; Türkiye Büyük Millet Meclisine, Hükümetin gerekli görür ise; gerekli gördüğü noktada ve gerekli gördüğü ölçüde, mümkün gördüğü ölçüde gizli celsede veya açık celsede izahat vermesini mümkün kılmak üzere bir sakınca görmezlerse Türkiye Büyük Millet Meclisi birleşimini uzak bir güne değil, fakat yarına talik etmesini rica edeceğim. Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmalıdır. Dava milletin davasıdır ve Cumhuriyet Hükümeti Türkiye Büyük Millet Meclisinden yalnız kuvvet bulur, kuvvet alır, gerekli gördüğü sınırlar içinde bilgi verir. Buna lüzumlu görmez ise hiç şüphesiz

¹⁰⁷- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 44

Türkiye Büyük Millet Meclisi o gün toplantıda hiçbir şey konuşulmamasını büyük bir anlayışla ve saygı ile karşılar, fakat her halde çok uzak bir tarihe bırakılmamasında yarar olacağı için, yarma talik edilmesini rica ediyorum. Cumhuriyet Hükümetinin istediği yetkiyi, daha evvel ellerinde bulunduğunu inançla bir gece yarısı ifade ettiğimiz yetkiyi bugün istenen genişletilmiş şekli ile vermeye Cumhuriyetçi Güven Partisi karardır. Bu yetkiyi güvenle vereceğiz, inançla vereceğiz. (Alkışlar) Bu yetkinin Türk milleti lehine, kullanılmaya başlanmış olan bu yetkinin bundan sonra da en isabetli şekilde kullanılması dilekleri ile sıkıyönetim yolunda getirecekleri karara da tekrar söz almamak için arz edeyim, Grubumuzun "Evet" demeye karardır olduğunu bildirerek sözlerimi bitiriyorum. Şu anda Kıbrıs'ta Türk'ün davası için şehit düşmüş olan memleket evlâtlarına Cenabi Hak'tan rahmet dileyerek ve bir defa daha Türkiye Büyük Millet Meclisinin her üyesinin bütün gönlü ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin yanında olduğumuzu, başarılarına duacı olduğumuzu tekrarlayarak huzurunuzdan ayrılıyorum, saygılar sunarım, Cumhuriyet Hükümetine başarılar dilerim.¹⁰⁸

g- Msp Grubu Adına Hasan Aksay (İstanbul Milletvekili) -
Sayın Başkan, muhterem Senatörler, muhterem Milletvekilleri;

Şu anda kahraman ordumuz tarihî bir harekâtı ve büyük bir vazifeyi Allah'a şükür başarı ile yürütmektedir. Yapılması lâzım gelen her teşebbüs, elden gelen bütün gayret ve süratle yapılmış, fakat

¹⁰⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 44

Yunan'ın söz anlamaz mütecavizliği sebebiyle fiilî müdahale dışındaki bütün imkânlar kullanılamaz hale gelmiştir.

Yunan'ın fiilî durumlar meydana getirerek anlaşmaları hiçe sayması, Kıbrıs'taki insan hak ve hürriyetlerini çiğnemesi ve netice olarak dünya sulhunu tehlikeye düşürecek davranışlarındaki ısrarı neticesinde millî ve hayatî menfaatlerimizi korumak, anlaşmaların tatbikini sağlamak, Kıbrıs'taki gerek Türk, gerekse Rum toplumlarının haklarını teminat altına almak ve netice olarak sulhu muhafaza etmek için tek yol kalıyordu. O da garantör devlet olarak ahitlerimizden doğan hak ve vecibelerin yerine getirilmesi idi.

Yıllardan beri süregelen ve görülen bu durumu tam olarak değerlendiren Yüce Meclisimiz tüm Türk milleti adına bu karar yetkisini ve vazifesini Hükümete vermişti. Şimdi tam yerinde ve zamanında Hükümetimiz en isabetli karar vermiş bulunmaktadır.

Millî Selâmet Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi Grubu olarak bu tarihi kararından dolayı Hükümetimizi bütün gönlümüzle tebrik ediyoruz. Allah'tan kahraman ordumuza ve büyük milletimize zaferler niyaz ediyoruz.

Ayrıca, bu karara varıncaya kadar Hükümetimizin gösterdiği büyük gayretleri, ileri derecede uyanık ve itinalı tutumunu müşahade etmiş olmaktan duyduğumuz memnuniyeti de tespit etmek istiyoruz. Özellikle Kıbrıs davamızda bugüne kadar ve bugün, bütün milletimiz iktidar ve muhalefet kanatlarıyla bütün Meclisimiz ve her hükümetimiz daima tam bir vahdet, azamî bir dikkat ve itina içinde olmuştur. Bu noktanın da şükranı ifade edilmeden geçilemez.

Yunan şımarıklığı ile son yıllarda bir kan ve barut fıçısı haline getirilen Kıbrıs, bin yıldan beri bir İslam diyarıdır. Asırlarca vatandaşımızın bir parçası ve Adana vilâyetimize bağlı üç tuğlu bir vezirlik olarak huzur ve sükûn adası halinde yaşamıştır. Kısaca ifade etmek icap ederse; Kıbrıs üzerinde tarihî haklarımız vardır, Kıbrıs üzerinde ahdî haklanınız vardır, sabit bir uçak gemisine benzetilen Kıbrıs üzerinde millî güvenliğimiz noktasından haklanınız vardır. Kıbrıs'taki insan haklarını korumak bakımından, dünya sulhunu korumak bakımından haklarımız ve vecibelerimiz vardır. Bütün bu haklar vazgeçilmez haklardır, feragati gayri mümkün haklardır.

Onun için, Hükümetimiz millî ve tarihi bir vazifenin kararını büyük bir isabetle, tam, yerinde ve zamanında almıştır. Kahraman ordumuz bu tarihî karan büyük bir basan ile tatbik etmektedir. Kıbrıs çıkarmamızın bütün milletimize, Kıbrıs'ımıza ve bütün insanlığa hayırlı olmasını tekrar Allah'tan niyaz ederim. Yardım Allah'tandır, fetih yakındır. Yüce Meclise Millî Selâmet Partisi Grubu olarak saygılar sunarım.¹⁰⁹

h- Cumhuriyet Halk Partisi Grubu Adına Halûk Ülman
(İstanbul Milletvekili) - Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri; Uykusuz geçen gecelerin aydınlık, şafağında hepinizin Cumhuriyet Halk Partisi adına ve candan duygularla selamlanm.

¹⁰⁹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 45

Sayın senatörler, sayın milletvekilleri; yüce bilgileri olduğu üzere Cumhuriyet Hükümetimizin aldığı bir karar gereğince, Türk Silahlı Kuvvetleri bu sabahtan itibaren Kıbrıs'a havadan ve denizden bir çıkarma hareketine girişmişlerdir. Övünç ve kıvançla öğreniyoruz ki, bu hareket başladığı andan bu yana tam bir basan ile yürümektedir. Tanrı'dan, hareketin bir an önce en olumlu sonuçlara ulaşmasını diliyor ve bize bu başarıyı armağan edeceğine yürekten inandığımız Silahlı Kuvvetlerimize en içten teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Sayın arkadaşlarım, yeryüzünde dost, düşman hiç kimse Cumhuriyet Hükümetinin giriştiği bu hareketin anlamı üzerinde kuşkuya düşmemelidir. Şurası kesinlikle bilinmelidir ki, Cumhuriyet Hükümetinin Kıbrıs'a yaptığı müdahale haklı bir müdahaledir. Müdahaleye varan olaylar hepimizce biliniyor. Yunanistan, adadaki subayları aracılığıyla gerçekleştirdiği ve Enosis'e yöneldiği hiç kuşku götürmeyen bir darbe ile Kıbrıs'ın bağımsızlığım, güvenliğini ve toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürmüştür.

Makarios yönetiminin devrilmesinin ada Rumları arasında öyle Atina tarafından söylendiği gibi bir iç çekişme değil, doğrudan doğruya Yunanistan tarafından hazırlanıp, adadaki Yunan subayları tarafından gerçekleştirilmiş bir darbe olduğunu artık bütün dünya kamuoyu bilmektedir. Türkiye, şimdi adaya asker göndermekle 1960 anlaşmaları gereğince sahip olduğu meşru müdahale hakkım kullanmaktadır. Amaç; Kıbrıs'ta Yunanistan'ın tehlikeye düşürdüğü bağımsızlığı, güvenliği ve toprak bütünlüğünü bu korkunç tehditten kurtarmak ve ada Türkleri ve Rumları arasında yeni bir barış ve kardeşlik düzeni kurmaktır.

Cumhuriyet Hükümeti bu müdahaleye girişmeden önce büyük bir sabırla düşünülebiyecek bütün barışçı yolları denemiştir. Kendisi gibi garantör devlet olan İngiltere ile en yüksek düzeyde danışma toplantıları yapılmış, ortak bir davranış üzerinde birleşmek olanakları araştırılmıştır. O da yetmemiş, NATO içindeki müttefiklerimiz olan Amerika Birleşik Devletlerinin ara bulma çabalarından da memnurlukla yararlanılmıştır. Ancak, bu denemelerin hiç biri olumlu bir sonuç vermeyince yani, müdahaleden başka çare kalmadığı anlaşınca, ancak ve ancak o zaman bu yola başvurulmuştur. Değerli senatörler, değerli milletvekilleri; Türkiye Cumhuriyetinin Kıbrıs'a yaptığı müdahale, yalnız haklı bir müdahale değildir, aynı zamanda barışçı bir müdahaledir. Bir kez amacı barışçıdır, bu amaç biraz önce de belirttiğim gibi, adada yeniden bağımsızlığın, güvenliğinin, toprak bütünlüğünün ve barışın kurulmasıdır. İkincisi; bu müdahale adadaki iki topluluğun arasındaki bantın yeniden kurulması kadar, Rum toplumunun kendi içindeki bantın da yemden kurulmasını sağlayacaktır. Bilindiği gibi, Yunan subaylarının yaptığı darbe, adadaki Rum toplumunun bir bölümünün cunta yanlılarınca tutuklanmasına, işkence görmesine, hatta öldürülmesine kadar gitmiştir. Türk müdahalesi, cuntacıların bu hunharca davranışına da son verecektir. Bu sabah adaya ayak basan askerlerimize bir Kıbrıslı Rum'un "Nerede kaldınız" diye sorması, bu bakımdan çok öğreticidir.¹¹⁰

Üçüncüsü; bu müdahale belki Yunanistan'da bile iç bantın kurulmasına yardımcı olacaktır. Eğer bu müdahalenin sonucunda cunta

¹¹⁰- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 46

yönetimi kendi yetersizliğini ve gereksizliğini anlarda, Yunanistan'da demokrasiye dönüş yolunu seçerse, komşumuz Yunan ulusu için bundan daha büyük bir kazanç ve rahatlık düşünülebilir mi?¹¹¹ Nihayet bu müdahale, bölge barışı için de çok yararlı sonuçlar doğuracaktır. NATO'nu güney doğu kanadında hep alan bir Yunanistan ve Batı dayanışması uğruna hep vermek zorunda bırakılan bir Türkiye ile devamlı bir barış sağlamak olanağı yoktur. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi biraz da bu haksızlığa karşı soylu bir direniş sayılmalıdır. Yürekten inanıyoruz ki, Cumhuriyet Hükümeti müdahale kararım almakla, Türkiye'nin artık kendi kaderini kendi eline almak, bölgesindeki dengeyi kendi ulusal çıkarları yönünde yeniden kurmak yolundaki azmini dile getirmiştir. Dost, düşman herkes bilmelidir ki, bu dünyada bir Türkiye'de vardır ve bu Türkiye sadık bir dost, güvenilir bir müttefik, fakat kişilikli bir Devlettir.

Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri; bu müdahale Türk dış politikasında yeni bir dönem, yeni ufuklar açmaktadır. Bundan böyle dünyada kendisine daha güvenen, olanaklarına ve gücüne daha inançlı bir Türkiye göreceğiz. Büyük devletler ve dostlarımız da göreceklendir ki, kendine inanan, güvenen ve bağımsız karar almak gücüne ve yeteneğine sahip olan bir Türkiye'de dünya barışına daha büyük bir katkıda bulunacaktır.¹¹²

Değerli senatörler ve değerli milletvekilleri; Kıbrıs, tek bir partinin, tek bir hükümet değil, bütün milletin, böyle olunca bütün

¹¹¹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 46

¹¹²- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 47

parlamentonun ve partilerimizin ortak davasıdır. Muhalifi, muafiki bunalımın çıktığı günden bu yana örnek bir dayanışma göstermişlerdir ve bundan sonra da göstermeye devam edeceklerdir. Bu bakımdan ben, Hükümetin istediği yetkilere ve 14 ilde sıkıyönetim ilanına dair Bakanlar Kurulu kararına olumlu oy vereceğimizi söylerken, yalnız kendi grubumun değil, bütün partilerimizin duygularına tercüman olduğuma yürekten inanıyorum. Bu inançla Yüce Parlamento'ya en derin saygılar sunar; Tanrı'dan, Kıbrıs'ta çarpışmakta olan Silahlı Kuvvetlerimize ve Kıbrıslı mücahitlere sağlıklar ve engin basanlar dilerim.¹¹³

5- Şahıslar adına yapılan konuşmalar.

a- Mustafa Güneş (Gaziantep Milletvekili) - Sayın Başkan, değerli milletvekilleri ve sayın. Senatörler; Tümünüzün bildiği gibi, Büyük Millet Meclisimiz yaz tatiline girmiş bulunmakta iken 15 Temmuz 1974 günü Kıbrıs'ta bulunan Yunan cuntasına ait subaylar, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyetinin iç işlerine müdahale ederek silâh yolu ile kanlı bir darbe yapıp, Makarios yönetimine son vermişlerdir.

Ayrıca, EOKA örgütünün amacına uygun düşen ve ENOSİS düşüncesini amaçlayan "Helen Cumhuriyeti" adı ile yeni bir cumhuriyet kurduklarını ilân etmişlerdir. Yunan Cuntasının insanlık dışı bu davranışı, Kıbrıs Anayasasını ihlâl etmek ve garantör devletlerden biri olarak ahbine bağlı kalmamış olmanın açıkça belirtisi olmuştur.

¹¹³- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 47

Yunan Cuntası her ne kadar bu işten habersizmiş gibi görünme pozisyonuna girmek istemişse de, bu kurnazca bir taktiktir. Yunanistan'ın Kıbrıs'a müdahale olayı, dünya kamuoyunun da belirttiği gibi, aylardan beri Yunan Cuntası tarafından tezgâhlanan bir oyundur. Yunanistan bu oyunu ile Kıbrıs Anayasasını, Zürih, Londra ve Garanti Anlaşmalarını fiilen ihlâl etmiştir. Hatta bazı yerlerde Kıbrıs bayrağını indirerek, yerine Yunan bayrağını çekmiş olmakla, kendilerine göre Enosis'i, yani Adanın Yunanistan'a ilhakını sağlamış bulunmaktadır.

Sayın milletvekilleri, Yunan Cuntası ve dünya kamuoyu şunu çok iyi bilmelidir ki; Yunanistan'ın, Kıbrıs Cumhuriyetinin iç işlerine karışıp; demokratik, diplomatik ve hukuksal olmayan silâh zoru ile insan kam dökerek zorla bir idareyi devirmesi; devletler yasasına, diplomatik siyasî oluşumlara tamamen aykırı bir eylem sayılır.

Türk milleti ve Devleti olarak böylesi hukuk dışı bir eyleme karşı koymamız yine devletler hukukuna ve 1959'da imzalanmış olan Zürih ve Londra ile Garanti Anlaşmalarına uygun düşmektedir. Zira Garanti Anlaşmalarının 3 üncü ve 4 üncü maddelerinde belirtilen hukukî girişimler Hükümetimizce yerine getirilmiş; fakat olumlu bir sonuç alınamamıştı.

Sayın milletvekilleri, birliğimizin bekasım, toprak bütünlüğümüzün korunmasını sağlamak ve Kıbrıs'taki vatandaşlarımızın tüm haklarını korumak amacıyla 1959'da imzalanan Zürih ve Londra Anlaşmalarının temel ilkelerine, garantör devlet olarak Garanti Anlaşmasının 4 üncü maddesi esaslarına bağlı kalmak, bu konuda gereğim yerine getirmek zorunluluğu, Hükümetimizin gerekli temasından sonra doğmuştur. Bu gereklerin, yani müdahale

edebilmenin uygulanmasında gerek iktidar ve gerekse muhalefet milletvekilleri olarak müşterek bir karara varmayı, tüm milletimizin de bu konuyu gereksinmesi nedeniyle, benimsemiş durumdayız. Kararımızın bu yönde olacağına şüphem yoktur. Sayın milletvekilleri, Yunan Cuntasına karşı böylesi bir müdahale kararına varisliğimizin gerekçesi ve gerçekleşmesinin nedeni şundan doğmaktadır: Kıbrıs Cumhuriyeti, 1959 yılında Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs'ın iki millî cemaati olan Türkler ve Rumlar arasında imzalanan Zürih, Londra Anlaşmalarına göre kurulmuş bir devlettir.

12 maddeden oluşan Londra Anlaşması özellikle İngiltere'nin, Ada'nın bağımsızlığını ilân etmesinden sonraki haklarını belirlemektedir. Anlaşmanın 8 inci maddesi ise, herhangi bir anlaşmazlık halinde sorunun, Kıbrıs Cumhuriyeti -Yunanistan ve Türkiye üçlü karargâhı ile İngiltere Birleşik Krallığı Silahlı Kuvvetleri makamları arasında görüşülerek çözümlenmesini öngörmektedir. Müzakerelerle anlaşmaya varılamayan hallerde ise, tarafların göndereceği birer temsilci ile uluslararası adalet divanlarınınca atanmış bir başkandan oluşan bir mahkemenin, durumu görüşmesi kararlaştırılmıştır.¹¹⁴

Sayın milletvekilleri, bu arada Kıbrıs'taki anlaşmazlıklarla ilgili ve Kıbrıs Anayasasının gereğine uyularak, korunması yönünde, bir de Garanti Anlaşması yürürlüktedir. 5 maddelik Garanti Anlaşmasının 1'inci maddesinde; "Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devlet ile birleşmeyi Ada'nın taksimini teşvik edecek bir hareketi yasak eder."

¹¹⁴- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 48

demektedir. Yine Garanti Anlaşmasının 4 üncü maddesi ise, tarafların müdahale hakkı ile ilgili olup şu esasları koymaktadır: Bu Anlaşmanın hükümleri ihlâl edildiği zaman 3 garantör devlet olarak Yunanistan, Türkiye ve İngiltere Birleşik Krallığı hükümlere uymayı sağlamak ve gerekli diplomatik temaslar yaparak alınması gereken siyasî tedbirler hakkında birbirleriyle istişare etmeyi taahhüt eder. Müştereken veya anlaşarak hareket mümkün olmadığı takdirde garanti veren 3 devletten her biri bu Anlaşma ile ihdas edilen durumu tekrar tahsis maksadıyla harekete geçmek hakkını muhafaza eder." demektedir. Garanti Anlaşmasının bu hükmü Hükümetimizce yerine getirilmiş, İngiltere ile gerekli diplomatik temaslar yapılmıştır. Sayın milletvekilleri, konuşmamın başından beri Zürih, Londra ve Garanti Anlaşmalar uyarınca Yunanistan'ın, bu anlaşmalar kapsamı dışında kalmak kaydıyla, Kıbrıs Cumhuriyetinin iç işlerine silâhla müdahalesi ve müdahale sonunda Kıbrıs yasaları uyarınca meşru olarak kurulmuş Kıbrıs Cumhuriyetini yıkıp, yine meşru yollarla seçilmiş olan Makarios yönetimini işbaşından uzaklaştırarak, onun yerine meşru olmayan, devletler hukukuna, Birleşmiş Milletler ilkelerine, Zürih, Londra ve Garanti Anlaşmalarına tamamen ters düşen ENOSİS hayranlarını yönetime getirip, Kıbrıs Adasında "Helen Cumhuriyeti" adı ile yeni bir yönetim oluşturmaları iddiaları, Cunta Hükümetinin Ada'nın, bütün yönü ile Yunanistan'a ilhakım sağlamaktan başka bir amaç taşımadığı kesinlikle bilinmelidir.¹¹⁵

¹¹⁵-T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 48

Bu saldırgan olay doğrudan doğruya Kıbrıs'ta yaşamakta olan soydaşlarımızın ve Türk cemaatinin garantilemiş haklarına saldırganca bir müdahale sayılmaktadır. Dünya milletleri kamuoyunun genel siyasî görüşleri bu yönde gelişmiştir.

Sayın milletvekilleri, Türk milleti olarak dünya kamuoyunda hakkımızı, itibarımızı ve ırkdaşlarımızın yasal haklarını korumak için gerekli demokratik, diplomatik ve hukuksal girişimlere Hükümetimizce yer verilmiş olmasına rağmen, bir sonuç alınamamıştır. Yunanistan yapılan diplomatik temaslara itibar etmemiş, saldırganlığından vaz geçmemiştir. İşte bu nedenle Hükümetimiz, yürürlükte olan Zürih, Londra ve garanti anlaşmalarına göre, Türkiye Adadaki son gelişmeler karşısında müdahale hakkına sahip olduğundan gerekli görülen bu müdahale, Hükümetimizin çok yerinde olan bir karar ile şanlı ordumuzun tarafından bugün kahramanca yerine getirilmiştir. Şanlı ordumuzun Kıbrıs'a çıkarma yapmış olması Türk milleti tarafından olumlu karşılanmış, sevinç yaratılmıştır. Silahlı Kuvvetlerimizi yürekten kutlar, Yüce Allarımızın kendilerine yardımcı olmasını dilerim.¹¹⁶

Sayın üyeler, Kıbrıs Rum kesiminde Yunan cuntasının yönettiği bir hükümet kadrosunun oluşturulduğu dünya kamuoyunca bilinmektedir. Her ne kadar bu müdahalenin sadece Kıbrıs Rum idaresine müteveccih bir hareket olduğu Yunanlılarca bildirilmekte ise de, bilindiği gibi, Kıbrıs sorunu milletlerarası bir sorundur. Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs'taki iki cemaatin, anlaşmalara dayanan

¹¹⁶ - T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 49

ahdî yükümlülükleri bulunan bir meseledir. Türkiye'nin, bu teşebbüsün her hangi bir şekilde bu ahdî statüyü ihlâl etmesine müsaade edemeyeceği elbette ki doğaldır. Kıbrıs Türk ve Rum cemaatleri, birbirlerine tahakküm etmeden bir arada yaşayan bağımsız Anayasal bir devlet olarak kalması teminatı altına alınmalıdır. Mevcut anlaşmalara göre böyle kalması zorunludur. Yunanlıların devletler hukuku prensiplerine, Birleşmiş Milletler kararlarına ve Garanti Anlaşması hükümlerine uymayarak, ne İngiltere ve ne de Türkiye ile sorunu müzakere konusu bile etmeye lüzum görmeden, sanki Ada'nın tek yönlü sahibiymiş gibi sorumsuzca silahlı bir eyleme geçmiş olması, Yüce Türk Milletinin yasal haklarına ve Garanti Anlaşmasına taban tabana ters düştüğünü tümümüz bilmekteyiz.

Yunanistan'ın insanlık dışı müdahalesi, Kıbrıs'ta yaşayan soydaşlarımızın bütün hukuksal haklarını yok edip, Adanın tümüyle Yunanistan'a ilhakını sağlamayı amaçlamaktadır. Teşvik nereden gelirse gelsin, dünya devletleri hak ve hukukuna uyan, saygı duyan Türk Devleti olarak, bütün gücümüzü birleştirip Kıbrıs sorununu barışçı ve hukuksal yollarla çözümleyemediğimiz takdirde silâh gücüyle karşı koymak, müdahale ile hakkımızı kullanmak zorunluluğu, bugün için bilinen ve yerine getirilen bir gerçek olmuştur.

Türk ordusu Hükümetimizin kararına uyarak, Kıbrıs halkının güvenliğini sağlamak ve Anayasanın Ada'daki gereklerini yerine getirmek için, bugün erken saatlerden itibaren Ada'ya başarılı bir çıkarma yapmıştır. Bu başarılı karara tüm milletvekilleri olarak, yüce Türk milletinin Parlamentosu olarak yürekten katılmayı kaçınılmaz millî bir görev saymaktayız.

Biz askerî harekâta karar veren Hükümetimizi yürekten kutlamaktayız. Sayın üyeler, Hükümetimizin hayırlı yoldaki almış olduğu Kıbrıs'a çıkarma kararını, yerinde ve zamanında başarılı bir atılım olduğunu kabul etmekteyiz. Bu hayırlı yolda daha başarılı atılımlara ve kararlara varabilmesi için, Hükümetimizin talep ettiği bütün girişimlerde basan sağlayabilmesi için, Meclisimizden istediği her türlü taleplere yetki tanımak yine yüce Meclisimizin bugün için kaçınılmaz bir görevi olduğu kanısındayım. Hükümetimizin taleplerine ve her türlü isteklerine yüce Meclisimizce yetki verileceği inancı içerisinde konuşmama son verir, Yüce Meclisimize ve şanlı ordumuza Allah'tan basan dileği ile sizleri ve kahraman ordumuzu saygı ile selamlarım.¹¹⁷

b- Muhsin Batur (Cumhurbaşkanınca S.Ü.) - Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri; Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak, 1960 sonrası olaylarında değişik komuta ve karargâh görevlerim esnasında, ilişki ve sorumluluklarım oldu. Kendi çapımdaki bu aşinalığıma ilâveten, eski bir asker olmam sıfatıyla, birçok sayın senatör ve milletvekilinden muhtelif suallere maruz kaldım. İşte bu sebeplerle, kendi şahsî görüşlerimi huzurunuzda söylemeyi bir görev addettim. Bu önemli konuda, kendi söz hakkım bana devrettiği için, Sayın Ezman'a teşekkürlerimi sunarım. Şimdi konuya giriyorum. Değerli arkadaşlar, önce şu noktayı kıymetlendirmede fayda görürüm. Türkiye ve Yunanistan'ın dünya siyasî ortamındaki yeri ve itibarı nedir? Kişisel

¹¹⁷- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 49-50

görüşümü şöyle özetleyebilirim. Yunanistan'da 1967 yılından beri bir dikta rejimi hüküm sürmektedir. Cuntalar daha da sertleşme yolunda birbirlerinin yerini almaktadırlar. Hür ve demokratik dünyaca bu rejim kınanmakta, kendini bilir bir sesini duyurabilir Yunanlılar da, Yunanistan içinde ve dışında bu kınamaya katılmaktadırlar. Türkiye'mize gelince, iç bünyesinde meydana gelen 1971 bunalımından kısa sürede kurtulmuş, 1973 seçimleriyle tam ve normal demokratik düzene dönebilmiş ve bir defa daha dünya kamuoyunun takdirine mazhar olmuş bir ülkedir. Eğer iyi kullanmasını bilirsek (ki, Sayın Başbakanın izahlarından burada memnuniyetle öğrendik ki, bu avantajımızı çok iyi kullandık), dünya siyasî arenasında Yunanistan'a kıyasla büyük bir avantajımız vardır. Şimdi müdahaleye karar verdiğimizize ve müdahale başladığına göre, ne gibi durum, ihtimal ve tehlikelerle karşılaşabiliriz, bunu kendi şahsî görüşlerime göre kısaca arz etmek istiyorum. Birinci ihtimal, kuvvetli bir karşı koymaya maruz kalmadan Kıbrıs'a çıkar, emniyetli bir köprübaşı tutarız. İkinci bir ihtimal, bu hareketi, kuvvetli bir karşı koymaya rağmen, kabul edilebilir bir zayıyla başarır, yine istediğimiz köprübaşım tutarız. Şu anda cereyan etmekte olan olaylar, birinci ve ikinci ihtimallerin bir karışımı şeklinde gözükmektedir. Üçüncü ihtimal, birinci veya ikinci ihtimaller çerçevesinde harekâtımız devam ederken, Yunanistan da Ada'nım diğer bir tarafına çıkarma yapabilir. Her iki taraf Ada'da ilerlerler, çatışarak veya çatışmayarak bir hat üzerinde durabilirler. Bu durum cereyan ederken biz Yunan kuvvetlerinin Ada'ya çıkmasına müsaade edebiliriz

veya saldırırız; o zaman Yunanistan'a karşı mütecaviz durumuna geçeriz. İhtimaller olarak söylüyorum.¹¹⁸

Dördüncü ihtimal, yukarıdaki ihtimallerden birine göre harekât devam ederken, Yunanistan bize harp ilan ederek veya etmeyerek taarruz edebilir.

Sayın arkadaşlar, bu bir savaştır. Savaşı kim yapar? Millî güce dayalı silahlı kuvvetler yapar. O halde, kendi bilgilerime göre kısaca silahlı kuvvetlerin mukayesesini yapmak isterim.

Yunan silahlı kuvvetleri, kara, deniz ve hava kuvvetleri bakımından bizden zayıftır. 1967 yılından itibaren Yunan silahlı kuvvetleri yüksek ve orta kumanda kademesi defalarca tesviyeye uğramış, Amerika'nın açık ve kuvvetlendirici askerî yardımı durmuş, ancak nispi idameye yetecek seviyeye düşmüştür. Bir taraftan azalan dış yardım ve 7 yıldır silahlı kuvvetlerin politika içinde olması eğitim ve harbe hazırlık standardım düşürmüştür.

Bize gelince; halen her üç kuvvetimiz üstünlüğe sahiptir. 1959-1965 yılları arasında Kıbrıs'a anfibik bir harekât yapacak araç ve gereçten maalesef yoksunduk, çünkü böyle bir şeye karşı hazırlıklı değildik. Bu bir kabahat teşkil etmez. Bu sebeple müdahalelerimizi yalnız hava kuvvetlerimizle yaptık. Hava kuvvetlerimizi Hükümet direktifi ile tahditli kullanmamıza rağmen başarılı sonuçlar aldık, hepimiz hatırlarız. O günlerden bu yana eksiklerimizi büyük ölçüde giderdik. Bu alandaki eğitimimizi tatbikatlarla, millî tatbikatlarla pekleştirdik. Politik ve askerî bütün ihtimalleri kapsayan planlara sahip

¹¹⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 50

olduk. Yani, yıllardan beri hazırlandık, hazırız, üstünüz ve kuvvetliyiz. Millî hasletlerimizi de bunlara katarsak Yunanistan'la baş başa kaldığımız zaman basan kazanmamamız için hiçbir sebep yoktu.

İzahına çalıştığım ihtimal ve durumlar vaki olurken başka dış müdahaleler veya baskılar olamaz mı? Olabilir. Baskılar Birleşmiş Milletlerden, NATO'dan, Amerika'dan ve Rusya'dan gelebilir. Bu nevi baskılar fiilî durum yaratmadıkça politik yollarla zaman kazanılabilir her zaman. Fiilî müdahale ise yalnız Amerika ve Rusya'dan gelebilir. Amerika fiilî müdahalede bulunursa NATO ve Avrupa'nın ve hatta Yakın doğunun geleceği üzerinde vahim bir siyasî hatada bulunmuş olur. Bu sebeple bunu mantığım kabul edemiyor. Rusya'nın müdahalesi yalnızca Akdeniz'de mevcut donanması ile mümkün değildir. Çünkü bu donanma hava gücü ve desteğinden mahrumdur. Rusya bize mücadeleyi ancak genel bir saldırıya geçmek suretiyle yapabilir. Bu takdirde, hukuken haklı olduğumuz bir davada bağlı bulunduğumuz NATO ittifakının ki Amerika da buna dâhildir. Tutumu aleyhimize mi teveccüh edecektir? Buna da ihtimal veremiyorum. Kaldı ki, aynı müdahale ihtimalleri Yunanistan için de varittir. Bunlara ilâveten Yunanistan için Yugoslavya, Bulgaristan ve Arnavutluk müdahaleleri de varittir.¹¹⁹

Sayın Senatör ve milletvekilleri, bir fiili müdahale kararının şüphesiz bazı tehlikeleri vardır. Fakat gerek kişi, gerekse millet yaşantısı içinde bazı riskleri göze almadan istenilen neticeye ulaşmak mümkün değildir. Barış masasına kuvvetli oturabilmek için fiilî durum

¹¹⁹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 51

yaratmanın revaçta olduğu bir çağı yaşamakta olduğumuzu örnekleriyle görmekteyiz. Müdahale öncesi, esnası ve harekâtın devamı esnasında dünyanın iki büyük gücü, yani Amerika ve Rusya'nın birlikte karşımıza çıkma ihtimalini ben dünyanın sekizinci harikası olarak vasıflandırırım. Rusya tek başına bize saldırırsa Amerika ve NATO Türk ulusu önünde gerçek tutum ve davranışını ortaya koyacak, Amerika bize saldırırsa, fiilî müdahalede bulunursa Türk kamuoyunda ufak da olsa uyuyan şüpheleri dikkate dönüştürecektir. Bu sebeple bunları varit görmüyorum ve endişe etmemize de hiç mahal olmadığı inancındayım.

Değerli senatör ve milletvekilleri, savaşta zayıf verebiliriz ve bu zayıfları yakın gelecekte tek tek öğreneceğiz; şu kadar tayyaremiz düştü, şu kadar pilotumuz şehit oldu, şu kadar askerimiz, şu kadar subayımız şehit oldu. Bunlar normaldir zaferi kazanabilmek için. Türker'de şehit olmak en büyük mertebedir, hepimiz bilir. Şehitler ve gaziler pahasına da olsa ben bu harekâtın zaferle sonuçlanacağı inancındayım ve bu zafer Türkiye'nin gelecek yüz yılını tayin edecektir.¹²⁰

Sayın senatör ve milletvekilleri, konuşmama son verirken, bu millî davada bütün partilerimizin gösterdiği birlik ve beraberlik, Hükümetimizin doğru ve kararlı tutumu ve silahlı kuvvetlerimizin azimli harekâtı için bütün bu ilgililere şükran ve teşekkürlerimi sunarım.

¹²⁰- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 51

6 - Kıbrıs Harekatı

20 Temmuz 1974

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

Dış siyasî olayların ortaya çıkardığı ağır şartlar sonunda ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin 16.3.1964 gün ve 93 sayılı, 17.11.1967 gün ve 148 sayılı Kararlarıyla verilen izne dayanılarak Kıbrıs'a yapılan indirme ve çıkarma harekâtının meydana getirmesi muhtemel ihtilatlar karşısında gerekliliği, sınırı ve miktarı Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine Anayasanın 66'ncı maddesi uyarınca izin verilmesine karar ittihazını arz ve teklif ederim. Saygılarımla. ¹²¹

Bülent Ecevit Başbakan

Başkan - Yetki istemine ait tezkereyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... İttifakla kabul edilmiştir.

Alınan kararın ülkemize, ulusumuza hayırlı sonuçlar vermesini Yüce Tanrı'dan dilerim.

a- Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesiyle ilgili, gizli oturumda alınan kararın aleniyete intikal ettirilebilmesi için açık oturum kararı alınmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi

Başkan - Bir önerge daha var, okutuyorum efendim. Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına Yabancı ülkelere Türk Silahlı

¹²¹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 52

Kuvvetlerinin gönderilmesine izin verilmesiyle ilgili olarak kapalı oturumda yapılan kararın aleniyete intihal ettirilebilmesi için açık oturum karan alınarak Hükümet tezkeresinin ve oylama sonuçlarının açık oturumda duyurulmasına karar verilmesini arz ve teklif ederim. Saygılarımla. ¹²²

Bülent Ecevit Başbakan

Başkan - Efendim, kapalı oturumu gerektiren sebepler ortadan kalkmıştır. Bu itibarla, tezkereyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmeyenler... İttifakla kabul edilmiş ve açık oturuma geçilmiştir.

b - Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Adana, İçel ve Hatay illeri sınırları içerisinde 20.7.1974 Cumartesi günü saat 07.00 'den itibaren bir ay süre ile ilân edilen sıkıyönetim hakkındaki Bakanlar Kurulu Kararının onaylanmasına dair Başbakanlık tezkeresi (3/123)

Millet Meclisi Başkanlığına

Savaşı gerektirebilecek durumun baş göstermesi nedeniyle Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Adana, İçel ve Hatay illeri sınırları içerisinde 20.7.1974 Cumartesi günü saat 7.00'den itibaren 1 ay süre ile sıkıyönetim ilanı Bakanlar Kurulunun 19.7.1974 tarihli toplantısında

¹²²- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 52

kararlaştırılmıştır. Keyfiyetin Türkiye Büyük Millet Meclisine onanmasına sunulmasını arz ederim. ¹²³

Bülent Ecevit Başbakan

Başkan; söz isteyen sayın üye? Yok. Tezkereyi, talebi, Yüce Genel Kurulun onayına sunuyorum. Kabul edenler lütfen işaret buyursunlar... Kabul etmeyenler. Öneri ittifakla kabul edilmiştir efendim. Vatanımıza ve milletimize hayırlı olsun.

c-Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere, Anayasanın 83 ncü maddesi gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik olarak toplantıya davet edildiğine dair Cumhurbaşkanlığı tezkeresi. (3/122)

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Birleşik Toplantısı Başkanlığına

Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartlar karşısında, Bakanlar Kurulunun ve Siyasî Partilerin isteği istikametinde ve şahsen gördüğüm lüzum üzerine, Anayasanın 83'ncü maddesine dayanarak, Türkiye Büyük Millet Meclisini, 18 Temmuz 1974 Perşembe günü saat 15,00' te, Ankara'da birleşik toplantıya davet ediyorum. ¹²⁴

Sayın üyelere duyurulmasını arz ederim.

Fahri Korutürk

Cumhurbaşkanı

¹²³- T. B. M. M. Tutanak Dergisi (Gizli Oturum), 3 üncü Birleşim 1 inci ve 4 üncü Oturum 20.7.1974 Cumartesi, XIII/1, s. 53

¹²⁴- T, B. M. M. Tutanak ^{Dergisi}, 2 nci Birleşim 18. 7. 1974 Perşembe, XIII, s. 4

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

Dış siyasî olayların meydana, getirdiği şartları görüşmek üzere olağanüstü toplanmış bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisinin, gündemindeki konuları görüşmesinin gizli oturumda yapılmasını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün 28 nci ve Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 71'nci maddeleri gereğince arz ve teklif ederim. Saygılarımla,¹²⁵

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı
Necmettin Erbakan

d-Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere, Anayasanın 83 ncü maddesi gereğince, Türkiye Büyük Millet Meclisinin birleşik olarak toplantıya davet edildiğine dair Cumhurbaşkanlığı tezkeresi. (3/122)

Başkan — Hükümetin yetki isteyen tezkeresini tekrar okutuyorum.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

20 Temmuz 1974

Dış siyasî olayların ortaya çıkardığı ağır şartlar sonunda ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin 16.3. 1964 gün ve 93 sayılı; 17.11.1967 gün ve 148 sayılı kararlarıyla verilen izne dayanılarak,

¹²⁵- T, B. M. M. Tutanak ^{Dergisi}, 2 nci Birleşim 18. 7. 1974 Perşembe, XIII, s. 5

Kıbrıs'a yapılan İndirme ve çıkarma harekâtının meydana getirmesi muhtemel ihtilâflar karşısında; gerekliliği, sınırı ve miktarı Hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine Anayasanın 66'ncı maddesi uyarınca izin verilmesine karar ittilâzını arz ve teklif ederini. Saygılarımla.¹²⁶

Bülent Ecevit Başbakan

Başkan — Tezkere gizli oturumda oylanmış ve ittifakla kabul olunmuştur. Gruplarca verilmiş önergeler vardır, okutuyorum efendim.

e-Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısı Başkanlığına

Kahraman ve şanlı Türk Silahlı Kuvvetlerimize Türkiye Büyük Millet Meclisinin aşağıda belirtilen güven, dilek ve takdir hislerinin iletilmesine karar alınmasını arz ve teklif ederiz. Saygılarımızla.¹²⁷

Cumhuriyet Halk Partisi	Adalet Partisi	Millî Selâmet Partisi
Grubu adına	Grubu adına	Grubu adına
Necdet Uğur	Nahit Menteşe	Hasan Aksay

Demokratik Parti	Cumhuriyetçi Güven Partisi	Kontenjan Grubu adına
Grubu adına	Grubu adına	Nihat Erim
Hasan Korkmazcan	Vefa Tanır	

Millî Birlik Grubu adına
Fahri Özdilek

¹²⁶ - T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 3 ncü Birleşim, 20 .7 . 1974 Cumartesi, XIII, s. 8

¹²⁷ - T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 3 ncü Birleşim, 20 .7 . 1974 Cumartesi, XIII, s. 9

Kıbrıs Cumhuriyetinin tehlikeye düşmüş olan 'bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamak; Anayasanın temel maddelerinde öngörülmüş olan düzeni kurmak için Türkiye'nin Garanti Antlaşmasından doğan vecibelerini yerine getirmek üzere bu sabah harekâta bağlanmış olan kahraman ve şanlı Ordumuzu Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak bu tarihî anda iftiharla ve sevgi ile anıyoruz.

'Yürüttüğü tarihî ve barışçı görevinde aziz milletimiz bütün varağı ile Ordusunun yanındadır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin şanlı dolu tarihimize yeni bir zafer ve şeref sayfası ekleyeceğime güvenimiz tamdır. Kahraman Ordumuza Cenabı Hakkın yardımcı olmasını diler, Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütün mensuplarını sevgi ve saygı ile selâmlarız.

Başkan- Aynı konuda Uşak senatörü Faik Atayurt ile Çorum Milletvekili Yasin Hatiboğlu'nun da önergeleri vardır.

Bütün Önergeleri birlikte oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler.. İttifakla kabul olunmuştur. Sayın Başbakan söz istemektedir. Sayın Başbakan, buyurunuz.

Başbakan Bülent Ecevit (Zonguldak Milletvekili) — Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri;

Bugün yalnız konusu bakımından değil, bütün partileriyle, bütün parti ve grup liderleriyle, 'bütün üyeleriyle Yüce Meclisimizin konuya yaklaşımı bakımından da tarihî bir oturum yaptık. Türk Milletinin büyük olaylar karşısında, milletçe benimsenmiş davalar karşısında nasıl her türlü düşünce ayrılıklarını), parti ayrılıklarını bırakarak tek vücut, tek kafa, tek yürek haline gelebildiğini kıvançla gördük.

Değerli arkadaşlarım, bu yalnız Türk Milletinin gücü değildir. Bu, Türk Milletinin gücü olduğu kadar, onurlu bir millet olarak Türk Milletinin benimsemiş olduğu demokrasinin de gücüdür. Zaman zaman ve yer yer, bazen de iyi niyetle, bazı kimseler (bunalımlı 'dönemlerde bütün milletin belli davalar, ülküler etrafında birleşmesi gereğine inandıkları vakit, bunun ancak dikta rejiminde mümkün olabileceğini sanırlar. Demokrasinin izin verdiği geniş düşünce, tartışma, saflaşma aynılığı içinde millî davalar etrafında, millî birliğin sağlanamayacağını sanırlar.

Bunun gerçeğe ne kadar aykırı olduğuna, karşı karşıya bulunduğumuz olaydan daha iyi bir örnek olamaz. Bir yanda dikta rejimiyle yönetilen Yunanistan, her davasında ayrılmış, birbirine düşmüş, bir yanda ekonomik ve sosyal; konular ortaya geldiği vakit, fikir ayrılıklarına yer verilebilecek konular ortaya geldiği vakit, bazen birbiriyle kavga edecek kadar 'birbirinden ayrı, ama gerçek bir demokratik anlayışı içinde bir millî dava ortaya çıktığı vakit demin söylediğimi gibi tek kafa, tek yürek, tek vücut haline gelebilen bir Meclis ve bir Millet. Bu, milletimizin zaferi olduğu kadar, demokrasinin de zaferidir arkadaşlarım. ¹²⁸Ve Kıbrıs'ta kazanılacak olan zafer de yalnız Türk Milletinin değil, yalnız Türklüğün değil, aynı zamanda demokrasinin zaferi olacaktır, demokrasinin diktaya zaferi olacaktır, özgünlüğün baskıya zaferi olacaktır.

Değerli ark adaşlar im, Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak, hem, bugün en yüksek kumandanından erine kadar hepimizin minnet

¹²⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 3 ncü Birleşim, 20 .7 . 1974 Cumartesi, XIII, s. 10

duygularımızı tekrarladığımız Türk Silahlı Kuvvetlerimizin girişmiş olduğu ve şimdiden başarısı belli olan hareketi oybirliği ile onayladığımızı göstermiş oldunuz ve hem de, bu olaydaki yenilgilerinin yaratabileceği kompleksten kurtulamayıp başka yerlerde, başka cephelerde birtakım hırçın, maceracı davranışlara girişecekler olursa onlara karşı da Hükümet olarak, Türk Silahlı Kuvvetleri olarak gereken her tedbirin alınması yetkisini vererek bize büyük güç katmış oldunuz ve böyle hareketlere davranabilecek olanların cesaretlerini, cüretlerini kırmış oldunuz.

Değerli arkadaşlarım, Kıbrıs'ta başladığımız hareket aslında bir savaş olmanın dışında bir barış hareketidir. Uzun yıllardır, önce toplumlararası savaşlar halinde, sonra bir toplumun kendi içinde savaş yaralan ala ala bugüne gelmiş bir adaya bir bakıma barış getirmek üzere, özgürlük ve barış getirmek üzere girişilmiş bir 'harekettir. Bu hareketin bu çerçeve içinde kalması içten dileğimizdir. Ancak, bu, elbette sadece bizim elimizde olan bir şey değildir; bütün ilgililer, Türkiye dışındaki ilgililer konuyu bu açıdan değerlendirilebilirse, öyle sanıyorum ki, barışçı amacımıza daha kolay yaklaşabiliriz. Bugüne kadar Kıbrıs ile ilgili olarak Türkiye'nin sözüne kendi dost çevrelerimizde bile fazla Önem verilmedi. Ama bu önem verilmeyişin acısını başta Kıbrıs balkı olmak üzere, bütün dostlarımız çektiler ve çekmekte. Umarım ki, bu tez ile bu koz de Türkün haklılığını, Türk Milletinin haklılığını kabul etsinler, biz bu barış hareketimizi sonuna kadar, barışçı amaçlarımıza eriyinceye kadar kısa sürede götürebilelim. O zaman inanıyorum ki, yalnız Kıbrıslılar, Türk'ü ile Rum'u ile yalnız

Kıbrıslılar daha mutlu olmayacaklardır, bütün bölgemiz daha büyük bir huzura ve sükûna kavuşmuş olacaktır.

Hükümetin, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ve bütün milletimizin Kıbrıslı aziz soydaşlarımızla birlikte başlattıkları bu harekete Yüce Meclisimiz bugün büyük bir güç kattı. Günlerin uykusuzluğunun verdiği yorgunluğu üstünden atmış olarak huzurunuzdan ayrılıyorum. Hepinize şükranlarımı, saygılarımı sunanım.¹²⁹

f-Diğer Önergeler

Millet Meclisi Başkanlığına

Savacı gerektirebilecek durumun baş göstermesi nedeniyle, Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edirne, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir Aydın, Muğla, Adana İçel ve Hatay İlleri sınırları içerisinde 20. 7. 1974 Cumartesi günü saat 07.00'den itibaren bir ay süre ile Sıkıyönetim ilânı Bakanlar Kurulunun 19.7.1974 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır. Keyfiyetin Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunulmasını arz ederim.¹³⁰

Bülent Ecevit Başbakan

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

On dört ilde sıkıyönetim ilânı ile ilgili Hükümet tezkeresi üzerindeki görüşmelerin, konunun önemi ve özelliği dolayısıyla, T. B. M. M, Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün 28'nci ve Millet Meclisi

¹²⁹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 3 ncü Birleşim, 20 .7 . 1974 Cumartesi, XIII, s. 10

¹³⁰- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 3 ncü Birleşim, 20 .7 . 1974 Cumartesi, XIII, s. 11

İçtüzüğünün 71'nci maddeleri gereğince kapalı oturumda görüşülmesini arz ve teklif ederim. Saygılarımla.¹³¹

Bülent Ecevit Başbakan

Başkan — Açık oturuma geçilmiştir efendim.

Genel Kurulumuzca ittifakla, kabul edilmiş bulunan Hükümet teskeresini tekrar okutuyorum efendim.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısı Sayın Başkanlığına

Savaşı gerektirebilecek durumun baş göstermesi nedeniyle, Ankara, İstanbul Tekirdağ, Kırklareli, Edirne Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın Muğla, Adana İçel ve Hatay illeri sınırları içerisinde 20.7.1974 Cumartesi günü saat 07,06 '4en itibaren bir ay süre ile Sıkıyönetim ilâm, Bakanlar Kurulunun 19.7.1974 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

Keyfiyetin Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunulmasını arz ederim.¹³²

Bülent Ecevit

Başbakan

¹³¹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 3 ncü Birleşim, 20 .7 . 1974 Cumartesi, XIII, s. 11

¹³²- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 3 ncü Birleşim, 20 .7 . 1974 Cumartesi, XIII, s. 12

7- Harekât Sonrası Gelişmeler ve Beyanlar

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Cemaati Yürütme Kurulu Başkanı Rauf Denktaş'ın, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs harekâtı konusunda telgrafı

T. B. M. Meclisi Başkanlığına Garanti antlaşması altında almış olduğunuz karar neticesinde, hak ve adaletin tecellisi için Türk Silahlı Kuvvetleri semalarımızda ve aramızdadır. Tarihî karlarınızın ve mutlu olayın Türk ulusuna mutluluklar ve bağımsız Kıbrıs Devletine daimi huzur ve barış getirmesini gönülden dilerim.¹³³

Rauf Denktaş

a-Başbakan Bülent Ecevit (Zonguldak Milletvekili) — Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri, son toplantımızdan bu yana Kıbrıs harekâtı ile ilgili olarak yer alan gelişmeler konusundaki bilgileri yüksek takdirlerinize sunuyorum. Bildiğiniz gibi, Türk Silahlı Kuvvetlerinin, garantör devlet olarak Türkiye'ye tanıman hakları ve görevleri yerine getirmek üzere, Kıbrıs' ta giriştiği harekât 20 Temmuz 1974 sabahı başlamıştı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi aynı günün gecesi toplandı; daha harekâtın ilk gününde ateşkes çağrışında bulundu ve Kıbrıs sorununun çözümü için belli bir müzakere mekanizmasını ortaya koydu.

Bu ateşkes çağrısı Güvenlik Konseyinde müzakeresiz ve oy birliği ile kabul edildi. Birleşmiş Milletler kararlarına daima saygılı bir Devlet olarak, Türkiye'nin de bu ateşkes çağrısına uyması doğaldı. Bunu, ilke olarak uygun karşıladığımızı ve Güvenlik Konseyinin bu

¹³³- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 15

kararına elbette saygıyla uyacağımızı ihsas ettik; fakat henüz çok kısa bir süre önce, o gün içinde başlamış olan harekât sırasında Kıbrıs'la çıkan veya inen birliklerimizin güvenliği bakımından, ada Türklerinin güvenliği bakımından asgarî bazı tedbirler, şartlar sağlanmadıkça ateş kesin beklemenden çok farklı sonuçlar verebileceğini; Kıbrıs'ta barışı çabuklaştırmayacağını, geciktirebileceğini düşündük. Onun için ateşkes toplantısıyla ilgili, yakından ve dolaylı olarak ilgili dost devletlerle yaptığımız görüşmelerde; ateşkes Uyma kararımızı kesin, olarak vermeden önce, bunun ön şartları üzerimde bir görüşmeye kesin ihtiyaç duyduğumuzu belirttik. Oysa Yunanistan, daha Güvenlik Konseyinin kararı 'açıklanır açıklanmaz, Türkiye de uymayı kabul ettiği takdirde, kendisinin ateşkes çağrısına uymaya hazır olduğunu belirtmişti ve onun hemen arkasından ela; Türkiye'ye bu çağrıya ne zaman uyacağı Sorulurken ve Türkiye'nin, ilkin bazı ön şartları görüşmek ihtiyacımı duyduğum belirtildiği sırada, Yunanistan'ım, dostlarımız tarafımdan bize ulaştırılan tavrı şu oluyordu: Yunanistan, ateş kes uygulamasının, kabul edildiği andan itibaren yürürlüğe girmesini istiyordu. En azımdan kabul edildiğinin, Kıbrıs'taki askeri birliklere erişebileceği andan itibaren ateşkesin yürürlüğe girmesini istediği bildiriliyordu. Fakat biz görüşümüzde ısrar ettik. Bu gayri resmî temaslar uzadı ve o arada bizim böyle bir ön toplantı duymamızı gerektiren güvenlik tedbiri eksikliklerimi büyük ölçüde kendimiz fiilen sağlama olanağını elde ettik.

Aksi halde, oraya gönderdiğimiz Türk Silahlı Kuvvetlerimin değerli ve fedakâr mensuplarıyla binlikte, Kıbrıs Türk toplumunu da eskisinden daha büyük bir tehlikenim içine atmış olurduk. Bunu hiçbir

hükümetin kabul etmesi, bu duruma razı olması söz konusu, olamazdı. Nihayet, 21 Temmuz gecesi sabaha karşı, ertesi gün, yani dün Türkiye saatiyle 17,00'den itibaren geçerli olmak şartı ile ateşkesi kabule hazır olduğumuzu, bildirdik. Yunanistan'da bunu kabul edebileceğini bildirdi, İngiltere de (zaten birlikte toplanacaktık) ondan sonra ateşkes görüşmelerine katılmayı kabul etti.

22 Temmuz günü saat 17,00'ye vardığımızda Türkiye bu harekât için saptadığı planın üç günlük bölümümü, üç günlük hedeflerini fazlasıyla gerçekleştirmiş ve kontrolü altına aldığı sahadaki 'güvenliğini; hem kendi güvenliğini, hem de o bölgede bulunan Türklerin güvenliğini tam olarak sağlayabilecek güce, olanaklara erişmiş durumdaydı.¹³⁴

Değerli arkadaşlarım, takdir buyurursunuz ki, Kıbrıs'ta garantör bir devlet olmanın bize tanıdığı görev ve yetkiye dayanarak barış sağlamak üzere ve yıkılmak istemen bağımsız Kıbrıs Devletinin yeniden kurulabilmesi olanağını, işlemez hale getirilen anayasal düzenin yeniden işler duruma getirilebilmesi olanağını sağlamak üzere girişmiş olduğumuz bu harekâtın amaçları da bu şekilde kendiliğinden sınırlanmış olmaktadır.¹³⁵

Hiçbir zaman Kıbrıs'ı işgal etmek, Kıbrıs'ı ilhak etmek gibi bir düşüncemiz olmamıştı, olamazdı, uluslararası anlaşmaların bize verdiği yetki ve görev sınırları içinde kalmaya başından itibaren kararlıydık. Bugün ve bundan sonra da kararlı olacağız. Buna titizlikle dikkat etmemizdir ki; bütün dünya kamuoyunda Türkiye'nin haklılığını

¹³⁴- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 16

¹³⁵- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 16

artırmıştır. Bugün, hiçbir devlet; «Türkiye neden bu hareketi yaptı, yapamazdı, yapmamalıydı» diye bir şey söylememektedir, söyleyememektedir.

Değerli arkadaşlarım, bu amaçlarla yapılan askerî harekâtın küçük ayrıntılarına kadar, bir açıklamada bulunmamı bendem istemeyeceğinizi, bunun doğru olmayacağını takdir buyuracağınızı biliyorum. Efendim, bir arkadaşımın «gizli yapalım» diyor. Bazı bilgileri ben bile istemek hakkını kendimde görmüyorum, Hükümet Başkanı olarak.

Yalnız, şunu, kesinlikle sizlere söylüyorum: Askeri harekât üç günlük hedefine ulaşmış ve onu aşmıştır ve bu üç günlük harekâtle elde edilen sonucun konsolide edilebilmesi, güvence altına alınabilmesi için gerekli her türlü tedbir de alınmıştır. Personel bakımından, araç - gereç bakımından, kontrol altında bulundurulmuş arazi bakımından bu tedbirler kesinlikle alınmıştır.

Bu arada sağlanan en önemli sonuç; Kıbrıs Türk toplumunun, üçgen denilen bölgede yoğunlaşmış Türk toplumunun Girne'de denize ulaşmış ve o bölgedeki kıyı kesimini elde etmiş olmasıdır. O üçgen denilen kesim denizle birleşmek suretiyle geniş bir dörtgen haline, eskisine nazaran bir hayli geniş bir dörtgen haline gelmiştir.¹³⁶

Bu konuda sayın partilerimizin genel başkanlarına ve Senato'daki grup başkanlarına daha önce dün vermiş olduğum izahattan sonraki gelişmeleri de kapsayacak şekilde maruzatta bulunuyorum. Bugün Girne Limanı batıya ve doğuya doğru Türklerin kontrolü akında olan

¹³⁶- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 17

alan bakımından tam bir güvenliğe kavuşmuş haldedir. Aşağı yukarı kıyıda Türklerin elinde bulunan bölgenin ortasında yer almaktadır. Girne Limanı ile Lefkoşe arasındaki yol kesinlikle Türk Birliklerinin, Türklerin kontrolü altına geçmiş bulunmaktadır.

Kıbrıs Türklerinin denize emin bir kapı, güvenilir bir kapı, bir liman elde etmiş olmalarının büyük anlamı vardır. Bu, çok daha fazla güvenlik demektir Kıbrıs Türkleri için. Bu, Kıbrıs Türkleri için coğrafi ve ekonomik özgürlük demektir. Şimdiye kadar içinde buldukları rehin durumundan kurtulmak demektir. Ve aynı zamanda Kıbrıs Türkleri için ve garantör Devlet olarak Türkiye için siyasal alanda çok büyük ölçüde güçlenme demektir. Garantör Devlet olarak kendisine düşen hakları ve yükümlülükleri yerine getirmek üzere harekete geçme zorunluluğunu duyduğu vakit Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu en büyük engel; bu görevini ve yetkisini yerine getirmek üzere adaya çıkabilmektir. Şimdi bu engel bütünüyle ortadan kalkmış olmaktadır. Artık, Türkiye'nin gerektiğinde garantör devlet olarak, adadaki varlığını güvence altına alması sağlanmış olmaktadır. Bu olanağa daha önce Yunanistan sahipti; çünkü anlaşmaları hiçe sayarak, anayasayı hiçe sayarak kontrolü altındaki deniz ve hava limanları yoluyla Kıbrıs'a dilediği gibi asker, araç - gereç, ağır top, tank sevk edebiliyordu. Bunlardan yığınaklar yapabiliyordu. Bu, artık, geçenlerde zor kullanılarak devrilen Kıbrıs Rum toplumunun lideri durumundaki Makarios'un bile şikâyetlerine, protestolarına yol açacak ölçüye varmıştı. Yalnız tümüyle Kıbrıs Devletinin bütünlüğünü değil, Kıbrıs Rum toplumunun haklarını, özgürlüğünü ve güvenliğini tehdit edecek ölçüye varmıştı; amaçları da zaten gayrimeşru olduğu için.

Demek ki, garantör devlet olarak haklarını, görevlerini yerine getirebilmek için gerekli somut olanaklara Yunanistan sahipti, İngiltere sahipti (Biliyorsunuz Kıbrıs üzerinde üsleri' vardır, kuvvetleri vardır. Üç garantör devletten yalnız Türkiye bu olanağa sahip değildi. Şimdi Türkiye de bu olanağa kavuşmuştur. Bu bakımdan bir denge kurulmuştur. Eğer bu, denge, bu üçayaklı denge, daha önceden kurulabilmiş olsaydı, Kıbrıs bugünkü duruma düşmezdi; Kıbrıs'ta anayasal düzen böylesine yıkılmaz ve Kıbrıs iç savaşların, huzursuzlukların yıllardır devam ettiği bir ülke haline gelmezdi.¹³⁷

Türkiye'nin Kıbrıs'la ilgili legal durumunda, yasal durumunda bir değişiklik olmamıştır. Ancak, Türkiye'nin yasal durumuna son askerî harekâtla işlerlik, geçerlilik kapandırılmış olmaktadır.

Değerli arkadaşlarım, Türklerin ve Türk birliklerinin kontrolü altına giren bu bölgede durum sakindir, normaldir. Bir - iki dağlık yörede sarılı kalmış birkaç küçük çeteden başka bir mukavemet grubu yoktur. O mukavemet grupları da, mahsur buldukları yerde zaten giderek bertaraf edilmektedirler ve Türk birliklerinin harekâtı üzerinde herhangi bir etkileri, etkide bulunabilecek durumları yoktur.

Askerî harekât bakımından Kıbrıs'ta karşı karşıya bulunduğumuz güç küçümsenmemelidir. Yıllardır Yunanistan buraya asker yığmakta idi, subay yığmakta idi, araç - gereç, tank, top yığmakta idi ve üstelik oradaki Yunan birlikleri, Yunan askerleri, subayları ve Rum askerleri, subayları dağlık arazinin bütün girdisini, çıktısını bilecek şekilde harekât halinde idiler.¹³⁸ Harekât içinde, çatışmalar içinde, bazen kendi

¹³⁷- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 17

¹³⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 17

içlerinde yer alan çatışmalar içinde sürekli eğitim görmekte idiler, arazi tecrübelerini artırmakta idiler, malzemelerini sürekli yenilemekte idiler ve sayıca da hızla artırmakta, büyümekte idiler. Adalarda askerî harekâta girişmek, dışarıdan gelip bir adada askerî harekâta girişmenin güçlüğü tarih boyunca azalmamıştır. Bu faktörler göz önüne alındığı takdirde, Türk Silahlı Kuvvetlerinin üç gün içinde, üç günlük askerî hedeflerine ulaşmış ve o hedefleri aşmış olmasındaki başarı, Türk Ulusunun tarih boyunca kazanılmış şereflerine yeni bir şeref ekleyecek değerdedir.¹³⁹

Bu sonucun alınmasında en büyük faktör, Türk Askerinin, Türk Ordusunun, Kıbrıslı Türk mücahitlerin kahramanlığıdır, korkusuzluğudur. Bundan sonra gelen bir başka çitken de şudur; Türklerin nasıl olsa blöf yapacakları, çıkarmaya hazırlanmış gibi davranıp da, son dakikada çıkarmadan vazgeçecekleri yolunda bir sanyaya kapılanlar, kararlılığımızın ölçüsünü takdir edemediklerini fark ettik te iş işten geçmiş bulunmaktaydı.

Değerli arkadaşlarım, denebilir ki, akla gelebilir ki, bu sonucu bir ölçüde, büyük ölçüde askerlerimizin kahramanlığı ile bir ölçüde baskın etkisiyle aldık. Bundan sonra acaba benzer durumlarda baskın olmayabileceğine göre, bu kadar kolaylıkla yapılamayacağına göre aynı sonuçları alabilir miyiz? Bu konuda tam aksini düşünmek uygun olur. Türkiye'nin haklarını, meşru haklarını korumadaki kararlılığı belli rizikoları bile göze almak sureciyle Türklerin meşru haklarını korumada kararlı oldukları böyle bir olayla ortaya çıktıktan sonra, artık

¹³⁹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 17-18

Türkiye'nin, "Türk Milletinin, Kıbrıs Türklerinin haklarına el "uzatabilmek herkes için çok güçleşmiş olacaktır.¹⁴⁰

Uluslararası âlem, bütün dünya bu gerçeği görmüştür, takdirle karşılaşmıştır ve aynı zankanda Türklerin ancak çok haklı ve meşru bir dava uğrunda ve tam bir meşruluk zemini üzerinde, ama mutlaka harekete geçmeye kararlı bir Devlet olduğunu görmüştür. Bu, Türkiye'nin dünyadaki gücünü ve itibarını artırmıştır. Kıbrıs'taki son harekât dolayısıyla dünyada Türkiye'yi kınayan Yunanistan'dan başka bir tek Devlet yoktur; Kıbrıs'ta olup bitenler hakkında Yunanistan'ı kınamayan, Yunanistan'dan başka bir tek Devlet yoktur. Hatta «Yunanistan» derken, belki de Yunanistan'ın bir kısmını halkı bile bu konuda tereddütlü olabilir, diye düşünmeye yer vardır sanırım.

Değerli arkadaşlarım, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kahramanca harekâtıyla sağlanan bu başarısının elbette hepimize acı gelecek bazı bedelleri de olmuştur. Bu konuda şu ana kadar kesinleşmiş bilgileri bütün açıklığı ile ve acılığы ile sizlere sunmak isterim:

Bu üç günlük harekât sırasında 57 şehit verilmiştir, (Allah onlara rahmet eylesin.) 184 yaralı, 242 kayıp; toplamı 483.

Efendim, harekât büyük ölçüde Türkiye'den gönderilen, birlikler tarafından yapılmıştır. Mücahitlerin şüphesiz büyük desteğiyile bunlar, askerî harekât sahasında yer alan zayıttır. Tabiatıyla bir şehit vermemiz, bir yaralı vermemiz, bile bizim, için acı olur, ama ona rağmen harekâtı kısa süredeki başarısı ve ne kadar geniş bir askerî kuvveti ilgilendirdiğiy göz önünde tutulacak olursa, sırf o açıdan bu

¹⁴⁰- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.18

zararı gözde fazla büyütmek gerektiğini de takdir buyuracağınıza inanıyorum.

Ata Bodur (Ordu Milletvekili) — Düşen uçak, batan gemi var mı efendini?

Başbakan Bülent Ecevit (Devamla) — Efendim, izin verirseniz şimdilik bu kadar bilgi verecek durumdayım,. Askerî amaç ve malzeme bakımından elbette bir kısım kayıplar olmuştur. Bunlar, dünya basınına yansıdığı ölçülerde değildir, bunların çok altındadır; fakat takdir buyuracağınızı umduğum sebeplerle, harekâtın şu safhasında askerî malzeme ile ilgili herhangi bir haber vermeyi, (Ne kadar malzeme gitmiştir, ne kadar zayıat olmuştur.) bilgi vermeyi uygun görmüyorum, bunu takdirle karşılayacağınızı umuyorum; fakat o bakımdan da katiyen endişe duyulacak ölçüde bir kayıp yoktur. Değerli arkadaşlarım, ateşkes çağrısıyla ilgili olarak yapılacak görüşmelerin kolay geçeceğini sanmak elbette doğru değildir. Bir defa bazı teknik, pratik güçlükler vardır. Türkiye bugün resmen Yunanistan'la savaş halinde değildir; fakat ateşkes müzakeresindeki muhatapı bir bakıma Yunanistan'dır, hem de Güvenlik Konseyi kararıyla. Bu, Kıbrıs'taki Anayasa ihlâlinin ortaya çıkardığı devlet boşluğunun bir bakıma kaçınılmaz sonucu, sayılabilir. Kıbrıs'ta resmî muhatap bulunamamaktadır, bu, ateşkes görüşmelerinde.

Bugün Kıbrıs - Rum kesiminin başında bulunan idareyi dünyada meşru idare, meşru yönetim olarak kabul eden şu ana kadar bildiğim bir tek devlet yoktur. Bu durumda bizim, onları meşru bir yönetim olarak kabul etmemiz elbette kimse tarafından beklenemez ve beklenmemektedir. Ama bunda karşımıza çıkan bir güçlük, resmen

savaş halinde bulunmadığımız ve asla bulunmayı istemediğimiz Yunanistan, Kıbrıs - Rum yönetimi üzerinde ne kadar etkilidir? Kıbrıs - Rum yönetiminin ateşkes şartlarına uymasını ne kadar sağlayabilecektir? Sağlamaya yetkisi var mıdır? O konuda galaliti vermeye yetkisi var mıdır? Hadi olmadığı halde, o yetkiyi tanımış gibi davranalım, o yetkiyi kullanacak etkisi var mıdır?

Bu konularda kimsenin kendine güvenerek bir cevap vermesini bekleme olanağı yoktur. Bu, Kıbrıs ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi çağrısının gerektirdiği görüşmelerde karşılaşacağımız güçlüklerden bir tanesidir. Eğer bu görüşmeler sırasında ada halkını muhatap almak, ada halkının temsilcileriyle temas etmek, onların görüşlerine başvurmak gereken bir aşamaya vardığımız takdirde, hiç şüphesiz o zaman biz Türk toplumunun da bu muhataplar arasında eşit olarak yer alması şartını koşacağız.

Değerli arkadaşlarım, Türk Silahlı Kuvvetlerinin askerî harekât alanında sağladığı başarıyı şimdi müzakere alanında, diplomasi alanında başarmak görevi ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bu görevde de başarıya ulaşabileceğimiz kanısını, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bize sağladığı sonuçtan aldığımız güce borçluyuz. Ve aynı zamanda bütün Türk Milletinin birliğine ve milletimiz adına Türkiye Büyük Millet Meclisinin sağladığı birlik halindeki desteğe güvenmekteyiz.¹⁴¹

Hepinize tekrar şükranlarımı ve saygılarımı sunarım,

¹⁴¹- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.19

b- A. P. Grubu Adına Süleyman Demirel (Isparta Milletvekili)

— Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri; (hepinizi saygı ile selâmlıyorum.

Yüce Türk Milletinin şerefini, yüce Türk Milletinin prestijini ve haklarını korumak için canlarını veren ve şahadet mertebesine eren aziz şehitlerimizi rahmetle anıyorum,. Kıbrıs harekâtı esnasında yaralanan kahraman subay, astsubay ve askerlerimizin hepsine acil şifalar temenni ediyorum.

Kıbrıs sorununun, şu andaki durumu ile ilgili olarak yine çok az şeyi söylemeye gayret sarf edeceğiz. Konunun hassasiyeti herkesçe, malumdur. Sadece şunu ifade edeyim ki, bizim aklımıza gelen şeylerin başkalarının aklına gelmeyeceğini düşünmek doğru değildir. O itibarla, sadece mutlaka söylenmesinde fayda gördüğümüz ve yine meselenin milletimiz, memleketimiz lehine çözümlenmesinde fayda gördüğümüz bazı düşüncelerimizi arz ve ifade edeceğiz.

Bu düşüncelerimize geçmeden önce, hakikatten böylesine muhkem bir ada üzerinde (ki, adanın ne kadar muhkem, olduğu malumdur.) böylesine kısa bir süre içerisinde kahramanca bir harekâtı başaran Türk Silahlı Kuvvetlerinin bütün mensuplarını takdirle, şükranla selâmlamak bir görev yapmaktan başka bir şey değildir. ¹⁴² Aynı zamanda Türk Milletinin kahramanlığını yüz seneyi aşan baskılar altında devam, ettiren Kıbrıslı mücahitlerimize ve Kıbrıslı soydaşlarımıza da bu büyük harekette göstermiş buldukları kahramanlıktan dolayı şükranlarımızı sunuyorum.

¹⁴²- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.19

Türkiye Büyük Millet Meclisinin muhterem üyeleri, sanıyoruz ki kamuoyu bir rivayetlerin tesirinden kurtarılmalıdır. Bugüne kadar, şu ana kadar bu harekâtın bilançosu hakkında kamuoyuna resmen bir açıklama yapılmamıştır. Sadece Silahlı Kuvvetlerimizin insan kayıpları hakkında, insan zayıyatı hakkında bir açıklama şu anda Sayın Başbakan tarafından yapıldı. Esasen, bizim bildiğimiz kadarını başkaları da biliyor. Onun içindir ki, Türk vatandaşlarının bu harekâta milletimizin kayıplarını bilmesi kadar normal bir şey olamaz. Aynı zamanda bu, açık rejimin doğ gereğidir. Hükümetin, en kısa zamanda hiç vakit geçirmeksizin, muhtemel kayıplarımızın tam bir bilançosunu, daha doğrusu ihtimal içinde olan kayıplarımızın tam bir bilançosunu, madem kesinleşmemiştir; «muhtemel kayıplarımız bunlardır» şeklinde kayıplarımızın tam bir bilançosunu kamuoyuna vermesi görevidir.

Şu radyoda şu kadar tayyaremiz düşmüş, bu radyoda şu olmuş şeklindeki çalkantılardan kamuoyunun kurtulması lâzımdır. Bu bilgiler verilmediği sürece bu çalkantılar devam etmektedir. Bunun en kısa zamanda yapılması lâzımdır. Ateş de kesildiğine göre bunun bir askerî sır olmaktan çıkmış olması da gerekir. Buna ilâveten, sanıyorum ki, dış devletlerin enformasyon servislerinin veya radyolarının bizim moralimizi kırmak için veya bizim moralimiz üzerinde tesir icra etmek için kasıtlı olarak vermiş buldukları yüksek tabloların yerini gerçek tablolar alır ve milletimiz sevinçte de beraberdir, tasada da beraberdir, acıda da beraberdir ve böylece acımızı sinemize basarız. Onun içindir ki, bunun en kısa zamanda verilmesinde faydalar görüyoruz.¹⁴³

¹⁴³- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.20

Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri, Kıbrıs harekâtı, başladığı günden ateşkes anma kadar 59 saat sürmüştür. Bu 50 saat süren kısmı ile yapmak istediğimiz, daha doğrusu bu 59 saat süren harekâta başlarken, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti olarak bir hedef koymuşuzdur. Bu hedef, Kıbrıs'ta Türkiye'nin haklarını ve Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin haklarını koruma hedefidir ve harekâta başlanırken ifade edildiği gibi Kıbrıs'ta hakça ve insanca bir düzen kurulması hedefidir, gerekçe budur. Bu gerekçeye mutlaka ulaşılmalıdır. Yani, bu gerekçe mutlaka gerçekleştirilmelidir. Onun içindir ki, bu yeni açılan Kıbrıs sorununun, yeni dönemde, yeni safhada neresindeyiz dersiniz, böyle bir hedef koyduğumuza göre; ki bu hedef kaçınılmaz bir hedeftir, zarurî bir hedeftir, bu hedefe ulaşmak için henüz birinci adımı atmış bulunuyoruz. Yani, yeni açılan Kıbrıs sorununda henüz birinci merhalede bulunuyoruz, önümüzde birçok zorluklar vardır. Meseleye bitmiş gözüyle bakmanın doğru olmayacağına işaret etmek istiyorum. Meseleye yeni başlamış gözü ile bakmak lâzım gelecektir; ama mutlaka Türkiye bu adımı böylesine atmak mecburiyetinde kaldıktan sonra, neticeyi almadan bu işin içinden çekilemez. Buna işaret etmek istiyorum.

Üç ülke ateşkes konuşacaktır; daha doğrusu ateşkes müzakereleri yapılacaktır. Bu üç ülkeden birisi İngiltere'dir, ateşin içinde değildir.. Birisi Yunanistan'dır o da resmen ateşin içinde değildir, geriye ateş kesmiş olan Türkiye kalıyor, ateş kesme durumunda olan Türkiye kalıyor; Türkiye'nin adaya antlaşmalar gereğince yaptığı müdahalede karşısına çıkan Kıbrıs Rumları ve Millî Muhafızı, polisi ve onun yanında bulunan Yunan subayları kumandasında Yunan askerleri, tümü

ile Kıbrıs'taki bir teşkilât kalıyor. Şimdi, ateşkes müzakereleri esnasında bir hususa dikkati çekmek istiyorum. O da şudur.¹⁴⁴

Yunanistan, bundan evvelki yıllarda, geçen 10 - 15 sene zarfında daima şu rolü oynamaya yeltenmiştir: Ben fiilen işin içinde değilim, o işi yürütenler Kıbrıs'taki mukavemet teşkilâtıdır yahut Millî Muhafız teşkilâtıdır yahut Kıbrıs'ın Silahlı Kuvvetleridir yahut oradaki kimselerdir; binaenaleyh, istediği meseleyi, pekâlâ ne yapayım, sözümü dinlemiyorlar gibi başından atıp daima zaman kazanma veyahut da istediği emrivakileri ihdas etmeyi deneye

gelmiştir. Gayet tabii ki, bugün yine aynı şeylerle karşı karşıya kalacağız. Çünkü, Kıbrıs'ta halen darbeci subaylar duruyor, halen Kıbrıs'ta darbeci subaylarla birleşip darbe yapan Sampson duruyor ve yeni düzen kurulacak, yani bozulmuş bulunan anayasa ihya edilecek, yeni bir düzen kurulacak. Bunu bozduran kim? Yunanistan. Bozan kim? Darbeci subaylar ve Sampson. Binaenaleyh, meselenin kolay olmadığına dikkati çekmek istiyorum. Yani anayasayı çiğnetenler ve çiğneyenlerle yeni bir düzen kurulmaya çalışılmaktadır, daha doğrusu çalışılacaktır.

Bir hususa daha nazarı dikkati çekmek Bir hususa daha nazarı dikkati çekmek istiyorum: Bu da, Adanın 73 yerine yayılmış bulunan Türk topluluğunun güvenliğidir. Anklavlar tabir ettiğimiz bu 73 yerin, sadece bugün Türkiye'nin mutlak kontrolünde olan kısmında, Acla'daki nüfusumuzun üçte biri yaşar. Ada'daki 1120 bin Türk'ün 30 bin 40 bini bu, kısımda yaşar, 80 - 90 bini ise bunun dışındaki 72 yere dağılmıştır.

¹⁴⁴- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.20

Bu 73 yerdeki, anklavlardaki, yani ayrı ayrı bölgelerde kendisini savunma gücü fevkalâde zayıf olan Türk toplumunun güvenliğini mutlak manada her çareye başvurup sağlamak mecburiyetindeyiz. Bunu Birleşmiş Milletlere bırakamayız, Birleşmiş Milletlerin Genel Sekreterine bırakamayız, bunu Birleşmiş Milletlerin Barış Gücüne bırakamayız. Birleşmiş Milletlerin Genel Sekreteri daha evvel de vardı, Barış Gücü daha evvel de vardı ve şu ana kadar Türkiye'nin Ada'ya müdahale etmeyip; ama şayet Türklere bir şey olursa Türkiye'nin mutlaka müdahale edeceği korkusuna dayanan bir denge ile az veya çok güvenlikleri sağlanmış bulunan bu 72 yerdeki Türk topluluğunun bugün güvenliğini sağlamak birinci ihtiyaç haline gelmiştir. Bir- hususa daha temas etmek istiyorum. Bu iş bitmiş değil, başlamıştır. Hangi safhalardan geçeceği, neticeye ulaşınca kadar hangi safhalardan geçeceğini şimdi tahmin etmek mümkün değildir; ama bu safhaların bir oyalama safhası olmamasını, Türkiye'nin bu safhalarda zaman kaybetmemesini, gerek Ada'daki kuvvet faktörünün, gerekse topyekûn kuvvet faktörünün Türkiye'nin aleyhine çevrilmemesini mutlaka gözetmeye mecburuz.

Bu itibar ile ben huzurunuzda bugün için bu düşüncelerimiz ifade etmiş oluyorum. Tekrar tekrar Kıbrıs sorununda, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin ve Kıbrıs'ta yaşayan Türk topluluğunun hakları mutlaka korunacak bir çareye ulaşılması için milletçe her türlü gayretin sarf edileceğinden ve bu hususta milletimizin birlik, beraberlik ve bütünlük içinde olacağından kimsenin şüphesi olmaması gerektiğine işaret etmek istiyorum ve Cenabı Allah'ın bu meselede bizi başarıya ulaştırmasını niyaz ediyorum.

Hepinize saygılar sunarım.¹⁴⁵

Başkan — Teşekkür ederim Sayın Demire!. Demokratik Parti Grubu adına Sayın Ferruh Bozbeyli. (D. P. sıralarından alkışlar.)

c- D. P. Grubu Adıma Ferruh Bozbeyli (İstanbul Milletvekili)

— Sayın Başkan, muhterem arkadaşlarım; Kıbrıs konusuyla ilgili olarak bundan evvel Türkiye Büyük Millet Meclisi iki defa gizli oturum yaptı. Bu defa Hükümet, bir gizli oturum yapma gereğini duymadı, bu konuda bir önergesi de Başkanlığa intikal etmedi.¹⁴⁶

Öyle anlaşılıyor ki, Hükümet, kendisine yetki veren Türkiye Büyük Millet Meclisine, herkesin bildiğinden daha fazla bir bilgi vermek niyetinde değildir. Bunu anlamakta müşkülât çekiyoruz. Kaldı ki, Hükümetin burada verdiği bilgilerden çok ötesi, gazetelerde yazılıyor ve herkes tarafından da biliniyor. Hükümet tarafından şimdiye kadar zaten iki başlı bir açıklama usulü nedense ihtiyar edilmiştir. Her defasında bir Barbakan konuşuyor, bir de Başbakan Yardımcısı konuşuyor.

Böylece, bu iki 'konuşmanın birbirine paralel şekilde tecelli etmemesi, bir taraftan Başbakan kamuoyuna açıklama yapacak, bir taraftan da Başbakan Yardımcısı, hemen geç kalmadan ikinci açıklamayı yapacak; birbirine benzemeyen, biraz da birbirine benzetmemek gayretiyle söylenen bu sözler kamuoyunu yanıltıcı tecelliler ortaya koymaktadır. Bu sebepler, Sayın Hükümetin, biz

¹⁴⁵- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.21

¹⁴⁶- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.21

bugüne kadar iki defa, mademki gizli celsede 'meseleler konuşulmuştur, kendisine yetki veren bir Meclisin huzurunda 'herkesin bildiğinden daha çok bilgileri bu Meclise vermek ihtiyacını duymasını beklerdik.

Aziz arkadaşlarım, kısa bir özetleme yapmak icap ederse, burada hepimiz dedik ki; Kıbrıs'ta Enosis'e bir adım kalmıştır. Açıkta söylendi bunlar, Hükümet tarafından söylendi. Enosis'e bir adım kalan bu hareketin başlangıcı bir darbedir. Bu darbeyi yönetenler Yunanlı subaylardır. Hareket, Kıbrıs'ta Rumlar arası bir hareket değil, açıktan Yunanlılar tarafından yapılan bir harekettir. Arkasından da dedik ki, bu hareketin hedefi, Yunanlılar tarafından güdülen bu hareketin hedefi, sadece Enosis'i gerçekleştirmek de değil, ondan daha öteye iki Yunan devleti kurmak; beynelmilel masada, Dünya milletleri huzurunda iki reyle güç sahibi olmaktır dedik. Buralar da Hükümetin sözleridir, biz do bunları söyledik. Aziz arkadaşlarım, elbette bu noktaya geldikten sonra, bütün hadiseler muvacehesinde, Türkiye'mizin haklarını, Türk soydaşlarımızın haklarını ve Kıbrıs'ta taahhüt ettiğimiz görevimizi yerine getirmek için harekete geçmemiz lâzım geliyordu. Hükümet de harekete geçmek için Meclisten karar istedi, biz de kendisine verdik, hatta «Geç kaldın» dedik, «Çok geç kalıyorsun» dedik, «Böyle hallerde biraz daha ata ele etmek gerekirdi» dedik; ama bilâhare öğrendiğimiz bazı şeylerde, gecikmenin de bazı sebepleri olduğunu kabul ettik.

.Şimdi arkadaşlarım, mademki harekete geçmemiz lâzımdı, öyleyse bu hareket fiilî bir müdahale harekâtı idi. Bu hareketimizin Allah'a şükür bir de kaynağı vardı; 1960 senesinde, Allah onları rahmeti rahmana kavuşturmuştur bize İm. Hareketin meşru kaynağını da Londra ve Zürih Antlaşmalarıyla sağlamışlardı. Öyleyse, şimdi bu

noktadan öteye bugün ne olmuştur ve hangi noktaya gelmiş durumdayız? Sayın Başbakanın, son durum nedir?» sorumuza, kendisinin de aynı şekilde sorarak cevap verdiği husus şudur; diyor ki:

«Türk Ordusu, Kıbrıs'a çıkarma yapan Türk Silahlı Kuvvetleri, hem kendi güvenliğini, hem de o bölgedeki Türklerin güvendiğini sağladı.» Yani sonuç buymuş. Biz Kıbrıs'a giderken, bunları daha evvel konuşurken, işgal ettiğimiz yerlerdeki işgal birliklerimizin yahut da müdahale hakkımızı kullanarak çıkartma yaptığımız yerlerdeki çıkartma birliklerimizin kendi emniyetini, bir de orada yaşayan Türk soydaşlarımızın emniyetini koruyalım diye gitmedik arkadaşlar. Hükümet de bize böyle söylemedi, böyle söylemedi.¹⁴⁷

Arkadaşlarım, açık olan şudur: Bizim, Hükümetin lütfedip, teşekkürle karşıladığımız iki üç toplantısında aldığımız intiba şudur: Hükümet adına izahat verildi, hatta 1967'de Hükümet tarafından alınmış bugün de başarılı olduğunu tekrar tekrar söylediğimiz kesin kararı bir bakıma tenkit eder gibi, o zaman dediler 1967'de müşahhas hedefler vardı, Yunan asker çıkartmıştı, askerini geri çek dedik. Şimdi biz, kendi tabirleriyle «Somut hedefler güdenleyiz» dediler, somut hedef güdemeyiz şimdi. Somut hedef gütmek kolay olsa, bu bizim için müdahaleden de evvel halledilir, dediler bize. Meselâ somut hedefleri de saydılar. Dediler ki : «Bunlar gizli celse konuşmaları değil, Hükümette konuşulmuş şeylerdir.» Biz bunlarla tatmin olarak huzuruza geldik. Dediler ki: Somut hedef olsaydı 1967'deki gibi

¹⁴⁷- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.22

kolaydı. Meselâ giden papazı geri getirmek gibi bir somut hedef olsaydı geri getirirdik, müdahaleye de lüzum yoktu. Veyahut 650 tane Yunan subayı girmiş, bu Yunan subayını geri çıkarın gibi bir somut hedef gütseydik, bu da kolaydı. Bunlar için de askerî çıkartmaya lüzum yoktu. Bir şık daha söylediler, dediler ki : «Biz Kıbrıs'ta mahsur kaldık.¹⁴⁸ Bizim Kıbrıs'taki bütün soydaş] aramızın bir kapısı, penceresi bile yok. Eğer Girne'den bir pencere işitiyoruz, bir kapı istiyoruz desek, bu da somut bir harekettir, bunu da sağlamak kolaydır. Bunun için de ayrıca bir çıkartma yapma ihtiyacı yoktur» dediler. Ve ifade ettiler dediler ki : «Hedef bunların çok ötesindedir.» Hedefin ne olduğunu söylemediler. Söylememek konusundaki ihtiyatlarını anlıyorum; ama hedefin, bu, somut hedeflerin çok ötesinde olduğunu bize söylediler ' ve bunların ne olduğunu, da Türk kamuoyu biliyor. Nedir o hedefler? Asgarî, Kıbrıs'ta ihlâl edilen anayasa nizamının ve Kıbrıs'taki Türk ve Rum dâhil bütün halkların, çünkü Rum halklarının da masumiyeti çeşitli vesilelerle söylenmiştir, hepsinin güvenliğini sağlamak için bir hareket yapılıyordu. Hâlbuki yaptığımız iş ne imiş? Girne, bir üçgen, sonra dörtgen olmuş, ondan sonra da buradaki, sadece çıkarttığımız birlikler kendi emniyetini, bir de o sahadaki Türk soydaşlarımızın emniyetini sağlamış olmuştuz.¹⁴⁹

Arkadaşlarım, şimdi öyle anlaşılıyor ki, Türk Ordu'su, kendisine verilen hedefleri aşarak gayesini tahakkuk ettirmiştir. Bu da Sayın Başbakanın bugün de söylediği, daha evvel de kamuoyuna açıkladığı bir husustur. Bundan dolayı Türk Ordusunun, kendisine verilmiş olan

¹⁴⁸- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.22

¹⁴⁹- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.22

hedefleri aşarak gerçekleştirmiş olması, Ama bundan öteye bugünkü durumumuz bu.. Arkadaşlarım, ateşkes kararına uyduk, ateşkes kararma uyduk ama bu ateşkes kararının içinde bir cümle var, okuyorum bu cümleyi. Bizim elimize bir vesika geçmediği için gazetedeğini okuyorum, burada iki yanlış ise onu tashih etmek de Hükümete aittir. Madde 3. — Kıbrıs Cumhuriyetine karşı yabancı asker müdahalenin derhal sona erdirilmesini ister. ('Güvenlik Konseyi)

Madde 4. — Uluslararası antlaşmaların müsaade ettiğinin dışındaki bütün yabancı askerî personelin Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunda çekilmesini istedikleri de dâhil, Ada'dan çekilmesini talep eder.» Arkadaşlarım, «Uluslararası antlaşmaların müsaade ettiğinin dışındaki bütün yabancı askerlerin» ibaresi içine son müdahaleyle Kıbrıs'a çıkan askerlerin de dâhil olduğu ve bizim askerlerimizin de geri çekilmesinin gerekli olduğu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin ateşkes metninin içinde yazılı...

Mustafa Kemal Erkovan (Ankara Milletvekili) — Olamaz öyle şey.

Ferruh Bozbeyli (Devamla) — Elbette olmamalıdır. Temenni ayrı şey, buradaki kararın altına imza atıp kabul etmişiz ayrı şey. Sayın Başbakan «ateşkesi kabul ettik» dedi. Ateşkesi.

Devlet Bakanı Ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan (Konya Milletvekili) — Yanlış aksediyor efendim.

Ferruh Bozbeyli (Devamla) — Telaşlanmayın efendim, kürsü sizin, biraz sonra siz buyurun, eksiklerimiz varsa tamamlarsınız. Zaten biz diyorduk ki, burada iki gün. gizli celse yaptık, üst üste de şu Meclisin elbette soracağı vardı, elbette bu suallerimizi belki doğru,

sormayabilirdik, belki haksız yere, yanlış yere, yanlış hükümler de tesis edebilirdik; ama hiç değilse hükümlerimizi isabetle tesis edebilmemiz için zihnimizdeki bazı sualleri soralım, Hükümet de bunların cevabını versin, herhalde Yunanlıların duyması, herkesin duymasından daha önemli olan bazı hususlar varsa, biz de kararı veren heyet olarak hepsini duymasak bile bir kısmını hiç değilse öğrenelim, yanlış hükümler tesis etmeyelim. Arkadaşlarım, kamuoyunda (sırf bunun yüzünden) çünkü gazeteleri açın bakın, manşet halinde, «Girne, Lefkoşa, Baf ve Limasol Türk Ordusu tarafından zapt edildi» diye manşet atılmıştır.¹⁵⁰

Devlet Bakanı Ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan (Konya Milletvekili) — Bize ne yahu.

Ferruh Bozbeyli (Devamla) — Sayın Erbakan; «Bize ne yahu» diyor. Ben de Başbakan Yardımcısının bu, «bize ne yahu» dediğini Türkiye Büyük Millet Meclisinin duyması için tekrar ediyorum.

Devlet Bakanı Ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan (Konya Milletvekili) — Gazetelerin yazdığından biz mesul tutulamayız.¹⁵¹

Ferruh Bozbeyli (Devamla) — Sayın Başbakan Yardımcısından rica ediyorum, yerinden müdahale etmesin, bu kürsü kendisine de ait olacaktır, gelip konuşur. İki başlı beyanat vermek ihtiyacı burada da gerekiyorsa, gelir burada konuşur. Muhterem arkadaşlarım, ben Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin karar metnini okudum. Arkadaşlar, gazetede yazıyor, hangi gazetede değil, birçok gazetelerde yazıldı. Esasında önemli olan şudur ve ben başlangıçta benim

¹⁵⁰ -T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s.23

¹⁵¹ - T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 23

malumatım gazetede yazılı olan şeyden ibarettir, yanışsa Hükümet tashih etsin dedim. Bu, ihtiyatla konuşuyorum, ama şimdi burada bir husus daha var, karar metninde diyor ki, «Kıbrıs Cumhurbaşkanının 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunda çekilmesini istedikleri dâhil diyor. 2 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ın Cumhurbaşkanı Makarios papazı idi. şimdi biz bu metni kabul edince acaba Makarios papazının da cumhurbaşkanlığı sıfatını kabul etmediğimizi ileride müzakere masasında söylemek için de yolumuzu tıkadık mı, yoksa bunda da serbest kalıyor muyuz? Bir bilgi sahibi olmak istiyorum. Çünkü Hükümet diyordu ki, «Mesele papazı getirip papazı götürmek değıl» ve biz de kendisini memnuniyetle alkışlıyorduk. Ama burada «Kıbrıs Cumhurbaşkanının» tabiri vardır ve karar metnindedir bu.. Muhterem arkadaşlarım, burada aydınlanması lâzım gelen bir husus daha var. Kıbrıs'ta ateş(kes kararını kabul etti Hükümet. Tabii niçin kabul etti, kabul etmeye mecbur mu oldu, yoksa başkaca bir sebebi mi vardı, bizim için hedefe ulaşılmıştı da bunu kâfi mi görüyorduk: bunları değerlendirmek, bunlara cevap vermek şüphesiz Hükümetin hakkıdır; fakat biz de soru olarak sormak hakkını kendimizde görüyoruz.¹⁵²

şimdi arkadaşlarım burada bir mesele daha var; Hükümetimiz Birleşmiş Milletlerin Kıbrıs' ta bulunan 2 300 askerini artırmasını talep ediyor ve diyor ki : "«(Birleşmiş Milletler gücü de, Barış gücü de harekete geçmelidir» diyor. şüphesiz bunu bir tarafı ile şöyle anlamak mümkündür: Nasıl olsa bu Kıbrıs'ta otoritenin kimin elinde olduğu belli değıl, ateşkese de uyduk diye karar veriyoruz ama ateşkese uyduk

¹⁵²- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 24

diyebilmek için, Kıbrıs'ta meşru bir otorite yok ki, ya ateşkese uymazlarsa? Yunanistan da zaten öteden beri: «Biz meselenin dışındaydık, bizim haberimiz yok, Kıbrıs'a giden Yunan subayları varsa onlar da sözümüzü bile dinlemiyor, biz karışmayız» havasına girmişti. Gerçi şu ateşkesi kabul etmekle Yunanistan, kendisinin de ateş eden taraf olduğunu beynelmilel platformda kabul etmiş oluyor ama Kıbrıs'ta bu ateşkes çağrısını fiilî olarak gerçekleştirme mevkiinde olan, hukuken sorumlu bir kimse olmadığına göre, burada belki Birleşmiş Milletleri göreve davet etmenin bir anlamı vardır. Ama asgarî, bizim aramızı bulun, bizi kavga ettirmeyin demek: de bunun içinde yatıyor.

İşte bütün bu meseleler bizce kamuoyuna bütün çıplaklığı ile anlatılmazsa, gazetelerin yazdığı, radyoların söylediği, kamuoyunu yanlış istikametlere sevk edebilir. Aziz arkadaşlarım, mademki bu kadar alındılar, ben şunu söyleyeyim; dün gördünüz, bir gazetede bir Hükümet üyesi şiir yazmış. Yazdığı şiiri de basmışlar. Hükümet üyesi şiir yazmaz diye bir şey yok, yazar; ama Hükümet üyesiyken Kıbrıs meselesinin de bu kadar hararetle dönüp dolaştığı bir günde bir Hükümet üyesi şiirini o gün bastırmak lüzumunu hissetmez. Ayrıca bize bir Hükümet üyesi dedi ki; hem de ne zaman; Cumartesi günü ilk gizli müzakereyi yaptığımız sırada şuraya geldi : «Lefkoşa'yı tamamıyla işgal etmişiz.» Bütün arkadaşlarım şahit, o muhterem zat da bu durumu biliyor. Şimdi arkadaşlarım, bunu şunun için söylüyorum; Türk kamuoyuna büyük hedefler gösterip bütün Kıbrıs'ı zapt edip olmuşuz gibi bir hava yaratıp, arkasından da böyle gelmek herhalde hiçbirimiz için faydalı sonuç doğurmaz. Hükümetimizi de, gerek Silâhlı Kuvvetlerin görevini yapması sırasında, gerek müzakere masasında

kuvvetli kılmaz. Biz bu kaygılarımız dolayısıyla bu hususlara dikkat edilmesini istiyoruz. Hükümet isterse Devletin radyosunda hepimiz dinlediniz. 11 yaşındaki çocukların eline mikrofon verip, «Kıbrıs işini nasıl düşünüyorsunuz? Efendim, bir şiir söyleyip Kıbrıs'ı fethedeceğiz» gibi konuşmalar yaptırmayabilir. Örfî İdare var memlekette. Bu Örfî İdare neden kondu! İşte bütün bunlarla ilgili olarak ta Cumartesi günü yaptığım konuşmada; birlik ve dirlik içinde yürüyebilmek için Devletin organlarının da, .ahenkli, şekilde çalışabilmesi bahsinde Hükümete daha büyük sorumluluklar düştüğüne işaret etmişim. Aziz arkadaşlarım, Hükümeti, ciddi, kararlı tutumlarında desteklemeye devam edeceğiz, ama bu tenkitlerimiz dolayısıyla de hoş görülmemizi ve tenkitlerimizde taşıdığımız kaygının iyi anlaşılmasını rica ediyoruz. Bundan sonra bir müzakere safhası başlamış gibi görünüyor, 'Gerçi bu müzakere safhasının herhangi bir yerinde tekrar askerlerimize iş düşebileceğini tahmin ediyorum. Her iki halde de, Hükümetimize de Ordumuza da ve topyekûn milletimize de Allah'ın iyilikler ve başarılar ihsan etmesini niyaz; ediyorum. Saygılar sunarım.¹⁵³

Başkan — Teşekkür ederim Sayın Bozbeyli. Dışişleri Bakanı Sayın Güneş söz istemişlerdir, buyurunuz efendim.

d- Dışişleri Bakanı Turan Güneş (Devamla) — Efendim, Sayın Feyzioğlu'nun soracağı sualler varsa, «Dışişleri Bakanları veya bakanlar bir defa konuşur, başka konuşamaz» diye İchtüzüğümüzde hüküm olmadığına göre emrindeyim, tekrar cevap veririm. Bazı hususları şimdi açıklamayı uygun telakki ediyorum.

¹⁵³- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 24

Başkan — Sayın Güneş, konuşmanıza devam ediniz, rica ediyorum. İcap ederse Başkanlık cevap verir efendim.

Turhan Feyzioğlu (Kayseri Milletvekili) — Kolaylık olurdu efendim. Maksudım, yardım millî davada. Maksudım polemik değil, vazgeçin polemik hevesinizden.

Başkan — Sayın Güneş siz devam buyurunun efendim.

Dışişleri Bakanı Turan Güneş (Devamla) — Değerli arkadaşlarım. Sadece, benimle veya dışişleriyle ilgili olabilecek bir - iki teknik konu hususunda malumat arz etmek için kürsüdeyim; Sayın Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli bazı sualler sordu; isabetlidir ve bunların kamuoyumuz tarafından olduğu kadar milletlerarası kamuoyu tarafından da bilinmesinde faydalar görmekteyim. Sayın Bozbeyli bana kolaylık olsun diye gazeteyi de buraya bırakmış zannediyorum, vakıa bende de bir metin vardı, fark etmez, ikisi aynı şeydir. Bunları vuzuha çıkarmak lâzım. Türk Hükümetinin tutumunun şimdiden belli olması yararlı.

Biz Birleşmiş Milletler kararını kabul ettik. Burada birtakım hükümler var. Bu hükümler Türkiye için vacib-ül ittiba oldu mu? Olduysa bunların Türkiye'nin şu veya bu meselesine veya davranışına bunların tesiri nedir dediler.

Efendim, biz Birleşmiş Milletlere yapmış olduğumuz müracaatta, «Birleşmiş Milletler kararında sözü edilen ateşkese uyuyoruz» dedik. Birleşmiş Milletler kararında sözü edilen ateşkese uyuyoruz. Yoksa Birleşmiş Milletler kararının tümünü, her bir ibaresiyle Türkiye benimsemiş ve münakaşa dışı bırakmış değildir; bunu bildirmek istedim.

Sayın Bozbeyli'nin bu suali çok isabetlidir demiştim. Türkiye'nin bundan sonra yürüteceği siyasî müzakerelerde dayandığı hukukî temellerin iyi bilinmesinde ve Türkiye kamuoyu tarafından da iyi bilinmesinde zaruret vardır.¹⁵⁴

İkinci sorun; milletlerarası antlaşmaların öngördüğü... İsterseniz maddeyi beraber okuyalım : «Uluslararası antlaşmaların müsaade ettiği dışında bütün yabancı askerî personelin Adadan çekilmesini talep eder (Makarios'ın söz konusu, ettikleri dâhil olmak üzere) diye bir ibare var. Bizim kanımız odur ki, Türkiye Cumhuriyeti askerleri Kıbrıs'ta milletlerarası bir antlaşmanın; Garanti Antlaşmasınının 4'ncü maddesinin 2'nci fıkrasına göre bulunmaktadır ve böyle okluğu için de Bunu böyle anlıyoruz ve böyle anlamaya devam edeceğiz. Ada'da antlaşmalara ve kanunlara aykırı olarak bulunan birlikler arasında Türk Alayının ve halen Ada'da bulunan Türk kuvvetlerinin bayılması imkânsızdır, böyle bir yorumu kabul etmeyeceğimizi beyan ederim.

Bu kuvvetler Ada'da (Bunu, değerli arkadaşlarımın konuşmalarından sonra tekrar konuşmak fırsatını bulursam daha ayrıntılı olarak söyleyebilirim.) asıl büyük hedef olan, Sayın Bozbeyli'nin sözünü ettiği asıl büyük hedef olan, bütün Türklerin, Türkiye'nin ve Kıbrıs'ın anayasal, anayasaya uygun meşru düzenin tesisine kadar behemehâl kalacaklardır ve bu temel hedefleri, asıl görevlerini ifa etmeden asla geriye dönmeyeceklerdir. Teşekkür ederim.¹⁵⁵

¹⁵⁴ -T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 25

¹⁵⁵ - T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 26

Başkan — Teşekkür ederim Sayın Güneş. Sayın Turhan Feyzioğlu, buyurunuz efendim.

e- C. G. P. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu (Kayseri Milletvekili) — Sayın Başkan, sayın milletvekilleri; Sözlerime başlarken, her şeyden önce, Kıbrıs'ta kahramanca görev yapmış olan Türk Silahlı Kuvvetlerine şükran ve minnet duygularımızı ifade etmek istiyorum. Yine sözlerimin başında, bu harekât sırasında hayatlarım vatan uğruna vermiş olan şehitlerimizi huzurunuzda rahmet dilekleriyle, niyazları ile anmak isterim.

Silahlı Kuvvetlerimiz güç bir arazide, son derecede çetin şartlar altında görev yapmışlardır. Ayrıca, Ada'nın uzun zamandan beri bir kale haline getirildiği hakkındaki bilgilere ilâveten, Genel Kurmay Başkanlığımızın dün yayınladığı bir bildiri de belirtildiği üzere, buhrana takaddüm eden son haftalar içinde Yunan cuntasının Ada'ya silahlık kuvvetler yığmaya devam ettiği; tank gibi ağır silâhlar ve Yunan subayları gönderme bakımından son haftaları, bilinenden ve tahmin edilenden daha fazla değerlendirdiği de anlaşılmaktadır.

Sayın milletvekilleri, Cumhurbaşkanımızın dün millete yaptıkları bir hitapta büyük isabetle belirttikleri gibi, Kıbrıs buhranı, askerî harekâttan önceki ve sonraki safhasında; ateşkese kadar geçen dönemde milletimizin bir hasletini açıkça bütün dünyaya bir defa daha göstermiştir: Türk Milleti, millî davalar söz konusu olduğunda tek bir vücut olmasını bilen millettir, tek bir gönül gibi hareket etmesini bilen millettir. Millî birliğimizi ve bütünlüğümüzü en çetin şartlar içinde

korumasını bilen, olgun, tarih potasında pişmiş, olan bir millettir. Dost, düşman bunu bir defa daha görmüştür.

Faşist veya komünist dikta idareleri altında yaşayan ülkelerin zorla sağlayamadıkları birliği, demokratik rejim içinde, İktidarıyla, muhalefetiyle bu yüce milletin, bu büyük milletin sağlayabilmiş olması gerçekten milletimizin büyük bir hasletidir ve bu haslet bir defa daha ortaya çıkmıştır. Bu safhada şimdi soğukkanlı bir değerlendirme yapmaya mecburuz. Buhranın sıcak kısmı geride kaldı, askerî harekât kısmı geride kaldı şimdilik. Geçmiş tartışmak, istemiyorum. Bir açık celsede konuşulması mümkün olan hususların ölçüsünü takdir ederek huzurumuzda be yanda bulunacağım. Daha çok geleceğe dönük millî menfaatlerimizin, hayatî millî menfaatlerimizin korunması amacına dönük bazı dileklerimi Hükümete arz edeceğim. Askerî sonuç bakımından Hükümetin bugün yaptığı açıklamalara ilâveten, çeşitli kaynaklardan derleyebildiğimiz bilgilere göre, öyle görünüyor ki, varılan durum şudur: Girne limanı ve Girne limanının Batısında ve doğusunda önemli bir sahil şeridi Türk silahlı Kuvvetlerinin denetimindedir.¹⁵⁶ Kıyı şeridinin uzunluğu önem taşıyor. Bu kıyı şeridinin, her iki 'taraf tan Girne limanın top ateşinden masun tutacak, Rum Kıbrıslıların elinde bulunduğunu bildiğimiz uzun menzilli silâhların ateşinden masun tutacak genişliğe ulaşmış olduğu kanaatindeyiz. Bu bölgelerin güvenliği konusunda, biraz evvel Sayın Başbakanın verdiği bilgiler, taze bu hususta yeteri kadar ümit vermiştir. Girne - Lefkoşa yolunun, yalnız yol kısmı olarak denetimimizde

¹⁵⁶-T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 26

kalması değil; fakat her iki tarafındaki yeterli genişlikte bir koridorun Silahlı Kuvvetlerimizin emniyet koridoru olarak Türk Kuvvetlerinin eline geçmiş olduğu kanaatine varmış bulunuyoruz, elde edebildiğimiz bilgiler ölçüsünde.

Lefkoşa'nın Türk kesimiyle ve orada bulunan önemli Türk topluluğuyla sağlam bir irtibatın kurulabilmiş olması önemli bir kazançtır. Girne'nin .güneydoğu bölgesine düşen ve Lefkoşa - Boğaz kesimindeki büyük Türk topluluğu dışında yine Ada'daki en önemli Türk topluluklarından birini, belki hemen bundan sonra gelen (büyüklükteki Türk topluluğunu teşkil eden .Serdarlı bölgesiyle bu tarzda sağlam bir irtibatın kurulup kurulamadığı .hakkında fikrimiz yoktur. Hele, Serdarlı bölgesinin biraz ötesinde «Karpas Burnu» denilen ve Türkiye'ye doğru uzanan burnu Hum silahlı Kuvvetlerinin sızmasından tamamıyla kurtaracak, oradaki Türk köylerini kurtaracak bir harekât uzantısının, Magosa - Larnaka istikametinde bir uzantının yapılamamış olduğu anlaşılmaktadır. Üç günlük hedeflerin dışında olabilir, daha evvel tespit edilmiş bütün hedeflerin dışında olabilir.¹⁵⁷ Bu noktayı bilmiyorum. Ama «gönül isterdi ki, Ada'nın Türkiye'ye en yakın uzantısı olan Karpas Burnu, Serdarlı bölgesindeki büyük Türk kitlesi ve Karpas Burnunda yaşayan Türk köyleri, tıpkı bugün Türk silahlı Kuvvetlerinin tam himayesi altına girmek imkânına kavuşmuş olan Lefkoşa kesimindeki Türk «Amklavı» ve Türk topluluğu gibi, bir sağlam temasla Rum Millî Muhafızlarının vahşetinden kurtarılmış olsunlar. Baf, Limasol, Lefke, Larnaka, Magosa kısmından

¹⁵⁷- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 26

bahsetmiyorum; bunların hiç şüphesiz bu kadar kısa bir zamanda harekâtın hedefleri içine alınması mümkün 'görünmüyordu. Buralarda bazı «Mücahit» hareketleri yapıldığı anlaşılıyor. Onların durumlarına biraz sonra temas edeceğim.

Değerli arkadaşlarım; buhran boyunca, askerî harekâttan önce ve askerî harekâttan sonra, nasıl Türk Devletinin başarısı için yekvücut bir çaba (gösterilmiş ise; bundan sonra ulaşılabilecek olan siyasî hedefleri tespit ve bu hedeflere ulaşmada da aynı beraberliği ve birliği korumaya mümkün/olduğu nispette itina göstermeliyiz. 'Bu hususta hiç şüphesiz, Hükümet başta olmak üzere, (bütün taraflara ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir.

Bundan evvelki bir konuşmamda da arz ettiğim gibi, nihaî çözüm yoluna ulaşma yolunda kahraman silahlı Kuvvetlerimizin kısa zamanda başarı ile yürüttükleri askerî harekâtın sağladığı imkânları çok iyi değerlendirmek önem taşır. Şehitlerimizin kanı, Türk silahlı Kuvvetlerinin fedakâr çabaları ile sağlananlar, masa başında, müzakerelerde kaybedilmemeli, Ada'da askerî varlığımızın sağlayacağı siyasî sonuçlara mutlaka ulaşılmalıdır.

Harekât ve sonuçları hakkında, maalesef sorumsuz kişiler tarafından veya sorumluluk taşıdıkları halde bu sorumluluklarını müdrik olmayan bazı kişiler tarafından çok yanıltıcı bir bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerden bir kısmının kimler tarafından, nasıl verildiğini biraz evvel çok değerli arkadaşımız Sayın Bozbeyli belirttiler.¹⁵⁸

¹⁵⁸- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 27

Türk silahlı Kuvvetlerinin, Genelkurmay Başkanlığımızın son derecede mütevazî, daima ölçülü ve dikkatli olan bildirimleri ve beyanları ötesinde, basınıımıza başka kanallardan sızdırılan ölçüsüz bilgiler, Türk kamuoyunu geniş ölçüde yanıltmıştır. Harekâtın hedefleri bakımından da, eriştiği noktalar (bakımından da geniş ölçüde yanıltmıştır. Bu, aslında, bir memlekette elde edilen somut bir sonucun' sağlayacağı sevinci ve neşeyi baltalamak için bir hasım kuvvet, bir propaganda taktiği düşünseydi, bulabileceği bir formül olabilirdi. Nitekim İkinci Dünya Harbinde, bir propaganda metodu olarak, karşı tarafın kazandığı bir zaferi çok büyütme, sonra da onun gerçek ölçüsünü ortaya koyarak o zafer sevincini zaferi kazanan tarafa tattırmamak isteyen devletler görülmüş ve bu propaganda taktiğini kullanmışlardır. Gönül çok isterdi ki, Milletimize gerçekler ölçüleri içinde söylensin. Ölçüleri içinde, tevazu içinde, Genelkurmay Başkanlığının gösterdiği dikkat içinde gerçekler bildirilmiş ve söylenmiş olsaydı, bundan, Türk Milletinin duyduğu sevinç, bundan duyduğumuz iftihar azalmış olmayacaktı. Kısa zamanda güç 'bir arazide, güç şartlar altında önemli neticeler alınmış olduğunu iftiharla takdir ediyoruz. Değerli arkadaşlarım, bu konuda, bundan sonraki safihada bir noktaya çok dikkat edelim.

Yunanlılar, öteden beri bir oyun oynamışlardır. Yunanistan, devlet olarak bir hususu kabul eder görünmüş, fakat ada üzerindeki Rum I yönetimimi, Makarios yönetimini daima kendisinin kabul ettiği bir formüle güçlük çıkararak taraf olarak göstermiştir. Bir bağımsız devlet hüviyeti içinde ve bağımsız devlet başı olmanın iddiası içinde Makarios, çeşitli kuruluşlarda veya çeşitli ikili, üçlü, dörtlü temaslarda Yunanistan'la üzerinde anlaşmaya varılan, varılmış görünen hususları,

sonradan tartışma konusu yapmıştır. Şu anda resmen Cenevre konuşmalarına katılmakta olan taraflar, Türkiye, İngiltere, Yunanistan'dır. Fakat Türkiye, «Kendisinin kabul ettiği bir formülü Rauf Denktaş kabul etmiyor' oyununa hiçbir zaman girmediği halde, Yunanistan tam on küsur senedir bu oyunu devamlı olarak tekrarladığı için şimdi Cumhuriyet Hükümetinin bu noktaya dikkatini çekmek istiyorum. «Yunanistan kabul etti, ama ne yapalım ki bağımsız bir devlet olan Kıbrıs'ın yöneticileri bunu kabul etmiyorlar» tarzında bir neticeye ulaşmış görüldüğümüz bir noktada bir başka müşkülle ve o neticeyi sifira indiren bir oyunla karşı karşıya kalmayalım.¹⁵⁹

Bu oyunu yapmaya bugün Rum cuntası her zamankinden daha az muktedir olmalıdır. Çünkü Makarios bir müstakil devletin başkanı gibi görünmek imkânlarına biraz daha fazla malik idi. Bugün, Kıbrıs Rum cemaatinin fiilî ve gayrimeşru yöneticisi durumunda olan Sampson yönetimi Atina'daki Yunan Cuntasının bir uzantısından ve bir kuklasından başka bir şey değildir. Türk Hükümeti açıkça ortaya koymalıdır ki, Yunanistan'daki cunta rejimimin «'Evet» dediğine oradaki subaylarının, oradaki kuklalarının, oradaki uzantılarının «Hayır» demek hakları yoktur. Bunu asla kabul etmemeliyiz. Bunu, çok sıkı kullandıkları bir oyun olduğu için, dikkatle ortaya koymakta yarar vardır.

Şayet, bir meşruluğu olmayan Samp'son idaresinin bu müzakereler sırasında şu veya bu şekilde, Kıbrıs Dışişleri Bakanı sıfatıyla konuşmalar yapan Dimitriadis midir, Dimitri mudur, o zatın

¹⁵⁹- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 27

ağzından görüş ortaya koymas3 söz konusu olursa, Şu veya bu Şekilde masa başında Kıbrıs Devletinin temsilcisi olarak karşımıza bir Rum yöneticisi çıkarılmak istenirse, mutlaka, Türkiye Cumhuriyeti olarak Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi adını verdiğimiz ve Zürih, Londra Anlaşmalarına göre ayrı cemaat vasfı kabul edilmiş olan Türk Cemaatinin meşru yöneticisi, seçimle gelmiş, Anayasaya uygun Şekilde seçimle (gelmiş yöneticisi Rauf DenkaŐ ve arkadaşlarının meselesi de masaya gelmelidir. Zürih ve Londra Anlaşmalarına göre seçilmiş, Zürih ve Londra anlaşmalarının kabul ettiği cemaat esasına göre o cemaatin hür seçimle seçtiği idareciler, yalnız Türk idarecileridir. Silah zoruyla, Yunan darbesiyle gelmiş olan Rum idaresi, bu ölçüde dahi, Kıbrıs halkı adına konuşmak hakkına Şu anda hukuk planında sahip değildir. Onların söz sahibi olacağı bir yerde bizim cemaatimizin da söz sahibi olması gerekir. Nitekim emsali de vardır, 196'3'te ilk defa Kıbrıs'ta katliam hareketine teşebbüs ettiği zaman Makarios İdaresi, Londra Konferansı toplandığında, Londra Konferansına İngiltere, Türkiye ve Yunanistan yanında iki cemaat ayrı ayrı katılmıŐtır; bir tarafta Makarios'un temsilcisi Kipriyano, bir tarafta Fazıl Küçüğün temsilcisi olarak Rauf DenkaŐ, iki cemaati temsilen masa başına gelmişlerdir. O güne nazaran büsbütün meŐruluĐunu kaybetmiş, dış bir rejimin uzantısı haline gelmiş olan Kıbrıs yönetiminin Kıbrıs halkını tek başına temsil iddiasını, hiç bir yerde ve hiçbir zaman kabul etmemek, bundan sonraki safhada bizim için hayati önem taŐıdıĐına dikkati çekmek istiyorum. İkinci ve son derecede önemli nokta; Ada üzerindeki fiilî kuvvet

dengeşidir.¹⁶⁰Bu konuda gizli olmayan bir toplantıda teferruata girmek istemem, söylenmesi mümkün ve gerekli olmayan hususların hiç birine dokunacak değilim, fakat dün Genelkurmayımızın yayınladığı bildiriye bir defa daha dikkatinizi çekmek isterim. Birtakım kaynakların dün dünyaya yaydıkları bir başka haber vardı, doğruluk derecesini (bilmiyorum; bu, Lefkoşa Havaalanı'na, 14 Yunan askerî nakliye uçağı ile, ateşkes saatinden önce ve Lefkoşa Havaalanının bombardıman edilmesine rağmen, Yunanistan'ın askerî malzeme ve askerî personel gönderdiği iddiası idi.

Ayrıca, Sayın Osman Olcay'ın dün Birleşmiş Milletlerde, 8 Yunan gemisinin adanın Baf limanına Yunan askeri ve askerî malzemesini boşalttığına dair bir şikâyetini, Türkiye Cumhuriyeti Radyosu, gece geç saatindeki bir yayınında vermiştir.

Değerli arkadaşlarım; bu haberlerin resmîyet ve sıhhat derecesi hakkında, Hükümet, hiç şüphesiz bize nazaran, çok daha fazla bilgi sahibidir. Fakat ateşkesine rağmen, Yunanistan'ın Adayı tahkim etmeye, adada yağmak yapmaya, malzeme, ağır savaş malzemesi, Yunan askeri ve Yunan subayı çıkarmaya devam edeceğini kesinlikle bilmeliyiz. Bunu yapmaya hiçbir zaman hakkı olmadığı halde her fırsatta yapmıştır. 960 kişiden fazla asker buldurmaya hakkı olmadığı dönemde, çok sayıda subayın yanında hiç şüphe etmeyiniz ki Rum Millî Muhafız kılığı altında, anavatandan gönderilmiş, eğitilmiş Yunan askerleri, Adada vazife görmüşlerdir. Bunun delilleri de, yine Genelkurmayımız tarafından bir bildiride açıklandı. Bu, devam

¹⁶⁰- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 28

edecektir. O halde, açıktan olmazsa, gizlice ve sızma yoluyla devam edecek bu durumun karşısında tedbirli olmalıyız.¹⁶¹

Unutmamalıyız ki; Magosa Limanı, Baf limanı, Limasol ellerindedir; Larnaka ellerindedir ve bu limanlarda vinç tesisleri vardır. Bunlar, basit balıkçı limanları değildir. Ağır malzeme boşaltmaya müsait, gece ve gündüz boşaltmaya müsait olan, büyük gemilerin rıhtıma yanaşmasına müsait olan bu limanlardan; icabında kılık değiştirtmiş olarak, icabında sandıklar içinde mahiyeti bildirilmeyen şekilde ağır malzeme boşaltmaya muvaffak olacaklardır. Birleşmiş Milletler kontrolü bugüne kadar işlememiştir ki, bundan sonra işlemesini, Sampson idaresinde işlemesini hayal edebilelim. Hiç bir zaman, bu limanlara tahliye ve tahmil yapılırken, Birleşmiş Milletler kontrolünü kabul etmemişlerdir. Bunu sağlamalıyız.

Acil olarak üzerine eğilmek gereken bir başka konu; Ordu'muzun eriştiği bölge dışındaki mücahitlerimize ve sivil halkımıza yapılanların tam tespiti ve bunların güvenliğinin korunması için gerekli hiçbir teşebbüsün ihmal edilmemesidir. Hiç şüphesiz, karşı tarafın kuvvet yığma teşebbüsleri karşısında, bizim de Girne kıyısını ve Girne sahillerini azamî ölçüde kullanarak elimizde bulunan ve kaç kilometre kare olduğunu bilmediğimiz alanda, dikdörtgen şeklinde olduğu ifade edilen alanda, yağmak yapmamız, savunma için ve gerektiğinde Kıbrıs Türklüğünün geri kalanının mevcudiyetini ve güvenliğini korumak için hazırlıklı olmamız gereği yanında; bugün ve acil vazife olarak, Kıbrıs Türklüğünün 30 - 35 binini barındıran kontrolümüz altındaki bölge

¹⁶¹- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 28

dışında, Rum Millî Muhafızlarının zulmüne maruz olacağı 'şüphesiz bulunan Kıbrıs Türklüğü ile yakından ilgilenmek Türkiye Cumhuriyeti'nin görevidir. Türkiye Cumhuriyeti bugün Adada artmış olan askerî mevcudiyeti ile ve devlet olarak 40 milyonluk Devletimizin ağırlığı ile bunların hayatlarını, can - mal güvenliklerini koruyabilir.¹⁶²

On binlerce Kıbrıs Türkünün birtakım yerlere sığındıkları hakkında milletlerarası kaynaklar haberler yaydılar. Katliam haberlerini bizzat bizim radyomuz verdi. Resmî makamlarımız Magosa'da, Lefke'de ve muhtelif yerlerde Rumların giriştikleri katliama karşı, Hava Kuvvetlerimizin harekete geçtiğini bildirdi. Bunun ölçüsü nedir? Bunu tespit -etmekte, zalim Yunanlının jenosit suçu ile bizi suçlamaya kalkışan, fakat bu suçu kendisi işlemiş olan zalim Yunanlının cinayetlerini dünyaya -onun yalanlarından evvel- biz duyurmaya mecburuz. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bunun tedbirlerini almalıdır.

Oralardaki Türkleri korumak için de gerekli tedbirler hiç ihmal edilmemelidir. Birleşmiş Milletler Kuvvetinin arttırılması talebinde, bulunmuşuz. Sanırım ki bu talep, özellikle bu bölgeler içindir. Çok dağınık durumda olan Türklerin korunması için Birleşmiş Milletlerin yetmeyeceğini bilmeliyiz.

Arkadaşlarım; Nihai siyasî hedef» dedim. Bütün bu yapılanlar ve bütün bu fedakârlıklar Makarios'un dönüşü için değildir. Bütün bu yapılanları, Makarios'un dönüşü içinmiş gibi göstermeye çalışan

¹⁶²- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 29

çevreler, bilelim ki bizim içimizde de vardır ve Türkiye dışında milletlerarası alanda da vardır.

Aslında, Sayın Dışişleri Bakanının biraz önce belirttiği, gibi bütün metnini değil, ateşkes prensibini kabul etmiş olduğumuz şu kararın birinci bendinde, giriş kısmında, «Kıbrıs Cumhurbaşkanı ile Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve diğer ülkelerin temsilcilerinin konuşmalarını dinleyerek» deniyor. «Kıbrıs Cumhurbaşkanı» diye, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararında atıf yapılan zat Makarios'tur. Yine bir yerde, «Kıbrıs Anayasal Hükümeti'nin yeniden ihdasını sağlamak emeciyle» sözü vardır.

Bu karar bir kompromi, bir uzlaşmadır. Birleşmiş Milletler kararları böyle çıkar. Asgarî bir müşterek bulmak: için uğraşılır; toplantıdan çok, kulislerde uğraşılır ve taraflar birtakım unsurlar ilâve ettirmek suretiyle birtakım unsurlara razı olurlar. Bu kararı ittifakla kabul ettiği söylenen Güvenlik Konseyi'nin birçok üyelerinin zihin ardında, bu kararların bazılarının işlememesi zaten vardır. Makarios'un dönüşünü istemeyenler, bu karara «Evet» demiş olanlar içinde de vardır. Biz isteyemeyiz. Makarios'un dönmesinin, Türkiye'nin nihaî millî hedefine ulaşmasını kolaylaştırmaya değil sadece güçleştirmeye yarayacağını Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin dikkatine ehemmiyetle arz etmek istiyorum. Akıntı, bizi buraya doğru götürmesin. Hedefi o zaman kaybederiz. Nihaî millî hedefimize ulaşma imkânları, bizden o zaman daha çok uzaklaşır.

Bu millî hedefin ne olduğu konusunda Yüksek Heyetinize bir başka toplantıda görüşlerimi arz ettim. Buna girecek değilim, bugün açıkça telâffuzunda da fazla fayda görmüyorum. Yalnız, Cumhuriyet

Hükümeti bu 'konudaki görüşümüzü bilmektedir. Yüce Meclis bu konudaki görüşümüzü bilmektedir. Öyle ümit ediyorum ki, bu konuda Cumhuriyet Hükümeti ile nihaî millî hedef bakımından aramızda ayrılık da yoktur.¹⁶³

Milletlerarası anlaşmaların daha evvel kurmuş olduğu statüye avdet, Sayın Dışişleri Bakanın ağzından taktik gereği söylenebilir. Bu kürsüde bunu tekrar ettiler, edebilirler. Bunu ifade etmelerini, bir diplomat olarak birtakım sebeplere bağlayabilirsiniz. Ama Milletlerarası alanda hedefimiz bu olmamalıdır. Daha evvel, bunun böyle olmayacağı bize ifade edilmiştir. Askerî harekâta gerek olmadığı kantatındayım Makarios dönemine varmak için Makarios İdaresi'nin avdeti, Türk varlığının adım adım erimesi demektir ve günün birinde, müsait bir zamanda, yine Yunanlının değişmeyen hedefine doğru, Enosis'e doğru Ada'nın yol alması demektir. Buna artık mutlaka, bu büyük fedakârlıktan sonra, «Dur» demenin zamanı gelmiştir. Bu fikir, artık bizim için, hiçbir zaman diplomatik beyanların dışında, millî hedef yerine geçmemelidir. Yunanlı, Zürih ve Londra Anlaşmalarını imzalarken, «Enosisisten vaz geçtim» dedi. Bir gün bile vazgeçmedi, bir gün bile millî hedefini unutmadı. Biz «Vazgeçtik» dediğimiz millî hedeften, taktik olarak, diplomatik olarak vazgeçmiş görünsek de, vazgeçmemeye mecburuz. Millî hedefimize, varmadıkça, Anavatanın (stratejik önemi olan bu Ada bakımından) güvenliğini korumakta yeterli sonuca varmış olmayız Kıbrıs Türklüğünü korumak bakımından yeterli sonuca varmış olmayız. Bunun önemini bir defa daha arz ettikten

¹⁶³- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 29

sonra, hukukî olarak Şu gerekçeye dayanabileceğimizi arz etmek istiyorum.

O Bu milletlerarası anlaşmayı yırtan kimdir? Bu milletlerarası anlaşmayı çiğnemiş olduğu bütün dünyanın gözü önünde sabit olan kimdir? Yunanistan'dır. Yunanistan, bugün bizim karşımıza, eli ile yırtığı, ayaklar altına alıp çiğnediğı anlaşmayı, eski anlaşmaları uygulatmak için gelebilir. Onu yırtan devlet, bizden artık bu anlaşmanın yeniden yürürlüğe konmasını ve yeniden aynen uygulanmasını istemek hakkını kaybetmiştir.¹⁶⁴

Dinamik bir durum doğmuştur. Yeni şartlar doğmuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin müdahalesi ile yeni bir durum doğmuştur ve Cumhuriyet Hükümeti son günlerde yaptığı birçok beyanlarda «Yeni durum, yeni çözüm» sözünü kullanmıştır.¹⁶⁵ Cumhuriyet Hükümeti «Yeni çözüm » derken, «Yeni bir durum yeni bir çözüm getirecektir:» dertken, hiç Şüphesiz Şu Güvenlik Konseyi kararında yazılı olan anlaşmaların, eski anlaşmaların yeniden yürürlüğe konulmasını düşünmüyordu. Bunun yeterli olmadığı konusunda Cumhuriyet Hükümeti ile mutabık olduğumuzdan eminim.

Değerli arkadaşlarım, Türk Silahlı Kuvvetlerinin adadan çekilmesi yolundaki isteğı bu karara dayalı olarak kimsenin savunamayacağı kantatında beraberim. Bu karar, «Anlaşmalar gereğince bulunanlar dışındaki askerler çıksın» yolundadır. Hiç Şüphesiz, bu kararı yazarken, bazı çevreler (bunlar arasında bu karara oy vermiş olan sosyalist ülkeler vardır) açıkça Şunu istemişlerdir: 660

¹⁶⁴- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 30

¹⁶⁵- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 30

Türk askeri, 960 Yunan askeri Bunun dışındakilerin hepsinin çıkmasını istemişlerdir. Ama bu karara oy vermiş ülkelerden bazılarının kafasında böyle bir düşünce olmadığı açıktır.

Türkiye Cumhuriyet'i Hükümetinin de hiçbir zaman bunu kabul etmeyeceği yolunda verdiği teminatı Türkiye Büyük Millet Meclisi senet olarak kabul etmiştir, teşekkürle kaydediyorum. Adadan Türk askeri mevcudiyetini, Millî hedefimize ulaşıncaya kadar çekemeyiz. Yunanlı çekmeyecektir. Çeker 'görünse de çekmeyeceği sabit olmuştur. Sızma yoluyla çeker görüldüğünü her zaman getirmek imkânına sahiptir.

Birleşmiş Milletler kararını «Biz anlaşmalardan dolayı oradayız» diye yorumlamaya önem vermemiz lâzımdır. Garanti anlaşması yürürlükte diyor musunuz, garanti anlaşmasına göre buradayız- Yeni bir durum, yeni bir çözüm mü? O yeni çözüm bulunana kadar geçici olarak buradayız. Yeni çözüm bulunduğu zaman zaten, inşallah çok daha köklü şekilde Adanın. Türk kesimine yerleşmek imkânı elde edilecektir. Dikkatinize bir hususu arz etmek isterim: Türkiye Komünist Partisi diye bir örgüt vardır. Bu örgütün bir polit - bürosu vardır. Ve bu örgütün polit - bürosu, bildiğiniz radyo vasıtasıyla yayın yapmak suretiyle, harekâtımız devam ederken yayın yapmak suretiyle Türk halkına çağrıda bulunarak bakınız ne söylemiştir :«Başbakan Ecevit verdiği sözü tutmalıdır» diyor. Başbakan Ecevit böyle bir söz vermedi, ama böyle söylüyor) «Kıbrıs, faşist cuntanın pençesinden kurtulduktan, halkın seçmiş olduğu hükümetin yeniden işbaşına gelmesinden sonra.» Yani, Makarios yönetimi işbaşına geldikten sonra, halkın seçtiği Makarios yönetimi işbaşına geldikten sonra devam

ediyor «Ve kısa zamanda Türk Ordusu bağımsız ve egemen bir devlet olan Kıbrıs'tan derhal çekilmeli ve anayurda dönmelidir.»

Bunu niçin istediklerini geçen toplantılarda arz ettim. Bunu isteyeceklerdir. Bunu, bizim içimizde, isteyenleri okuyorsunuz. Bunu «Türküm» diye konuşarak söyleyenlerin ne yapmak istediklerini biliyoruz; bunu dünyada kimlerin istediğini biliyoruz. 'Son derecede uyanık olmamız gereken nokta budur. Birebir fedakârlıkla, bunca şehit kanı pahasına gittiğimiz yerden, «Egemen devletmiş» «Bağımsız devletmiş»¹ diye çekilmemizi bizden kimse isteyemez.

Bu «Bağımsızlık» sözünü bize karşı kullananların bir kısmı da Adayı Yunanistan'a bir palamarla bağlamak için kullanıyorlar. İstedikleri zaman «Bağımsız» diyorlar, istedikleri zaman «Elen milletinin devamıyız» diyorlar. «Kıbrıs'ta iki milletin uzantısı vardır, Elen milleti yoktur; Yuman milletinin parçası, Türk Milletinin ayrılmaz parçası vardır.»¹ Tezimizi devam ettirmeye mecburuz. Kurtuluş, millî hedef budur. Bundan başka çare yoktur ve bu fırsat bir defa daha elimize geçmeyebilir.

Makarios'un destekleyicisi olan ülkeler bu yolda çalışsalar da, Yunanlı fiilen çekilmeyeceğine göre ve hatta gücünü gizlice artırmaya çalışacağına göre, biz de askerî mevcudiyetimizin, fiilî denge durumunun en büyük kozumuz olduğunu bilmeliyiz.¹⁶⁶

Adanın Türk nüfusunun 30 - 35 bin kadar kısmını bugün Silahlı Kuvvetlerimizin kontrollünde olan bölgede, geri kalan nüfus bunun

¹⁶⁶- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4'ncü Birleşim, 23. 7. 1974 Salı, XIII, s. 31

dışında. Rum'un 400 bin nüfuslu kısmı Rum denetimi sahasında. Bu 400 bin nüfusun 200 bin tanesini erkek kabul etseniz; askerî uzmanlar daha kolay söyleyebilirler; fakat 50 ilâ 75 bin arasında insanı silâh altına alabileceğini, yalnız Adadaki yenli Rumlardan bu kadar insanı silahlandırabileceğini ve ciddî bir askerî güç olarak karşımıza dikeceği gerçeğini bilmeliyiz. Şimdi, bugün denetim ve yönetim alanımıza gitmiş olan bölgede Türk gençlerini dimdik ayakta tutmak, her ihtimale karşı hazırlamak zorunluğu vardır. Denge tamimiyle lehimizde değildir, liman bakımından değildir, sızma imkânları bakımından değildir ve ileride 400 bin nüfustan silahlandırabileceği insanlarla bizim 30 - 40 bin nüfustan silahlandırabileceğimiz ve karşılıklarına dikebileceğimiz mücahit sayısı bakımından aynı değildir.

Sevgili arkadaşlarımı, sözlerimi bitiriyorum. Bu birkaç noktayı, geleceğe dönük bazı ümitlerimizi, bazı heyecanlarımızı ifade etmek için söyledim. Umarız ki, bunca acıdan sonra, bunca katliamdan sonra, on binlerce insanın yerinden yurdundan, bağından bahçesinden sökülmesinden sonra, Türk mücahitlerinin 16 yıldır bir Rum kalabalığı ortasında hayatlarını ortaya koyarak sürdürdükleri kahramanca ve fedakârca mücadeleden sonra, nihayet, Türk Silahlı Kuvvetlerinin son kahraman mücadelesinden ve seferinden sonra bulunacak olan çözüm yolu pamuk ipliğine bağlanmış bir çözüm yolu olmayacaktır, olmamalıdır.

Bugüne kadar çeşitli konularda millî beraberliğimizi ve birliğimizi ortaya koyduğumuz gibi, bundan sonraki safhada da, millî hedefe ulaşıncaya kadar bu beraberliği sağlamamız ve sağlam bir siyasî çözüm için elbirliği ile her birimiz kendimize düşeni yapmamız

lâzımdır. Cumhuriyetçi Güven Partisi olarak, Hükümetin siyasî alanda bundan sonra göstereceği gayretleri millî menfaatlere uygun yönde, millî hedeflerimize uygun yönde gelişir gördüğümüz sürece, tam bir vatanseverlikle desteklemeye devam edeceğiz.

Millî menfaatlerimize aykırı düşen bir gelişime görürsek, aynı vatanseverlikle denetleme görevimizi yapacağız. Tekrar mübarek şehitlerimize rahmet niyaz ederek, kahraman Silahlı Kuvvetlerimize Grubumuz adına şükranlarımızı bir defa daha ifade ederek, bu millî davanın Kıbrıs Türklüğüne ve anavatanın güvenliğine en uygun şekilde nihaî çözüme ulaşmasını diler, Yüce Meclise saygılar sunarım.¹⁶⁷

Başkan — Teşekkür ederiz Sayın Feyzioğlu. Millî Selâmet Partisi Grubu adına Sayın

Hasan Aksay, buyurunuz efendim.

f- M. S. P. Grubu Adına Hasan Aksay (İstanbul Milletvekili) — Muhterem Başkan, muhterem senatörler ve muhterem milletvekilleri; Millî Selâmet Partisi Grubunun Kıbrıs mevzuundaki görüşlerini arz etmek üzere huzurlarınıza çıkmış bulunuyorum.

Önce büyük Kıbrıs davamızı bir defa daha kanı ile yazan aziz şehitlerimize Allahtan rahmet ve mağfiret dilerim. Büyük bir netice alınmıştır. Bu büyük neticenin alınmasında müdahale kararı veren Hükümetimize, tarihe yeni bir zafer sayfası yazan, barış için savaşa örnek veren kahraman Ordumuza, bu davayı, bu millî davayı, tek vücut olarak takip ©den bütün partilerimize ve bütün milletimize Millî

¹⁶⁷- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 31

Selâmet Partisi Grubu olarak gönülden tebriklerimizi ve şükranlarımızı sözlerimizin başında arz etmeyi 'bir vazife telâkki ediyoruz.

Muhterem milletvekilleri, muhterem senatörler; tarihî günlerde bulunuyoruz. Önemli bir celse akdediyoruz. Bunun idraki ile teferruata esası boğmadan, sadece temel vazifemize, bugün ne yapmamız lâzım geldiği hususuna işaret etmek istiyorum. Önce durum nedir? Gerek tarihî, gerek stratejik bakımdan Kıbrıs tamamen bizimdir. Ancak sulhun korunabilmesi için ne kadar fedakârlık yapabileceğiz, neleri yapamayacağız, ilk defa bunu tespit etmek vazifemizdir. Bunu tespit ederken, bir an gözden uzak tutmamamız gereken nokta, Millî Selâmet Partisi olarak bize düşen vazife, kahraman ordumuzun askerî sahada kazandığı başarıyı sulh masasında aynı şekilde başarı ile devam ettirebilmesi için bütün gücümüzle yardımcı olmaktır.¹⁶⁸

Kıbrıs'a Ordumuz çıkmakla yeni bir durum, yeni bir Kıbrıs ortaya çıkmıştır. Ordumuzun Kıbrıs'a çıkmasından önceki duruma tekrar dönmek mümkün değildir. Londra ve Züriç Anlaşmalarına dayanan bundan önceki durum nasıl bir durumdu, buna balmımadan önce, bundan önceki (Ordumuzun müdahalesinden önceki duruma) nereden gelindi, bu noktaya bakmakta da fayda vardır. Kıbrıs meselesinde ilk defa Türkiye taksim istiyor, Yunanistan'da Enosis istiyordu. Sonra Londra ve Züriç Anlaşmalarında Yunanistan Enosis'i bıraktı, Türkiye'de taksimi bırakmak suretiyle bir denge noktasına gelmek, Kıbrıs'ta huzuru sükûnu temin edici bir noktada birleşmek hususunda anlaşıldı. 14 seneden beri bu düzen tatbik edilmektedir.

¹⁶⁸- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23 . 7 .1974 Salı, XIII, s. 32

Ancak, bu 14 seneden beri Londra ve Zürich Anlaşmalarının tatbikatında, Makarios başta olmak üzere bütün Yunanistan ve bütün Kıbrıs'taki Enosis'çiler yine hepsi Enosis'ten bahsetmişlerdir. Bu 14 senelik sürede aranan yeni denge noktası

Ada'ya dengeyi getirmemiş, Ada'da her *gün* kan ve barut kokusu biraz daha artmıştır. Anayasayı bizzat Makarios ortadan kaldırmıştır. Binaenaleyh, aranan bu denge noktasında, istenerek bu noktaya gelinmiş; fakat denge hâsıl olmamıştır. Güvenlik istenerek bu noktaya gelinmiş, fakat güvenlik hâsıl olmamıştır. Adalet istenerek bu noktaya gelinmiş, adalet olmamıştır. Sulh istenerek bu noktaya gelinmiş fakat sulh de olmamıştır.¹⁶⁹

Bütün bu mahzurları kaldırmak, haklarımızı korumak için, Ordumuzun kazandığı büyük zaferden de güç alarak 5 noktadaki haklarımızın tam ve kesin olarak temin edilmesi şarttır. Bu 5 noktadaki haklarımızın hiç birisinden, vaz geçmemiz mümkün değildir. Kıbrıs Türkünün can ve mal emniyeti tam olarak temin edilmeli, küçük gruplar halinde Kıbrıs'a dağılık bulunan Kıbrıs Türkü mahsur olmaktan mutlaka kurtulmalıdır. Bugünkü dağılık durum, Kıbrıs Türkünün iktisadî durumunun gelişmesine imkân vermemektedir. İktisadî bakımdan Kıbrıs Türkünün güçlenmesini temin edecek yeni bir düzen şarttır. Tarihî halklarımızın korunması şarttır.

Türkiye'min stratejik bakımdan Kıbrıs'a olan ihtiyacı büyüktür. Bu husus tam teminat altına alınmalıdır. Dünya sulhuna hizmet edecek yeni ve tam bir statü uygulanmalıdır. Bu beş gereğin Londra ve Zürich

¹⁶⁹- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23. 7. 1974 Salı, XIII, s. 32

Anlaşmalarıyla temin edilemeyeceği tecrübe ile katiyet kesp etmiştir. O zaman, bütün dünyanın daha önce uzun uzun üzerinde durduğu ilk taksim durumuna dönmek lâzımdır. Bu husus, Yüce Meclisimizin 16.6.19158 tarihli celsesinde ittifakla karara bağlanmıştır.¹⁷⁰ Gizli olarak yapılan ikinci celsenin açıklaması üçüncü celsede yapılmıştır; vaktinizi fazla almamak için, 1958'deki Yüce Meclisimizin taksim kararının sadece son kısmını huzurlarınızda okuyorum.

Kıbrıs'taki son hadiseler de göstermektedir ki, bu vahim meselenin nihaî hal şekline bir an evvel bağlanması katî bir zaruret haline gelmiş, olup, bunun için de yegâne âdil, haklı, mutedil hal tarzı olan taksimi, vakit geciktirmeden kabul etmek icap etmektedir. Ada'daki iki cemaatin yekdiğerlerine karşı hissettikleri itimatsızlık ve düşmanlık bu cemaatlerin artık bir arada yaşamalarına ve bir idare altında işbirliği yapmalarına İmkân vermemektedir. Ada'ya sulh ve sükûnun iadesi için bu iki cemiyeti fiilen ve hukuken birbirlerinden ayırmak ve hususî ile istikbal ve mukadderat bakımından derin bir endişe içinde bulunan Türk Cemaatine, hiçbir zaman ve hiçbir suretle onun yaşatma hakkına ve hürriyetine kast etmiş olan Rum cemaatinin tahakkümü altında bırakılmayacağı hususunda teminat vermek lâzımdır. Binaenaleyh, Ada'nın sulh ve sükûn ve refahını temin ve meselenin vahimleştirdiği beynelmileli .münasebetlere gerekli dostluk ve anlayış havasını iade etmek için nihaî bir hal şekli olarak ancak taksimi kabul ve tatbik mevkiine koymak zaruridir.

Bursa Mebusu
Halûk Şaman ve arkadaşları

¹⁷⁰- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23. 7. 1974 Salı, XIII, s. 32

Bundan sonra Reis şu açıklamayı yapıyor : «Sayın İnönü'nün gizli celsede ittifakla tasvip edilen tashih teklifi dâhilinde okunan takriri reyinize arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler..

*Kırşehir Mebusları Osman Bölükbaşı ve Hayri Çopuroğlu'nun usule ait müstenkif reylerine karşı esas ittifakla kabul edilmiştir.*¹⁷¹

Bugün dünya kamuoyu da Kıbrıs'ın taksimden başka bir hal tarzının dünyanın devamlı sulhunu temin edemeyeceğini ve Kıbrıs'taki bu çatışmaları önleyemeyeceğini ortaya koymaktadır. Nitekim bugünkü Daily Telegraph Gazetesinde, «Bölünmeye Doğru» başlığı altında aynen şunlar söylenmektedir:

«Zaten Makarios 1960. Anayasasına göre sağlanan Kıbrıs'ta Türklerin haklarını tek tarafı olarak ihlâl edip, Anayasayı da ortadan kaldırdığı 1963'ten beri Kıbrıs'ta bölünme her yönden mevcuttur.» Ondan sonra da, bu, Kıbrıs durumunun bir an önce taksim edilerek halledilmesini, «Zarardan bir an önce dönülme»¹ şeklinde izah etmekte, Kıbrıs taksim edildiği takdirde, «Bu, hayat kurtaracaktır; bu, zulmü kaldıracaktır, bu, barışı kurtaracaktır» diye de izah etmektedir. Hakikaten akıl için tarik birdir ve Kıbrıs'a devamlı bir çözüm tarzını getirecek, Kıbrıs'taki ürk haklarını koruyacak, Türklerin bugünkü parçalı ve mahsur durumlarına son verecek dünya sulhunu temin edecek tek çözüm yolu taksimdir ve taksimden başka bir hal tarzı mevcut değildir.¹⁷²

¹⁷¹- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4 ncü Birleşim, 23. 7. 1974 Salı, XIII, s. 33

¹⁷²- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4'ncü Birleşim, 23. 7. 1974 Salı, XIII, s. 33

Netice olarak, Millî Selâmet Partisi Grubu olarak görüşümüz odur ki, kesinlik taşımayan, her tarafa çekilebilecek çözüm yolları ile Adanın Enosis'e dönüşmesi neticesine varabilecek herhangi bir çözüm tarzını kabul etmemiz mümkün değildir. Haklarımızın kesinlikle teminat altına alınabilmesi politik müzakerelerde kolaylıkla mümkün olmayabilir. Bu takdirde, illâ, kolay yolu seçme diye bir meselemiz yoktur. Zor, fakat hakkı temin edici bir yola çıktık. Askerî çıkarma bunun fiilî ifadesidir. Hakkı temin etmek hususu neyi gerektiriyorsa o yolda devam edeceğiz, kararımız budur. Millî Selâmet Partisi Grubu olarak Yüce Meclise saygılar sunarım.¹⁷³

Başkan — 'Muhterem arkadaşlarım, şu anda Sayın Cumhurbaşkanımız ile yavru vatan Kıbrıs'ın Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Cemaati Yürütme Kurulu Başkanı Sayın Rauf Denктаş Genel Kurul salonuna teşrif etmiş bulunuyorlar. Kendilerine Yüce Kurulunuz adına hoş geldiniz derim.

8- Kıbrıs Harekatı Nedeniyle Bazı İllerde Sıkıyönetim İlanının Devamı Ve Kaldırılması Konu İle Beyanları

a- Başkan Kemal Güven

Başkan — Cumhuriyet Senatosunun sayın üyeleri, sayın milletvekilleri; Anayasanın 124'ncü maddesi uyarınca Antalya İlinde Sıkıyönetim ilânına ait kararnamenin onaylanması, daha önce 14 ilde ilân edilmiş ve Yüce Heyetinizce onaylanmış bulunan sıkıyönetimin iki

¹⁷³- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 4'ncü Birleşim, 23. 7. 1974 Salı, XIII, s. 33

ay süre ile uzatılmasına ait Hükümet tezkeresinin görüşülüp karara bağlanması için Türkiye Büyük Millet Meclisini, birleşik toplantıya çağırılmış bulunuyoruz.

Birleşik Toplantı Başkanı olarak, görüşmelere başlamadan evvel, say m üyelerin de bir ölçüde duygularını' yansıtacağım umudu ile kısa bir konuşma yapmama izin vermenizi rica edeceğim. Sayın üyeler; Son bir ayın olayları ülkemizde ve dünyada 'bütün dikkatlerin simgesi halinde idi. İnsan Hakları Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Yasası tüm insanlara korkusuzca, her türlü işkence ve zulümden uzak yaşama hakkı sağlanmasını kesinlikle emreder. Kıbrıs Anayasası ve antlaşmaları da her iki topluma ayrıntısız ve şartsız olarak aynı hakları tanımıştır. Oysa Kıbrıs'ta yaşayan soydaşlarımız uzun süredir, bütün dünyanın gözleri önünde insanlık dışı, çağ dışı işkence ve çeşitli kötü muameleye maruz bulunmaktadırlar Kıbrıs bağımsız devletimin herkesçe bilinen tertipler sonucu yıkılması üzerime, garantör devletlerden birisi bulunan Türkiye'nin hukuka ve antlaşmalara bağlı kalarak müdahale hakkını kullanması sonucu, hepimizin yakinen bildiğiniz birtakım ciddi gelişmeler meydana gelmiştir,

Bu çağın dünyasında bansın koşulları ve sağlanması, çok yönlü yararlarını bugünden yarına değişen çeşitli hesaplanma dayandığı halde, Türkiye, bütün bu güç koşullara rağmen, Kıbrıs'ta anayasal düzenin ve bağımsız Kıbrıs Devletinin yıkılışımdan evvel ne söylemiş ve ne istemişse, her yönden çok haklı ve güçlü bulunduğu bugün de aynı şeyi söyleyip, istemektedir. Bu tulumu ile de uluslararası ilişkilerde onurlu ve haysiyetli bir millet olmamın emsalsiz örneğini vermektedir.

Sayın arkadaşlarım, .Türkiye, dünya barışının çıkmaza girmesini, Akdeniz bölgesinde anlaşmazlıkların sürdürülmesini, Türk - Yunan ilişkilerinin bozulmasını hiç bir zaman arzu etmemiş, barışçı niyetleri her vesile ile açıkça ortaya koymuştur. Buna rağmen, barışın sağlanması, ama köklü ve sürekli bir barışın sağlanması için uzattığımız elin aynı şekil, de ve aynı iyi niyetle sıkılıp, karşılık görmediğini esfle müşahede etmekteyiz. Fakat Türk Milleti ve onun yöneticileri, duygusal dönemlerin geçiciliğine ve er geç sağduyunun barış içinde işler hale geleceği umut ve inancımı her zaman muhafaza etmek basiretini gösterecek kadar olgun ve tecrübe sahibi olduklarımdan, büyük bir I sabır ve sükûnetle olayları izlemektedirler. 174

İşte, olayların bu safhasında ve geleceğin neler getireceği kesim olarak bilinmediği bu günlerde, Bakanlar Kurulu, Antalya ilimizde sıkıyönetim ilânına ait kararnamenin onanması, daha evvel 14 ilde ilân olunan sıkıyönetimim uzatılması istemime ait tezkereyi Türkiye Büyük Millet Meclisi Müşterek Başkanlığına sunmuştur. Yüce Heyetiniz, bu konularda, her zaman olduğu gibi, millî birlik ve beraberliğin şaşmaz anlayışı içinde en isabetli karar vermiş olacaksınız.

Bu vesile ile Türkiye'ye dünyanın daha değişik ve saygılı bir açıdan bakmasını sağlayan berrak, yürekli dış politikası ve kararlı tutumundan dolayı Cumhuriyet Hükümetini kutlamayı, I savaş gücümü insanlık amaç ve anlayışını eni kesin ve en kutsal bir biçimde tekrar dünyaya gösteren Türk silahlı Kuvvetlerini şükran ve minnetle selamlamayı övünç verici bir görev sayıyorum.

¹⁷⁴-T. B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 57

Sayın arkadaşlarım, Kayıtsız ve şartsız olarak egemenlik hakkının sahibi olan Büyük. Türk Ulusu, yürekten benimsediği demokratik hayat tarzı ile bağrından kopan güçlü Ordu'su ile her zaman öğünebilir. Daha güç koşullar içerisinde millî birlik ve beraberliğin en olgun ve en güzel örneklerini her zaman göstermesini bilen bu Yüce Ulus'un, aziz temsilcileri olarak tüm siyasî partilerimizi ve siz sevgili arkadaşlarımı en samimi duygularla selâmlar, hepinize saygılar sunarım.¹⁷⁵

Başkan — Başbakanlık tezkereleri var, okutuyorum efendim.

Millet Meclisi Başkanlığına

19.7.1974 günlü ve 7/8612 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 20.7.1974 gününden itibaren (14) ilde ilân edilen Sıkıyönetimi gerektiren nedenler devam ettiğinden, Antalya ili sınırları içinde de 15.8,1974 Perşembe günü saat 07.00'den itibaren iki ay süre ile Sıkıyönetim ilânı, Bakanlar Kurulum 14.8.1974 tarihli toplantısında kararlaştırılmıştır.

Keyfiyetin Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunulmasını arz ederim.

Bülent Ecevit Başbakan

¹⁷⁵- T. B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 58

Millet Meclisi Başkanlığına

İlgi: a) 20. 7. 1974 gün ve Kanunlar Md. 1284/10909 sayılı yazımız. b) 19. 7. 1974 günlü ve 100 - 51/12 sayılı yazımız. Savaşı gerektirebilecek durumun baş göstermesi nedeniyle Ankara, İstanbul, Tekirdağ, Kırklareli, Edine, Çanakkale, Balıkesir, Manisa, İzmir, Aydın, Muğla, Adana, İçel ve Hatay İlleri sınırları içerisinde 20.7.1974 Cumartesi günü saat 07.00'den itibaren bir ay süre ile ilân edilip Türkiye Büyük Millet Meclisinin 20. 7. 1974 günlü ve 305 sayılı Kararı ile onanmış olan Sıkıyönetim, 20. 8. 1974 tarihinden itibaren iki ay süre ile uzatılmasının, Türkiye Büyük Millet Meclisine arzı, Bakanlar Kurulunca 14.8.1974 tarihinde uygun görülmüştür.

Gereğinin yapılmasını saygıyla arz ederim.¹⁷⁶

Bülent Ecevit Başbakan

Başkan —Efendim, şu anda Başbakanlıktan aldığımız başka bir tezkere var, onu da okutuyorum. Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına Kıbrıs Barış Harekâtının gereği olarak on dört ilde daha önce ilan edilmiş ve onanmış olan Sıkıyönetimin iki ay süre ile uzatılmasına ve Antalya ilinde de 15.8.1974 günü saat 07.00'den itibaren iki ay süre ile Sıkıyönetim ilan edilme Bakanlar Kurulunca 14.8.1974 tarihinde karar verilerek, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasını, sunulmuştu. Karar tarihinden bu yana meydana gelen gelişmeleri dikkate alan Bakanlar Kurulu Sıkıyönetimin;

¹⁷⁶- T. B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 58

1) Antalya, Aydın, Manisa, Muğla ve Tekirdağ illerinde kaldırılmasına;

2): Adana, Ankara, Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir ve Kırklareli illerinde ise, 20.8.1974 gününden itibaren bir ay süre ile uzatılmasının Türkiye Büyük Millet Meclisine teklif edilmesine; 19.8.1974 günlü toplantısında karar vermiştir. Gereğini saygılarımla arz ederim. ¹⁷⁷

Bülent Ecevit Başbakan

Başkan — Efendim, görüşmelere esas olarak bu son tezkereyi alıyoruz. Şimdi, söz almış arkadaşların isimlerini okuyorum: Sayın Turhan Feyzioğlu Cumhuriyetçi Güven Partisi Grubu adına, Sayın Ferruh Bozbeyli Demokratik Parti Grubu adına, Sayın Fahri özdilek'e Millî Birlik Grubu adına, Sayın Cihat Bilgehan Adalet Partisi Grubu adına, Sayın Nihat Erim Kontenjan Grubu adına.

Şahısları adına söz alan arkadaşların isimlerini okuyorum: Sayın Enver Akova, Sayın Yasin Hatiboğlu, Sayın Hasan Tosyalı, Sayın Alparslan Türkeş, Sayın Mustafa Kemal Erkovan. Hükümet adına Sayın Turan Güneş söz istemektedir.

Buyurun efendim.

b- Dışışleri Bakanı Turan Güneş (Kocaeli Milletvekili) —

Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri; Huzurunuzda görüşülmekte bulunan Sıkıyönetim münasebetiyle Hükümeti temsilen Dışışleri Bakanının söz alması, söz konusu Sıkıyönetimin doğrudan doğruya Türkiye'nin dış güvendiği ile ilgili olmasından ötürüdür. Hamt olsun yurdumuzda asayiş, sükûnet tam kemaliyle mevcuttur ve özellikle bugünlerde milletimiz şu veya bu konudaki fikir aynılıkları dahi bir tarafa bırakarak, içinde bulunduğumuz büyük bir dava mücadelesinde tam manasıyla kenetlenmiş ve bu millî davanın destekleyicisi, yürütücüsü olmuştur.

Bugün özgürlüğün, hukuk devletinin ve millî birliğin dünyada en sakın limanlarından 'biri halindedir. Tamamen dış güvenliğimizle ilgili Sıkıyönetim konusunda, bu Sıkıyönetimi gerektiren sebepler üzerinde fazla duracak değilim. Dinlediğiniz Hükümet tezkerelerinden de anlaşıldığı veçhile, Hükümetiniz, Sıkıyönetimin yürürlükte bulunduğu illeri azaltmak ve Sıkıyönetimin süresini de kısaltmak niyetindedir,

Ben, Türkiye'de Sıkıyönetim ilânına da vesile veren, Kıbrıs bunalımı konusundaki son gelişmeleri yüksek huzurunuzda arz etmek istiyorum. Değerli arkadaş]arm, Türkiye'nin tek başına, garantici devlet olarak Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve oradaki Türk toplumunun haklarını korumak için yapmak zorunda kaldığı askerî harekâtta sonra, bildiğiniz gibi Cenevre'de bit toplantı yapıldı. Türkiye, milletlerarası alanda ki bütün ihtilâfların, müzakere yoluyla, barış yoluyla, çözülmesini eskiden beri politikasının da temel İttihaz etmiştir ve bu barış temeli bize bu Devletin kurucusundan miras kalmış beraber, bir ülkenin ortadan kalkmak üzere bulunan 'bağımsızlığını ve orada mevcut

Türklerin haklarını ancak bir askerî harekâtla korumak zorunda kaldık. Buna rağmen, gene en kısa bir zamanda müzakere yoluna, anlaşma yoluna gitmeyi tercih ettiğimiz için, Cenevre'de bir an önce, Birleşmiş Milletlerin de kararma uygun olarak Konferansın toplanmasını istedik.

178

Cenevre deklarasyonu olarak kabul edilen, adı verilen metinle sonuçlanmış olan bu konferansın 'teferruatını anlatacak değilim. Orada, üç dışişleri bakanının imzasıyla taahhüt ettikleri mükellefiyetleri de teker teker huzurunuzda sayacak değilim. Bu Cenevre deklarasyonu, iyi niyetle uygulandığı takdirde Kıbrıs'ta barış yollarını, Kıbrıs'ın egemenlik ve bağımsızlık yollarını açacak değerli bir vesika idi. Bu vesikada, gene dışişleri bakanlarının, 8 Ağustosta toplanarak o deklarasyonda öngörülen anayasa çalışmalarına 'başlaması gerekiyordu. Biz, 8 Ağustos toplantısına, son anayasa müzakerelerine başlayacağız umudu ile gittik. Fakat daha önce Türk silahlı Kuvvetleri kendisine vaki bir taarruz 'olmadan, Cenevre deklarasyonunda yazıldığı gibi, işgal etmekte 'bulunduğu sahada kalmağa dikkat ettiği halde, Yunanistan Cenevre deklarasyonun diğer hükümlerine riayet etmemiştir; fakat '-buna rağmen Cenevre'ye Türklerin ateşkese riayet etmediği ve işgal ettikleri bölgeyi genişlettiği yolunda dehşet verici bir basın kampanyası ile gitti. Değerli arkadaşlarım. Cenevre'de ilk çabamız Cenevre deklarasyonu hükümlerinin Yunanistan tarafından uygulanmadığım ayan beyan ortaya koymak çabası ile geçti.

¹⁷⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 59

Anayasa meselelerinde tarafların tutumuna da birkaç kelime ile değmeyim. Konferansın açıldığı ilk günlerde böyle bir konferansın Anayasa meselelerini inceleme yetkisi olmadığı iddiası ortaya atıldı, hâlbuki Cenevre deklarasyonunda açıkça 8 Ağustos toplantısının bu meseleye tahsis edileceği yapıldı idi. Türkiye ve Kıbrıs Türk Cemaatinden başka olan taraflar, sonuna kadar, Cenevre Konferansının bu konuda yetkili olduğu meselesini-hasında olduğu kadar sert olmamakla beraber sonuna kadar vuzuhsuzluk içinde tutmaca 'gayret etmişlerdir. Burada uzun boylu Cenevre Konferansında tarafların sorumluluklarını inceleyecek değilim; yalnız, Türkiye Cumhuriyetinin iyi niyetinin ve bir anlaşmaya varma çabasının delillerini vermekle yetineceğim.

Değerli arkadaşlarım, uzun çabalardan ve Türkiye Hükümetine, Türkiye'ce kabul etmemiz imkânı (bulunmayan Rumlardan kurulu bir Kıbrıs' Cumhuriyetini kabul ettirme çabalarından sonra en nihayet Kıbrıs'ın iç düzenine, anayasal düzenine daha ciddî bir şekilde gide(bildik. Bütün bu müzakereler esnasında ve de müzakerelerden önce Türkiye bu konudaki görüşlerini açık açık basına, ilgili devletlere duyurmuş idi. Sonunda anlaşıldı ki, Türkiye'nin teklif terini ne Rum Cemaatinin mümessili Klerides ne de Yunan Dışişleri Bakanı Sayın Mavros kabul etmek niyetinde değillerdir ve daha Cenevre Konferansının birinci safhasında tarafımdan açıkça 'beyan edildiği halde, Kıbrıs konusunun bundan önce olduğu gibi birtakım müzakerelere, diplomasi koridorlarına, siyaset kulislerine ve milletlerarası forumlara götürerek yozlaştırmak niyetindedirler. Türkiye'nin, şimdiye kadar geçirmiş olduğu tecrübeler muvacehesinde

'bu yollara gidilmesine kesinlikle razı olmayacağını, herkesin Kıbrıs konusunda ne gibi önerileri varsa bunları açık seçik ortaya koymasını daha "birinci Cenevre Konferansında söylemiş ve ayrıca Türkiye'nin tezini gerek Cenevre'de gerek Türkiye'de yakından, uzaktan ilgili 'bütün devletlere teferruatı ile anlatmış idik.¹⁷⁹

Değerli arkadaşlarım, buna rağmen Cenevre müzakerelerinde, müzakereleri yozlaştırmak için gereken bütün gayretler Türklerden başkaları tarafından fazlasıyla yapılmıştır. Bildiğiniz gibi konferansın başarısızlıkla sonuçlanması, yani Türkiye'nin konferansı bitmez tükenmez müzakereler 'batağına terk etmeme kararı karşısında son toplantılarda Sayın Mavros ve Sayın Klerides şöyle bir yol tuttular: «Türkiye'nin teklifleri üzerinde herhangi bir mütalaa beyan edemeyiz. Bırakınız ülkemize gidelim, hükümetimizle istişare edelim; bu görüşmeler hakkında, !bu teklifler hakkında 'görüşümüzü beyan edelim.» Hâlbuki daha önce yapılmış çeşitli haşhaşa toplantılarda, gayri resmî toplantılarda ne Sayın Mavros'un, ne Sayın Klerides'in bu teklifleri kabul etmeyecekleri açıkça anlaşılıyordu, zaten açıkça da bize söylemişlerdi. Bu şartlar altında konferansa birkaç gün ara verildiği takdirde, kendilerinin dönüşlerinde bizim tekliflerimizi kabul etmeyecekleri kesin bir hüküm olarak ortada idi. Buna rağmen ben; mademki bizim tekliflerimiz hakkında herhangi bir beyanda bulunamıyorsunuz, sizin ne gibi teklifleriniz vardır, bunları dinleyelim; ben onları münakaşa etmeye hazırım dedim. Yunanlılar hiçbir teklifleri olmadığını söylediler. Mösyö Klerides ise, konferansa vermediği, fakat

¹⁷⁹ - T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 60

Sayın Denктаş'a tevdi ettiği bir muhtıradan ancak Türlere (beledi belde hizmetlerinde muhtariyet tanınabileceğini ifade eden bir teklif sundu. Bu şartlar altında konferansı devam ettirmek mümkün değildi. Konferansı devanı ettirmek, dünya kamuoyunu saptırmak için gayretler ve Kıbrıs'ın yeniden, demin arz ettiğim gibi kulislerine girerek adadaki Türlerin feryatlarının unutturulması manasını taşıyacaktı.¹⁸⁰ Bu nedenle Türkiye sonuna kadar sabırla, gayretle, çaba ile uzlaşma arzusu ile konferansı sürdürmüş, fakat artık konferansın Kıbrıs meselesini halletmek niyetini tamamen kaybettiği ve>ya karşımızda bulunan temsilcilerin zaten niyetlerinin herhalde konferansı yavaş «ölüme terk etmek niyetinde 'buldukları için, gerçeği olduğu gibi görmek (gerektiğinden, konferansın Kıbrıs sorununa bir çare bulamayacağı tarafımızdan beyan edilerek konferans böylece sona erdi.

Değerli arkadaşlarım, gerek Yunanlıların, gerek Kıbrıs Rum Cemaatinin konferansta, konferansın son günü resmen tekliflerimizi kabul etmediklerini beyan etmemekle, .aslında gizli niyetlerini sakladığını bildiren elimizde resmî belgeler vardır, tekliflerimiz hakkında ben (bunları reddediyorum demeyen, alenen, resmen demeyen Sayın Klerides Kıbrıs'a döndükten sonra Rum radyosundan yapmış olduğu bir konuşmada aynen şunları söylemiştir: Türk Hükümetinin, Kıbrıs üzerindeki istekleri tekliflerimizi kabul edilmeyecek nitelikte gördüğu için; dönüşte, « Ben bu tekliflerinizi kabul etmiyorum» diyecekti, fakat o arada kim bilir ne gibi

¹⁸⁰- T. B. M. M. Tutanak Dergisi,19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 60

propagandalarla 'Türklerin Cenevre deklarasyonuna karşı saygısız olduklarını ispat etmeye çalışacaklardı.

Konferansta son günü resmen beyana davet ettiğim zaman sükûtu tercih eden, «benim bir teklifim yoktur, sizin de teklifinizi ancak Atina dönüşü mütalaa edebilirim» diyen Sayın Mavrosta konferanstan çıkar çıkmaz gazetecilere; «Federal sistem Adanın toprağının doğrudan doğruya bölünmesine sebep olacağı için antlaşmalara tamamen aykırı bir tekliftir ve bu itibarla da bu teklifin kabul edilmesi imkânı yoktur.» diye basına yazılı bir demeç dağıtmıştır. Büyük Mecliste bu vesikaları bir defa daha açıklamakta gördüğüm fayda; bunların böylece kamuoyunca daha iyi anlaşılabilmesini temin içindir. Değerli arkadaşlarım, müzakere yolu ile sulh yolu ile milletlerarası ihtilâfları çözmek için azamî gayreti sarf etmiş bulunan Türk Hükümetinin elinde, bundan böyle iki imkândan veya iki ihtimalden biri kalıyordu; ya Kıbrıs sorununu demin dediğim şekilde kronik hale getirmek ve Ada'da yaşayan Türklerin malını, canını feda etmek veya başkalarının sulhça yollarla vermedikleri, vermek istemedikleri haklarımızı, ve sadece haklarımızı, Türk Silahlı Kuvvetlerine güvenerek almak.¹⁸¹

Başkan — Sayın Güneş, konuşma süreniz 20 dakikadır, üç dakikanız var efendim.

Dışişleri (Bakanı Turan Güneş (Devamla) — Türk Hükümeti hakkını ve sadece hakkının alınmasını Türk Silahlı Kuvvetlerine emanet etmiştir ve Türk Silahlı Kuvvetleri de bildiğiniz haşarıyı elde etmişlerdir. Badece haklarımızın garantisi için harekete geçmişlerdir.

¹⁸¹-.T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 61

Değerli arkadaşlarım, bulgun varılan sonuçtan dolayı Türk Ordusuna, Türk Silahlı Kuvvetlerine Büyük Meclisin huzurunda bir defa daha saygılarımızı ve minnetlerimizi sunarız. Bugün Ada'da sulh ve sükûn henüz tamamen temin edilememişse, bunun sorumlusu Türkler değildir. Yapılan menfi propagandalara rağmen, üç yaşındaki bir Türk yavrusunun vücuduna kırk mermi boşaltan ve bugün de Lefkoşa'da diplomatik muafiyetlere sahip olan bir binayı, yani Amerikan sefaretini yakıp, Amerikan sefirini öldürenlerin sadece, hatta dil, din, millet farkı da gözetmeden insanlığın düşmanı olduklarını bu kürsüden açıkça beyan etmek lâzım gelecektir. («Bravo» sesleri, alkışlar) ve Türkiye Hükümeti adına şuna bütün dünyanın dikkatini çekmek istiyorum; işte Kıbrıs'ta Türk toplumu, insaf 'bilmez, hak bilmez insanların bu kabil tecavüzlerine senelerden beri maruz bulunmaktadır. Şimdi bütün dünya kamuoyunu ve bütün hükümetleri Kıbrıs dramını daha yakından görmeye davet etmek elbette iki bizim hakkımızdır;

Büyük Meclisin sayın üyeleri, Hükümet, herhalde mevcudiyeti pek de fazla hissedilmeyen sıkıyönetimi sadece askerî harekâtın gerektirdiği emniyet tedbirlerinden ibaret (görmektedir ve hundan dolayı da mümkün olduğu kadar kısa 'bir zamanda kaldırmaya çalışmaktadır. Sıkıyönetimin 'beş vilâyetimizden kaldırılması ve kısaltılması hakkında Hükümet teklifi huzurunuzdadır, kabulünü rica ederiz ve şunu da belirtmek isteriz ki: Türk Hükümeti Kıbrıs'ta, Türk toplumunun haklarını korumaya Milletlerarası alanda ne gibi tedbirleri kimler düşünecektir, göreceğiz. Elbette ki Türk Hükümeti de kendisine düşenleri yapacaktır. Hepinize saygılar sunarım.

Başkan — Teşekkür ederim 'Sayın Güneş. Cumhuriyetçi Güven Partisi Grubu adına Sayın Turhan Feyzioğlu, buyurun efendim.

c- C. G. P. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu (Kayseri Milletvekili) — Sayın Başkan,

'T. B. M. M. ırkı sayın üyeleri; Kıbrıs davasında milletçe yeni bir aşamaya »gelmiş 'bulunuyoruz. Bu aşamada, hemen belirteyim ki, pek çok yönden mutluyuz. Kıbrıs davasında şüphesiz önümüzde aşılması gerekli engeller, yenilmesi gerekli güçlükler vardır; fakat milletçe vardığımız bu aşamada geleceğe güvenle bakıyoruz. Pek çok engeli, en çetin engelleri başarı ile aşmış olarak geleceğe güvenle bakıyoruz. Bu yüzden mutluyuz. Cumhuriyetçi Güven Partisi Grubu adına, konuşmamın başında, her şeyden önce Kıbrıs davası uğrunda şehit düşen aziz yiğitlerimizi anmak isterim. Aziz şehitlerimiz için Cenabı Hakkın sonsuz rahmetini niyaz ederim. Şehitlerimizin aziz hatıraları unutulmayacak, .geride bıraktıkları aile fertleri, dulları, yetimleri büyük Türk Milletinin vefalı bağrında; hiç şüphe etmiyorum ki gerekli saygıyı ve ilgiyi daima görecektir. Bu konuda Yüce Meclise düşen bazı görevler 'Acıktır. Şimdiden bu görevleri azamî süratle yerine getirmeye hazır olmalıyız. Silahlı Kuvvetlerimizin en büyük komutanından subaylarına, astsubay, erbaş ve erlerine kadar, harekâtın hazırlığında ve yürütülmesinde unutulmaz hizmetleri geçen bütün mensuplarını, (Kara, Deniz, Hava Kuvvetlerimizin bütün mensuplarını) grubunun adına yürek dolusu şükran duygularıyla selâmlıyorum. Şan ve şeref dolu tarihimizdeki büyük zaferlerinin yanına yeni bir şeref sayfası eklemiş olan Türk Silahlı Kuvvetleri, milletçe hiçbir zaman kendisinden

esirgememiş olan sevgiye ve ilgiye lâıyk okluklarını bir defa daha ispat etmişlerdir. Cumhuriyetçi Güven Partisi adına, son Kıbrıs buhranında izlediği kararlı politikadan dolayı, millî davada birlik ve beraberliği koruyacak şekilde, muhalefet partileriyle ve Senatamızda diğeri siyasî gruplarla kurmaya muvaffak olduğu bilgi verme ve demokratik istişare usullerinden dolayı, Kıbrıs politikasını değişen şartlara göre isabetle çizmesinden dolayı Cumhuriyet Hükümetini de kutlamayı görev sayıyorum.

Sayın Cumhurbaşkanımızı, isabetli direktiflerle milletimizi birliğe ve beraberliğe davet eden sözlerle yaptığı görevden dolayı, Sayın Başbakanı özellikle seçtiği başarılı, dengeli ve kararlı üslûptan dolayı ve Cumhuriyet Hükümetini tüm olarak izlediği politikadan dolayı kutlamayı görev sayıyorum. Bu arada, güzide temsilcisini biraz önce aramızda görüp selâmlamakta kıvanç duyduğumuz, Sayın Rauf Denктаş liderliğindeki kahraman Kıbrıslı soydaşlarımı izi da bu mutlu günde beraberce hatırlanmakta yarar olduğu, bunun bir görev okluğu inancındayım.

Yüz yıla yakın bir süneden beri, önce İngiliz, yönetiminde Rumlara adım adım ezdirilen, daha sonra Makarios yönetiminde çok daha ağır ve açık baskılara maruz kalan, son 14 yılda eli silâhta, Türk'ün Kıbrıs'taki varlığı Güven Partisi Grubu adına saygıyla selâmlıyorum.

182

Bu mutlu günde elde edilen sonucu direnme güçleriyle, büyük milletlerine ve davalarına bağlılıklarıyla katkıda bulunan; bugünün

¹⁸²-T. B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 62

temelini atılmış, bugüne erişmemizi mümkün kılmış olan mücahitleri, onların ana - babalarını bütün Kıbrıs Tünle Toplumunu, mücahitlerden verdiğimiz şehitleri ve gazi mücahitlerimizi hep beraber saygıyla hatırlıyor ve anıyoruz.

Büyük Türk Milleti, Kıbrıs buhranında, iktidarıyla, muhalefetiyle, grevlerini durduran, dar bütçelerinden bağışlar yapan işçisiyle, köylüsüyle, radyosunun başında derdini unutan; tohum derdini, gübre derdini unutup Kıbrıs'tan haber bekleyen vatansever köylüsüyle, yaşlısıyla, genciyle, kadınıyla - erkeğiyle iftihar verici bir millî beraberlik göstermiş olan Türk Milleti,/gerçekten büyük millet olduğunu bir defa daha ispat etmiştir.¹⁸³

Büyük ruhlar zor geçitlerde belli olur; büyük milletler zor geçitlerde büyüklüklerini ortaya koyar.

Türk Milleti bu millî davada gösterdiği emsalsiz birlik ve beraberlikle demokratik rejim içinde demokratik münakaşa, müzakere, tenkit ortamı içinde göstermeye muvaffak olduğu büyük beraberlikle, gerçekten şanlı tarihine lâyük üstün hasletleri bütünüyle devam eden büyük millete olduğunu bir defa daha göstermiştir ve Kıbrıs davasından sağladığımız en büyük kazançlardan biri de sanıyorum ki, (Sayın Dışişleri Bakanı da bunu belirttiler) bu millî beraberlik manzarasıdır, son günlerde uğradığımız birçok kasaba oldu; yol üstü kasabası ve köyü. Radyo başında Kıbrıs haberlerini dinleyen vatandaşlarla konuştum. Birçok defa gözlerim gerçekten yaşla dolarak onların konuşmalarına şahit oldum. İstiklâl Harbi gazisi, «Bugün çağırırsalar

¹⁸³-T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 62

tekrar askere giderim» derken gözüm yaşardı, beş yaşındaki torunum eve gittiğimde el çırparak beni, «Savaş bitti baba, savaş bitti; Türk askerî Rum'u yenmiş» diye o ihtiyarın heyecanı içinde, beş yaşındaki şuuruyla beni kucakladığı zaman gözlerim doldu. Bu millet büyük millettir. Köylüsüyle, işçisiyle büyük millettir. Dost, düşman bunu böyle bilmelidir. Dört yaşındaki masum yavruya 40 kurşun sıkmaktan, vahşetten vazgeçmeyen, çekilirken yakmayı, yıkmayı marifet, sayan zavallı saldırganların özelliklerini biz biliriz, ama onlar da nice defa tecrübe ettikleri için bu milletin hasletlerini, üstün vasıflarını bilmeliler, bilmelidirler. Kıbrıs'a bizim önlediğimiz, Kıbrıs halkının tümüyle lâayık olduğu barış 'düzenimi, âdil, devamlı barış düzenini sağlamakta artık yardımcı olmalıdırlar. Baskıyla, zorla, zulümce, saldırganlıkla Türk Millet ini bu millî 'davada geriletmenin1 mümkün olmadığını görmeli ve hakkı teslim etmelidirler.

Değerli arkadaşlarım, bu konuşmanın giriş kısmında, izin verirseniz, son askerî harekâtın başarısını sağlayan askerî hazırlıkları yıllardan beri başarıyla yapmış ve sürdürmüş olanları da hatırlayalım. Onları da hatırlamayı bir vazife sayıyorum. Geçmiş hükümetlerde, geçmiş yıllarda kumanda mevkilerinde, genelkurmay hizmetlerinde, kuvvet komutanlıklarında, son askerî harekâtın başarısı için gerekli plan hazırlıklarından silâh, malzeme, eğitim hazırlıklarına kadar gerekli hazırlıkları bu kadar güzel şekilde yapmış olan herkese Türk Milleti şükran borçludur. Gidecekteki bütün ihtimallere de artan bir teyakkuz ve dikkati millî Ordumuzu hazırlamak lüzumunu ve bunun önemini bize bu son olaylar ispat etmiştir.

Kısa konuşmamda, izin verirseniz, önümüzde karşılaşacağımız sorunlar ve bunlarla ilgili birçok düşüncemi arz etmek istiyorum. Birleşmiş Milletlerin 353 sayılı kararı lehimizde bir karar değildir. Kıbrıs buhranının başından beri çeşitli milletlerarası kuruluşlarda ve Cenevre'de ortaya çıkan kararlar, metinler deklarasyonlar içinde sanırım ki, en çok aleyhimizde olanlar.¹⁸⁴

Birleşmiş Milletlerden çıkan, Güvenlik Konseyinden çıkan kararlardır. Daha evvel Kıbrıs konusu konuşulurken, bu problem ne kadar enternasyonaliz olursa, Birleşmiş Milletler minderine ne kadar kaydırılırsa bunun Yunanlıların ve Rumların işine gelebileceğini arza çalışmış idim. Birleşmiş Milletler minderine kaydırıldıkça ki, Rumlar, Yunanlılar ve onların destekçileri konuyu o mindere kaydırmaya çalışacaklardır; geçmişte çalışmışlardır, gelecekte çalışacaklardır aleyhimize kararlar çıkması ihtimali vardır. Bu gibi kararlar karşısında son derecede kararlı, kaya gibi kararlı durmaya mecburuz. Hele en son karar, 353, 354, 355, 357, 358 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarını hatırlatan, teyit eden, fakat bunlara çok kötü yeni unsurlar eklemiş olan en son karar, oradaki delegemizin ilk anda söylediği gibi, Türk Milletinin, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinden hiç birinin kabul edemeyeceği bir karardır.¹⁸⁵

Son kararda, Yunan darbesi, gayri meşru Yunan darbesi, Enosisi gerçekleştirmek hedefini güttüğü, anlaşmaları milletlerarası anlaşmaları ayakaltına almak hedefini güttüğü apaçık olan kanunsuz

¹⁸⁴- T. B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 63

¹⁸⁵- T. B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 63

Yunan darbesi bir tarafa bırakılarak, bundan hiç bahsedilmeyerek, Rum ve Yunan mezaliminden hiç bahsedilmeyerek, uzun yıllardan beri Kıbrıs Türkü'nün aç ilk hava temerküz kamplarında yaşamaya mahkûm edildiği gözden uzak tutularak, anlaşmaların kimler tarafından çiğnenmiş olduğu unutulmuş, tek taraflı askerî harekât» sözü 'kullanılıyor ve Türk Devletinin girişmiş olduğu meşru barış hareketi suçlanıyor, tasvip edilmediği belirtiliyor. Kıbrıs'ın geleceğiyle ilgili müzakerelerde askerî harekâttan elde edilen avantajların müzakerelerin sonucunu etkilememesi gibi tamamıyla tek taraflı bir görüşten hareket ediliyor, adeta Rumlara ve Yunanlılara, Türklerin sağladığı askerî avantajın müzakere sonucunda varılacak çözüm yoluna tesir etmemesi için direniniz, barışçı çözüm yoluna yanaşmayınız tarzında bir kuvvet şıngısı açıkça yapılmak isteniyor. «Birleşmiş Milletlerin gelecekte gerekli başka tedbirleri alması» gibi müphem bir söz de kararın 4'ncü bendine yerleştirilmiş bulunuyor.

Anlaşmalara dayanarak Ada'da bulunması caiz olan kuvvetler dışında Kıbrıs'taki yabancı askerî kuvvetlerin derhal Ada'dan çekilmesi yolunda daha evvel 353 sayılı kararda da yer almış bulunan bir hükme son kararda bir defa daha yer veriliyor. Bu kürsüde daha evvel Hükümet adına söylendi, muhalefet partileri adına söylendi; Kıbrıs'a bulunan Türk Kuvvetleri anlaşmalara aykırı olarak orada bulunmuyor, anlaşmalardan doğan bir hakkı kullanarak orada bulunuyor.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Türk Kuvvetlerinin tek taraflı askerî harekât yaptığı veya gayrimeşru olarak; orada bulunduğu manasına gelecek sözleri ne kadar söylerse söylesin, aslında, Ada'da gayrimeşru olarak bulunan kuvvetler General Ionidis'in gönderdiği,

ondan evvelki Yunan Hükümetlerinin gönderdiği ve anlaşmalara, Anayasaya aykırı olarak teşkil edilmiş Kıbrıs Rum Muhafızlarının başında, onları Türklere karşı saldırgan bir Enosis kuvveti olarak teşkilâtlandırılan Yunan subaylarıdır. Hiç bir anlaşmaya dayanarak çıkmamışlardır, anlaşmaları çiğnemek için çıkmışlardır. Türk Askeri Ada'ya anlaşmalar yakıldıktan, Kıbrıs Devletinin meşru temelleri Yunanlılar (tarafından yıkıldıktan sonra, anlaşmalardan doğan bir hakla çıkmıştır. Yeni şartların gerektirdiği şekilde yenli bir düzen kurulmadan

Türk Askerinin Ada'dan çıkması mümkün değildir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türk Milleti buna asla imkân vermeyecektir. Hak için oradayız, hakkımızı alana kadar orada kalacağız, hakiki biran evvel teslim etsinler, mesele halledilsin denmekten başka Türk Hükümetinin söyleyeceği bir şey yoktur. Sabretmek sırası, kararlı şekilde beklemek sırası bize gelmiştir.¹⁸⁶

Bugüne kadar göçün ne olduğunu, bilmeyen Rumlar, şimdi birkaç köyü boşaltıp göçmeye mecbur olunca, dünyayı ayağa kaldırmaya çalışıyorlar. Ama on binlerce Kıbrıs Türkünün bağından, bahçesinden, toprağından, ecdat toprağından koparılıp işsiz güçsüz, Lefkoşa'ya nasıl yığıldığımı ve bunların om dört yıldan beri nasıl Anavatan tarafından ayakta tutulmak için fedakârlıkla, yardımlarla desteklendiğini medenî dünya neden görmezlikten geliyor? Bu n/e kadar tek taraflı karardır?

Bu karara rey veren devletlerin milletvekilleri ve temsilcileri, Avrupa Konseyinde, Kıbrıs harekâtının sorumlusunun Yunan cuntası

¹⁸⁶- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 64

ve onun darbesi okluğunu tescil etmiş, takbih et! ^mistir. Avrupa Konseyi Türk Hükümetinin askerî müdahale kararının garanti anlaşmasının dördüncü maddesinden doğan meşru bir hareket olduğunu, Türk askerinin Ada'ya anlaşmalardan doğan bir hakla meşru olarak çıkmış olduğunu tensil etmiştir. Bu ülkeler kendi içlerindeki vicdan sahiplerinin sesime kulak versinler.

Biz anlaşmalara dayanarak oraya gittik; yeni, âdil, devamlı, barışçı düzen kuruluncaya kadar orada barışın, hakkın, Kıbrıs Türk'ünün namus ve varlığının bekçisi olarak durmaya devamı, edeceğiz. Hükümeti bu konuda kararlı görmekten bahtiyarız. Kimdir bu, Birleşmiş Milletlerde konuşan Rossides¹⁸⁷ kimdir? Avrupa Konseyinde Kıbrıs Devleti adına demeç verip, Avrupa Konseyi nezdinde ki Kıbrıs temsilcisi» sıfatıyla konuşan Modinos? Türkiye'ye karşı ağza alınmaz ağır sözlerle saldırıya geçten bu zatlar kimdir? Bunların tayinlinin altında, anlaşmalara göre Rauf Denктаş'ım imzası bulunmak lâzımdır; Rauf Denктаş'ım imzası yoktur. Dışışleri Bakanlarının tayini için Türk Cumhurbaşkanı Muavininin imhası lâzımdır. Dışışleri Bakanlığına darbeden sonra getirilmiş olan zatın gene Anayasaya göre om gün sonra süresi bitmiş olması gereken bir geçici Hükümetin usulsüz tayin edilmiş Dışışleri 'Bakanının ve onu temsil eden bu seçimlerin Birleşmiş Milletlerde, Avrupa Konseyimde Kıbrıs halkı adına konuşma haklan yoktur.

Cumhuriyet Hükümetinden rica ediyorum; bunların sadece Kıbrıs Rum toplumu adına konuşma hakları bulunduğunu bir defa daha

¹⁸⁷- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 64

ve resimlen haykırılım, gerekli mücadeleyi yapalım, Bunlar, Kıbrıs Rum halkını temsil edebilirler. Kıbrıs Devletini temsil edemezler ve dana evvel birçok milletlerarası kuruluşlarda tespit edildiği gibi iki cemaat ayrı ayrı gider, ayrı ayrı konuşur. Güvenlik Konseyinde Rossides Kıbrıs adına konuşamaz. Rossides konuştuğu zaman, karşısında Türk Toplumunun bir temsilcisinin konuşması lâzımdır ki, Güvenlik Konseyi gerçeği görebilsin. Modinos konuştuğu zaman, onun karşısında mutlaka bir Türk Toplumunu temsilcisinin konuşması lâzımdır, ya da bunların hiçbirinin konuşmaması, sadece Türkiye ve Yunanistan delegelerinin konuşması lâzımdır milletlerarası kuruluşlarda. Eşitlik ve denge böyle sağlanabilir. Bu tele taraflı ve anlaşmalara aykırı duruma son vermeli zamanının geldiği inancındayız.

Başkan — Sayın Feyzioğlu, iki dakikamız var efendim. ¹⁸⁸

C. G. P. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu (Devamla) — Toparlıyorum efendim. 4' ncı madde ortadadır, 50' nci madde ortadadır. Değerli arkadaşlarım, Türkiye'nin resmî tezinin coğrafi temele dayanan bir çözüm olarak tespit edilmiş olmasından Cumhuriyetçi Güven Partisi Gurubu olacak duyduğumuz sevinç, memnuniyet sonsuzdur. Daha evvel hatırlarsınız, bu konuda bu kürsüde -çözümün «fonksiyonel» çözüm vesaire olamayacağını, bir coğrafi temele dayanmadıkça, Kıbrıs'ta Türk Toplumunun varlığını sürdürmenin müminin olmayacağını, Kıbrıs buhranı patlamadan evvelki müzakereler de dâhil olmak üzere birçok vesilelerle arz etmiş idik. Hadiseler bu imkânı vermiştir; Hükümet bu imkânı değerlendirmiştir,

¹⁸⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 65

resmî tezimiz, coğrafi temele dayalı çözüm olarak tespit edilmiştir. Adın ne olacağı önemli değildir, muhtevanın ne olacağı önemlidir. Cumhuriyet Hükümetinden, ortaya «Taksim» diye çıkmasını etmiyorum. Daha evvel de belirttim, ne söyleyeceği önemli değildir. Ama mutlaka Türk Toplumunun varlığını sağlayacak, meseleleri pamuk ipliğine bağlamayacak, ilende Türkiye'nin veya Türk Toplumunun buhranlı veya zayıf bir zamanında tekrar başımıza dert açmayacak, sağlam bir çözümün bulunması zorunluluğu vardır. Federal Devlet veya kom federal Devlet yoluna 'gidildiği takdirde, mutlaka asıl yetkiler Federe Türk Devletinde olmalı Rum bölgesinde onlarda olmalı ve son derecede gevşek, son derecede sınırlı yetkili bir «şapka» bulunmalı... Aksi takdirde sistem işlemeyecektir. Ailesi takdirde Türkiye'nin başına, Yunanistan'ın başına ve her iki toplumun başına Kıbrıs devamlı bir gaile olmakta devam edecektir. Akıl bunu 'emrediyor, her iki toplumun menfaati, her iki komşu ülkenin menfaati; coğrafi temele dayalı yaşama gücü olan, devamlı bir çözüm yolunun bulunmasını emrediyor.¹⁸⁹ Bunda bugünkü fiilî durum, sonucunda diplomatik alanda da muvaffak olmanın mümkün olacağı inancındayım. Türk bölgesinin ekonomik gelişmesine, öteki bölgelerden çekilecek nüfusun iskânına, bu bölgenin kendi kendine yeter hale gelmesine, her türlü güvenlik tedbirlerinin alınmasına, mahallî Türk nüfusun, mücahit teşkilâtının ayakta tutulmasına ve daha da güçlendirilmesine dikkati çekmek isterim. Magosa limanı mutlaka elimizde kalmalıdır. Kuzey rüzgârlarına açık Girne bizim için gerçek

¹⁸⁹ -T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s.65

bir liman olmayacaktır, Magosa limanı Türklüm elinde kalmalı ve Türk bölgesinin dünyaya açılan nefes borusu olmalıdır. Sayın Başkanın bir iki dakika müsamahasıyla bitiriyorum, efendim.

Başkan — Efendim, süreniz dolmuştur.

C. G. P. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu (Devamla) — Davaya hizmet olur ümidiyle bir iki noktayı arz etmek istiyorum. Hatlarımızın gerisinde ve karşıdan gerilla faaliyetine sahillerden ve aralardan sızıma çabalarına girilebileceğini elbette 'ki yetkililer göz önünde tutacaklardır. Kıbrıs Rumları bu çeşit gerilla faaliyetlerine kendilerini uzun yıllardan beri alıştırmışlardır. Arkadan vurmaya, fırsat bulurlarsa kahpece vurmaya deneyebilirler. Bugün Lefkoşa'da yapılan iş /meydandadır. Bu çeşit gerilla faaliyetlerine karşı son derecede mücehhez olmalı ve bunlara aman vermemeliyiz. Halklı görülecek şekiller içinde dikkatli ve uyanık olmalıyız. Ada'daki fiilî durum bugünkü hale geldikten sonra sabırlı olmak imkânına sahibiz. Bütün dikkatimizle Türk askerinin (kontrolü dışında kalan Baf'taki, Larnaka'daki, Limasol'daki, Erenköy bölgesindeki aziz soydaşlarımızın ıstırabını dindirmek, onları bir an evvel Türk bayrağının gölgesine, Türk bölgesinin emniyet imkânlarına kavuşturmak için her diplomatik çabayı öncelikle ve ısrarla sarf etmeli, nihaî çözüm, için 'acele ütmek sırasının bizde olmadığını artık bilmeliyiz.¹⁹⁰

C. G. P. Grubu Adına Turhan Feyzioğlu (Devamla) — Bağlıyorum efendim. Sayın

¹⁹⁰- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8 .1974 Perşembe, XIII, s.. 66

T. B. M. M. üyeleri, genel olarak Yunanistan'la Türkiye arasındaki kuvvet dengesine dikkat 'etmeliyiz. Özellikle Yunanistan'ı çeşitli ekonomik hasis menfaatler ve başka sebeplerle şımartmaya çalışan bazı ülkelerin birer birer belirmeye başladığı bu dönemde Yunanistan'la Türkiye arasındaki askerî kuvvet dengesini -büyük bir titizlikle lehimizde tutmak ve daha da geliştirmek lüzumuna da bu vesileyle dikkati çekmek istiyorum. Mirage alacaklarmış, alsınlar. Türk Devleti de 'boş durmayacaktır, her şeyi düşünecektir, düşünmektedir. REMO planı eskimiştir, bugünden eskimiştir, enflasyon dolayısıyla eskimiştir, beliren yeni şartlar dolayısıyla eskimiştir, REMO planını çok daha hızlandırılmış ölçüler içinde uygulamak ve varlığımızın, millî şerefimizin teminatı olan Türk Silahlı Kuvvetlerini her türlü ihtimale karşı hazırlıklı tutmak mevkiindeyiz. Değerli arkadaşlarım; sözlerime, davaya hizmet etmiş olan herkese tekrar şükranlar sunarak ve aziz şahitlerimiz için rahmetler dileyerek bitiriyorum, Yüce Meclisle saygılar sunarım.

Başkan — Teşekkür ederim Sayın Feyzioğlu. Demokratik Parti Grubu adına Sayın Ferruh Bozbeyli, buyurunuz.¹⁹¹

d-D. P. Grubu Adına Ferruh Bozbeyli (İstanbul Milletvekili) — Sayın Başkan, 'Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri; Hükümet, sıkıyönetimin bazı illerde bir \ay daha uzatılması isteğiyle yüce huzurlarımıza gelmiştir. İçinde bulunduğumuz olağanüstü durum ve muhtemel inkişaf lar karşısında, Hükümetin bu isteğini yeni

¹⁹¹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 66

tezkeresiyle talep olunan hususun lehinde oy kullanacağız. Bu vesile ile bazı 'düşünce ve temennilerimizi ile arz etmek istiyoruz. Kıbrıs ol ayılın, uzun bir zamandan beri, gerek Türkiyesiz için, gerek Kıbrıslı soydaşlarımız için ve gerekse bölgeyi ve umumî manada dünya barışı için, huzursuzluk ve tedirginlik kaynağı olanak sürüp gitmekteydi. Daima Yunan ve Rum işbirliği ile köpürtülüp, sahnelenen bu olaylar, zaman zaman büyük patlamalarla ve kanlı maceralara itilmiş ve son olarak 15 Temmuz darbesi ile kesin bir Enosis'in eşiğine ulaşmıştı. Diğer taraftan; 15 küsur yıldan beri devam eden acı olaylar karşısında Türk Hükümetlerinin gösterdiği iyi niyet, barışçı ve müzakereci tutum, Türk milletinin ve Türk Ordusunun gücü konusunda yanlış ve yersiz kaygı ve tereddütleri körükleyenler için malzeme oluyor ve iyi niyetimiz aleyhimize bir propagandaya yol açıyordu. Bıçağın kemliğe dayandığı bir noktada-Türk Silahlı Kuvvetlerimiz kesin ve süratli bir harekâtla Kıbrıs'ı ikiye böldü. Silahlı veya silâhsız ne kadar fesat yuvası varsa hepsinin de ocağını söndürdü.. Bu noktada, Türk Silahlı Kuvvetlerimizi minnetle ve şükranla selâmlıyoruz.¹⁹²

Aziz arkadaşlarım, bu noktada belirtmek istediğimiz bir husus vardır. Türk Silahlı Kuvvetlerimizin başarısıyla Cumhuriyet Hükümetinin başarısı ve ona güç ve güven kaynağı olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Türk Milletinin, başarısı birbirinden ayrılmaz bölünmez bir bütündür. Bu bütünlüğü bölmeye kimsenin hakkı olmaz, Anayasamın gereği olarak, demokrasinin gereği olarak, hak ve insafın gereği olarak, dürüstlüğün ve faziletin gereği olarak bu hususu

¹⁹²- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 66

belirtiyoruz. Bu vesile ile ciddî, vukufî, kesin ve cesur tutumundan dolayı Sayın Başbakanı ve Cumhuriyet Hükümetini içtenlikle alkışlıyor, tebrik ve teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bu alkışlarınızın günün birinde bizi inkisara uğratmaması temennisiyle, Türkiye'mizin halk ve güvenliği, Kıbrıslı soydaşlarımızın huzurlu bir hayata kavuşturmak yolunda Hükümetin yapacağı diplomatik çalışmalar sonunda, kendilerini bir kene daha tebrik etmek fırsat mı bize vereceklerini ümit etmek istiyoruz.

Muhterem arkadaşlarım, son olaylar herkese yetecek kadar bol ders ve tecrübelerle doludur. Bu tecrübelerin iyi değerlendirilmesi, geleceğimiz için, Kıbrıs'ın ve Türkiye'nin güvenliği bakımından geleceğimiz için, önemli bir teminat olacaktır. Bir kere, bu basan milletin, başarısıdır. Bu başarıyı bir zümreye, bir çevreye veya bir ideoloji hesabına bağlamak isteyenler, bu başarıyı küçültmekten başka bir iş yapmış olmazlar. Türk milleti, manen ve maddeten neyi varsa, malıyla canıyla her şeyini ortaya koymuştur.

Bu noktada bir diyeceğimiz var.

Millet, manevî ve maddî değerler sistemiyle bir bütündür. Bir mille tin geçmişi vardır; tarihi, örfü, töreleri ve hukuku vardır; sanalı, kültürü ve destanları vardır; dinî ve manevî inançları vardır. Bunlar millet hayatında yaşayan, milletle beraber yaşayan değerler sistemidir. Atatürk, «Bir milletin ruhu zapt olmadıkça, o milletin kisanlarına hâkim olmanın imkânı yoktur.» diyor. İşte bu ruhu her zaman muhafaza etmeliyiz ve edeceğiz. Kahramanlık türküleri, zafer marşları, yiğitlik destanları ve Allah inancı, fevkalâde günlerin moral ve heyecan malzemesi olarak kullanılamaz. Bu inançlar ve topyekûn millî değerler,

millet hayatında. 'aziz ve değerli bir yer tutar. Yetişip gelen genç nesilleri, bu inançla yoğuracak ciddî tedbirlere ihtiyaç vardır. Din ve inanç kaynaklarını 'kurutmayı hedef alan gayretler (Allah göstermesin) günün bilinde 'başarıya ulaşırsa, bilinde 'başarıya ulaşırsa, İngiliz'in paralı askerleri gibi, -biz de yabancı ellerden din ve iman birlikleri toplamaya mecbur oluruz. Manevî ve maddî bütünlüğü ile millet 'kaynağından basıkla, aziz, ulvî ve vefalı hiçbir kaynak yoktur. İşte düşman... Hepsini tanıdık. Dost zannettiklerimizin de, düşman zannettiklerimizin de gerçek yüzünü daha iyi seçebiliyoruz. Bugün Türkiye karşısında yenik düşen sadece Yunanistan değildir. Bunu iyi bilmeliyiz. Kendisini yenik sayanların homurtularını duyuyoruz. Bu yeniliğinin uzun vadeli bir rövanşına hazırlanmak için, yeni ve destekli «Megaio îdea»'ların planlanacağını unutmamalıyız. Türkiye'ye ve Türklere karşı eski ve çağ dışı bir taassup ittifakının diri tutulması için ellerinden geleni yapacaklardır. O günleri görecek ve göğüsleyecek olum. Türk oğlunun güçlü ve mücehhez olmasını temin edecek maddî ve manevî tedbirler şimdiden alınmalıdır.¹⁹³

Aziz arkadaşlarım, alınacak tedbirler anasında, millî savunma ve güvenlik tedbirleri de çok önemli bir yer tutar. Millî savunma varlığımızı yeni şart ve imkânlarla göre yeniden düzenemeli ve takviye etmeliyiz. Biz Demokratik Parti olarak, Devletimizin kaderini ve güvenliğini ilgilendiren hususlarda, Türkiye Büyük Millet Meclisinin, Cumhuriyet Hükümetlerinin ve Genelkurmayımızın gereken hassasiyeti göstereceğinden emin olmak istiyoruz. Milletlerarası

¹⁹³- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 67

konjonktürle kuvvetler arasındaki değişmeler ve Ortadoğu bölgesinde vukua gelen gelişmeler muvacehesinde; memleketimizin hür demokratik camia içindeki değerli ve şerefli yenini, kendimizle beraber herkesin çok iyi bilmesi ve değerlendirmesi lâzımdır. Türk Devletinin bekasının ve güvenliğinin şartı ve gereği olarak tespit edilmiş millî hedeflerimize ulaşabilmemiz için canlı, dikkatli ve devamlı gayretlere ihtiyaç bulunduğunu ifade etmek istiyorum,

Türk Silahlı Kuvvetlerimi, dünya şartları ve bölgemizin hassas durumu göz önünde bulundurularak daha üstün seviyeye getirmek, Türkiye Büyük Millet Meclisinin baş kaygısı olmalıdır. Sosyal, ekonomik ve siyasî huzursuzluklardan, ancak, Devletimizin kuvvetli olmasıyla 'kurtulabiliriz. Kuvvetli devleti sağlayan en büyük gücün ise Ordumuzun gücü olduğunu unutmamak lâzımdır.

NATO stratejisinde yapılan değişikliklerle, dış yardımların azalması ve Ortadoğu'da iki Devlet güvenliğimizi tehdit eden yeni gelişmelerin, Türk Genelkurmayını, Silahlı Kuvvetlerimizin yeniden teşkilatlanması ve modern vasıtalarla takviyesi zaruretti üzerinde düşünmeye sevk ettiği muhakkaktır. Kıbrıs olayları, Ordumuzun; REMO planının geliştirilmesi zaruretinin bütün açıklığı ile bir kere daha ortaya koymuştur.¹⁹⁴ Diğer taraftan NATO'da Türkiye'nin varlığı, dünya barışına büyük değerler kazandırmıştır. Bu husus tarihî gerçeklerin ifadesidir. İttifak üyeleri basındaki (ihtilâfın çözülmesinde Cumhuriyet Hükümetlerinin de önemli roller oynamak mecburiyeti vardır.

¹⁹⁴ -T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 67

Biz yeni şartlara göre memleketlinizin dış güvenlik stratejisini gözden geçirirken,' önemli bulunan düğer bir hususa da itina gösterilmesini temenni ediyoruz. Bloklar arasındaki gerginlik azalabilir ve hatta bloklar eriyebilir de; fakat milletler arasında şartların zarurî kıldığı birçok dostluklar ve ittifaklar devam eder. Bu itibarla Türkiye, NATO'ya bağlı kaldığı kadar, gerçek dostluklarına da bağlı ve sadık kalmalıdır. Ancak, dâhil olduğumuz ortak savunma teşkilâtlarıyla, ikili anlaşmalara, maksat ve gayeleri ne kadar ulvî olursa olsun, tam bir tefsir niyetiyle bağlı kalmak, millî devlet ve hükümrân devlet olma felsefesi ile 'bağdaşmaz. Bu noktaya da önemde İşaret ötmek istiyorum,

Aziz arkadaşlarım, Kıbrıs işinde önümüzdeki meseleleri büyük bir önemle ele almak mecburiyetindeyiz. Hükümetin, diplomasi sabasında şimdiye kadar gösterdiği ciddî ve tesirli mesaiyi bundan sonraki temaslar ve çalışmalar bakımından da teminat olarak görmek istiyoruz.

'Her halde 'herkesi karşımıza almamdan, karşımızdakileri azaltmak ve yanımızdakileri çoğaltmak İçin çalışmalıyız. Bu yolda Hükümete başarılar dilerim.

Aziz arkadaşlarım, sözlerimi bitiriyorum, Sözlerimi bitirirken, Kıbrıs olayları sebebiyle başlangıçtan bugüne kadar geçen zaman içende, şahadet mertebesine ulaşmış aziz şehitlerimizi rahmetle ve kahraman gazilerimizi de minnet ve şükranla anıyoruz.

Kıbrıs olaylarının başladığı günden bugüne kadar Türkiye Büyük Millet Meclislimin ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil edilen bütün grupların ve bağımsızların gösterdiği birlik ve tesanütü, .millî

birlik ve tesanütün korunması yolunda bu millî dadamız için en büyük hukukî kaynak olarak görüyoruz.

Aziz milletimizin azız temsilcilerini bu inançla saygılarımızla selâmlıyoruz.¹⁹⁵

Başkan — Teşekkür ederim Sayın Bozbeyli. Sayın Fahri Özdilek, 'Millî Birlik Grubu adına,

e- Millî Birlik Grubu Adına Fahrî Özdilek (C. Senatosu Tabii Üyesi) — Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri, Sayın Hükümet erkânı; Cenevre konferansında, karşı tarafın maksatlı olarak yürüttüğü oyalama taktiği yüzünden, işin çıkmaza saplanması neticesinde, Kıbrıs'ta başlanan ikinci barış harekâtı ve sonrası hakkında Millî Birlik Grubunun görüş ve temennilerini arıza çalışacağım.

Kıbrıs meselesi, Yunanlıların ve Kıbrıs Rum idarecilerinin izledikleri ilhak politikası yüzünden her an patlamaya hazır bir barut fıçısı haline getirilmişti. Cuntanın adada tertiplemediği son darbe, Adanın Yunanistan'a ilhakını bir oldubitti ile sağlamak amacı güdüyordu. Nitekim bu darbe ile bağımsız Kıbrıs Devleti yıkılmış ve esasen birçok: hükümleri işletilmeyen Anayasa da tamamen ortadan kaldırılmıştı. Dünya kamuoyunun gözleri önünde cereyan eden bu olaya, garanti veren bir devlet olarak, Türkiye seyirci kalamazdı. Hükümetin askerî bir müdahaleye geçmeden önce barışçı çözüm yollarını ısrarla 'aramış olmasını takdirle karşılıyoruz.

¹⁹⁵- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 68

Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığını garanti eden devletlerden Yunanistan'ın, darbe harekâtını yönetmesi nedeniyle garantörlük sıfatının ortadan kalkması bizi diğer garantör devlet olan İngiltere'ye müracaata mecbur etmiş ve müşterek hareket etme teklifinde bulunmuştuk. Ancak, İngiltere konuyu Kıbrıs'ın iç sorunu telâkki etmiş bulunduğu nedeniyle bizimle birlikte hareket etmekten kaçınmıştı. Böylece Hükümetimiz, barışçı yolların kapandığını görerek, tek başına adaya barışı götürmek üzere hareket etmiştir. Bu cesur ve isabetli karardan dolayı Hükümeti huzurunuzda kutluyoruz. Hükümetimiz, Türklüğün şeref ve ağır başlılığına yaraşır bir halde politikasını dikkatle yürütmüş ve zamanında karar verme uyanıklığını göstermiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin çok iyi planlanmış olan çıkarma ve havadan indirme harekâtıyla, askerî başarısı yanında, Kıbrıs'taki darbecileri işbaşından uzaklaştırmaya imkân bulmuş; diğer 'tarafın da Yunanistan'daki cunta yöneticilerinin yıkılmasına vesile olmuştur. Bu harekâtın başarı ile gelişmesi, benliğimizi daha iyi anlamamıza ve gerekenlere de anlatmamıza yol açmıştır.

Önce sükûnetle yürütülen siyasî görüşmeler neticeye varamayınca söz silâhlara bırakılmıştı. Silâh da sözünü hedefe ulaştırarak şimdi yerini tekrar anlaşma ve görüşmeye terk etmiştir. Dikkatli davranışlarımız karşısında bile, öte tarafın şımarıklık yapabilecek bir açıklıktan yararlanmaya kalkışabileceği hatırdan çıkarılmamalıdır. Yenilgiyi başkasının sırtına yükleyerek, bir kahraman edasıyla önümüze dikilme fırsatı arayacaklarını daima göz önünde bulundurmalıyız.

Gelişecek zaman içinde Kıbrıs'la ilgimizin kolaylıkla yürütülmesi ve bunun sürekli olabilmesi, bazı olanakların elde bulundurulmasına bağlıdır. Bunun için, her mevsimde Kıbrıs'la irtibatı elde bulundurma yeteneğine sahip olmalıyız.

Kıbrıslı soydaşlarımıza destek olmak kadar, onların iktisadî kalkınmalarını geliştirmelerine de yol göstermeli ve sebepler bulmalıyız. Kıbrıs'a yapılacak yardım, Kıbrıslı soydaşlarımızın uğraşından uzak kalmasına yol açmamalıdır. Bunun için soydaşlarımız Kıbrıs'taki yaşantılarından emin olmalı ve ata yadigârı yurdunda istekle hizmet edebilmelidir. Kıbrıs dışında yerleşme duygusu hatırlardan çıkarılmalıdır. Kıbrıslı soydaşımız, Yunanlı ve Kıbrıslı Rum'un insafına bırakılmayacağını artık bilmelidir.

Bariş harekâtı münasebetiyle dayanışmanın gereği çok öğretici bir halde meydana çıkmıştır. Bunu hatırdan hiçbir zaman çıkarmamalıyız.

Zaman zaman yardım yapılamayacağı veya yardımın kesileceği sözlerini yaymada fayda görenler, bizi zorlamaya çalışmış ve zorlama yolunun bu yönde ararken de millî gururumuzu bu yolda zedelemişlerdi. Biz kendi imkânlarımız nispetinde dış yardımla münasebet kurmalıyız. Bizi çalışmamızda gevşetecek dış desteğe bel bağlamamalıyız. Bu uğurda bilgi, emek ve sermayelerimizi bir güç halinde birleştirmeliyiz. Bunun için özel ve kamu imkânlarımızı bir maksat için çalıştırmalıyız. Sayın Hükümet Başkanının Kıbrıs hakkındaki açıklamasında belirttiği gibi, iki muhtar idarenin coğrafi

esasa dayanan yerleşme tarzıyla, Kıbrıs Federal idaresini yürütme düşüncesine iştirak ediyoruz.¹⁹⁶

Her İhtimale karşı hazır bulunmak gereğini gözden uzak tutmamak üzere, elde bir özel görev kuvveti bulundurmak; lüzumunu hatırlatmakta fayda umuyoruz. Bu kuvveti, hem kendi sanayimizin yapacağı silâh ve gereçle, hem de parası karşılığı dışarıdan temin edeceğimiz malzemeye donatmalıyız. Adadaki barış gücü kuvvetleri, hizmetlerinin tarafsız bir tarzda yürütemiyorlar. Bunların adada bulunuş gayelerini iyice tayin ettirmek ve tarafsız davranamayan sorumlularını hizmetten uzaklaştırma yollarını ayarlama imkânları üzerinde durabilmeliyiz. Önce İngilizlere karşı, sonra da Kıbrıslı Türklere karşı faaliyette bulunan ada Rumlarının gerilla örgütlerinin, barış harekâtı yapan kuvvetlerimize karşı da bazı olaylara kalkarak belirebileceğini dikkate almak suretiyle, bunlara karşı Türk mücahitlerini de görevlendirerek ve diğer her türlü tedbirleri alarak faaliyetlerine imkân bırakmamalıyız.

Olayların iyi bir tutum içinde üretildiğini (bilmemize rağmen düşüncelerimizi belirtmekten uzak kalamadık. Kıbrıs barış harekâtı sırasında şehit olan aziz evlatlarımıza rahmet, kederli ailelerine başsağlığı, yaralı gazilerimize acil şifa ve sıhhat dilekelerimizi sunuyoruz. Yürütülen politika ve sürdürülen harekât dolayısıyla Hükümeti ve Silahlı Kuvvetlerimizi takdir ve tebrik ederek başarılarını candan kutluyoruz. Siyasî partilerimizin mümtaz idarecilerine ve büyük bir anlayış ve beraberlik içinde bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi

¹⁹⁶ - T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 69

üyelerine ve Meclise niyabetten başkumandanlık görevini yapmakta olan Devlet Başkanına saygılarımızı sunuyoruz. Dünya önünde yeni bir sınav vermiş olan milletimizi, yüz akıyla çıktığı bu durum münasebetiyle saygıyla tebrik ediyoruz.

Teklif edilen sıkıyönetim idaresi için olumlu düşüncede olduğumuzu arz ediyor, yüce topluluğunuzu grup adına sevgi ve saygıyla selâmlıyorum.¹⁹⁷

Başkan — Teşekkür ederim Sayın Özdilek. A. P. Grubu adına Sayın İhsan Sabri Çağlayangil, buyurun efendim.

f- A. P. Grubu Adına İhsan Sabri Çağlayangîl (Cumhuriyet Senatosu Bursa Üyesi)

Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin değerli üyeleri; Evvelce ilân edilmiş bulunan sıkıyönetim, Antalya'nın da eklenmesiyle, on ilde bir ay daha uzatılması için karar almak üzere toplanmış bulunuyoruz.

Hükümetin gösterdiği lüzumun, Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasvibine mazhar olacağına ve oy birliğiyle olumlu bir karar alacağına inanıyoruz. Biz Adalet Partisi olarak Hükümet teklifinin lehinde oy kullanacağız. Muhterem arkadaşlarım, bu toplantı aynı zamanda Kıbrıs'taki başarımızın milletçe kutlandığı mutlu bir döneme rastlıyor. Bize bu sevinçli günleri nasip ettiği için, evvela Ulu Tanrıya şükrediyoruz; sonra da bu olay, mazarine tarihine, atasözü haline gelmiş kudret ve şöhretine nasıl lâıyk olduğunu, bu vesileyle de bütün cihana

¹⁹⁷- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 69

bir kez daha tanıtan kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerine, Türkiye Büyük Millet Meclisinin şükran ve saygılarının 'belirtilmesine imkân sağlıyor.

Muhterem arkadaşlarım, Kıbrıs'taki haşarı milletin zaferidir. Nasıl bayramlarda, bu mutlu günün sahihini aramadan milletçe birbirimizi kutluyorsak; bulgun de hepimiz için, bütün Türk milleti için hayranı günüdür. Gazamız cümlemize mübarek olsun. Burada vatan için can feda eden şehitlerimizi rahmetle anmak, gazilerimize acil şifalar dilemek baş görevimizdir. Ayrıca, bu mutlu sonuca yardımcı olanları; 'Sayın Cumhurbaşkanından kahraman Mehmetçiğe kadar, bu büyük yapıyı küçük de olsa bir tuğlayla güç katanların hepsini, kadir bilir Türk milletinin daima şükranla anacağını belirtmek isteriz. Muhterem arkadaşlarım, 11 yıldır sürüp giden bu anlaşmazlık, zaman zaman Kıbrıslı soydaşlarımıza reva görülen insanlık dışı davranışlarla adaylı Ortaçağda bile misli az görülen bir zulüm, işkence diyarına çevrilmiş, Anavatandaki kırk milyon Türk'ü de, haklı bir endişe ve elem bir ıstırap içinde yaşatmıştır. Gelmiş geçmiş Türle Hükümetleri bu anlaşmazlığı barışçı yollarla çözmek için büyük gayretler sarf ettiler; netice alınamadı. Zulüm ve işkencelere, devir devir sert tepkiler gösterdiler, ilgilileri her vesileyle uyardılar. İyi niyet ve sahranız karşılık görmedi. Vakit kazanmaya çalışıldı; oyalama taktiklerine başvuruldu; Kum yönetimi Türkiye'nin iç bunalımlarını daima istismar etti, fırsatlardan faydalandı. Yunanistan da Kıbrıs Rumlarını bütün gücüyle destekledi ve sonunda anlaşmalarla adada sağlanan kuvvet dengesi Kıbrıs'taki soydaşlarımız aleyhine bozuldu. Yunanistan ve Rumlar, bu kuvvet üstünlüğünü hiçbir zaman terk etmediler ve bunu

ela, açıkça ilân ettikleri «Enosis» amacı için kullanmaktan vazgeçmediler.

Bu konuda olup bitenleri ayrıntılarıyla tekrarlamakta bir fayda görmüyorum. 1964'te cadı kazanı haline gelen Kıbrıs'ın ne şartlar içinde olduğunu ve 1967 bunalımından 'sonra ise Kıbrıs'ı yaşanabilir bir hale getirmek için çekilen müşkülâtı da ayrıca tekrar hatırlamakta fayda görmüyorum. Ama Yunanistan'ın tertibi ile adada oynanan son oyun, Enosisin kapılarını ardına kadar açtı; Helenler bayram yapmaya haşladılar. Unuttukları hır şey vardı; Enosis'e açılan kapının artık Türk sabrını taşırdığı. Kıbrıs'taki Yunan darbesi bizi, esasen meşruiyetine inanmadığımız bir hükümeti devirdiği için değil; ama o zamana kadar fiilen değilse bile şeklen ayakta duran bağımsız cumhuriyeti yıkıp, yerine Yunanistan'a ilhakını ilân etmesine bir solukluk zaman kalan yeni bir devlet kurmaya yeltendiği için ayağa kaldırmıştır.

Eğer eski devlet yerine ilân edilen Kıbrıs Helen Cumhuriyeti yaşayabilseydi, elbette ki karşısında Kıbrıs Türk Cumhuriyetini bulacaktı. Türkiye anlaşmanın ışığında barışçı yollar aramaktan geri kalmadı. Müdahale için gerekli hazırlık zamanını da hoş geçirmede. Türkiye'nin tarihten doğan hakları, Kıbrıs'taki soydaşlarımızın güvenliği artık sadece kendi omuzlarına kalan Türk Silahlı Kuvvetleri 20 Temmuz sabahı artık Kıbrıs'tadır. O günden bu yana olup bitenleri beraber yaşadık. Muhterem arkadaşlarım, Kıbrıs meselesi çok yönlü bir nitelik taşır. Sık sık 'bunalımlar yaratır. Şartları değinir; ani kararlara ihtiyaç gösterir; şurası eğriydi, burası doğru idi demek kolay; ama bu safhaları yaşarken, hata etmemek zordur. Onun için olup bitenleri değerlendirirken neticelere bakarak hüküm vermek doğru olur. Milletçe

hepimizin arzu ettiği şerefleri bir sonuca ulaşılmıştır ve neticeler de böyle değerlendirilmelidir. Değerli arkadaşlarım, Kıbrıs'taki Türk toplumunun mücadelesi yeni değerdir. Bu mücadele 1878'den başlar. Kıbrıs'ta, Enosis'i gerçekleştirmek için canlarını feda eden Rumlardan ok, Enosisi önlemek için can vermiş Türklerin mezarı vardır. Eğer Kıbrıs Türk' atalarından gelen inançla direnmesini bilmeseydi, eğer Kıbrıs Türk', «Bir avuç kalsam bile sonuna kadar baş eğmeyeceğim.» demeseydi ve bu davranışını 'bütün cefalara, zulümlere rağmen ayakta tutamasaydı Kıbrıs davasını yürütmeye imkân yoktu

Bulgun aramızda olan ve Büyük Millet Meclisli olarak saygı ile selmladiğımız Sayın Denktaş, bu davayı yürütmek ilin baş koyanlardan biridir. Onu, değerli arkadaşlarını ve bu davada can vermiş isimsiz Kıbrıslı Türkleri huzurunuzda bir kere daha saygı ile selâmlıyorum.

Muhterem arkadaşlarım, Kıbrıs meselesi zor kullanılarak ve kuvvete dayanılarak halledilecek bir mesele de değerdir. Bunu Yunanlılar denediler. Bizden evvel, 1967 buhranında adadan sktrdgmz 15 bin kişilik kuvveti, bu maksatla oraya soktular.

Bu devrede artık kuvvet istimali yoluyla arazi ilhakı veya hak istihsalı geride kalmış bir yöntemdir. Zaten Türkiye'nin siyaseti bu değerdir. O itibarla Türkiye'nin kazandığı Şey, eninde sonunda barış yoluyla ve müzakere ile halledilmesi zarurî olan Kıbrıs probleminde müzakere gücünü arttıracak kuvvet dengesini kendi lehine çevirmek olmuştur. Bu büyük bir avantajdır; ama bu bizi, Kıbrıs meselesine bitmiş nazarı ile bakmaktan alıkoyar. Bir diğer noktaya da işaret etmek isterim. Kıbrıs meselesi çok yönlü dedim. Bugün Kıbrıs meselesinin

ardında kanlı bir mazi var. İlgili tarafların birbirine karşı yitirdikleri itimatlar var. Kıbrıs'ta taraflar, elini cebine soktuğu zaman, mendilini mi çıkaracak, tabanca mı çıkaracak zihniyetinden fariğ olmadıkça adada ihdas edeceğimiz her türlü düzen muhataralı olacaktır. Onun için Kıbrıs'ta güvenli, sürekli bir çözüm, bulacağımız solüsyon ne olursa olsun, ancak zamanla gerçekleşecek, kuvvet bulacaktır. Bunu göze almalıyız.¹⁹⁸

Rumlar bugüne kadar, Türk toplumunun adadaki savunma gücünün zafiyetinden faydalanarak, neticeyi kendi lehlerine çevirmek için büyük gayret sarf ettiler; bu durumu istismar ettiler, kuvvet üstünlüğünü ustalıkla kullandılar; ama Kıbrıs davası kuvvet yolu ile bitemez ve 'bitmeyecektir. Bizim başarımız, güçlü müzakere imkânını sağlamakta olmuştur. Onun için geleceğe bakarken, bu işi işin sonu değil, işin başlangıcı diye mütalaa etmek lâzımdır.

Kıbrıs meselesi sadece ilgili tarafların halledeceği bir mesele de değildir. Uluslararası alana sıçramıştır. Bu şimdiden böyle değil, eskiden de böyle idi. 1847 tarihinde Benjamin Dısraeli, «Kıbrıs, Asya'nın anahtarıdır; İngiltere'ye lâzımdır, almalıdır ve behemehâl alacaktır.» diyordu.

Kıbrıs'la ilgili taraflar çoktur. Birleşmiş Milletler, Kıbrıs meselesinin rahatlıkla halli için elverişli 'bir forum değildir. Onun için adanın 'geleceğine bakarken, maziden aldığımız tecrübeleri çok yeninde kullanarak ve mümkün olduğu kadar sürekli bir 'barışın imkânlarını Anayasada çerçeveleyerek hareket etmekte fayda vardır.

¹⁹⁸- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 70

Bulgun için adanın konforumuz altında bulunmayan bölgelerindeki güvenliği de büyük önem taşır. İngilizler vaktiyle bizim bugün adada bulunduğumuzdan bir kat daha fazla kuvvet sahibi oldukları halde ve adaya hükümran 'bulunmalarına rağmen, adadaki güvenliği sağlayamamışlardır.

Adada Türk kontrolü dışındaki 'bölgelerin güvenliğindeki itinamız, murakabemiz eksik olmamalıdır. Aynı zamanda gerek Türk kontrolü altındaki Kıbrıslı soydaşlarımızın, gerek o bölge dışındaki Kıbrıslı soydaşlarımızın ekonomik durumlarıyla de, ihtilâfın hallimin uzun süreceği göze alınarak, ilgilenmek ve onların akıbetleri üzerimde esaslı tedbirler alarak düşünmek, durmak mecburiyetindeyiz. Bir noktaya daha dikkati çekmek isterim.¹⁹⁹

Kıbrıs meselesi sürprizler yaratabilir. «Ne yapılabilir, neler olabilir ?» Demeyiniz. Ben bu husustaki endişelerimi açıkça ortaya koymak istemem; ama mazide biz, meselâ Bozcaada'ca küçük bir tedbir alsak, sesi Gümölcine'den gelirdi. Karşımızda, ne tıynette ve ne siyasette olduğu malum bir devlet bulunduğuna göre, itinalarımızı bu noktaya da hasretmekte fayda vardır.

Ayrıca, bu meselede ihmal etmeyeceğimiz bir diğer unsur da; Hükümetin, işin başında büyük bir itana ile yanında görmeye çalıştığı dünya kamuoyudur. Dünya kamuoyunu hiçe sayamayız. Bugün, Fransa şu tedbiri aldı veya şunu teklif etti diye «Kahrolsun Fransa»; yarın öbür devlet şöyle baktı diye «Lanet olsun falan devlet»; demek olmaz. Dünya kamuoyunu muhafaza etmemizde zaruret var.

¹⁹⁹- T. B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 70

«(Batılı olmak lâzım)» diyoruz. Batılı olmak; Batılı olmaya karar vermek veya Batılı gibi konuşmakla mümkün değildir; Batılı gibi davranmakla mümkündür. Davranışlarımızı Batılı yapmaya mecburuz. Bu konuda dünya kamuoyunu sureti katiyede yanımızda görmek, yanımızdan ayırmamak ve tavrımızı ona göre düzeltmek ve karar ve icraatına sadece duygu hâkim olan ilkel devleti erden ibret almak lâzımdır.²⁰⁰

Bu böyledir diye söylemiyorum, bütün konuştuğularım tenkit manasında alınmasın, iyi niyetle; «acaba daha iyiyi nasıl yapabiliriz ve nelerden sakınabiliriz. Bu millî davada nasıl daha iyi bir sonuç alabiliriz » Endişesi içinde konuşuyorum. Bunu ispatlamak için de, başarılarımızın 'önemli bir şartına tekrar değinmek istiyorum. Bu da, birlik ve beraberliğin korunmasıdır. Adada birlik ve dayanışma Türkiye baki kaldıkça, Türk tezi ve Türk gücü adada daima muzaffer olacaktır. Bir hak istihali için haklı olmak kâfi değil, güçlü de olmak lâzım; ancak hakkı koruyan güçlerin âdil ve insafli olması da zarurîdir. Bulgun adada geniş bir ölçüde Türk gücü idareye hâkimdir. Bu idarede, eskiden 'büyük sefer zamanlarında Ordu için kopardığı bir salkım üzümün bedelini kütüğün altına bırakan ecdadımızın zihniyet ve adaleti icraatımıza rehber olursa, adada netice almakta müşkülât çekmeyiz. Onun içindir ki, hak güçlüdür; fakat hakkı •koruyan güçlerin âdil ve insafli olması lâzımdır, Adada Türk adaletini göstermeliyiz.²⁰¹

²⁰⁰ -T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 71

²⁰¹ -T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 71

g- Kontenjan Grubu Adına Nihat Erim (C. Senatosu Cumhurbaşkanınca S. Ü.) — Sayım Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri; bugünkü toplantımızın vesilesi, sıkıyönetimin 10 ilimizde bir ay daha uzatılmasıdır; ancak bugünkü toplantımız gerçekten milletçe kıvanç duyacağımız neticelerin alındığı günlere rastlamaktadır. Benden önce konuşan sözcü arkadaşlar bu noktaya işaret ettiler ve bu başarının tüm milletin gayretiyle elde edildiğini söylediler, doğrudur; ancak bu başarıya götüren kararın ilk teşebbüsü icra heyetinden gelmiştir. Bu, aksi sonuç Verseydi sorumlusu İcra heyeti olacaktı, başarılı sonuç verdiği zaman da İcra kuvvetinden, kutlamalarımızı, övgülerimizi esirgememeliyiz. Gerçekten, 'bu işin 'başından şu ana kadar Hükümet güzel hareket etmiştir, ölçülü hareket etmiştir, dengeli hareket etmiştir, gücü yerinde kullanmıştır. Demin, Sayın Dışişleri Bakanı Cenevre'deki ikinci toplantıyı anlatırken, karşımızdakilerin bizim coğrafi otonom bölgeye dayanan tezimizi kabul etme niyetleri olmadığını müşahade ettiğine işaret etti, doğrudur. Cenevre'de daha 36. saat değil, 36 hafta kalınsaydı, o müzakerelerle bizim coğrafi temele dayanan tezimizi onlara kabul ettirmek mümkün olmazdı. Çünkü Kıbrıs davasının haşladığı günden bugüne kadar Rum tarafı, Yunan tarafı, (arada birtakım anlaşmalar imza etmiş olmalarına rağmen bir türlü içlerine, Kıbrıs'ın bir Türk - Kum ortak devleti olduğu düşüncesini sindirememişlerdi. Devamlı olarak, «Türkler Kıbrıs'ta bir azınlıktır; Kıbrıs'ın hiçbir noktasında çoğunlukları yoktur. Biz onlara azınlık hakkını tanıyacağız; daha ne istiyorsunuz » sözünü anlaşmaları imza ettikleri sene dahi söylemişlerdir; ama gerçek şu ki, Kıbrıs Devleti bağımsız bir varlık olarak dünyaya 'doğduğu zaman Türk - Rum ortak

devleti olarak doğmuştur; Cumhurbaşkanı Rum, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Türk olarak doğmuştur. Onlar, o zaman Makarios ve Atina'daki Hükümetler, bunu içine sindiremedikleri için işte şu son haftalarda Türkiye, Kıbrıs'ta evvelce yapamadığı bir işi yaparak başarıya ulaşmıştır.²⁰²

Benden önce Sayın arkadaşların işaret ettiği gibi, bulgun artık Türkiye konferans masasına güçlü olarak oturmaktadır. Arazi üzerinde elde edilmesi gerekli neticeyi elde etmiştir. Şimdi bunu karşısındakilere, hukuken diploması alanında kabul ettirmesi kalmıştır. Helmen ilâve edeyim ki, bu, kolay bir iş olmayacaktır, alâmetler bunu göstermektedir, Karşımızda kiler hu işi sürüncemede bırakmak için, bu işi hukuk alanında kabul etmiş görünmemek için ellerinden gelen her yola başvurmaya niyetli ve kararlı görünmektedirler. Ama Hükümetimiz, 'bugüne kadar olduğu gibi 'bundan sonra da dikkatli, dengeli, ölçülü davranışlarla onların bize kurmak isteyecekleri tuzaklara düşmeyecektir. Temennimiz budur, ümidimiz budur; hatta ilâve edeyim, Hükümetin bu son haftalardaki başarıları dolayısıyla, diyeceğim ki inancımız budur.

Değerli arkadaşlarım, işin bu aşamasında, milletlerarası alanda kendimize dostlar, bizden yana olacak devletlerin sayısını çoğaltmamızın büyük önemi vardır. Bunda çok dikkatli olmalıyız. Karşımızdakiler, bu sahada bize tuzaklar kurmaya alıştırlar, ustasıdırlar bu işin. Bizi muhtelif devletlerle, muhtelif vesilelerle çelişkiye düşürmeye çalışacaklardır. Çelişki vesileleri yaratacaklardır,

²⁰²- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 72

yaratmak isteyeceklerdir. Buna karşı bizim en baştaki gücümüz, Kıbrıs'ta Silahlı Kuvvetlerimizin elde ettiği netice, onun yanında da, içeride başından beri gösterdiğimiz millî beraberlik millî cephe'dir. Bunun bozulmamasına Hükümet itina etmektedir.²⁰³ Bunun bozulmamasına Türkiye Büyük Millet Meclisi, siyasî partilerimiz itina etmektedir. Bu da hakikaten sevinilecek, bizim gelecekteki başarımıza temel teşkil edecek bir müşahededir. Kıbrıs'ta biz askerî harekâta geçmekle, bu bölgedeki ve bilhassa Kıbrıs'taki statik dengeyi dinamik hale getirdik. Bu dinamizm devam ediyor. Tekrar sakinleşip statik hale ne zaman geleceği, nasıl geleceği belli değildir, önemli olan, tekrar statik hale geldiği zaman, tablonun Türkiye lehine bir manzara göstermesidir.²⁰⁴

Hakikaten, Kıbrıs, tarih boyunca yalnız o adada yaşayanları ilgilendiren bir saha olmaktan çok daha üstün önemler taşımıştır, coğrafî mevkiî dolayısıyla. Bugünkü dünyadaki güçler dengesi, güçler rekabeti dolayısıyla Kıbrıs'ın bu önemi azalmamış, belki çoğalmıştır. Bundan dolayı bu Türkiye'nin, Yunanistan'ın, Kıbrıslı Rumların ve Kıbrıslı Türk'lerin dışındaki güçlerin adaya olan ilişkilerini, ilgilerini çok yakından takip etmek ve onların her gün yeni manzaralar göstermesi imkânı bulunan siyasetlerini, 'Politikalarını adım adım takip etmek gerekecektir. Kıbrıs'ta otonom Türk bölgesi kurulurken, o bölgenin içinde mümkün olduğu kadar az Rum kalması, hatta ben daha ileriye gideceğim hiç Rum kalmaması, adanın ileride rahat yaşaması

²⁰³- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 73

²⁰⁴- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 73

için artık bugünkü şartlarda vazgeçilmez başka bir şart halini almaktadır. Çünkü Türk otonom bölgesinde Rumlar kaldığı takdirde gerilla harbine devam edeceklerdir, taciz harbine devam edeceklerdir; bizim orada bugün bir kolordu olduğu söylenen kuvvetimizin devamlı orada kalmak zaruretini doğuracaklardır. Hatta o kolorduyu taciz etmek suretiyle Türkiye'den oraya devamlı akımı gerekli kılacaklardır. Ama Türk otonom bölgesinde Rum kalmadığı zaman, bu imkânları çok azalacaktır.

Türkiye ile Yunanistan, Millî Mücadeleden sonra mübadele yapmışlardır,, ahali değişmesi yapmışlardır. Bir defaya mahsus olarak ki, ıstıraplıdır bu; manevî, maddî ıstırapları vardır; ama bir defaya mahsustur, orada biter, ondan sonra iki millet rahat eder. Eğer, Türkiye ile Yunanistan Millî Mücadeleden sonra ahali mübadelesini yapmasalardı, Türk - Yunan münasebetleri zaman zaman dostluk ve ittifak manzarası göstermezdi. Bugün bunu söylemek için belki zaman ve zemin müsait değil; anla şunu bir an hatırımızdan çıkarmamak lâzımdır ki, jeopolitik durum devletlerin siyasetine, dış siyasetine etkisini her zaman yapar; işgal ettiğimiz bölgede Yunanistan ile Türkiye'nin birbirlerine düşman değil, dost olmaları, müttefik olmaları her iki memleketin menfaati icabıdır. Temenni ediyorum ki Yunan devlet adamları, zaman zaman idrak ettikleri bu gerçeği bugünkü şartlar altında da, kendilerini duygusallıktan kurtararak, idrak ederler; Türkiye'nin çok güzel, Hükümetimizin takdir ettiğim jestlerinden biri de bu olmuştur; karşısındakini mağlûp ettikten sonra ona el uzatmıştır; «Kalk, gel konuşalım, bu aramızda olup bitenleri unutalım, silelim ve istikbale yeni bir gözle bakalım» demiştir. Hükümetimizin bu yoldaki

gayretlerini devam ettireceğini, Sayın Başbakanın bu sabah verdiği izahlardan da anlamış bulunuyoruz. Bunu da çok hayırlı bir gelişme olarak karşılıyoruz

Meseleyi, Birleşmiş Milletlere götürmek gayretleri var. Birleşmiş Milletler çerçevesi içinde bu mesele halledilemez. Birleşmiş Milletlerde yüz şu kadar üyenin her birinin Kıbrıs meselesine benzer kendine özgü meseleleri vardır ve her birinin siz ona Kıbrıs'tan bahsettiğiniz zaman kendi meselesi aklına gelir ve kendi meselesi açısından ona bakar. Onun için, Kıbrıs'ta şimdi bizim sınırlarını çizmek istediğimiz bölgeye güçle yerleştirmeye göre, artık benim kanımca acele etmeye ihtiyacımız yoktur; müzakereye her zaman açık olalım, barış şiar şekline her zaman açık olalım, işi hukuk alanında imza ile halletmeye her zaman açık olalım; ama acele sonuç alacağız diye, bizim için müsait olmayan zeminlere (Birleşmiş Milletleri kastediyorum) sürüklenmekten kendimizi ihtimamla uzak tutalım. Değerli arkadaşlarım, bugün sözlerimi daha fazla uzatmak istemiyorum. Şu birkaç ikazı, uyarıyı yaptım ve sözlerimi bitirirken, tekrar başta Hükümetimiz olmak üzere, Silahlı Kuvvetlerimize başarılar ve bilhassa Kıbrıs'ta şehit düşen evlâtlarımıza, Cenabı Hak'tan onları rahmete gark etmesini niyaz ederken, yaralanan, gazi olan evlâtlarımızın da bir an evvel afiyete kavuşmalarını temenni ediyor ve Kontenjan Grubu olarak sıkıyönetim uzatması teklifine müspet oy vereceğimizi ve Hükümete şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonraki gayretlerinde de başarılar dilediğimizi arz ediyorum.²⁰⁵

²⁰⁵- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 74

h- C H. P. Grubu Adına Necdet Uğur (İstanbul Milletvekili) —
Sayın Başkan, değerli arkadaşlarım; bugün 1973 seçimlerinden sonra hiç bir partinin tek başına iktidara gelemediği bir Meclis yapısı içinde, uzun zaman alan, uzun zaman içinde büyük gayretlerle kurulmuş bir koalisyonu sahipken, partilerimiz' çeşitli sosyal ve ekonomik görüşlerini birbirlerine kargı iç politikada her vesileyle savunurlarken ve çatışırken bir millî davada bütün siyasî partilerin, Hükümetimiz etrafında ve politikası üzerinde böylesine bir dayanışma içinde bulunmuş olmalarını müşahade etmekten gurubumuz adına büyük bir zevk ve mutluluk duyduğumuzu belirtmek istiyoruz. Bu Yüce Meclisin bu manzarasından çıkan sonuç, Türkiye'de oturmuş bir demokrasi ve sorumluluklarını bilen siyasal partiler ve iş başında da bunalımlı günlerde, millî davalarda bütün milletin güven ve desteğini arkasına almış bir Hükümet 'görüntüsüdür. Böylesine dar geçitlerden geçerken, Meclisiyle, Milletiyle, Hükümetiyle böyle bir yapı içinde, görünüş içinde bulun inaktan da ayrıca mutluyuz.

Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ta uzun yıllar hazırlık yapmış olan, insanlık dışı davranışlara 'başvurmaktan 'kaçınmayan, anayasal düzeni ve milletlerarası antlaşmaların çiğnemeyi âdet edinmiş ve yanına kâr kalmış bir düşmana karşı Türk Silahlı Kuvvetlerimiz elindeki silâh ve araçları en etkili bir biçimde kullanarak, kısa zamanda planlanan harekâtlarını üstün bir başarı ile sonuçlandırmışlardır. Kara, Deniz, Hava Kuvvetlerimizin kahraman komutan, subay, astsubay, erbaş ve erlerini şükran ve minnetle anıyoruz. Türk Silahlı Kuvvetlerinin savaşırken gösterdikleri insancıl ve barışçı davranışlarını, sivil halka, zarar vermeden askerî hedefleri çok etkin bir şekilde tahrip etmelerini

ve sonuç almalarını iftiharla izledik. Son ay içinde yurdumuz Kıbrıs'ta bir savaşa, girmişti. Bunun yanında Yunanistan'la topyekûn bir savaş her an beklenen bir ihtimaldi,²⁰⁶ 14 ilimizde sıkıyönetim vardı, (bütün İm dar, sı- | kısık ve önemli günlerde Türk Milleti büyük bir 'huzur ve sükûn içinde olmuştur. Türk Milletinin bu 'huzur ve sükûnu, Ordusuna olan güvenindendi. 'Değerli Genelkurmay Başkanımızın dediği gibi, «Bu bir Milletin Ordusuna verebileceği en büyük armağandır.».

Dünyamızın son yıllarda 'milletlerarası ilişkilerde bir özelliği oldu; özellikle bizim içinde 'bulduğumuz bölgede bunun çeşitli örneklerine çok kez şahit olduk. Yumuşuma politikası eski ve başka biçimde devam eden 'bloklar arasındaki yumuşama politikası, bölgesel çatışmaları önlemedi, neredeyse teşvik etti. Bunun üzerine yer yer dünyada bölgesel çatışmalar oldu, özellikle Orta - Doğuda. Bölgesel çatışmaların da 'bir niteliği vardı; çok kısa sürüyordu, kesin neticeli oluyordu. Türkler, eski bir tarihe, şanlı bir tarihe sahip bir Millet olarak kendi bölgelerindeki 'bu gelişmeleri 'büyük bir dikkatle ve zaman zaman da içleri titreyerek ve kendileriyle mukayese yaparak kafalarından geçiriyorlardı. Acaba, bu yeni koşullarda biz nasılız diye. 'Bu tür çatışmalarda biz ne yaparız diye. Bu ileri savaş teknolojisine ne ölçüde haldiniz diye 'büyük bir dikkatle dünya olaylarını ve Ortadoğu olaylarını izliyorlardı.

Bu olaylarda başarılı olmanın birtakım koşullarını Milletçe hep beraber gördük. Bizim, dışımızdaki olan kılssa süreli, kesin sonuçlu savaşlarda başarılı olmanın birtakım belirgin nitelikleri vardı; Bunlar,

²⁰⁶- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 74

ordunun çağdaş savaş teknolojisini çok iyi bilmesi, çağdaş silâhlara hâkim olması, aynı zamanda da bunun yanında o ülkenin hükümetinin milletlerarası koşulları ve bölge dengesini yakından izleyip olanakları akıllıca değerlendirmesi ve bundan başka 'bir de netice alan, sonuç, alan milletin bütünlük, dayanışma içinde olması gerekiyordu. Türkiye 'büyük bir dikkatle izlediği böyle bir deneyden geçmiş bulunmaktadır. Türkiye, 'çağımızın en önemli olayı olan bölgesel bir çatışmadan, hem de tanı ne ölçüde hazır olup olmadığından emin olmadığı 'bölgesel bir çatışmadan geçmiştir. Başka yerlerdeki bölgesel çatışmalarda 'kazananları sonuca erdiren koşullar Türkiye içinde de vardı, aynı koşulların için leydi Türkiye.²⁰⁷

Görölmüşdür ki Türk Ordusu çağdaş savaş teknolojisine çok hâkimdir. Görölmüşdür ki, Türk Ordusu çağdaş silâhları çok iyi kullanmaktadır ve yine görölmüşdür ki, Türk Hükümeti milletlerarası koşulları, bölgesel koşulları ve dengeyi çok iyi değerlendirmiş, karşılaştığı imkânları akıllıca, ölçülü ve dengeli kullanmıştır. Yine görölmüşdür ki, bütün (bunların arasında Türkiye'de Türkler bu bunalımlı günde bir ulusal dayanışma içinde olmayı, özellikle siyasî partiler büyük bir sorumluluk içinde 'bilmişlerdir. Bunun yanında Ordumuza, -Milletimize siyasal partilerimize ve Hükümetimize bu minnet ve övgü hislerini söylerken Kıbrıslı Türkleri unutmuş değilim: Yıllarca insanlık dışı hareket ve cinayetlere kahramanca dayanan Kıbrıslı 'Türlere ve yiğit 'mücahitlere de şükran borçluyuz. Bulgun burada yüce Mecliste Kıbrıs Cumhurbaşkanı yardımcısı Rauf Denktaş

²⁰⁷ - T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 75

var. Bir seçkin Türk'ün yanında başı dik, kendinden emin bir başka Türk toplumunun şerefli temsilcisi olarak oturuyor, kendisini saygıyla selâmlamaktan, bu koşullar içinde kendisini Türk Cumhurbaşkanının yanında bu koşullar içinde görmekten ayrı bir mutluluk duyuyoruz.

Kıbrıslı Rumları en rakından tanıyan, özelliklerini en iyi bilen siyaset adamlarımızdan bir tanesi de Sayın Denктаş'tır. Biliyorsunuz, Kıbrıslı Rumlar ve dolayısıyla Yunanlılar bir süre önce dünya kamuoyunu kendi İdillerine çekmişlerdi.

Büyük milletlerin takip ettikleri politikanın, son tahlilde, kendi ulusal çıkarlarının savunması olduğu artık 'Türkiye'de de bilinen bir gerçek oldu; ama bu arada, özellikle Yunanistan ve Rumlar söz konusu olduğunda Batı Avrupa-' mu bir düşkünlüğü, onlara karşı ifade edilmez veya yüreklerinde bir yerde gizli bir saygıları vardı: Eski Yunan uygarlığının bugünkü temsilcileri idiler sanki.

Eski Yunanla bugünkü Yunanistan arasındaki fark, her halde eski Roma ile bugünkü İtalya, arasındaki farktan daha az değildir. Bugünkü Yunan ve Rum ne ölçüde eski Yunan uygarlığını temsil eder? Bir başka deyimle; eski Yunan uygarlığının devamı oldukları iddiasında bulunan bugünkü Yunanlılar ve Rumlar uygarca davranış içinde midirler, değil midirler? Bunu çok iyi biliyorsunuz; ama en son gelen 'havadisleri size bir kez daha naklederek.²⁰⁸

Kıbrıslı Rumların ve Yunanlıların içinde 'buldukları ruh halini ve uygarlık düzeylerini bir kere daha ortaya koymak, sizin yolunuzla dünya kamuoyunun önüne koymak isteriz. Bugün Kıbrıs'tan Hükümete

²⁰⁸ -T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 75

gelen bir habere göre; Lefkoşa'da Amerikan Büyükelçiliği önünde bir gösteri düzenlenmiştir. Bu gösterinin sebebi; Amerika'nın son olaylarda izlediği tutum. Göstericiler birtakım pankartlar bezdirmişlerdir. Bunlar arasında, «Katil Kissinger», «Amerikalılar defolun», «Yaşasın Millî Muhafız Ordusu, Yaşasın Fransa» pankartları bulunmaktaydı. 'Göstericiler Amerikan Büyükelçiliği önünde toplanmışlar, elçilik binasını taşlamışlar, Amerikan Bayrağını yırtınışlardır. Bu arada çevrede bulunan polisler tarafından olaya karşı ihtar atışları yapılmıştır. Sonra Barış Gücü gelmiş, Bizi ilgilendirir mi, ilgilendirmemi» diye düşünmüş, sonra her halde kendilerini ilgilendirmediği kanaatine varmış olmalı ki, seyredip dönmüş.

Göstericiler dağılmakmışlar, Amerikan Büyükelçiliğinden kendilerine sis ve gaz bombası atılmış; Rum göstericilerin silâh atışına maruz kalan Amerikan Büyükelçisi ölmüştür. Sonra Amerikan Büyükelçiliği mensubu bir diplomat daha, ölmüştür. Bu olay üzerine Rum lideri Klerides aşağıdaki demeci vermiştir:²⁰⁹

Az önce Lefkoşa'da menfur bir cinayet işlenmiştir. Ruhî bir sarsıntı içinde açıklarım ki, Amerika 'Büyükelçiliği önünde düzenlenen ve polisin dağıtamadığı gösteri sırasında Amerika Birleşik Devletlerinin Lefkoşa Büyükelçisi Mr. Davis bir gösterici tarafımdan vurularak öldürülmüştür.

Bu cinayet, dünya kamuoyunun lehimize dönmeye başladığı bir sırada Kıbrıs faciasını son haddine çıkaracaktır. Kıbrıs'ın zararına olan

²⁰⁹- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 76

'bu menfur cinayeti tiksinti ile takbih eder, /derin üzüntü ve sempatilerimi belirtmek isterim diyor.

Eski Yunan uygarlığının temsilcileri olan Rumların uygarlık düzeyini gösteren çok önemli bir belgeyi okudum. Benzer olaylar dünyanın başka yerlerinde de oldu, başka çeşit gösteriler de oldu. Bunlara karşı o toplumların tepkileri ve gösteri yapanların ölçüleri çok daha başkaydı.

Dünya kamuoyunun Türkler aleyhine çevrilmiş olmasından hiçbir Türk'ün gocunmaması gerekir. Batıya karşı yıllar boyu süre gelen ezikliğimizi ve bir çeşit kompleksimizi çoktan tedavi etme yolundayız. Biliyoruz ki, hiçbir Batılı devletin, büyüklü ve küçüklü Türklere verecekleri uygarlık dersi yoktur. Her birinin tarihi, Türkleri kın ayacakları bir hareketin çok misliyle doludur. Kaldı ki, Türklerin tarihinde, Türkler soyluluklarıyla, hoşgörülükleriyle, büyük kalplilikleriyle tanınmışlardır Türk Ordusunu en son Kıbrıs'taki insancıl ve barışçı davranışlarının yanında, yine son günlerde gerilla savaşıma, arkadan vurulmaya öbür tarafın davetlerini görüyoruz. Eminiz ki, Kıbrıs'ta önümüzdeki olaylarda yine Türkler ve Türk Ordusu soylu kalacak, yüksek kalpli kalacak, insancıl kalacaktır, ama eski ve büyük bir uygarlığın temsilcisi olduğunu iddia edenler yüzleri yerde ve utanç içinde olacaklardır.

Sayın Denктаş'ı, Kıbrıs'ta böylesine soylu insanların Cumhurbaşkanı Muavini olduğunu bilerek bir kere daha- selâmlıyoruz. «Sayın Denктаş bugün orada, o locada bir seçkin Türk* ün 'yanında oturuyor.» demiştim; Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanı Sayın Korutürk, seçildiği zaman, «Yerine yakışıyor.» denmişti; ama olayların

içinden geçti yakışmanın, yanında, bir de milletinin güvenini kazandı. Kendisini saygıyla selâmlıyoruz.²¹⁰

ı-Alparslan Türkeş (Adana Milletvekili) — Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri; ikinci Kıbrıs harekâtı da zaferle sonuçlanmıştır. Böylece, Türk Milletinin enerjik karakterine ve yıllardan beri süren özlemine uygun, alınmış kararlarla Kıbrıs'ta Türk Milletinin davası, insan hakları, barış sağlanması gibi gayeler daha sağlam teminata kavuşmak imkânını bulmuştur. Bu zafer Türk Milletini çelik bir birlik haline getirmiştir. Cumhuriyet Hükümetinin isabetli kararı bütün Milletçe, Meclisiyle, partileriyle desteklenmiştir. Bu arada vakarlı tutumuyla, değerli demeçleriyle daima milletimize yüksek moral vermiş, yol göstermiş olan Sayın Cumhurbaşkanımızın çevresinde ve Cumhuriyet Hükümetinin desteğinde şerefli Türk Silahlı Kuvvetleriyle sıkı sıkıya, el ele vererek Cumhuriyetin kuruluşunun 51'nci yılında tarihimize yeni şerefler ve yeni zaferler kazandırmıştır. Bu kazanılan zaferler dolayısıyla büyük milletimizi, büyük Meclisimizi, başta Sayın Cumhurbaşkanımız olmak üzere Cumhuriyet Hükümetini ve Türk Silahlı Kuvvetlerini yüksek huzurunuzda kutlamayı şerefli bir vazife sayıyorum. Bu büyük ve şerefli harekâtın icrasında canlarını, kanlarını feda etmiş olan, bu uğurda şehit olmuş olan değerli memleket evlâtlarını huzurunuzda minnetle, tazimle anıyorum, Cenabı haktan kendilerine rahmet dileyerek, ailelerine ve büyük Türk Milletine başsağlığı diliyorum.

²¹⁰- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 76

Bu zafer harekâtında değerli hizmetler ifa ederek gazilik mertebesini kazanmış olan Silahlı Kuvvetlerimiz mensuplarına da minnet şükran ve saygılarımızı sunmayı yine şerefli bir vazife sayıyorum. Bu arada, yıllardan beri Kıbrıs'ta Türklüğün şerefini, Türk Milletinin büyük varlığının, menfaatlerinin korunmasını her çeşit güç şartlar altında yapmış olan ve bu uğurda her türlü zulme, baskıya karşı kahramanca göğüs germiş olan Kıbrıslı soydaşlarımızın hatıralarını anmayı ve bu mücadelede yıllarca kan dökmüş, can vermiş olan şehitlerimizi tazimle vaat etmeyi kendilerine minnet ve şükranlarımızı sunmayı Cenabı haktan rahmetler dilemeyi yine şerefli bir vazife saymaktayım.

Bu mücadelede Kıbrıs Türklüğüne önderlik etmiş olanların ve bugünkü Kıbrıs Türklerinin cemaat reisi olan ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı Yardımcısı bulunan Sayın Rauf Denktaş'ın hizmetlerini de huzurunuzda takdirle ve minnetle yâd etmeyi yine milletimiz için şerefli bir iş sayıyorum. Muhterem arkadaşlarım, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti başından beri insan haklarına saygılı, barışçı ve milletlerarası antlaşmaların çizdiği yolda bulunmayı şiar edinmiş ve bunu bütün dünyaya ilân ederek hareket etmiştir. Buna karşılık, karşımızda bulunanlar İnsan Hakları Evrensel Beyannamesine rağmen, Birleşmiş Milletler Anayasasına rağmen insan haklarına rağmen her çeşit vahşeti, cinayeti işlemekten geri durmamışlardır. Kıbrıs'ta soydaşlarımıza karşı çok eskiden beri Rumlar tarafından başlatılmış olan baskılar, zulümler, cinayetler hiçbir gün durmamıştır. Bugün de devam etmektedir. Gerek Rumlar, gerek Yunanlılar bu cinayetlerin durdurulması yolunda bir niyet sahibi olduklarını da göstermemektedirler. Bu cinayetlerin

durdurulması için kendilerine yapılan gayet insancıl çağrılara karşı da cinayetlerini durdurmayacaklarını ifade etmek inadını göstermişler ve göstermeye devam, etmektedirler.

Muhterem arkadaşlarım, Kıbrıs'ta Türklere karşı Rumlar tarafından yıllardan beri işlenmekte bulunan cinayetler bugün de işlenen ve işlenmeye devam eden cinayetler insanlığa karşı işlenmiş suçlardır, insanlığa karşı işlenmiş cinayetlerdir, genocide hareketlerdir.²¹¹ Buna karşı Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Birleşmiş Milletlere başvurarak Birleşmiş Milletler tarafından milletlerarası tarafsız, âdil bir soruşturma kurulunun teşkilini isteyip, bu kurulca Kıbrıs'ta işlenen cinayetlerin soruşturulmasını, tahkikatının yapılmasını istemesi yerinde olur. Bununla da yetinmeyerek İkinci Dünya Savaşından sonra olduğu gibi, insanlığa karşı işlenmiş olan suçların suçlularını, canilerini, katillerini muhakeme etmek için nasıl milletlerarası bir mahkeme kurulmuş ise, yine Kıbrıs'ta Türklere karşı girişilen cinayetler, insanlığa karşı işlenmiş cinayetler mahiyetini almış bulunduğu ve bu cinayetler durmadan devam etmekte olduğundan ve devam edeceği de inatla, ısrarla söylendiğinden, belirtildiğinden bunlara karşı da bunların suçlularını muhakeme etmek üzere yine milletlerarası tarafsız bir mahkeme kurulmasını Birleşmiş Milletlerden istemek yerinde olur kanaatindeyim.

Birleşmiş Milletler aracılığı ile bahsedilen bu kurulların sağlanması mümkün olmadığı takdirde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti dünyaca tanınmış çeşitli milletlere mensup hukuk kurumlarını harekete

²¹¹- T.B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 79

geçirmeyi denemeli ve bu hukuk kurumlarından seçilecek hukukçuların katılımıyla kurulacak tahkik heyetleri meydana getirilmeli ve bu cinayetlerin^ tahkikatının yapılmasının teminine çalışılmalıdır.

Bütün bunlara rağmen, bütün iyi niyetimize rağmen cinayetler devam, ettiği takdirde Türklere karşı her çeşit insan hakları çiğnendiği takdirde Cumhuriyet Hükümetinin bundan önce gösterdiği enerjik davranışı yeniden ele almasında ve Atilla III harekâtına girişerek Kıbrıs'ın tümünü işgal altına alarak Rum çetelerini, cinayet çetelerini silâhtan tecrit edip canileri de âdil mahkemelere sevk etmek yoluna gidilmesi başvurulacak son çare olmalıdır.²¹²

Bunlar yapılırken bu tedbirler alınırken ve alındıktan sonra etraflı uzun vadeli, sürekli, yaygın, planlı bir propaganda faaliyeti unutulmamalıdır. Dünya kamuoyunu aydınlatacak ve tarafımıza, lehimize çevirecek tedbirler almaya gayret göstermeliyiz. Ayrıca tesirli ve olaylara yön veren diplomatik faaliyetler de unutulmamalıdır.

Türkiye aleyhinde gerek Birleşmiş Milletlerde, gerekse Birleşmiş Milletler dışında ortaya çıkan kararlar Türk Dışişleri Bakanlığının birer yenilgisidir. Türk diplomatları, Türk Dışişleri aleyhimize yürütülen faaliyetleri çok önceden sezmeli, çok önceden öğrenmeli, çok önceden gerekli tedbirlerini almalıdır. Türk Dışişleri Teşkilâtının kuruluş hikmeti bu olsa gerek kanısındayız.

Bunlarla beraber komşularımız modern silâhlarla silahlanmaktadır. Türk Silahlı Kuvvetlerini biz de en modern silâhlar, araçlar ve gereçlerle her çareye başvurarak süratle donatmayı

²¹²- T.B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 80

birinci vazife saymalıyız. Daima saldırılara karşı, aleyhimizdeki çeşitli düşmanca faaliyetlere karşı caydırıcı, alıkoyucu güçte, vasıfta Silahlı Kuvvetlerimizin bulunması barışın en büyük teminatı olacaktır.²¹³

Türkiye Büyük Millet Meclisi Sayın Başkanlığına

Kıbrıs Barış Harekâtının gereği olarak on dört ilde daha önce ilân edilmiş ve onanmış olan Sıkıyönetimin iki ay süre ile uzatılmasına ve Antalya ilinde de 15.8.1974 günü saat 07.00 den itibaren iki ay süre ile Sıkıyönetim ilan edilmesine, Bakanlar Kurulunca 14. 8. 1974 tarihinde karar verilerek, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onamasına sunulmuştu. Karar tarihinden bu yana meydana gelen 'gelişmeleri dikkate alan Bakanlar Kurulu Sıkıyönetimin;

1) Antalya, Aydın, Manisa Muğla ve Tekirdağ illerinden kaldırılmasını;

2)Adana, Ankara, Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir ve Kırklareli illerinde ise, 20. 8. 1974 gününden itibaren bir ay süre ile uzatılmasının Türkiye Büyük Millet Meclisine teklif edilmesine, 19.8.1974 günlü toplantısında karar vermiştir. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Bülent Ecevit Başbakan

Başkan — Okunan tezkereyi oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler. Kabul etmeyenler. Mevcudu a ittifakı ile tezkere kabul edilmiştir. Kabul edilen tezkereye göre Antalya, Aydın, Manisa, Muğla ve Tekirdağ illerinde Sıkıyönetim, kaldırılmış; Adama, Ankara,

²¹³- T.B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 80

Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir ve Kırklareli illerinde ise 20.8.1974 gününden itibaren bir ay süre ile uzatılmıştır.²¹⁴

i-Dışişleri Bakanı Turan Güneş (Kocaeli Milletvekili) — Sayın Başkan, Türkiye Büyük Millet Meclisinin sayın üyeleri; Hükümetin teklifini oybirliği ile kabul ettiğiniz için, Hükümet adına teşekkürlerimi sunanım. Bugünkü müzakereler, millî bir davada bütün Meclisin nasıl birleşebileceğini gösterdi. Bu konu üzerinde gerek muhalefete mensup parti sözcülerimin, gerek iktidar partisi grup sözcülerinin, gerek şahısları adına konuşanların meseleye tutmuş oldukları ışık bundan sonra bizim yolumuzu daha çok aydınlatacaktır. Büyük Meclisin ve onun temsil ettiği milletin desteği ve iradesi böylece tezahür ettiği müddetçe, Hükümet elinden gelen bütün imkânları Türk Milletinin mutluluğu ve Kıbrıs davasının gerçekleşmesi için harcayacaktır, kullanacaktır. Bu hususta bütün gayretimizi sarf edeceğimizden emin olabilirsiniz. Büyük Meclise ve onun temsil ettiği büyük Millete bir defa daha şükran ve minnetlerimizi sunuyoruz.

Başkan — Teşekkür ederim Sayın Güneş. Muhterem arkadaşlarım, şimdi de Sayın Nihat Erim'e ait bir önerge vardır, okutuyorum.

²¹⁴- T.B. M. M. Tutanak Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 82

T.B.M.M. Birleşik Toplantısı Başkanlığına

Kıbrıs'taki Rumların 11 yıldır soydaşlarımıza 'karşı sürüttükleri vahşet hareketleri, Kahraman Silahlı Kuvvetlerimizin son harekâtından sonra da devam ettirilmektedir. Son olarak Girne Milletvekili Fikret'in, eşi ve çocukları yakılarak öldürülmüştür. Rumların diğer cinayetlerine, bu defa, Kıbrıs Türk Toplumunun seçilmiş bir temsilcisi, bir parlamento üyesinin vahşice öldürülmesi eklenmiştir. 20'nci Yüzyılda insanlığın ulaştığı fikrî tekâmül, parlamento üyesi Fikret'in ve ailesinin maruz bırakıldıkları feci akıbetle bigâne kalkmaz. Sayım Başkanlığın, bu vahşi harekete bütün dünya parlamentolarının dikkatini çekecek girişimlerde bulunmasını arz ve teklif ederiz.

Cumhurbaşkanınca seçilen üyeler grubu adına

Başkanı Nihat Erim

Dışişleri Bakanı Turan Güneş (Kocaeli Milletvekili) —

Efendim, Sayın Profesör Erim'in önergesinde söz konusu ettiği olay, dün akşam bize de intikal etti. Lefkoşa'da yapmış olduğumuz tahkikat sonunda bunun aslı olmayan bir haber olduğunu öğrendik. Bu bakımdan da sevindik. Bir Kıbrıs Milletvekili ve ailesinin sıhhat ve afiyette bulunması tabiatıyla ilk anda duyduğumuz üzüntüyü ortadan kaldırdı. Bu hadisenin mahiyetini açıklamak için huzuruza gelmiş bulunuyorum.²¹⁵

Evvelce 14 ilde ilân edilmiş olan sıkıyönetimin Antalya, Aydın, Manisa, Muğla ve Tekirdağ illerinde **kaldırılmasına**; Adana, Ankara,

²¹⁵- T. B. M. M. Tutana K Dergisi,19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 83

Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Hatay, İçel, İstanbul, İzmir ve Kırklareli illerinde ise 20. 8. 1974 gününden itibaren 1 ay süre ile **uzatılmasına** dair Başbakanlık tezkeresi yapılan görüşmelerden sonra, oy birliği ile kabul edildi.

Birleşime saat 18,15'te son verildi.²¹⁶

Başkan	Divan Üyesi	Divan Üyesi
Kemal Güven	Erzurum	Yozgat
	Zekai Yaylalı	İlhami Çetin

Kıbrıs Barış Harekatı'nın çizdiği sınırlar Türk tarafına devlet kurma imkânı verdi ve 13 Şubat 1975 tarihinde "Kıbrıs Türk Federe Devleti" ilan edildi. Bu gelişme üzerine Rumlar Viyana'da 28 Nisan-3 Mayıs, 5-7 Haziran ve 31 Temmuz-2 Haziran 1975 tarihlerindeki görüşmelere katılmak zorunda kaldı.

Son toplantıda Güney Kıbrıs'taki Türkler ile Kuzey Kıbrıs'taki Rumların gönüllü olarak yer değişimi hususunda anlaşmaya varıldı. 8-10 Eylül 1975 tarihlerinde de mübadele gerçekleştirildi. Böylece Kıbrıs adası fiilen iki toplumun temsil edildiği iki devlete ayrılmış oldu. Bundan sonra zaman zaman toplumlar arası görüşmeler devam ettiyse de Kıbrıs Rumları ve Yunanistan'ın olumsuz tavırları nedeniyle anlaşma zemini oluşmadı. 3 Ağustos 1977 tarihinde Başpiskopos Makarios'un ölümü üzerine yerine Demokratik Parti Lideri Sipiros Kyprianou'yu Rumlar Kıbrıs Cumhurbaşkanı olarak seçti. Kıbrıs Türk Federe Devleti ve Türkiye, Kipriyanu'nun ancak Güney Kıbrıs'taki

²¹⁶- T. B. M. M. Tutana K Dergisi, 19. 8. 1974 Perşembe, XIII, s. 83

Rumları temsil edebileceğini belirterek cumhurbaşkanlığını tanımadı. Toplumlar arası görüşmelere yine de devam edildi.²¹⁷ Ancak Rumlar ve Yunanistan meseleyi uluslararası platformlara kaydırmayı ve ilgili- ilgisiz bir takım devletleri de devreye sokarak Birleşmiş Milletlerden lehlerine bir karar çıkarmayı planlıyorlardı. Bu çalışmanın sonucu olarak da BM'den KTFD'ni ortadan kaldırmayı öngören 13 Mayıs 1983 tarihli kararı çıkartmaya muvaffak oldular.

Bu durum karşısında Kıbrıs Türk halkı, 20 Mayıs 1983 tarihinde Devlet Başkanı Rauf Denktaş'a bir muhtıra vererek bağımsızlık ilan edilmesini istedi. Kıbrıs Rumları ve Yunanlılarla yapılacak görüşmelerden bir sonuç alınamayacağını gören Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi de 15 Kasım 1983 tarihinde oybirliğiyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etti. "Bağımsızlık bildirisi" Rauf Denktaş tarafından okundu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 17 Kasım 1983 tarihinde yaptığı toplantısında aldığı 541 sayılı kararla "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanının gereksiz olduğu ve Türk tarafının kararından vazgeçmesi istenmiştir. Güvenlik Konseyi bu kararıyla Siyasi statülerini serbestçe belirleyebildikleri ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri özgürce takip ettikleri takdirde bütün halklar self-determinasyon hakkına sahiptir" şeklindeki kendi yasalarına ters düşmüştür. BM Güvenlik Konseyi'nin bu taraflı kararı Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarafından kabul edilmedi. KKTC'ni, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti resmen tanıdı. 17 Nisan 1984 tarihinde

217_

de büyükelçiler, karşılıklı olarak güven mektuplarını cumhurbaşkanlarına sundular.²¹⁸

KKTC Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan anayasa 12 Mart 1985 tarihinde Meclis'te kabul edildikten sonra 5 Mayıs 1985 tarihinde yapılan halk oylamasında Kıbrıs Türkü'nün % 70'inin onayını alarak yürürlüğe girdi. Dört adayın katıldığı 9 Haziran 1985 tarihinde yapılan seçimde Kıbrıs Türk halkının % 70,48'inin oyunu alan Rauf Denktaş Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı oldu.

218_

SONUÇ

Kıbrıs'ın Osmanlı idaresinden çıkışından bu yana, Kıbrıs Türkleri, dillerini, dinlerini, milli kültür ve şereflerini korumak için kendilerine yapılan saldırılara karşı meşru müdafaa haklarını kullanmışlar, hiçbir zaman saldırgan olmamışlardır. Kıbrıs Türk toplumu, yıllarca yabancı idare ve kültürlerle karşı azimle direnmesini bilmiş, her türlü baskıya rağmen, kendi benliğini yitirmemiş ve asla aslından feragat etmemiştir. Büyük Türk ulusunun kopmaz bir parçası olan Kıbrıs Türk halkı, bugünlere bu ruh, bu inanç ve bu tarih bilinciyle ulaşmıştır. Kıbrıs Türkü, yüzyılı askın bir zamandır bütün zindeliğini, gücünü, imanını ve moralini bozmadan şerefli kimseler olarak yasayabilmiştir.

Tarihimizde birçok büyük zaferler kazanmışızdır; fakat zaferden sonra, (kazandıklarımızı diplomasi masalarında kaybetmişizdir. Bugün Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından, Hükümetin aldığı isabetli kararlar, 69 saat içinde girişilmiş ve başarılı olan harekât, Hükümetin bu harekâta haşlanmadan önce Kıbrıs'ta elde etmeyi gaye olarak göstermiş olduğu siyasî hedefleri elde edecek vasati bulmamıştır. Bu halamdan girişilecek müzakerelerde harekâta haşlamadan önce Hükümetin siyasî hedef olarak ortaya koymuş olduğu, ilân etmiş olduğu hedeflerin müzakere masalarında sağlanabilmesi mühim bir konu teşkil etmektedir, Hükümetin ilân etmiş olduğu hedefler: «Kıbrıs' İta meydana gelmiş olan gayrim meşru rejimi kaldırmak ve Londra ,Zürih Antlaşmalarına göre Kıbrıs Anayasasına uygun meşru düzeni yeniden tesis etmek, Enosis'e giden yolu kapamak, Kıbrıs Cumhuriyetini ve onun toprak bütünlüğünü teminat altına almak, garantör devlet olarak

bunu temin etmek, orada yaşayan soydaşlarımızın güvenliğini «güvence altına almak.» Bunlar, özet olarak, Hükümetin ilân etmiş olduğu siyasî hedeflerdir. 59 saatlik askerî harekât, bu hedefleri kolayca teminat altına alacak bir genişliğe, imkâna erişmemiştir.

Kıbrıs konusu Türkiye'nin güvenliği konusudur. Türkiye'nin ekonomik entegrasyonu ile sıkı sıkıya bağlantılı bir konudur. Kıbrıs, Yunanistan'a 700 mil uzakta onun ne emniyetiyle, ne ekonomik bütünlüğüyle hiç bir ilgisi olmayan bir adadır. Kıbrıs'ta yaşayan nüfusun çoğunluk teşkil eden kısmının kendini Yunanlı sayması gerçekte Yunanlılarla da ilgileri şüphelidir bu adanın Yunanistan'la birlik olması için (bir hak teşkil edemez. İleri sürülen şelf determinasyon meselesi de hiç bir zaman ciddiyetle ele alınacak bir mesele kabul edilemez. Aynı mesele Lozan da Batı Trakya için bizim tarafımızdan da bahis konusu edilmişti; ama o zaman, bir toprağın kime ait olacağı meselesi bahis konusu olunca, evvelâ self determinasyon değil; evvelâ o toprak hangi ülkenin güvenliğiyle ve ekonomik entegrasyonu ile ilgilidir.

Yunan subaylarının yönetimindeki Kıbrıs Millî Muhafızları 15 Temmuz tarihinde gerçekleştirdikleri bir darbe ile Kıbrıs'ın Rum kesimlerinde idareye el koymuştur. Bu darbeyi, diğer ülkelerde zaman zaman rastlanan hükümet darbelerine benzetmek vahim bir hata olur. Kıbrıs'taki darbe, Londra ve Zürih antlaşmalarına ve 1960 yılında bütün ilgili tarafların mutabakatıyla kabul edilen Anayasaya ve nihayet, belki bütün bunlardan da önemli olmak üzere, Kıbrıs'ta teessüs etmiş olan ve bölgenin güvenliği bakımından büyük ehemmiyet taşıyan kuvvetler dengesine son vermeyi gaye edinen bir teşebbüstür. Bu hareketin

Yunan Hükümeti tarafından planlandığı, Kıbrıs'taki Yunan alayının iştiraki ve Rum Millî Muhafızlarına kumanda eden Yunan subaylarınca tatbik mevkiine konduğu hiç bir şüpheye yer bırakmayacak kadar açıklıkla anlaşılmıştır.

Türk Silahlı Kuvvetlerinin, garantör devlet olarak Türkiye'ye tanıman hakları ve görevleri yerine getirmek üzere, Kıbrıs' ta giriştiği harekât 20 Temmuz 1974 sabahı başlamıştı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi aynı günün gecesi toplandı; daha harekâtın ilk gününde ateşkes çağrışında bulundu ve Kıbrıs sorununun çözümü için belli bir müzakere mekanizmasını ortaya koydu.

Bu ateşkes çağrısı Güvenlik Konseyinde müzakeresiz ve oy birliği ile kabul edildi. Birleşmiş Milletler kararlarına daima saygılı bir Devlet olarak, Türkiye'nin de bu ateşkes çağrısına uyması doğaldı. Bunu, ilke olarak uygun karşıladığımızı ve Güvenlik Konseyinin bu kararına elbette saygıyla uyacağımızı ihsas ettik; fakat henüz çok kısa bir süre önce, o gün içinde başlamış olan harekât sırasında Kıbrıs'la çıkan veya inen birliklerimizin güvenliği bakımından, ada Türklerinin güvenliği bakımından asgarî bazı tedbirler, şartlar sağlanmadıkça ateş kesin beklemeden çok farklı sonuçlar verebileceğini; Kıbrıs'ta barışı çabuklaştırmayacağını, geciktirebileceğini düşündük. Onun için ateşkes toplantısıyla ilgili, yakından ve dolaylı olarak ilgili dost devletlerle yaptığımız görüşmelerde; ateşkese Uyuma kararımızı kesin, olarak vermeden önce, bunun ön şartları üzerimde bir görüşmeye kesin ihtiyaç duyduğumuzu belirttik. Oysa Yunanistan, daha Güvenlik Konseyinin kararı 'açıklanır açıklanmaz, Türkiye de uymayı kabul ettiği takdirde, kendisinin ateşkes çağrısına uymaya hazır olduğunu

belirtmişti ve onun hemen arkasından ela; Türkiye'ye bu çağrıya ne zaman uyacağı Sorulurken ve Türkiye'nin, ilkin bazı ön şartları görüşmek ihtiyacımı duyduğum belirtildiği sırada, Yunanistan'ım, dostlarımız tarafımdan bize ulaştırılan tavrı şu oluyordu: Yunanistan, ateş kes uygulamasının, kabul edildiği andan itibaren yürürlüğe girmesini istiyordu. En azımdan kabul edildiğinin, Kıbrıs'taki birliklere erişebileceği andan itibaren ateşkesin yürürlüğe girmesini istediği bildiriliyordu. Fakat biz görüşümüzde ısrar ettik. Bu gayri resmî temaslar uzadı ve o arada bizim böyle bir ön toplantı duymamızı gerektiren güvenlik tedbiri eksikliklerimi büyük ölçüde kendimiz fiilen sağlama olanağını elde ettik.

Nihayet, 21 Temmuz gecesi sabaha karşı, ertesi gün, yani dün Türkiye saatiyle 17,00'den itibaren geçerli olmak şartı ile ateşkesi kabule hazır olduğumuzu, bildirdik. Yunanistan'da bunu kabul edebileceğini bildirdi, İngiltere de ondan sonra ateşkes görüşmelerine katılmayı kabul etti. 22 Temmuz günü saat 17,00'ye vardığımızda Türkiye bu harekât için tespit ettiği planın üç günlük bölümümü, üç günlük hedeflerini fazlasıyla gerçekleştirmiş ve kontrolü altına aldığı sahadaki 'güvenliğini; hem kendi güvenliğini, hem de o bölgede bulunan Türklerin güvenliğini tam olarak sağlayabilecek güce, olanaklara erişmiş durumdaydı. Türk Silahlı Kuvvetlerinin kahramanca harekâtıyla sağlanan bu başarısının elbette hepimize acı gelecek bazı bedelleri de olmuştur. Bu üç günlük harekât sırasında 57 şehit verilmiştir 184 yaralı, 242 kayıp; toplamı 483.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın çizdiği sınırlar Türk tarafına devlet kurma imkânı verdi ve 13 Şubat 1975 tarihinde "Kıbrıs Türk Federe

Devleti" ilan edildi. Bu gelişme üzerine Rumlar Viyana'da 28 Nisan-3 Mayıs, 5-7 Haziran ve 31 Temmuz-2 Haziran 1975 tarihlerindeki görüşmelere katılmak zorunda kaldı.

Son toplantıda Güney Kıbrıs'taki Türkler ile Kuzey Kıbrıs'taki Rumların gönüllü olarak yer değişimi hususunda anlaşmaya varıldı. 8-10 Eylül 1975 tarihlerinde de mübadele gerçekleştirildi. Böylece Kıbrıs adası fiilen iki toplumun temsil edildiği iki devlete ayrılmış oldu.

Bundan sonra zaman zaman toplumlar arası görüşmeler devam ettiyse de Kıbrıs Rumları ve Yunanistan'ın olumsuz tavırları nedeniyle anlaşma zemini oluşmadı. 3 Ağustos 1977 tarihinde Başpiskopos Makarios'un ölümü üzerine yerine Demokratik Parti Lideri Sipiros Kipriyanu'yu Rumlar Kıbrıs Cumhurbaşkanı olarak seçti. Kıbrıs Türk Federe Devleti ve Türkiye, Kipriyanu'nun ancak Güney Kıbrıs'taki Rumları temsil edebileceğini belirterek cumhurbaşkanlığını tanımadı. Toplumlar arası görüşmelere yine de devam edildi. Ancak Rumlar ve Yunanistan meseleyi uluslararası platformlara kaydırmayı ve ilgili- ilgisiz bir takım devletleri de devreye sokarak Birleşmiş Milletlerden lehlerine bir karar çıkarmayı planlıyorlardı. Bu çalışmanın sonucu olarak da BM'den KTFD'ni ortadan kaldırmayı öngören 13 Mayıs 1983 tarihli kararı çıkartmaya muvaffak oldular.²¹⁹

Bu durum karşısında Kıbrıs Türk halkı, 20 Mayıs 1983 tarihinde Devlet Başkanı Rauf Denktaş'a bir muhtıra vererek bağımsızlık ilan edilmesini istedi. Kıbrıs Rumları ve Yunanlılarla yapılacak görüşmelerden bir sonuç alınamayacağını gören Kıbrıs Türk Federe

²¹⁹- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara s. 43

Devleti Meclisi de 15 Kasım 1983 tarihinde oybirliğiyle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilan etti. "Bağımsızlık bildirisi" Rauf Denktaş tarafından okundu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 17 Kasım 1983 tarihinde yaptığı toplantısında aldığı 541 sayılı kararla "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin İlanının gereksiz olduğu ve Türk tarafının kararından vazgeçmesi istenmiştir. Güvenlik Konseyi bu kararıyla Siyasi statülerini serbestçe belirleyebildikleri ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeleri özgürce takip ettikleri takdirde bütün halklar self-determinasyon hakkına sahiptir" şeklindeki kendi yasalarına ters düşmüştür. BM Güvenlik Konseyi'nin bu taraflı kararı Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti tarafından kabul edilmedi. KKTC'ni, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti resmen tanıdı. 17 Nisan 1984 tarihinde de büyükelçiler, karşılıklı olarak güven mektuplarını cumhurbaşkanlarına sundular.

KKTC Kurucu Meclisi tarafından hazırlanan anayasa 12 Mart 1985 tarihinde Meclis'te kabul edildikten sonra 5 Mayıs 1985 tarihinde yapılan halk oylamasında Kıbrıs Türkü'nün % 70'inin onayını alarak yürürlüğe girdi. Dört adayın katıldığı 9 Haziran 1985 tarihinde yapılan seçimde Kıbrıs Türk halkının % 70,48'inin oyunu alan Rauf Denktaş Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı oldu.²²⁰

²²⁰-A.g.e. s. 43-44

İNDEKS

A

ABD, 26, 27, 28
Adana, 62, 68, 71, 72, 93, 111, 113, 114
Akdeniz, 6, 8, 9, 12, 13, 14, 17, 28, 40, 47, 54, 67, 91
Almanya, 17, 18
Amerika, 4, 8, 30, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 60, 63, 67, 110
Anadolu, 6, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 18, 19, 55
Anayasa, 8, 22, 23, 25, 27, 32, 52, 55, 57, 75, 94, 103
Antalya, 11, 91, 92, 93, 104, 113, 114
Avrupa Devletleri, 17
Ayastefanos Anlaşması, 17

B

Bakanlar Kurulu, 21, 63, 68, 92, 93, 113
Balkanlar, 17
Barış Gücü, 26, 27, 78, 110
Barış Harekâtı, 103
Barış Konferansı, 19
Başkanı Johnson, 26
Başpiskopos, 21
Beylerbeyliği, 16
Birleşmiş Milletler, 4, 7, 22, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 42, 43, 60, 65, 72, 76, 80, 81, 82, 86, 88, 91, 97, 98, 106, 108, 112, 115
Boğaziçi, 27

C

Cenevizliler, 11
Cenevre Konferansı, 28, 84, 93, 94, 95, 97, 103, 107
Cumhurbaşkanı, 23, 25, 26, 27, 28, 69, 72, 80, 86, 91, 99, 107, 110, 111, 112
Cumhuriyeti, 7, 13, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 29, 39, 43, 57, 58, 64, 65, 77, 82, 85, 86, 97, 105, 111, 112

D

Dağ, 16
Devletler Hukuku, 16
Donanma, 14
Donanması, 14, 67
Emeviler, 10

E

Edirne, 68, 71, 72, 93, 113, 114
Ege Adaları, 10, 14, 18, 34, 39, 40, 54
Enosis, 7, 20, 21, 26, 27, 28, 52, 57, 60, 62, 78, 87, 89, 91, 98, 101, 105
EOKA, 20, 21, 28, 64

F

Firavun, 10
Fransa, 13, 16, 17, 106, 110

G

Garanti Anlaşması, 26, 30, 65
Geçitkale, 27

H

Hâkimiyeti, 6, 10, 11, 12
Hatay, 9, 68, 71, 72, 92, 93, 113, 114

İ

İçil, 15
İskenderun, 9, 16, 17, 27
İtalya, 11, 16, 17, 110
İtilaf Devletleri, 19
İzmir, 19, 48, 68, 71, 72, 92, 93, 113, 114

K

Kafkasya, 16
Kapitülasyon, 13
Kaptan-ı Derya, 14
Karamanlis, 21, 25, 28
Karpas, 9, 11, 16, 83
Katolik, 10, 11, 12
Kıbrıs, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29,
30, 31, 32, 33, 34, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84,
85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106,
107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 119
Kissinger, 30, 42, 46, 47, 48, 49, 110
Konseyi, 4, 26, 43, 57, 72, 75, 76, 80, 86, 87, 97, 98, 99, 115

L

Lefke, 83, 86

Lefkoşa, 27, 42, 49, 80, 81, 83, 85, 95, 98, 100, 110, 114

Londra, 7, 8, 17, 21, 23, 25, 28, 29, 30, 35, 36, 37, 42, 44, 46, 47, 48, 52, 57, 59, 64, 65, 79, 85, 87, 89, 90, 114, 115

Londra Anlaşması, 16, 17, 19, 20, 21, 28, 64

M

Magosa, 11, 12, 14, 15, 16, 83, 85, 86, 100

Makarios, 7, 8, 20, 21, 25, 26, 28, 29, 33, 42, 46, 55, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 74, 80, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 96, 107

Meclis-i Millî, 19

Mısır, 6, 9, 10, 11, 12, 17, 20

Millî Muhafız Ordusu, 110

N

NATO, 8, 22, 23, 26, 27, 30, 31, 39, 41, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 57, 58, 59, 60, 63, 67, 102

Nikos Sampson, 21, 28, 58

O

Ordu, 75, 79, 86, 92, 107

Ortadoğu, 16, 17, 20, 57, 102, 109

Ortodoks, 10, 11, 12, 16, 20

Osmanlı, 4, 6, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 54, 55, 114, 119

Y

Yunanistan, 6, 7, 8, 9, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 36, 38, 39, 40, 41, 42, 44, 46, 47, 48, 49, 50, 52, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 72, 73, 74, 75, 77, 81, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 94, 99, 100, 101, 103, 105, 108, 109, 110, 115

KAYNAKÇA:

- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, (Gizli Oturum) 2'nci Birleşim, 2'nci Oturum, 18.7.1974 Perşembe, XIII-I
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, (Gizli Oturum),3'ncü Birleşim 1'nciye 4'ncü Oturum, 20.7.1974 Cumartesi, XIII-I
- T, B. M. M. Tutanak Dergisi 2'nci Birleşim, 18. 7. 1974 Perşembe, XIII
- T.B.M.M. Tutanak Dergisi, 3'ncü Birleşim, 20. 7. 1974 Cumartesi, XIII
- T.B.M.M Tutanak Dergisi, 4'ncü Birleşim, 23. 7. 1974 Salı, XIII
- T.B.M.M Tutanak Dergisi, 5'nci Birleşim,19. 8. 1974 Perşembe, XIII
- T.B.M.M Tutanak Dergisi, 6'nci Birleşim, 19. 9. 1974 Perşembe, XIII
- Fahir Armaoğlu, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990; Ankara, 991
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu-Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları) III, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını Nu:3, Ankara
- Pierre Oberlig, Bellapais'e Giden Yol, (Çev. Mehmet Erdoğan), Ankara, 1987
- Tunca Özgişi; Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu, Ankara, 2012

978-605-7695-17-8

